

Honvédségi Szemle

143. ÉVFOLYAM
2015/3. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Kiadja a Honvéd Vezérkar

A kiadásért felel: Dr. Orosz Zoltán altábornagy

Szerkesztőbizottság

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Orosz Zoltán altábornagy (PhD)

Tagok:

Dr. Besenyő János alezredes (PhD)

Dr. Földesi Ferenc ny. ezredes (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Koller József ezredes (PhD)

Dr. Lippai Péter ezredes (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Ruszin Romulusz ezredes (PhD)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Tanácsadó testület:

Bozó Tibor dandártábornok

Dr. Böröndi Gábor dandártábornok (dr. jur.)

Erdélyi Lajos dandártábornok

Frigyer László vezérőrnagy

Horváth Gábor dandártábornok

Korom Ferenc dandártábornok

Lamos Imre dandártábornok

Dr. Pogácsás Imre dandártábornok (PhD)

Siposs Ernő Péter dandártábornok

Szabó István dandártábornok

Szpisják József dandártábornok

Szűcs András Péter dandártábornok

Dr. Tamási Béla ezredes (PhD)

Vass Sándor dandártábornok

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Felelős vezető: Dr. Bozsonyi Károly ügyvezető (PhD)

Ágazati igazgató: Zsalakó István

Mb. szerkesztőségvezető:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán

Nyelvi lektor: Eszes Boldizsár

Borítóterv: Dani Márton

Tervezőszerkesztő: Dancs Katalin

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Török Judit

Szerkesztőségi titkár: Solti Gabriella

Telefon: 272-02; 459-5355

e-mail: hsz@hm.gov.hu; kisszoltan@armedia.hu

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/B

A nyomtatás a kft. nyomdájában készült.

Felelős vezető: Németh László ágazati igazgató

Ár nélküli, belső terjesztésű kiadvány.

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható

a parbeszed.hm.gov.hu és a honvedelem.hu portálon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemléz az MTA Hadtudományi Bizottság B kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el. A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődői: Ludovica Academia

Közlönye, Magyar Katonai Közlöny, Magyar Mars,

Magyar Katonai Szemle, Honvéd, Katonai Szemle,

Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja az Európai Katonai

Sajtószerzőségi (EMPA)

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Porkoláb Imre ezredes (PhD), képviselő-vezető (NATO Szövetséges Transzformációs Parancsnokság, Nemzeti Ősszekötő Képviselő)

Keszely László ezredes, az NKE HHK dékáni hivatal vezető szakreferense (PhD-hallgató)

Dr. Kállai Attila alezredes (PhD), egyetemi docens (NKE HHK KVKI Műveleti Támogató Tanszék)

Lusták Péter alezredes, osztályvezető (MH GEOSZ Katonaföldrajzi és Szakkiképzési Osztály)

Takács Imre alezredes, a Honvéd Vezérkar Parancsnoki Iroda kiemelt főtisztje

Dr. Prantner Zoltán (PhD) tudományos segédmunkatárs (Szegedi Tudományegyetem, BTK)

Steinbach György alezredes, a HM Tervezési és Koordinációs Főosztály Döntéstámogató és Tervezési Osztály kiemelt főtisztje

Jakusné dr. Harnos Éva (PhD) nyelvtanár (NKE HHK Idegen Nyelvi és Szaknyelvi Központ)

Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc), egyetemi tanár (NKE HHK)

Tuba Zoltán százados, meteorológus főtiszt (HM GEOSZ)

Dr. Dányádi Bese (dr. med.), rezidens orvos (Pécsi Tudományegyetem, Klinikai Központ, Aneszteziológiai és Intenzív Terápiás Intézet)

Dr. Kovács Kálmán Árpád (PhD) tudományos munkatárs (Veritas Történetkutató Intézet)

Dr. Horváth Orsolya (dr. jur.), a PTE-ÁJK Büntető Eljárásjogi és Kriminálisjogi Tanszék doktorandusza

Dr. Nagy László ny. mk. ezredes (DSc), a Magyar Hadtudományi Társaság elnöke

Dr. Kovács Csaba ny. alezredes (PhD)

Gál Csaba ny. mk. ezredes

Dr. Vogel Dávid főhadnagy (PhD), az MH Kiképzési és Doktrinális Központ tisztje

Dr. Róbert Péter (dr. univ.) történelemtanár

Honvédségi Szemle

143. ÉVFOLYAM
2015/3. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Tartalom

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Porkoláb Imre ezredes:

Az irreguláris hadviselés adaptációja és működési mechanizmusa 3

Keszely László ezredes:

A NATO Válságreakálási Rendszerével összhangban álló Nemzeti Intézkedési
Rendszer alkalmazásának tapasztalatai az ukrán válsággal összefüggésben 12

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Kállai Attila alezredes – Lusták Péter alezredes:

Magyar katonai részvétel az ENSZ dél-libanoni békefenntartó missziójában 22

Takács Imre alezredes:

Az Iszlám Állam terrorszervezet kialakulása, működése és jövőbeni lehetőségei . . . 35

Prantner Zoltán:

Az Amerikai Egyesült Államok terrorellenes küzdelme Jemenben 48

VEZETÉS-FELKÉSZÍTÉS

Steinbach György alezredes:

A honvédelmi tárca új, dinamikus rendszerű munkatervezése 59

Jakusné Harnos Éva:

A szaknyelv fogalmának meghatározása és a katonai szaknyelvvvel kapcsolatos
kutatási feladatok 69

Siposné Kecskeméthy Klára ezredes:

Katonai felsőoktatás szlovák módra 78

LOGISZTIKA

Tuba Zoltán százados:

A repülésmeteorológia biztonságtechnikai vonatkozásai. 90

Dányádi Bese:

Ebola: növekvő kockázat, nem csak Nyugat-Afrikában 97

HADTÖRTÉNELEM

Kovács Kálmán Árpád:

Az inszurrekció mint a politikai nyomásgyakorlás eszköze Erdélyben az 1770-es években 107

Horváth Orsolya:

Az állatok hadicélú felhasználása a háborúkban, különös tekintettel a Nagy Háborúra 120

FÓRUM

Nagy László ny. mk. ezredes:

Az Oroszországi Föderáció katonai doktrínájáról 134

Kovács Csaba ny. alezredes:

Hogyan tovább, ÖTR? Elképzelések az önkéntes tartalékos rendszer továbbfejlesztésére 138

SZEMLE

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

Nemzetközi katonai és haditechnikai szemle 150

Vogel Dávid főhadnagy:

Válaszkeresés az adott kor kihívásaira. Magyarics Tamás: Az Egyesült Államok külpolitikájának története. Mítosz és valóság: érdekek és értékek című könyvéről 157

Róbert Péter:

Személyes élmények a nagy háborúban 159

ABSTRACT 162

Porkoláb Imre ezredes:

AZ IRREGULÁRIS HADVISELÉS ADAPTÁCIÓJA ÉS MŰKÖDÉSI MECHANIZMUSA

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány azt vizsgálja, hogy az új (vagy újonnan ismét szerepet kapó) irreguláris szereplők milyen hatással lehetnek a hadviselésre, milyen módszerek alkalmazásával kerülhetnek újra előtérbe, majd irányultságuk és céljaik szerint kategorizálja ezeket a szereplőket. A szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy az irreguláris szervezetek céljai között nem csupán azokra kell odafigyelni, amelyek egy adott államhatalommal szemben a hatalomátvételre törekednek, hanem azokra is, amelyek folyamatos káosz fenntartásával próbálnak társadalmi egyenlőtlenséget előidézni.

KULCSSZAVAK: irreguláris, hibrid hadviselés, gerilla, terrorizmus

Manapság az egyre komplexebbnek tűnő környezetben csak akkor vagyunk képesek igazán sikeresek maradni, ha folyamatosan nyomon követjük és feltérképezzük a megélt helyzetek kontextusát. Nincs ez másként a hadviselés terén sem, így ebben a dolgozatban arra szeretnék rávilágítani, hogy egy, a rezilienciát (a kihívásokhoz való pozitív alkalmazkodás képességét) központi elemként kezelő védelmi stratégiának milyen változásokkal kell szembenéznie napjainkban.

Különösebb vizsgálódás nélkül megállapítható, hogy a hadviselés alapelvei ugyan alapvetően nem módosultak, de a környezet¹ az utóbbi időben jelentősen megváltozott. A környezeti hatások jelentős mértékben befolyásolták bizonyos csoportok viselkedését és lehetőségeit. Az irreguláris csoportok fentiekhez adaptálódott struktúrája napjainkban lehetővé teszi, hogy egyre hatékonyabban felvegyék a harcot az állami szervekkel, és folyamatosan új kihívásokat teremtsenek. Egy rendkívül innovatív jelenséggel állunk szemben, amely azt eredményezi, hogy átgondoljuk az államhatalmak által alkalmazott biztonsági stratégiát, a jelenleg meglévő szervezeti struktúrákat, illetve a döntéshozatali folyamatokat.

A fenti folyamatok felismerésének eredményeként a téma a NATO walesi csúcstalálkozójának az egyik központi elemeként került elő. Miközben a NATO szervezete kiemelt figyelmet fordít ezekre a kérdésekre, a tagállamok is elgondolkoznak a hagyományos katonai erő fejlesztésén, hatékonyabb alkalmazásán, ami szinte minden bizonnyal újabb képességfejlesztéseket és a jelenleg ismert hadviselési elvek további adaptációját eredményezi majd.

Írásomban megvizsgálom, hogy az új (vagy újonnan ismét szerepet kapó) irreguláris szereplők milyen hatással lehetnek a hadviselésre, milyen módszerek alkalmazásával kerülhetnek újra előtérbe, továbbá kísérletet teszek arra, hogy irányultságuk és céljaik szerint kategorizáljam ezeket a szereplőket. Arra hívom fel a figyelmet, hogy az irreguláris szervezetek céljai között nem csupán azokra kell odafigyelni, amelyek egy adott államhatalommal szemben a hatalomátvételre törekednek, hanem azokra is, amelyek folyamatos káosz fenntartásával próbálnak társadalmi egyenlőtlenséget teremteni.

¹ Például technológiák miniaturizálódása és elterjedése, kibertér intenzív használata.

IRREGULÁRIS SZERVEZETEK FELOSZTÁSA CÉLJAIK SZERINT: KÁOSZ VAGY HATALOMÁTVÉTEL?

Az irreguláris hadviselés a kisméretű kötelékek leleményes módon történő alkalmazásával nagyon sokat fejlődött az évszázadok folyamán (Arquilla 2013), egyre hatékonyabban felvéve a harcot a hagyományos hadviselést folytató államhatalmi szervezetekkel szemben. Az irreguláris szervezetek hatékonysága azért növekszik, mert a technológiai fejlődésnek köszönhetően a hadviselés költségei egyre csökkennek (vagyis egyre kevesebb ráfordítással lehet komoly veszteségeket okozni), illetve az információs technológia fejlettségének köszönhetően egyre könnyebb hálózatokat szervezni, amelyek egy ideológia gyors elterjedését és egy nehezen lekövethető, szinte elpusztíthatatlan szervezeti forma létrejöttét eredményezik. Éppen ezért vannak olyan irreguláris csoportok, amelyek egyre kiemeltebb szerepet kapnak a hadszíntereken. Az irreguláris hadviselés legismertebb formái a terrorizmus és a gerilla-hadviselés, de napjainkban egyre kiemeltebb szerepet kapnak a félkatonai szervezetek, a magánhadseregek, illetve a bűnszervezetek is.

Ezek a szervezetek eltérő célokkal rendelkezhetnek. Vannak közöttük olyanok is, amelyek a jelenlegi államhatalmi berendezkedés megtartását segítik elő. Mivel tanulmányomban az államhatalmi berendezkedésre és a nemzetközi biztonságra veszélyt jelentő szervezetekkel foglalkozom, azokat alapvetően két kategóriába osztom:

- az államhatalom megdöntésével hatalomátvételre törő szervezetek;
- államhatalmi babérokra nem pályázó, de folyamatos egyensúlytalanság (káosz) fenntartására törekedő szervezetek.

A terrorizmust az irreguláris hadviselés egyik formájának és a politikai akaratérvényesítés egyik szélsőséges eszközének tekintem. Bár a terrorizmus fogalmának meghatározása nem képezi ennek az írásnak a tárgyát, érdemes megemlíteni a Lindeni Egyetem két kutatójának tanulmányát, amelyben a terrorizmus 109 hivatalos és tudományos fogalmát vizsgálták meg (Schmidt–Jongman 1988). Ők arra a következtetésre jutottak, hogy a fogalomalkotás során azok alkotóinak 83,5%-a használta az *erőszak*, 65%-a a *politikai célok* kifejezést, valamint 51%-a hangsúlyozta a *félelemkeltés* összetevőt. Csupán a fogalmak 17,5%-a tartalmazta a *civilek*, a *nem kombattánsok*, a *semlegesek* vagy a *kívülállók* kifejezéseket. Éppen ezért a terrorizmust ebben a tanulmányban olyan jelenségként értelmezem, amely „előre eltervezett, átgondolt erőszakot alkalmaz (vagy kilátásba helyezi annak alkalmazását) abból a célból, hogy félelmet keltsen egy kiszemelt lakossági rétegben, ezen keresztül a terroristák számára kedvező válaszlépések megtételére kényszerítve a szemben álló kormányt”. A terrorizmus legnagyobb veszélye, hogy a második célt képes hatékonyan támogatni.

A nemzetközi terrorszervezetek által elkövetett atrocitások és terrorcselekmények talán a legközismertebb megnyilvánulásai annak, mikor egy irreguláris szervezet harcot folytat és káoszt okoz. Ezek a terrorcselekmények sok esetben nem közvetlenül az államhatalom ellen irányulnak, hanem más csoportok (irreguláris vagy civil szervezetek) a célpontjaik. Ennek ellenére közvetve az államhatalom legitimitását kérdőjelezzik meg, mivel kivesszik a jogszerű erőszak monopóliumát az állam kezéből.

A gerillatevékenységet folytató szervezetek jellemzője, hogy az éppen hatalmon lévő államhatalom megdöntésére és hatalomátvételre törekednek. A gerillaharcról és a gerilla-ellenes tevékenységekről a közelmúltban tömegével jelentek meg cikkek és tanulmányok, éppen ezért cikkemben arra hívom fel a figyelmet, hogy milyen szerepet játszik az irreguláris hadviselést folytató fél az első cél megvalósításában.

A kutatási adatok azt támasztják alá (Boot 2013, 569), hogy az irreguláris hadviselés legtöbbet kutatott formája – a gerilla-hadviselés – az esetek közel felében ért csak el sikert az

erőforrásfőlényben lévő államhatalommal szemben, és legtöbbször bizonyos előfeltételeknek² kellett teljesülniük ahhoz, hogy a gerillák sikeresek lehessenek. Az irreguláris hadviselésre az elmúlt ötven évben a folyamatos adaptáció volt jellemző, és számos környezeti tényező változása miatt egyre nagyobb hatásokkal volt képes az érdekérvényesítésre. Egyre gyakrabban alkalmazott, közkedvelt hadviselési formává vált, elsősorban az erőforráshiányban szenvedő szervezetek körében.

A magánhadseregek³ térnyerése a közelmúlt konfliktusaiban szintén hihetetlen méreteket öltött, ez a szervezeti forma újra reneszánszát éli. A zsoldosok már a középkorban is komoly szerepet játszottak a hadviselésben, de a nemzetállamok sorozott hadseregei ezt az „életformát” visszaszorították. A magánhadseregek újbóli megjelenése több okra is visszavezethető. Egyrészt egyre nagyobb igény mutatkozik a biztonságra (mind az egyén, mind pedig nagyobb cégek részéről a szervezet biztonsága iránt). A fellépő úrt maguk által finanszírozott „erőszakszervezettel” igyekeznek lefedni.

A másik nagy terület a hagyományos erők alkalmazása során az egyes funkciók kiszervezéséből adódik. Ezen a területen az Amerikai Egyesült Államok élen jár. A harcolókat támogató és harcbiztosító feladatok területén egyre nagyobb mértékben láthatunk biztonsági cégeket szolgáltatóként. Ezek a vállalkozások később más kaotikus területeken (például katasztrófahelyzetekben) is szerepet vállalhattak. Megfigyelhettük például, ahogy a Blackwater részt vett a Katrina hurrikánt követő rendezésben, biztonsági feladatokat ellátva. Érzékelhető, hogy azokon a területeken, ahol az államhatalom képessége a biztonság garantálására meggyengül, a magánhadseregek teret nyernek.

A magánhadseregek alapján véve támogathatják a legitim államhatalmat, de még ebben a szerepben is okozhatnak konfliktusokat. Erre példa a Blackwater⁴ cég, mely 2007-ben kapott nagy médianyilvánosságot,⁵ amikor alkalmazottai megölték 17 iraki civilt, és további húszat megsebesítettek Bagdadban.⁶

A nemzetközi bünszervezetek szintén egyre szervezettebbek lettek és globális méreteket öltenek. Az MS-13⁷ például nem egy hagyományos, hanem egyes kutatók szerint egy harmadik generációs bünszervezet.⁸ A harmadik generációs szervezetekben már globális szerveződés figyelhető meg a hihetetlenül szofisztikált nemzetközi bűncselekmények támogatására; ők elsősorban a meggyengült állami befolyás alatti területeken próbálnak

² Ilyen előfeltétel a lakosság bizonyos szegmenseinek elégedetlensége, egy hatásos ideológia, amely támogatja a lakosság mozgósítását és felhasználható propagandacélokra, illetve lehetőség szerint külső támogatás és menedékek, amelyek biztosítják a gerillaharc elhúzódó és hosszú ideig fenntartható jellegét.

³ Az eredeti angol kifejezés a magántulajdonban lévő fegyveres szervezetekre a PMC, vagyis Private Military Company.

⁴ A céget 1997-ben Eric Prince alapította, 2009-ben átkeresztelték Xe névre. A cég 2010-es kivásárlását követően egy irányítótestület alatt folytatta tevékenységét, és ezt követően került sor ismét egy átnevezésre: 2011-től Academie néven fut tovább.

⁵ D. Johnston – J. M. Broder: F.B.I. Says Guards Killed 14 Iraqis Without Cause. <http://www.nytimes.com/2007/11/14/world/middleeast/14blackwater.html> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 16.)

⁶ Ryan Devereaux: Blackwater guards lose bid to appeal charges in Iraqi civilian shooting case. <http://www.theguardian.com/world/2012/jun/05/blackwater-guards-lose-appeal-iraq-shooting> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 16.)

⁷ A Mara Salvatrucha (MS-13) szervezet több mint száz tagját tartóztatták le 2005. március 15-én az FBI emberei egy összehangolt akció keretében. Ez a nagyméretű akció is csak részben volt képes lefedni a szervezetet, melynek taglétszámát tízezer főre becsülik, és csak az Amerikai Egyesült Államok harmincegy államában fejt ki felforgatótevékenységet.

⁸ Max Manwaring: Street Gangs: The New Urban Insurgency. <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub597.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 16.)

folyamatos káoszt fenntartani, befolyást gyakorolva a hatalmon lévő erőkre. Az ENSZ becslése szerint évente 2500 milliárd dollár landol a nemzetközi bünszervezetek zsebében. Ez az erőforrás a rendkívül adaptív és ellenálló szervezeti formával rendelkező csoportok kezében komoly kihívást jelent a legitim államhatalmak számára még akkor is, ha a bünszervezetek nem törekszenek az államhatalom leváltására, és csak annak meggyengítése a céljuk. A nemzetközi bünszervezetek nem akarják átvenni a hatalmat, csupán szeretnének terjeszkedni és zavartalanul folytatni a jövedelmező tevékenységeiket. Éppen ezért egyre inkább megfigyelhető az a folyamat, ahogyan összefonódnak a nemzetközi gerilla- vagy terrorszervezetekkel.

A félkatonai szervezetek felerősödése a huszonegyedik századra szintén nem véletlen. A kínai félkatonai erő például már 2006-ban közel négymillió főt tett ki,⁹ de számos más országban (Törökország, Pakisztán, Irak, Libanon, Oroszország) is találhatunk ilyen szervezeteket. A hivatalosan szervezett csoportokon kívül azonban ott vannak az önállóan szerveződő formációk¹⁰ is, amelyek a legdemokratikusabb országokban (pl. Amerikai Egyesült Államok) is jelen vannak.¹¹ Éppen ezért nem nehéz kikövetkeztetni, hogy ezek a szervezetek (proxiként) szintén felhasználhatóak egy államhatalom megdöntésére, vagy éppen folyamatos zavarkeltésre is.

AZ IRREGULÁRIS HADVISELÉS ADAPTÁCIÓJA

Az *adaptáció* alkalmazkodási folyamatot jelent. E folyamat tulajdonképpen az adott organizmus vagy szervezet illeszkedését szolgálja a megváltozott környezetbe. A hadviselés a történelem folyamán szintén egy adaptációs folyamaton keresztül fejlődött olyanná, ahogy azt jelenleg ismerjük, és alapjában véve két, viszonylag jól elkülöníthető kategóriára volt bontható: hagyományos hadviselésre és irreguláris hadviselésre. Ez a két kategória emberemlékezet óta jelen van a hadviselés történetében. A legitim államhatalmak által előnyben részesített hagyományos hadviselés vált egyeduralgó legitim kategóriává Vesztfália óta, amikor a nemzetállamok monopolizálták a jogot arra, hogy hadat üzenjenek más entitásoknak. Ez a terület a leginkább kutatott a szakirodalomban is.

Az irreguláris hadviselés a közelmúlt konfliktusainak döntő többségében megjelenik, és egyre komplexebb formát ölt.¹² Kezd központi szerepet játszani, bár még mindig viszonylag elhanyagolt a kutatók körében, és korántsem élvez olyan egyetértést az egyes fogalomkörök elkülönítése, mint a hagyományos hadviselési kategória esetében.

A huszadik század második felében az államok közötti háború kirobbanásának esélye folyamatosan csökkent. Maga a folyamat érthető is, hiszen a globalizálódásnak köszönhetően és a gazdasági interdependenciák eredményeképpen a totális háborúk kirobbantása globális

⁹ Paramilitary Forces of China. http://en.wikipedia.org/wiki/Paramilitary_forces_of_China (Letöltés időpontja: 2015. 01. 16.)

¹⁰ Például a Minutemen elnevezésű félkatonai szervezet a mexikói határ mentén gátolja meg az illegális bevándorlók átjutását.

¹¹ Russell Morse: Mad Max in Borderland – Overnight With the Minutemen. <http://www.alipac.us/f12/mad-max-borderland-overnight-minutemen-15508/> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 16.)

¹² Ahogyan azt a közelmúlt legkiemeltebb médianyilvánosságot kapó hadszínterein (Irakban és Afganisztánban) jellemző volt, az aszimmetrikus vagy irreguláris összecsapások során sem egy gerillatevékenységet, hanem több tucat (egyes kutatók szerint közel száz) csoport együttes tevékenységét figyelhetjük meg. Egy aszimmetrikus konfliktusban tehát napjainkban nem egy egységes haderővel, de még csak nem is egy egységes gerillaerővel szemben kell fellépni, hanem több tucat vagy több száz különböző csoport tevékenységét kell figyelembe venni a stratégia megalkotása során.

gazdasági összeomlást okozhat. Éppen ezért nagyon nehéz a népesség és a nemzetközi közvélemény szemében legitim okot találni egy háború kirobbantásához.

Az egyik tényező tehát, amely hozzájárult az irreguláris hadviselés térnyeréséhez, a közvélemény szerepének felerősödése volt. Az irreguláris hadviselési elveket valló felek rendkívül leleményesnek mutatkoztak abban, hogy a helyi lakosságot és a nemzetközi közvéleményt megnyerjék az ügyüknek, támogatottságot szerezve maguknak. A hagyományos hadviselést képviselő felek mindig lassabban értették meg ennek a tényezőnek a fontosságát, és a lakosságközpontú szemlélet helyett sok esetben továbbra is az ellenségre fókuszálva próbáltak konfliktusokat megoldani.

Ez a szemléletbeli különbség tette lehetővé az irreguláris hadviselést folytató felek számára, hogy egyre jobban összemossák a határvonalakat a gerillaharc és az irreguláris hadviselés egy másik, egyre inkább teret kapó formája, a terrorizmus között. Napjaink konfliktusaiban már csak nagyon nehezen lehet különbséget tenni, és szinte lehetetlenség szétválasztani egy gerillaszervezet, egy nemzetközi bünszervezet és egy terrorszervezet összefonódásából létrejött integrált irreguláris forma egyes összetevőit.

Az integráció azonban nem állt meg az irreguláris szervezetek összekapcsolódása terén. Viszonylag új trend a hagyományos és az irreguláris kategóriák összekapcsolása. Ez a fajta alkalmazás nem új találmány, hiszen stratégiai szintű koordinációra a múltban is számos példa volt már (Huber 1996), de napjainkban a két forma szinte teljes integrációjának lehetünk szemtanúi, ami egy hibrid hadviselési formát eredményez, melynek eredményeképpen a hagyományos és az irreguláris kategóriákat egymással egy időben, közös cél érdekében, összehangoltan alkalmazzák. Ez újszerű és váratlan kihívások elé állítja azt a felet, melynek egy hibrid haderővel kell szembenéznie.

AZ IRREGULÁRIS SZERVEZETEK MŰKÖDÉSI MECHANIZMUSA

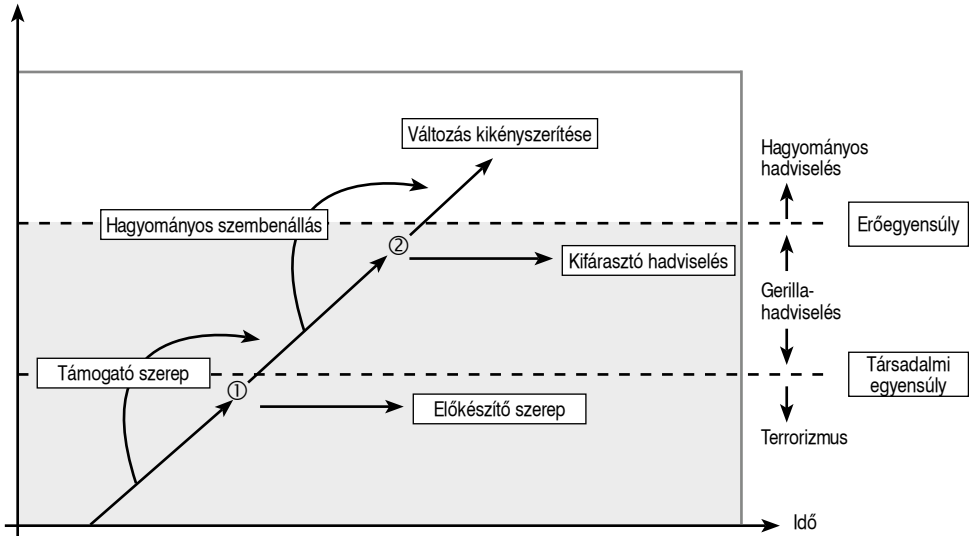
Az irreguláris csoportok (a harcművészetek szakavatott mestereihez hasonlóan), arra törekednek, hogy indirekt megközelítési stratégiát alkalmazzanak¹³ annak érdekében, hogy semlegesítsék az ellenfél erőforrásfőlényét. Ahogyan arra írásomban felhívtam a figyelmet, ezt a fajta indirekt megközelítési módszert – az elérendő célok szerint – több csoportba lehet osztani, de alapvetően vagy az államhatalom megdöntésével hatalomátvitelre törnek, vagy pedig folyamatos egyensúlytalanság (káosz) fenntartására törekednek.

Ha egy irreguláris szervezet kellő ideig (és intenzitással) képes fenntartani az egyensúlytalanságot a társadalomban, az idővel elégedetlenséghez és megosztottsághoz vezet. Ennek a stratégiának az alkalmazásával kisméretű irreguláris csoportok is képesek (harcászati szintű támadásokkal) a kiszemelt lakossági réteg vagy szimbolikus célpontok véleményének a formálására, végső soron pedig a hatalmon lévő államhatalom ellehetetlenítésére. Ehhez fejlődési szakaszokon kell keresztül menniük, melyeket az alábbi ábra mutat be.

Az első szakaszban (amíg az irreguláris szervezetek nem élvezik a lakosság támogatását) csak kisebb méretű, harcászati szintű támadások kivitelezésére képesek. Ebben a stádiumban is képesek azonban károkat okozni, hiszen egy indirekt megközelítési módszer alkalmazva a rendszerek rongálásával (kritikus infrastruktúrák ellen intézett támadásokkal) alááshatják az államhatalom legitimitását és egyensúlytalanságot generálhatnak egy amúgy egyensúlyban lévő társadalomban. A nemzetközi bünszervezetek tipikusan ebbe a

¹³ A felosztás alapötletének megfogalmazásakor a Huntington-műben (Huntington 1962) ismertetett elképzelést vettem alapul (amely a hadviselés intenzitásának különböző szintjeit képviseli), némileg módosítva a szerző eredeti elképzelését, a jelen írásban bemutatott irreguláris formákra adaptálva azt.

Alkalmazott erőszak szintje

1. ábra Az irreguláris szervezetek működési mechanizmusa (Készítette a szerző)

szakaszba sorolhatók, hiszen céljuk a káosz megteremtése és a kaotikus állapotok minél hosszabb ideig történő fenntartása.

A nemzetközi terrorszervezetek legnagyobb veszélye abban rejlik, hogy – nem megfelelő állami válaszlépések esetén – képesek megosztani a közvéleményt és megteremteni a feltételeket ahhoz, hogy (kibővülve) a következő szakaszba lépjenek. Ebben a szakaszban elsősorban az elszigetelt kisebb irreguláris csoportok önálló (összehangolatlan) tevékenysége a jellemző.

Abban az esetben, ha sikerült a társadalmat megosztani, és az irreguláris szervezet által képviselt ideológia egyre több követőre és támogatóra talál az adott ország lakossága, illetve a nemzetközi közvélemény soraiban, egy gerilla típusú hadviselés az indirekt megközelítési stratégia következő szakaszába léphet. A terrorszervezetek és a nemzetközi bünszervezetek tevékenységükkel ebben a szakaszban felgyorsíthatják a gerilla-hadviselés térnyerését. A gerillákkal összefonódva – egyfajta katalizátorként szolgálva – célként tűzhetik ki egy adott államhatalom megdöntését. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy érdekellentétek is kialakulhatnak a különböző csoportok között, mivel a különböző szervezetek céljai eltérőek lehetnek a hatalomátvétellel kapcsolatban.

A végső szakaszban az irreguláris csoportok által képviselt gerilla-hadviselés elég teret nyer ahhoz, hogy az erőforráshátrányt ledolgozva felvegye a harcot az államhatalmat képviselő kormányerőkkel és átvegye a politikai hatalmat. A különböző szakaszokat áttekintve az irreguláris szervezetek előkészítő és támogató szerepet játszanak a konfliktusokban.

Előkészítő szerepben a szervezetek legfontosabb jellemzője, hogy olyan környezetben is tudnak tevékenykedni, ahol a hagyományos haderő nem, valamint képesek hosszabb ideig rejtve maradni abban az esetben is, ha nem élvezik a lakosság támogatását. Ebben a szerepben az irreguláris szereplők az erőszakot szórványosan alkalmazva elnyújtott, kifárasztó hadviselést folytatnak, törekedve a tartós káosz fenntartására, a társadalom megosztására.

Támogató szerepben az irreguláris szervezetek képesek felgyorsítani a lakosság kormánytól való elidegenedésének folyamatát, ezzel jelentősen felgyorsíthatják a gerilla-hadviselés fejlődési ütemét. Mint az a bemutatott modellen is látható, az irreguláris szervezetek a két

alapvető módszer egyikét követhetik. Ebben a szerepben a különböző irreguláris szereplők közös célok mentén integráltan alkalmazva növelik az erőszak alkalmazásának szintjét, és ezzel felgyorsítják a gerilla-hadviselés térnyerését.

Az irreguláris szervezetek mindkét esetben tudatában vannak a kormány erőforrásförlényének. Az államhatalommal szemben folytatott harc során az egyik széleskörűen alkalmazott és hatékony módszer a rendszerek rongálása, vagyis az olyan tevékenységek, amelyekkel a hálózatban működő rendszerekben zavart kelthetnek, jelentős gazdasági kárt okozva ezzel,¹⁴ továbbá aláásva a kormányhatalmak biztonságot garantáló funkcióját, legitimitását.

Ezek az akciók szórványosan és hosszú időn keresztül végrehajtva is elérhetik céljaikat, a társadalmi megosztottságot és az elégedetlenséget. A legnagyobb veszélyt a jövőben tehát nemcsak azok az irreguláris szervezetek jelentik, amelyek le szeretnék váltani az államhatalmat, és ennek érdekében fejtenek ki tevékenységet, hanem azok is, amelyek tartós káosz fenntartására törekcsenek, és ezzel folyamatos egyensúlytalanságot gerjesztenek a társadalomban.

Erre példa a Jemen északi részében autonómiára törekvő húsz felkelők csoportja, melynek 2015. januári fegyveres támadása a fővárosban végül az egész vezetés lemondásába torkollt, ami bizonytalanságot okozott. Az egy évtizede nagyobb autonómiáért küzdő és még az elnöki palotát is elfoglalni képes húsz felkelők feltehetően nem tervezik átvenni az ország irányítását. A törzsi szembenállás, az arab tavasz alatt megbuktatott elnök szelleme, a szaúdi–iráni, a szunnita–síita ellentétek háttérben a párizsi gyilkosságokat magára vállaló¹⁵ jemeni al-Kaida¹⁶ húzhat hasznot a bizonytalanságból.

Az ország lényegében egy polgárháború küszöbén egyensúlyoz, és 2015. január közepén robbanásokról, katonákra támadó fegyveresekről érkeztek hírek Áden kikötővárosból, ahol viszont még mindig megmaradt a lemondott elnök támogatása. Miközben a harcok elől több száz család menekült el a fővárosból, a húsz megjelentek az állami tévében is, ahol vezetőjük, Abdel Malek al-Húsz azzal vádolta az ország vezetését, hogy csak saját érdekeiket nézi, miközben Jemen korrupcióba és zsarnokságba süllyed, és egyenes úton halad a teljes összeomlás felé. Szerinte a jemeni vezetés a háttérben nem küzdött a jemeni al-Kaida ellen.

A kialakult helyzetben, ahol a jemeni vezetés nem tudta megvédeni a fővárost, egy kulcsfontosságú szereplő esett ki a terrorizmus elleni küzdelemből. Korábban az Amerikai Egyesült Államok által vezetett koalíció éppen azzal indokolta az Iszlám Állam ellen Irakban és Szíriában tervezett és alkalmazott stratégiát, hogy azt a Jemenben már sikeres módszerre alapozták, vagyis együtt tudtak működni a helyi vezetéssel a terroristák elleni küzdelemben. Jelenleg jó esély van arra, hogy a jemeni al-Kaida kihasználja a káoszt, és

¹⁴ A kritikus infrastruktúrát támadó szabotázs tevékenységek azért veszélyesek, mert (ha komplett rendszereket érintenek) képesek olyan mértékű gondot okozni, amely az állam gazdaságát alapjaiban veszélyezteti, és ezzel aláássa a legitimitást. Példának okáért az iraki háborúban egyetlen szabotázsakció, amely az olajkitermelést gátolta, napi 370 ezer hordónyi olaj kiömlését és egy hatalmas fekete tó felgyülemelését okozta. Ez az akció, amely több milliárd dollárnyi veszteséget okozott, a szabotázs tevékenységet végrehajtó szervezetnek csupán néhány száz dollárjába került, így ha gazdasági szemszögből vizsgáljuk a tevékenységet, akkor az akció többbezszeres „hasznot” hozott.

¹⁵ Halmos Máté: Ezekről a terrorszervezetekről retteg a világ. http://index.hu/kulfold/2015/01/16/tersorszervezetek_al-kaida_is_boko_haram/ (Letöltés időpontja: 2015. 01. 16.)

¹⁶ A szaúdi és a jemeni ágak egyesítéséből 2009-ben megszületett az Al-Kaida az Arab-félszigeten (Al-Qaeda in the Arabian Peninsula –AQAP), mely többek között a húsz felkelése idején tudta tartósan megvetni a lábát az ország déli részén, amíg a kormányerők figyelme északra irányult. Az azóta az al-Kaida legaktívabb alcsoportjává váló szervezet vezetője Naszer al-Vahisi, Oszáma bin Láden egykori bizalmasa lett. Az akkor és azóta felállított kiképzőtáborokban sokakat felkészíthettek a nyugati célpontok elleni dzsihadista harcra, ezért a külföldi titkosszolgálatok ezeket az egyik legkomolyabb fenyegetésnek tartották.

sokkal könnyebben állíthat fel új kiképzőtáborokat az országban, és a nyugati országok is nehezebben tudnak fellépni a terrrorszervezet ellen.

ÖSSZEFOGLALÁS

Bár a hadviselés elvei változatlanok, a környezeti tényezők azonban folyamatosan változnak, és ez adaptációra kényszeríti az irreguláris hadviselést folytató szervezeteket. Ennek az adaptációs folyamatnak köszönhetően napjainkra egyre többen képesek hatékonyan fellépni az államhatalmakkal szemben. Az államhatalom nézőpontjából az ellene folytatott irreguláris hadviselés több tekintetben is veszélyes lehet.

Egyrészt az irreguláris szervezetek önállóan is képesek tartós, alacsony szintű folyamatos tevékenységre akkor is, ha nem találnak lakossági támogatottságra. Ezen a szinten a kritikus infrastruktúra ellen intézett támadásokkal (a rendszer rongálásával) egyensúlytalanságot teremtenek a társadalomban, és komoly gazdasági károkat okoznak.

Másrészt az irreguláris szervezetek egy integrált formában tudatosan választhatják az indirekt megközelítési módszert. Az integrált irreguláris szervezetek idővel teret nyerhetnek a kormányerőkkel szemben, egyre inkább élvezve a lakosság támogatását, aminek eredményeként megerősödve, a gerillaharc klasszikus modelljét használva átvehetik a hatalmat.

Ezenfelül az irreguláris szervezetek hibrid formában (irreguláris szervezetek és hagyományos haderő összekapcsolásával), egy közös stratégia részeként, az indirekt megközelítési stratégiát alkalmazva jelentősen hozzájárulhatnak a végső összecsapás feltételeinek megteremtéséhez, a harctevékenységek előkészítéséhez. Ebben az esetben ez az előkészítő munka egészen addig láthatatlan marad, amíg a harctevékenységek meg nem kezdődnek. Itt a reguláris erőt képviselő államhatalom szerepét is tagadják a közvélemény előtt.

Megállapítható, hogy a közeljövő konfliktusai bizonyosan különbözni fognak azoktól, amelyeket megszoktunk, és a változások közepette csak akkor tud egy államhatalom talpon maradni, ha időben észreveszi a (sokszor lappangó) veszélyeket, és megfelelően kalibrált stratégiát alkalmaz azokkal szemben.

A stratégia megalkotásakor figyelembe kell venni, hogy az irreguláris csoportok jó része az államhatalom legitimitásának megerősítésére is alkalmazható, illetve, hogy az egyes irreguláris szervezetek céljai nagymértékben eltérhetnek egymástól. Vagyis az államhatalom részéről a stratégia alkotásakor mindenképpen figyelmet kell fordítani az irreguláris veszélyek időbeni feltérképezésére, az egyes formák (célok szerinti) szétválasztására és a hibrid hadviselési forma (mint saját opció) alkalmazására.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Arquilla, John 2013.: *Insurgents, Raiders and Bandits: How Masters of Irregular Warfare have Shaped Our World*. Ivan R. Dee, Chicago.

Boot, Max 2013.: *Invisible Armies*. Liveright Publishing Corporation, New York.

Campbell, Arthur 1968.: *Guerrillas*. New York, The John Day Company.

Devereaux, Ryan: *Blackwater guards lose bid to appeal charges in Iraqi civilian shooting case*. <http://www.theguardian.com/world/2012/jun/05/blackwater-guards-lose-appeal-iraq-shooting>

Halmos Máté: *Ezektől a terrrorszervezetektől retteg a világ*. http://index.hu/kulfold/2015/01/16/terrorszervezetek_al-kaida_is_boko_haram/

Huber, Thomas 1996.: *Compound Wars: The Fatal Knot*. Fort Leavenworth, KS: Command and General Staff College.

- Huntington, S. P. 1962.: *Guerrilla Warfare in Theory and Practice*. Franklin Mark Osanka szerkesztésében, *Modern Guerrilla Warfare*. New York: The Free Press of Glencoe
- Johnston, D. – Broder, J. M.: *F.B.I. Says Guards Killed 14 Iraqis Without Cause*. <http://www.nytimes.com/2007/11/14/world/middleeast/14blackwater.html>
- Manwaring, Max: *Street Gangs: The New Urban Insurgency*. <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/pub597.pdf>
- Morse, Russell: *Mad Max in Borderland – Overnight With the Minutemen*. <http://www.alipac.us/f12/mad-max-borderland-overnight-minutemen-15508/>
- Paramilitary Forces of China. http://en.wikipedia.org/wiki/Paramilitary_forces_of_China
- Porkoláb Imre 2005/4.: *Aszimmetrikus hadviselés: ortodox és gerilla hadikultúrák összecsapásai*. *Hadtudomány*, 125.
- Porkoláb Imre 2014/3.: *A hadviselés adaptációja: harc az emberi elméért*. *Hadtudományi Szemle* VII. évfolyam, 56–70.
- Schmid, A. P. – Jongman, A. J. 1988.: *Political Terrorism*. Amsterdam, North Holland Publishing Company.

Keszely László ezredes:

A NATO VÁLSÁGREAGÁLÁSI RENDSZERÉVEL ÖSSZHANGBAN ÁLLÓ NEMZETI INTÉZKEDÉSI RENDSZER ALKALMAZÁSÁNAK TAPASZTALATAI AZ UKRÁN VÁLSÁGGAL ÖSSZEFÜGGÉSBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: 2014-ben váratlanul egy régi-új biztonsági kihívással találta szembe magát a világ. Az Ukrajnában, a nyugati, illetve a keleti ortodox civilizáció határán kialakult konfliktus olyan mértékű fenyegetést jelent a nemzetközi biztonságra, hogy a NATO és a tagállamok a létrehozása óta első ízben alkalmazták valós helyzetben a NATO Válságreagálási Rendszerét.¹ Hazánk szintén első alkalommal aktiválta az ezzel összhangban lévő Nemzeti Intézkedési Rendszert.² A válságreagálási intézkedések bevezetésével kapcsolatos döntés-előkészítési folyamat az összes minisztérium bevonásával, széles körű tárcaközi egyeztetés mellett folyt. Tanulmányában a szerző azt kívánja bemutatni, hogy a világ valamely pontján kialakult – az aszimmetrikus hadviselés jegyeit magán viselő – fegyveres konfliktus milyen feladatokat ró a magyar közigazgatás rendszerére, illetve egyes szerveire.

KULCSSZAVAK: NATO Válságreagálási Rendszer, NCRS, Nemzeti Intézkedési Rendszer, NIR, válságkezelés, ukrán válság, közigazgatás, védelmi igazgatás

A FURCSA HÁBORÚ

Kettőezer-tizennégy februárjának végén orosz csapatok vonultak be a Krím félszigetre, majd a Krími Autonóm Köztársaság parlamentje a félszigetnek az Orosz Föderációhoz történő csatlakozásáról döntött. A krími példán felbuzdulva Kelet-Ukrajnában az oroszbarát szeparatista törekvések – a „szabadságon lévő” orosz katonák támogatásával – véres összecsapásokba torkolltak. Oroszország több tízezres reguláris haderőt sorakoztatott fel az orosz–ukrán határon. Az elemzők előtt az európai, sőt a globális biztonság baljós jövője sejlett fel, sokan közülük már a hidegháború feléledéséről beszéltek; Mihail Gorbacsov a berlini fal lebontásának évfordulóján szintén ennek veszélyére figyelmeztetett.

A világ közvéleményét komolyan aggasztotta a kialakult helyzet, mivel ha Oroszország és Ukrajna katonai értelemben is egymásnak feszül, könnyen kialakulhat egy államok reguláris hadereje közötti, hagyományos értelemben vett háború. A konfliktus jellege azonban katonai szempontból egyre furcsább jegeket mutatott az események előrehaladtával. Az ukrán vezetés kommunikációja terror elleni műveletekről, illetve szeparatista felkelőkről szólt, akiket Oroszország katonailag nyíltan és bevallottan ugyan nem támogatott, de az állítólagosan szabadságon lévő orosz önkéntes katonák jelentős számban részt vettek az összecsapásokban. Hagyományos jellegű, reguláris erők közötti háborús cselekménye-

¹ Az észak-atlanti szövetség válságreagáló rendszerének megnevezését a tanulmányban a 278/2011. (XII. 20.) kormányrendeletben szereplő formában írjuk – a szerk.

² A rendszer megnevezését a tanulmányban a 278/2011. (XII. 20.) kormányrendeletben szereplő formában írjuk – a szerk.

ket nem tapasztalhattunk, ellenben a konfliktus egyre inkább magán viselte, viseli ma is a felkelők elleni műveletek, illetve tágabb értelemben az aszimmetrikus hadviselés jegyeit. Ez teszi egyre furcsábbá a „háborút”, amelyet a sajátos jellege miatt igen nehéz valamely letisztult definíció keretei közé szorítani.

„A nagy háborútól eltérően ennek a hadviselésnek nincs meghatározó teoretikusa, nincs saját Clausewitzé. Ennek oka valószínűleg abban keresendő, hogy a felkelők elleni hadviselés mindig partikuláris jellegű, kontextus- és korszakfüggő, megjelenési formáját és egyéb jegyeit nagyban meghatározza a szemben álló felek közötti konkrét társadalmi, gazdasági, kulturális és katonai különbség. Ezen sajátosságok miatt tudományos szempontból a felkelők ellen folytatott műveletek nehezebben kategorizálhatók, kevesebb lehetőséget biztosítanak az általánosításra, ezáltal sokkal szűkebb teret engednek a tudományos rendszerezésre.” (Jobbág 2013/2)

Geopolitikai szempontból is igen összetett képet mutat az ukrán konfliktus, amely szintén nem kecsegtet a gyors megoldás reményével. Samuel P. Huntington *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* című könyvében a jövő háborúit az egyes civilizációk közötti konfliktusokként jósolja meg, ahol a politikai ideológiák civilizációkon belüli összecsapását felváltja a vallás és a kultúra civilizációk közötti összecsapása. Huntington szerint Ukrajna éppen egy, két civilizáció határán elhelyezkedő, úgynevezett törésvonalon fekszik, amely a nyugati és az ortodox kereszténységet választja el egymástól. Az itt kialakuló konfliktusokat törésvonal-háborúknak nevezi, amelyek kiszámíthatatlan, szeszélyes háborúk, újra és újra fellángolnak, mert mögöttük törésvonal-konfliktus van. Megállapítja továbbá, hogy az államon belüli törésvonal-háborúk hatszor hosszabbak, mint az államok közöttiek. (Huntington 1998, 431)

Huntington rendszerében Ukrajna a „hasadó államok” kategóriájába tartozik, amelyekben jelentős nagyságú csoportok tartoznak különböző civilizációkhoz, ezért egyik valószínű forgatókönyvként Ukrajna szétesését jelölte meg, amelynek keleti része egyesül Oroszországgal. 1996-ban, könyve megírásakor azt is megjósolta, hogy a szétválás először a Krímmel kapcsolatban merül fel. (Huntington 1998, 273)

Zbigniew Brzezinski *A nagy sakktabla* című könyvében – ahol a nagy sakktabla az eurázsiai geopolitikai tér – megkülönböztet geopolitikai játékosokat és geopolitikai pilléreket. A geopolitikai játékosok azok az országok, amelyek méretükből, katonai és gazdasági erejükből adódóan rendelkeznek azon képességgel és emellett erre irányuló akarattal is, hogy határaikon túl is befolyást gyakoroljanak a geopolitikai folyamatokra. A geopolitikai pillérek *„azok az államok, amelyeknek a fontossága nem hatalmuktól vagy becsvágyukból fakad, hanem stratégiai elhelyezkedésükből, illetve abból, hogy esetleges kiszolgáltatott helyzetük hogyan hat a geostratégiai játékosok viselkedésére”*. (Brzezinski 1999, 57) Brzezinski Ukrajnát Azerbajdzsánnal, Dél-Koreával, Törökországgal és Iránnal együtt a geopolitikai pillérek csoportjába helyezi. Álláspontja szerint Ukrajna nélkül Oroszország nem lehet eurázsiai hatalom, viszont *„Ukrajna függetlenségének elvesztése azonnali következményekkel járna Közép-Európára nézve. Ezáltal Lengyelország geopolitikai pillérré válna az egyesült Európa határán”*. (Brzezinski 1999, 65)

Nem érdektelen ugyanezt a geopolitikai hátteret a másik oldal képviselője, Alekszandr Dugin orosz filozófus és politológus szemszögéből is megvizsgálni. A szélsőséges nézetéről elhíresült Dugin szoros szálak fűzik a Kremlhez és az orosz hadsereghez, a Duma tanácsadója és a kormányzó Egyesült Oroszország Párt egyik kulcsfigurája. Az 1997-ben kiadott, *A geopolitika alapjai* című könyvében egy Vlagyivosztoktól Dublinig terjedő eurázsiai birodalmat vizionál a Moszkva–Berlin-tengely mentén orosz dominanciával, illetve geopolitikai ellenőrzéssel. Ukrajna vonatkozásában Dugin nem meglepő módon a háború-

pártiak oldalán áll, és az orosz vezetést Kelet-Ukrajna katonai megszállására szólítja fel. A Krím félsziget Oroszországhoz csatolása kérdésében Putyin részére Dugin és geopolitikai nézetei szolgáltatták a koncepcionális alapot.

Ukrajnával kapcsolatban Dugin többek között az alábbi megállapításokat teszi: „*A orosz geopolitika számára Ukrajna szuverenitása olyannyira negatív jelenség, ami elvben katonai konfliktust is könnyen kiprovokálhat. [...] Ukrajna mint bizonyos területi ambíciókkal rendelkező önálló állam egész Euráziára hatalmas veszélyt jelent, és az ukrán probléma megoldása nélkül általában kontinentális geopolitikáról beszélni értelmetlen. [...] Ukrajna mint állam geopolitikailag teljesen értelmetlen. Sem különleges, egyetemes érvényű kulturális üzenete, sem földrajzi egyedisége, sem etnikai különlegessége nincs. [...] Egy egységes Ukrajna további létezése megengedhetetlen. Ezt a területet a geopolitikai és etnokulturális realitások skálájának megfelelő néhány övezetre kell fölosztani. [...] Ukrajna létezésének ténye a geopolitika szintjén hadüzenet Oroszországnak.*” (Dugin 2006, 145–152)

A NATO ugyan rövid időn belül reagált az Ukrajnában zajló eseményekre, mindazonáltal nem lehetne teljes nyugodtsággal állítani, hogy az észak-atlanti szövetséget teljesen felkészülten érte e régi-új biztonsági kihívás. Alexander Vershbow, a NATO főtitkárhelyettese új stratégiai realitásként értékelte az Ukrajnában kialakult helyzetet, amelyhez a NATO-nak alkalmazkodnia kell. A világ és különösen Európa ráébredt, hogy az öreg kontinens korántsem a béke és a nyugalom szigete (elmondhatjuk, eddig sem volt az, elég, ha csak a Balkánon történt eseményekre gondolunk), és a válságok nem kizárólag tőlünk távoli régiókban robbannak ki, hanem a fenyegetés „ante portas” már a szövetség határainál van, nem mellékesen egy NATO PFP³-, vagyis partner állam területén.

A NATO viszonylag hamar megtette a szükséges lépéseket, amelynek eredményeként jelentősen megnövelte a kollektív védelem érdekében tett erőfeszítéseit. A tagállamok a walesi csúcson megegyeztek az úgynevezett *készültségi akcióterv* (Readiness Action Plan) megalkotásában, amely biztosítani fogja, hogy a következő években a Szövetség még gyorsabban és még meggyőzőbben tudjon reagálni a NATO küszöbén kopogtató válságokra. Az akcióterv részét képezi egy kiemelten gyors reagálású alkalmi harci kötelék (Joint Task Force), amely a „Spearhead Force” nevet kapta. A főtitkárhelyettes szavai szerint a hidegháború óta ez jelentette a legnagyobb irányváltást a NATO stratégiai irányultságában. (www.nato.int 2013)

A NATO VÁLSÁGREAGÁLÁSI RENDSZER NEMZETI ADAPTÁCIÓJA

2005. szeptember 31-én hatályba lépett a NATO Válságreagálási Rendszer (NATO Crisis Response System – NCRS), mely felváltotta a már régóta elavult NATO Elővigyázatossági Rendszert. Az NCRS-kézikönyvben a Szövetség egy ajánlást fogalmazott meg a tagállamok felé, melyben kezdeményezte, hogy a nemzetek a saját válságkezelési rendszereiket az NCRS-szel összhangban alakítsák ki, illetve a meglévő rendszereiket ennek megfelelően módosítsák.

Felmerült ekkor a kérdés, hogy Magyarország milyen válságreagálási rendszerrel rendelkezik, és azt hogyan kellene átalakítani a NATO-igényeknek megfelelően. Rövid elemzés után megállapítást nyert, hogy hazánkban léteznek és működnek, az egyes ágazatokhoz rendelt, meghatározott típusú válságok kezelésére hivatott rendszerek. Idesorolható a honvédelem, a rendvédelem, a polgári védelem, a katasztrófavédelem, a válság-egészségügyi

³ Partnership for Peace (Partnerség a békéért).

rendszer, a terrorelhárítás és még folytathatnám a sort. Az azonban távolról sem mondható el, hogy mindezen „*válságreakálási alrendszerek*” egy koherens egészet, vagyis nemzeti válságreakálási rendszert alkotnának. Tehát ki kellett mondani, hogy Magyarország nem rendelkezik nemzeti válságreakálási rendszerrel, ezért nincs mit összhangba hozni a NATO Válságreakálási Rendszerével.

Ebből már szinte magától értetődően vetődött fel a következő gondolat: akkor hozzunk létre egy ilyen rendszert. Ehhez azonban két alapvető feltételnek kellett volna teljesülnie: az erre irányuló politikai akaratnak, illetve szakmai konszenzusnak a megvalósításáért. 2005-ben e két feltétel egyike sem teljesült, és azt hiszem, nem járunk messze az igazságtól, ha kijelentjük, e szempontból napjainkban sem változott a helyzet. Végül hosszú egyeztetések után, nemegyszer kemény viták mellett alakult ki az NCRS hazai adaptálására vonatkozó törvényi felhatalmazás. 2004-ben az akkor hatályos honvédelmi törvénybe⁴ az alábbi felhatalmazás került be, amelyet a jelenleg hatályos honvédelmi törvény szó szerint megismétel: „*felhatalmazást kap a Kormány, hogy rendeletben állapítsa meg a NATO Válságreakálási Rendszerrel összhangban álló nemzeti intézkedési rendszer rendeltetését, feladatait, eljárási rendjét, a közreműködők kötelezettségeit*”.⁵

A felhatalmazás szövegéből rögtön kiviláglik, hogy az kompromisszumok eredménye. A jogszabályszoveg szándékosan kerüli a nemzeti válságreakálási rendszer kifejezést, illetve nem alkották meg a nemzeti válság fogalmát sem. Mindez azt jelenti, hogy a jogalkotó nem szándékozik létrehozni egységes válságkezelési rendszert, és az egyes válságtípusokat továbbra is a különböző ágazatok bázisán kezelik, hol jogszabályilag rögzített és szervezett, hol ad hoc tárcaközi együttműködés mellett.⁶ A törvény értelmében tehát válságkezelési rendszer helyett nemzeti intézkedési rendszert kellett létrehozni, és a felhatalmazás taxatív felsorolással szigorú keretekbe foglalta, hogy a rendszeren belül mit lehet szabályozni, nevezetesen a rendszer rendeltetését, feladatait, eljárási rendjét, a közreműködők kötelezettségeit.

A felhatalmazás tehát már 2004-ben rendelkezésre állt egy kormányrendelet megalkotására, amely alapján el is kezdődött egy vitákkal tarkított, többéves egyeztetési folyamat. Hétéves vajúdás után, végül 2011-ben lépett hatályba a *NATO Válságreakálási Rendszerével összhangban álló Nemzeti Intézkedési Rendszer rendeltetéséről, feladatairól, eljárási rendjéről, a közreműködők kötelezettségeiről szóló 278/2011. (XII. 20.) Korm. rendelet* (a továbbiakban: NIR-rendelet).

A NIR-rendelet megadja a NIR rendszerének kereteit, a működés alapvető szabályait. A válságok során alkalmazható konkrét intézkedéseket pedig a rendszer egyik eleme, a „Nemzeti Intézkedések Gyűjteménye” foglalja egybe. A Gyűjtemény – szintén kompromisszum eredményeként – nem kötelezően alkalmazandó intézkedéseket tartalmaz, hanem csak intézkedésmintákat, amelyeket a jogalkalmazó tetszés szerint felhasználhat. Az intézkedésminták további előnye, hogy tartalmilag összhangban állnak a NATO válságreakálási intézkedéseivel, továbbá az érintett tárcák azokat előre kidolgozták és leegyeztették, sőt egyes gyakorlatok során már gyakorolták is azok alkalmazását.

⁴ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény.

⁵ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 81. § (1) bekezdés b) pontja.

⁶ Jogszabályokban megfelelően rögzített és a gyakorlatban is kiforrott, bár még messze nem tökéletes együttműködés valósul meg például a katasztrófavédelem területén, tekintve, hogy ez a leggyakrabban előforduló válságtípus, így bőséges tapasztalatokkal rendelkezünk e tekintetben. Szinte teljesen hiányzik viszont a részletes szabályozás az ágazatok közötti együttműködéséről például rendkívüli állapotban, ahol a rendvédelmi szervek támogatják a Magyar Honvédséget, illetve szükségállapotban, amikor a honvédségi erők bizonyos esetekben beavatkozhatnak, amennyiben a rendőrség erői nem elegendők.

A NATO Válságreakálási Rendszerével összhangban álló Nemzeti Intézkedési Rendszer nemzeti koordinációjáért a honvédelmi miniszter felel. Ennek megfelelően a NATO-tól érkező, válságreakálási intézkedések bevezetésére irányuló kezdeményezést a Honvédelmi Minisztérium fogadja. Első lépésben megtörténik a kezdeményezett intézkedések beazonosítása, amely annyit takar, hogy megkeresik az NCRS-kézikönyvben található intézkedésnek megfelelő nemzeti intézkedésmintát a Gyűjteményben. A nemzeti intézkedésben feltüntették, hogy annak bevezetése megtörténhet ágazati szinten, az ágazati miniszter hatáskörében, vagy magasabb, kormány-, illetve országgyűlési döntés szükséges.

Az első esetben a HM továbbítja a NATO-kezdeményezést és a hozzá tartozó nemzeti intézkedésmintát az ágazati miniszter részére, aki meghozza a döntést az intézkedés bevezetéséről vagy a kezdeményezés elutasításáról. A második esetben, vagyis magasabb szintű döntés igénye esetén a honvédelmi miniszter az érintett minisztériumok egyeztetett javaslatát felterjeszti a kormány részére, kormány-előterjesztés formájában. A NIR-rel kapcsolatos szakmai egyeztetéseket és a döntések előkészítését a közelmúltban megalakult Honvédelmi Igazgatási Tárcaközi Munkacsoport (a továbbiakban: HIKOM) végzi. A HIKOM által kidolgozott kormány-előterjesztések javaslatot tesznek a NATO kezdeményezésének megfelelő, kormány szinten foganatosítható nemzeti intézkedések bevezetésére, illetve amennyiben az intézkedés különleges jogrendben vezethető be, úgy a megfelelő különleges jogrendi időszak kihirdetésére is. E folyamat végén születik egy nemzeti döntés, amelyről Magyarország a NIR nemzeti felelőse útján tájékoztatja a NATO-t. A döntés végrehajtásának koordinációját a HIKOM végzi.

Abban az esetben, amikor hazánkban történik olyan válság, amely szövetségi szintű közös fellépést igényel, Magyarország kezdeményezheti NATO-, illetve a tagállamok által foganatosítandó NCRS-intézkedések bevezetését. A folyamat ilyenkor az ágazati minisztériumtól indul, amely szakmai javaslatot tesz a kialakult helyzet által megkívánt nemzeti intézkedés bevezetésére, egyben az ehhez kapcsolódó NCRS-intézkedés NATO irányában történő kezdeményezésére. Az ágazati javaslatot a nemzeti felelős, vagyis a honvédelmi miniszter részére kell megküldeni. A javaslatot a HIKOM megtárgyalja, és elkészíti a döntéshez szükséges kormány-előterjesztést. A folyamat végén itt is nemzeti döntés születik, amely alapján Magyarország a NIR nemzeti felelős útján kezdeményezi a NATO felé a megfelelő szövetségi szintű intézkedések megtételét. A kezdeményezést a nemzeti felelős a külügyekért felelős miniszterrel együttműködve, a NATO-hoz delegált nemzeti képviselőken keresztül juttatja el a NATO illetékes szervéhez.

A NIR ALKALMAZÁSÁNAK GYAKORLATI TAPASZTALATAI AZ UKRÁN VÁLSÁG SORÁN

Az NCRS létrehozásának időpontjától számított 10 év után került sor a rendszer első valós körülmények között történő alkalmazására. Ehhez nem kisebb horderejű eseménynek kellett bekövetkeznie, mint a nemzetközi biztonsági helyzet jelentős megváltozásának, közvetlenül az észak-atlanti szövetség határainál. Az Ukrajnában zajló események tükrében a Szövetség elérkezettnek látta az időt az eddig csak gyakorlatokon tesztelt válságreakálási rendszerének éles körülmények közötti alkalmazására. Az alkalmazásnak Magyarországon már eddig is számos tapasztalata van.⁷

⁷ A konkrét válságreakálási intézkedések nevére, tartalmára e tanulmányban nincs lehetőség kitérni, tekintettel arra, hogy azok minősített információt tartalmaznak.

Az NCRS eszköztárába öt alapvető elem tartozik: megelőző lehetőségek, válságreakálási intézkedések, terrorfenyegetettséget jelző riasztási fokozatok, meglepéselhárítás, agresszió-elhárítás.⁸ Ezek közül érdekes módon egyáltalán nem került sor a megelőző lehetőségek bevezetésére. A NATO kezdettől fogva az eskaláció megelőzésére, a NATO–Oroszország viszony további elmérgesedésének megakadályozására törekedett. Ezért következetesen tartózkodott a provokatív jellegű rendszabályok foganatosításától, amelyre viszont a legideálisabb eszköz a megelőző lehetőségek által kínált puha intézkedések alkalmazása lett volna.

A gyakorlatban viszont a Szövetség számos lépést tett, például diplomáciai és katonadiplomáciai területen, de említhetjük a gyakorlatok számának növelését is a NATO keleti határai mentén. Ezek tartalmilag ugyan kimerítették az e kérdéskörököt tartalmazó megelőző intézkedéseket, azok formális bevezetésére azonban mégsem került sor. Említésre méltó továbbá, hogy a gazdasági jellegű megelőző lehetőségek sem kerültek a Szövetség asztalára, holott mind az európai, mind a tengerentúli NATO-tagállamok egyöntetűen és erőteljesen alkalmazták a gazdasági nyomásgyakorlás eszközeit, beleértve a különféle gazdasági szankciókat, tilalmakat is. Európában ezekre azonban elsősorban az EU égisze alatt került sor, jól példázva ezzel a két nemzetközi szervezet közötti „munkamegosztást”.

Az NCRS eszköztárából egyedül a válságreakálási intézkedéseket vezették be, de nem egyedileg, hanem időszakosan, egy-egy hol kisebb, hol nagyobb csomagban. A javaslatok egyaránt érkeztek a NATO-szervektől, illetve az egyes tagállamoktól. A tagállami reakciók jellemző tendenciája volt, hogy a Szövetség keleti határai mentén fekvő, elsősorban a poszt-szovjet régió, illetve a Varsói Szerződés egykori tagállamai mutatták a legnagyobb aktivitást. Ezek közül is kiemelkedett Lengyelország erőteljes fellépése, amely jól példázta, hogy az események milyen komoly aggodalmakat keltettek az ország vezetésében és lakosságában. A NATO viszont, következetesen kitartva a fent említett mérsékelt reakálás politikájánál, alaposan mérlegelte a beérkező javaslatokat.

Ezen óvatosságra törekvés nagyon jól kitapintható volt a javaslatokkal kapcsolatos döntési procedúra folyamán. A válságreakálási intézkedések egy igen jelentős hányada ugyanis a SACEUR,⁹ vagyis a Szövetség európai főparancsnokának a hatáskörébe tartozó, úgynevezett „pre-authorized” intézkedés volt. A SACEUR ezen intézkedések bevezetéséről saját hatáskörében, egy személyben dönthetett volna. Ennek ellenére minden esetben előzetesen megkérte a Katonai Bizottságon keresztül az Észak-atlanti Tanács álláspontját, illetve

⁸ A megelőző lehetőségek elsősorban a válság kezdeti szakaszában, az akut fázisát megelőző időszakában alkalmazandó intézkedések. Céljuk a válság kialakulásának vagy a már kialakulófélben lévő krízis eskalálódásának megelőzése, kifejezetten puha eszközökkel. Típus szerint lehetnek diplomáciai, gazdasági, katonapolitikai, fegyverzet-ellenőrzési, valamint a média alkalmazásával kapcsolatos intézkedések.

A válságreakálási intézkedések előre kidolgozott és egyeztetett rendszabályok, amelyek a már bizonyos fókig eszkáálódtak, az akut fázisban lévő válság kezelésének eszközei.

A meglepéselhárítás egy intézkedéscsomag, amelyet a NATO váratlanul bekövetkező légitámadások, hagyományos és nem hagyományos robbanófejű felszerelt ballisztikus rakétátámadások, terrortámadások és kibertámadások esetén alkalmazhat. Az intézkedéscsomag elsősorban az azonnal foganatosítandó intézkedésekre fókuszál.

Az agresszióelhárítás valamely NATO-tagországot vagy a szövetséges erőket, eszközöket, infrastruktúrát ért fegyveres támadás esetén vezethető be. E kategória gyakorlatilag az V. cikkely szerinti műveleteket jelenti, ahol az ENSZ Alapokmány 51. cikkének értelmében a Szövetség gyakorolja a kollektív önvédelemhez fűződő jogait.

A terrorfenyegetettséget jelző riasztási fokozatok célja a várható terrortámadások megelőzése, illetve a már bekövetkezett támadások következményeinek enyhítése, újabb támadások megakadályozása.

⁹ Supreme Allied Commander Europe.

felhatalmazását, vagyis minden egyes döntését megelőzően megerősítést kért a Szövetség katonai és politikai vezetőitől.

Mindez kedvezően hatott a tagállamok döntés-előkészítési és döntéshozatali folyamataira, mivel a szövetségi szinten történő többkörös jóváhagyatási procedúra több időt hagyott a nemzetek részére a megalapozott döntések meghozatalára. A SACEUR ugyanis a Katonai Bizottság és az Észak-atlanti Tanács részére történő felterjesztéssel egy időben megküldte a tagállamok részére is az intézkedések bevezetésére vonatkozó javaslatokat, elegendő időt hagyva így a nemzeteknek a döntések előzetes mérlegelésére és az esetleges végrehajtásra történő felkészülésre.

Ennek komoly jelentősége volt, már csak azért is, mert a tagállamok eltérő szinten és módon adaptálták a NATO Válságreagálási Rendszerét. Van olyan nemzet, amely egyszerűen lefordította az eredeti NATO-dokumentumot, és ezzel az adaptációt befejezettnek tekintette, de olyan tagállam is akad, amely fordítás nélkül az eredeti angol nyelvű dokumentumot alkalmazza. Ezekben az országokban most szembesültek azzal a nem könnyű helyzettel, hogy ad hoc módon, egyik napról a másikra kellett kialakítani a megfelelő nemzeti döntéshozatali procedúrát, és pár napon belül meg kellett hozni a nemzeti döntést. Ez még a hosszú időre visszanyúló szövetségi hagyományokkal rendelkező, régi tagállamok esetében is nemegyszer komoly nehézséget okozott, tekintettel arra, hogy a NATO Válságreagálási Rendszerének gyakorlatai alkalmazásával kapcsolatban még ők sem rendelkeztek tapasztalatokkal.

A felterjesztett javaslatokat a Katonai Bizottság alaposan megszűrte, és csak egy részüket terjesztette fel jóváhagyásra a politikai vezetés részére. Az Észak-atlanti Tanács minden esetben a Katonai Bizottság álláspontját osztva, az általa felterjesztett javaslatokat elfogadva hozta meg döntését, jól mutatva azt, hogy a katonai és a politikai vezetés megítélése a helyzetről egységes és egybehangzó volt. Az Észak-atlanti Tanács egyrészt engedélyezte a hatáskörébe tartozó intézkedéseket, másrészt felhatalmazta a SACEUR-t az ő kompetenciájába tartozó intézkedések bevezetésére. Az Észak-atlanti Tanács döntését követően a SACEUR haladéktalanul elrendelte az engedélyezett intézkedések foganatosítását az alárendelt NATO-erők részére, egyben kezdeményezte a tagállamoknál a megfelelő nemzeti döntések meghozatalát.

Az egyes nemzeteknek eltérő időre volt szükségük a kezdeményezett intézkedések mérlegelésére és a nemzeti álláspontok kialakítására. Ennek megfelelően a tagállamok különböző időpontokban hozták meg döntéseiket az intézkedések nemzeti szintű bevezetéséről. Az első, egyben a legnagyobb intézkedéscsomagot elsőként Románia vezette be, a kezdeményezéstől számított 2 napon belül. A tagállamok zöme egy, másfél hét alatt hozta meg döntését, míg volt pár leszakadó nemzet, amely két hétnél hosszabb idő alatt küldte meg a NATO részére a bevezetett intézkedésekről szóló jelentését. A magyar szakmai álláspont az volt, hogy hazánk ne túl korán, ne túl későn, lehetőleg a tagországok zömével hasonló időben hozza meg döntését. Szerencsére ekkorra már rendelkezésre állt a NIR, és benne a gyűjtemény, továbbá a NATO válságreagálási gyakorlatai (CMX),¹⁰ valamint egyéb gyakorlatok során már némi tapasztalat is összegyűlt a nemzeti intézkedések alkalmazásával kapcsolatban.

Az első NATO-intézkedéscsomag egy pénteki napon érkezett meg a Honvédelmi Minisztériumhoz, ahol azonnal megkezdődött azok elsődleges kiértékelése. Köszönhetően a részletesen kidolgozott nemzeti intézkedéseknek, nem tartott 10 percnél hosszabb ideig beazonosítani a bevezetett NATO válságreagálási intézkedések nemzeti megfelelőjét. Ez alapján azonnal megállapíthatóvá vált, hogy mely minisztérium az első helyi felelős, kik

¹⁰ Crisis Management Exercise.

az együttműködők, melyek a releváns jogszabályok és milyen feladatokat kell végrehajtani szervezetre lebontva. Még aznap összehívták a Honvédelmi Igazgatási Tárcaközi Munkacsoportot (HIKOM); az ülésen az egyes minisztériumok képviselőiben megjelenő tagokat tájékoztatták a Szövetség által fogantatott intézkedésekről és az azoknak megfelelő nemzeti intézkedésekről. A hétvége folyamán a minisztériumok megvizsgálták a bevezetésre javasolt nemzeti intézkedéseket, és hétfőn, a következő HIKOM-ülésen már kész javaslatokkal érkeztek.

A HIKOM tagjai képviselték az összes minisztériumot, így a kormány-előterjesztés – egyébként sokszor hosszadalmas – közigazgatási egyeztetése a testület ülésével gyakorlatilag rövidített formában megtörtént. Ezek alapján már viszonylag gyorsan és egyszerűen össze lehetett állítani a kormány részére a nemzeti álláspontra, illetve a szakmai szervek által indokoltnak ítélt nemzeti intézkedések bevezetésére vonatkozó javaslatot. Ilyen módon sikerült meggyorsítani a közigazgatási eljárás szokásos menetét, amely válsághelyzetben alapvető szükséglet. A kormány-előterjesztések egyeztetése, véglegesítése normál helyzetben ugyanis hosszú időt vesz igénybe, nemegyszer heteket, hónapokat. Egy prompt válságszituációban azonban előfordulhat, hogy csak órákban számolhatjuk a döntés-előkészítésre rendelkezésre álló időt. A HIKOM erre elviekben és a gyakorlatban egyaránt képes. Néhány órán belül össze tud ülni, és haladéktalanul képes megtenni a javaslatát a kormány részére; e képessége bizonyítást nyert az ukrán válsággal kapcsolatban.

A NATO által megküldött intézkedéscsomagok beazonosításakor és kiértékelésekor kiderült, hogy mindössze egyetlen intézkedés bevezetése tartozik a kormány hatáskörébe, a többi ágazati szinten, az illetékes miniszter döntése alapján fogantatott. A döntés-előkészítési folyamatban azonban Magyarország a NATO-hoz hasonló óvatosságot tanúsított, és az első csomagban az egyetlen, a kormány hatáskörébe tartozó intézkedéssel együtt felterjesztette a kormány részére jóváhagyásra az ágazati hatáskörbe tartozó intézkedéseket is. A kormány a HIKOM javaslatával egyetértve bevezette a saját hatáskörébe tartozó intézkedést, továbbá felhatalmazta az illetékes minisztereket az ő hatáskörükbe tartozó intézkedések bevezetésére.

A széles körű tárcaközi egyeztetés egyébként minden esetben megtörtént, ugyanis a HIKOM-ot akkor is összehívták, amikor valamely tárca a saját hatáskörében dönthetett volna az intézkedés bevezetéséről. Az óvatosságon túl egyben hasznosnak is bizonyult ez az eljárásrend, mivel így a tárcaközi munkacsoport keretein belül minden ágazat általános tájékoztatást kapott a NATO aktuális helyzetértékeléséről, a Szövetség által bevezetett intézkedésekről, illetve a tagállamok felé irányuló kezdeményezéseiről. Emellett a minisztériumok képviselői rendszeresen ismertetni tudták egymással az egyes ágazatoknál folyó válságkezelési tevékenységet, az eddig fogantatott rendszabályokat, az elvégzett és folyamatban lévő feladatokat, továbbá meg tudták vitatni, hogy a NATO által kezdeményezett válságreakálási intézkedések vonatkozásában milyen egységes nemzeti álláspontot képviseljen Magyarország.

Az ágazati és szakmai vertikumot tekintve a bevezetésre javasolt intézkedések döntő többségénél a Honvédelmi Minisztérium volt az ágazati felelős szerv, míg egy esetben a Belügyminisztérium hatáskörébe tartozott az intézkedés bevezetése. Az azonban minden egyes intézkedésre elmondható volt, hogy egyaránt tartalmazott katonai és civil elemeket, vagyis a Honvédelmi Minisztérium felelősségi körébe tartozó intézkedések mindegyikénél bevontak civil szervezeteket, szervezeteket. Ennek megfelelően a rendelkezésre álló rendkívül rövid idő ellenére is viszonylag széles körű egyeztetést kellett lefolytatni. Másként fogalmazva elmondhatjuk, hogy megvalósult a modern válságkezelésben oly nélkülözhetetlen tárcaközi, szervezetközi együttműködés (interagency cooperation), illetve a katonai és civil

képességek együttes koordinált alkalmazása, amely koncepció *átfogó megközelítés* néven került be a szakirodalomba.

Korábban, még a NIR kialakításának folyamatában tartott tárcaközi egyeztetések során a minisztériumok aggodalmukat fejezték ki amiatt, hogy a Nemzeti Intézkedések Gyűjteményében lévő intézkedések jogszabályban történő kötelező tételével egy – az ő kifejezésükkel élve – „kötelező rezsimet” kíván a Honvédelmi Minisztérium bevezettetni, amely ráadásul nem lesz összhangban a hazai jogszabályokkal, hatás- és felelősségi körökkel. Ezt kiküszöbölendő egy kompromisszumos megoldás született, amelynek értelmében a gyűjtemény nem kötelezően alkalmazandó, hanem csak mintaintézkedéseket tartalmaz, amelyek mintegy segédeszközként szolgálnak, és amelyeken bármikor változtatni lehet, vagy azoktól teljesen eltérő más rendszabályokat lehet foganatosítani. Az ukrán válság során azonban a tárcák egyetlen esetben sem éltek e lehetőséggel, mivel munkájukat nagymértékben megkönnyítette, hogy volt előre elkészített intézkedés, amelyet elő lehetett venni, így nem kellett néhány óra alatt a nulláról újakat alkotni. Ráadásul ezen intézkedéseket már előzetesen leegyeztették a közreműködőkkel, tehát bírták a potenciális beavatkozók egyetértését. Tulajdonképpen ez a legfőbb célja az NCRS és a NIR megalkotásának, hogy legyenek előre elkészített, egyeztetett, sőt a beavatkozók által begyakorolt intézkedések, amelyek bármikor azonnal elővehetők és használhatók. Ez kiváltképp hasznos válsághelyzetekben, amikor az események drasztikusan felgyorsulnak és a döntés-előkészítésre, valamint döntéshozatalra rendelkezésre álló idő rendkívüli mértékben lerövidül.

A folyamatban talán a legnagyobb fejtörést az intézkedések bevezetésének jogi háttere okozta. A NIR-rendelet meghatározza ugyan a főbb jogi kereteket, a gyakorlati alkalmazás során azonban számos hiányosságra derült fény. Ezek egy mondatban talán így foglalhatók össze: nincs meghatározva, hogy az Országgyűlés, a kormány és a miniszter milyen jogi normában vezesse be a válságreagálási intézkedéseket. Írott jogforrás hiányában mindezeket a gyakorlat alakította ki az érintettek egyetértésével. Még az ukrán válságot megelőzően, az egyes válságreagálási gyakorlatok során letisztult az az álláspont, hogy általánosságban véve nincs szükség jogszabályi formára, hanem alapvetően közjogi szervezetszabályozó eszközökkel, elsősorban határozati formában lehet meghozni az intézkedések bevezetésére vonatkozó döntést. Ennek megfelelően a kormány – tekintettel az intézkedés titkos minősítésére – egy 3000-es kormányhatározatban vezette be a hatáskörébe tartozó intézkedést, egyben további feladatokat szabva a miniszterek részére.

Az ágazati miniszter által bevezethető intézkedések zöme a Honvédelmi Minisztérium hatáskörébe tartozott, ezért e tárcánál rendkívül fontos feladat volt a célnak megfelelő normatív szabály formátumának megtalálása. Ennek során figyelemmel kellett lenni arra is, hogy integrált minisztérium¹¹ lévén össze kellett hangolni a közigazgatási blokk és a katonai blokk munkáját. A tárcánál a szakmai szervek által tett javaslatokat a közigazgatási oldalon a helyettes államtitkárok, míg a katonai oldalon a Honvéd Vezérkar főnökén keresztül kell eljuttatni a közigazgatási államtitkárhoz, ahol minden NIR-rel kapcsolatos szálnak találkoznia kell. Itt megtörténik a különböző javaslatok összegzése, egyeztetése, majd a végleges formába öntött javaslatot felterjesztik a honvédelmi miniszter részére. Mivel az egyes intézkedések végrehajtásában mind a közigazgatási, mind a katonai blokk érintett volt, végül olyan döntés született, hogy a Honvédelmi Minisztériumban a közigazgatási államtitkár és a Honvéd Vezérkar főnöke együttes intézkedés formájában vezeti be a válságreagálási intézkedéseket. Ez némiképp ellentmond annak, hogy a NIR-rendelet

¹¹ A Honvédelmi Minisztérium integrálja a minisztérium közigazgatási szervezetét, valamint a Honvéd Vezérkart.

értelmében az ágazati felelős a miniszter, vagyis a döntés miniszter hatáskörébe tartozik, következésképpen a miniszteri utasítás lenne a megfelelő jogi forma. A megfelelő jogi norma megtalálásának a kérdésével szembesült a többi minisztérium is, de egyelőre nem sikerült megnyugtató megoldást találni a probléma rendezésére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény.
- A NATO Válságreakálási Rendszerével összhangban álló Nemzeti Intézkedési Rendszer rendelkezéséről, feladatairól, eljárási rendjéről, a közreműködők kötelezettségeiről szóló 278/2011. (XII. 20.) kormányrendelet.
- Brzezinski, Zbigniew (1999): *A nagy sakktabla*. Budapest, Európa Könyvkiadó.
- Dugin, Alexandr (2006): *A geopolitika alapjai*. Gazdag Ferenc szerk.: *Geopolitika és biztonság*. Budapest, Zrínyi Kiadó.
- Huntington, Samuel P. (1998): *A civilizációk összecsapása és a világrend kialakulása*. Budapest, Európa Könyvkiadó.
- Jobbágy Zoltán, (2013/2.): *A felkelők elleni műveletekről. Egy elfeledett klasszikus: Bernardo de Vargas Machuca*. Honvédségi Szemle, 141. évfolyam, 15.
- www.nato.int (2013): Security challenges in the Baltic region in the perspective of the Wales NATO Summit. Remarks by NATO Deputy Secretary General Ambassador Alexander Vershbow at Multinational Corps (North East), Szczecin (Poland)[online]. http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_113113.htm?selectedLocale=en

Kállai Attila alezredes – Lusták Péter alezredes:

MAGYAR KATONAI RÉSZVÉTEL AZ ENSZ DÉL-LIBANONI BÉKEFENNTARTÓ MISSZIÓJÁBAN

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerzők az ENSZ dél-libanoni békefenntartó erőinél (UNIFIL¹) missziós feladatokat ellátó magyar katonai térképész törzstiszti állományt vezették 2010 és 2014 között. Nemzeti rangidősként feladatuk túlmutatott a négyfős törzstiszti állomány nemzeti képviseletén. Az általuk vezetett csoport az ENSZ egyik legnagyobb létszámú békefenntartó missziójában – az ezzel megbízott szervezeti egység részeként – a geoinformációs támogatás meghatározó fontosságú feladatait hajtotta végre. Jelen írás ezekről a feladatokról és magáról a küldetésről, valamint az UNIFIL megalakulásáról és az ahhoz vezető útról szól.

KULCSSZAVAK: ENSZ, Libanon, Izrael, Szíria, békefenntartás, UNIFIL, magyar katonai térképészet

FÖLDRAJZI ÉS TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉS

Libanonban, a Földközi-tenger keleti partjánál elterülő kis közel-keleti országban működik az ENSZ egyik legnagyobb múltra visszatekintő békefenntartó missziója. Bár az ország földrajzi kiterjedését tekintve nem mondható jelentősnek (területe Magyarországénak mindössze 1/9-e), mégis kiemelt fontosságú mind történelmi, mind geopolitikai értelemben. A földrajzi adottságok alapján egy jól prosperáló gazdasággal, fejlett idegenforgalommal és széles körű nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező országgal kellene találkozunk Libanonba érve, de ehhez az időben vissza kellene utaznunk negyven évet, a polgárháború kezdetéig.

Bár a ma Libanoni Köztársaság néven ismert entitás határai csak a 20. század elején alakultak ki, nem szabad elfelejtenünk, hogy a változatos arculatú és magával ragadó szépségű földrajzi környezet az emberi kultúra kialakulásának meghatározó helyszíne. A föníciaiak és mindazon ókori népek, melyek e térséget hosszú évszázadokon át uralták és a legősibb, mai napig lakott városokat alapították, fejlett kereskedelmük és gazdasági kapcsolataik révén jelentős hatást gyakoroltak nemcsak a Mediterráneumra, de közvetetten az európai civilizáció formálódására is.

Aki ma Libanont felkeresi, az lényegében a Földközi-tenger keleti partvidékén jár, a tengertől csak 50–80 km-re tud eltávolodni. A partvidék klímája mediterrán jellegű, a téli időszakban hűvös és csapadékos, nyáron meleg és párás. A partvonallal megegyező irányban, az ország hosszanti tengelye mentén futó, legkiemelkedőbb pontján 3083 méter tengerszintfeletti magasságot elérő Libanoni-hegység a térség meghatározó orográfiai képződménye, egyúttal az ország névadója is. A szó – sémi nyelveredetét tekintve – fehérét jelent, utalva a főföldre legmagasabb csúcsokra. A hegységtől mintegy 35–40 km-re, vele párhuzamos húzódik az Antilibanon vonulata, mely egyben természetes választóvonal is kelet-délkeleti irányban Szíria felé. E két hegyvonulat között hosszan elterülő, 10–20 km széles Bekaa-völgy jelenti Libanon fő éléstárát. A mezőgazdasági növénykultúrák termesztésében errefelé az

¹ United Nations Interim Force in Lebanon.

öntözéses gazdálkodás a meghatározó, hiszen az Egyenlítőől mindössze 33–35 szélességi fokkal északra fekvő területekre tavasztól késő ősziig nem hull jelentősebb csapadék.

A nagyjából két magyarországi megyével megegyező területű (10 400 km²) országot Szíria és Izrael fogja közre, előbbivel 375 km, utóbbival 79 km hosszan határos. A 225 km hosszú tengerparti rész jobbra köves, sziklás, de a szárazföld belseje felé jellemzően sík tereppel indul. A hegyvidék és a part közelsége jelentős klimatikus eltéréseket okoz kelet–nyugati irányban haladva, már viszonylag rövid távolságok megtételekor is. A közlekedés kizárólag gépjárművel oldható meg, az ország vasúthálózata a polgárháborúban megsemmisült, és még nem építették újjá. Az úthálózat változó minőségű, a főutak többnyire jól járhatóak. A hegyi utakon késő ősziig lehet biztonságosan közlekedni, télen gyakran hóakadályok nehezítik a közlekedést.

Libanon újkori történelmére és mai határainak kialakulására leginkább a francia külpolitikai érdekek gyakoroltak hatást. A kapcsolat természetes úton jött létre a 19. század végétől, a két ország között kialakuló gazdasági szálak egyre szövevényesebbé válásával. Az ország területén egykoron élők az Oszmán Birodalom uralma alatt aktív kereskedelmi kapcsolatot tartottak fenn Velencével és más olasz városokkal. Később (1840-től 1912-ig), a selyemipar fellendülésével,² a kereskedelmi tevékenység Marseille kikötőjén keresztül Franciaország irányában erősödött meg. A gazdasági kapcsolatok erősödésével a francia befolyás is fokozódott a térségben, amit Franciaország a helyi folyamatok alakítására használt ki.

Az 1800-as évek közepére a Libanoni-hegység területén élő drúzok és a maronita keresztények között – nem függetlenül a francia és a brit érdekek közötti ellentétek térségbeli megnyilvánulásaitól – egyre növekvő felekezeti feszültség alakult ki, ami 1860-ra súlyos zavargásokhoz vezetett. A krónikák különböző források alapján néhány ezertől húszezer főig valószínűsítik a halálos áldozatok számát, kiegészítve azzal, hogy a konfliktus következtében számos olyan település semmisült meg, ahol keresztények laktak. A konfliktushelyzet kezelésére létrejött nemzetközi bizottság (brit, francia, orosz, osztrák és porosz részvétellel, valamint az Oszmán Birodalom képviselőivel) megállapította, hogy a térség drúzok és maroniták közötti 1843-as területi felosztása vezethetett az ellenségeskedés kialakulásához. A bizottság javaslatára kialakítottak egy Szíriától elkülönült kormányzóságot, amelynek vezetőjét a szultán nevezte ki. Munkáját a térségben élő hat különböző vallási csoport (drúz, görög katolikus, görög ortodox, maronita, síita és szunnita muszlim) 12 képviselőjéből álló tanács segítette.³

Mindezen történelmi előzmények Libanon mint önálló állam létrejöttének folyamata szempontjából lényegesek, mivel megteremtették az ország mai politikai vezetési struktúrájára is jellemző felekezeti kvótarendszer, azaz a politikai konfesszionalizmus alapjait. A francia Beaufort d’Hautpoul tábornok által 1860-ban vezetett közel hatezer fős francia expedíciós katonai alakulat – mely egyben az első nemzetközi humanitárius intervenció is volt a térségben – tevékenysége nagymértékben hatott az önállósodás és a függetlenedés folyamatára, a francia katonageográfusok által felmért területet ábrázoló térképek pedig alapul szolgáltak az 1920-as „Nagy-Libanon” határainak megrajzolásához.⁴

Az első világháborút követően Nagy-Britannia és Franciaország közös megegyezéssel osztotta fel a térséget, melyhez a Népszövetség mandátumrendszere jelentette a formális

² The Origins of Silk and its Introduction to the Middle East – The Silk Museum. http://www.museedelasoie.com/Education/History_en.html (Letöltés időpontja: 2014. 11. 30.)

³ V. B. Lutsky: Modern History of the Arab Countries. <http://www.marxists.org/subject/arab-world/lutsky/ch09.htm> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 30.)

⁴ Kais M. Firro: *Inventing Lebanon, Nationalism and the State Under the Mandate*. I. B. Tauris, 2003, 18.

keretet. A francia mandátumterület hat részből állt. Ezek egyike volt Nagy-Libanon, melynek területe közel duplája volt az oszmán fennhatóság alatt kialakított egykori autonóm kormányzóság kiterjedésének. A területi növekedés az önálló államiság megteremtését tette lehetővé, viszont azzal is járt, hogy az addig többségben lévő keresztények az új határok között elvesztették közösségalkotó dominanciájukat.⁵ Mindemellett az össznépeség részévé váló vallási és etnikai csoportok zárt közösségekbe tömörülve igyekeztek érdekeiket érvényre juttatni. Az így kialakult sajátosan összetett vallási és etnikai kép mind a mai napig megnehezíti az állam hatékony irányítását, működtetését. A felekezeti kvótarendszeren alapuló hatalommegosztás az országos jelentőségű ügyek kezelését és a döntések meghozatalát lelassítja. A pártok, valamint a különféle vallási, politikai és gazdasági érdekkörök közötti konszenzuskeresés időigényes.

Az ország függetlenségének 1943-as kikiáltását, illetve a francia csapatok 1946-os kivonulását követően az államiság a gyakori külső támadások és a véres polgárháborúk ellenére is fenn tudott maradni, de a viszonylagos béke és biztonság érdekében a mindenkori vezetésnek folyamatos és jelentős erőfeszítéseket kellett tennie.⁶ E törekvés sikerét illetően nem hagyható figyelmen kívül az ENSZ békefenntartó erőinek a jelenléte az ország déli részén.

AZ ENSZ BEAVATKOZÁSÁNAK HÁTTERE ÉS KÖZVETLEN ELŐZMÉNYEI

Izrael 1948-as megalakulásával a palesztinok és a zsidók közötti ellenségeskedés erőteljesen kiéleződött, aminek hatására több százezer palesztin vándorolt ki az új ország területéről, és keresett menedéket elsősorban a szomszédos Jordániában, Libanonban és Szíriában. A menekültek abban a hitben hagyták el otthonaikat, hogy az egymással szövetséges arab országok hamarosan kiűzik az általuk megszállóknak tekintett izraeli hadsereget szülőföldjükről, s ezt követően ők is visszatérhetnek. Reményeik azonban a sorozatos arab–izraeli fegyveres konfliktusok következtében szertefoszlottak, s jelenlétük egyre terhesebbé vált a környező befogadó országok számára.

Libanon közel hatmilliós lakosságából mintegy félmillió főre tehető a palesztin menekültek száma.⁷ Jelentős részük közegészségügyileg elmaradott körülmények között, zsúfolt menekülttáborokban kénytelen élni. A táborokban – melyek területére libanoni állampolgár nem léphet be – magas a munkanélküli és a képzetlen népesség aránya. A táborokon belüli élet és rend megszervezése alapvetően a palesztin menekültek belügye.

A Palesztin Felszabadítási Szervezet (PFSZ) 1964-es megalakulása óta küzd a független palesztin állam létrejöttéért. A szervezet katonai egységei – az izraeli célpontokra mért sorozatos támadások mellett – gyakran bonyolódtak fegyveres összetűzésekbe Jordániában és Libanonban a helyi reguláris erőkkel is. Izrael mindig is jogot formált az öt ért támadások azonnali megtorlására – függetlenül attól, mely ország területéről indultak az akciók –, így a kialakult helyzetben egy jelentősebb izraeli fegyveres beavatkozásra számítani lehetett.

Az egykor virágzó gazdaságú, a földrajzi adottságok és a régió pénzügyi rendszerében betöltött szerepe okán a Közel-Kelet Svájcaként emlegetett Libanon a fokozódó vallási-politikai feszültségek – és nem kis részben a növekvő társadalmi-szociális egyenlőtlenségek, a munkanélküliség és az olajválság – következményeként 1975-től egy változó intenzitású,

⁵ Sógor Dániel: Egy állam a közösségekből. Libanon a két világháború között. Első Század, 2008. 1. szám, 275.

⁶ Manyasz Róbert: A nagyság hátulütői – Libanon. Politics & Islam, 2012. 05. 23. http://islampolitics.blog.hu/2012/05/23/a_nagysag_ara_libanon (Letöltés időpontja: 2014. 11. 30.)

⁷ The World Factbook, Central Intelligence Agency, 2014. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 30.)

de másfél évtizeden át elhúzódó polgárháborúba sodródott. Az Arab Liga 1976-os rijádi rendkívüli csúcstalálkozóján részt vevő államok képviselői szólították fel először a katonai konfliktus kialakulásáért felelősöket a fegyveres összecsapások azonnali beszüntetésére, egyúttal a PFSZ vezetését is Libanon szuverenitásának tiszteletben tartására. Ezzel egyidejűleg – az ország északi részén kialakult helyzet kezelésére – békefenntartó csapatok felállításáról is döntöttek. E csapatok meghatározó részét az akkor már Libanon területén tartózkodó szír hadsereg alakulatai adták volna. A déli területekről azonban a PFSZ katonai szárnyának fegyveresei részéről továbbra is támadások érték Izraelt.

A kaotikus helyzetet súlyosbították az 1977-es izraeli bombatámadások. 1978. március 14-én a „Litáni” műveletben izraeli katonai alakulatok szállták meg Libanon déli területeit. Bár a hadművelet eredményeként az izraeli erők sikeresen a Litáni folyótól északra szorították a PFSZ katonai egységeit, a katonai beavatkozás több mint ezer civil áldozatot követelt. Az inváziót követően az ENSZ BT március 19-én elfogadott 425. számú határozatában⁸ ítélte el az izraeli beavatkozást, és felszólította az ország vezetését a katonai művelet azonnali beszüntetésére, továbbá fegyveres alakulatainak kivonására Libanon területéről. Az ezt követő 426. számú határozatában előírta egy békefenntartó erő felállítását, melynek feladatául rendelte:

- az izraeli erők kivonulásának ellenőrzését;
- a béke és biztonság helyreállítását;
- Libanon állam támogatását a megszállt terület feletti fennhatóságának visszaszerzésében.⁹

A United Nations Interim Force in Lebanon elnevezésű békefenntartó erő mandátumát eredetileg 6 hónapban határozták meg, azzal a kiegészítéssel, hogy a BT döntése alapján ez az időtartam újabb fél évre meghosszabbítható. Az eredeti elképzelések szerint a békefenntartó erő alkalmazása egy viszonylag rövidebb – átmeneti – időszakra (erre utal a megnevezésében is az *Interim* kifejezés) terjedt volna ki, kizárólag a Litáni folyótól délre eső területre. (Az UNIFIL mandátumát jelenleg évente hosszabbítják meg, az aktuális mandátum időszaka a BT 2172. sz. határozata alapján 2015. augusztus 31-ig tart.)

Az első békefenntartó csapatok 1978. március 28-án érkeztek a műveleti területre más ENSZ-erőktől, elsősorban az UNEF II-től (United Nations Emergency Force)¹⁰ és az UNDOF-tól (United Nations Disengagement Observer Force).¹¹ Az UNIFIL feladata az izraeli csapatok kivonulásáig elsődlegesen humanitárius műveletekre irányult.¹² A tűzszünet állapotát, ha nehezen is, de sikerült elérniük. Ebben elsősorban Emmanuel Erskine¹³ tábornoknak, a misszió első főparancsnokának volt kiemelkedő szerepe, aki hathatós

⁸ <http://www.cfr.org/israel/un-security-council-resolution-425-israel-lebanon/p11197> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 01.)

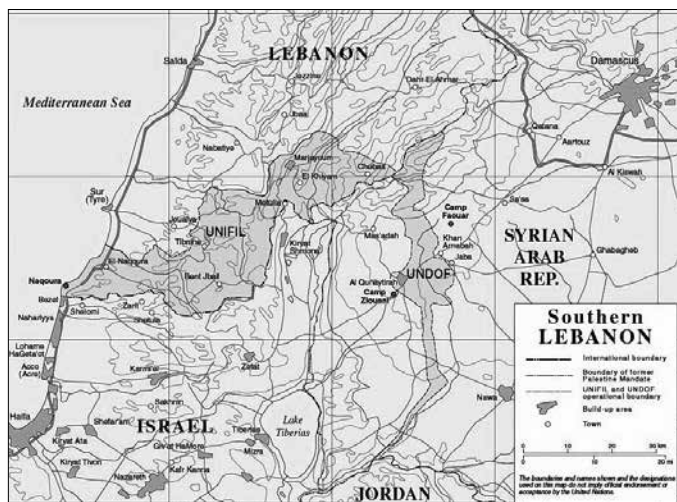
⁹ <http://www.bintjbeil.com/E/un426.html> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 01.)

¹⁰ Az UNEF II 1973–1979 között működött, célja az izraeli és az egyiptomi csapatok szétválasztása volt az 1973. októberi arab–izraeli háborút követően. http://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Emergency_Force (Letöltés időpontja: 2015. 03. 01.)

¹¹ Az UNDOF 1974-től működik, célja az izraeli és a szíriai erők szétválasztása a Golán-fennsík térségében. http://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Disengagement_Observer_Force (Letöltés időpontja: 2014. 11. 30.)

¹² Extracts relating to Article 98 of the Charter of the United Nations: Supplement No 6 (1979–1984) Repertory of Practice of United Nations Organs. United Nations. pp. § 185–199. 2006. 08. 06. http://untreaty.un.org/cod/reperory/art98/english/rep_supp6_vol6-art98_e.pdf (Letöltés időpontja: 2014. 11. 30.)

¹³ Ghánai tábornok, az 1970-es évek elején a ghánai haderő vezérkari főnöki posztját is betöltötte, majd több ENSZ-művelet parancsnokaként is szolgált. http://en.wikipedia.org/wiki/Emmanuel_Erskine (Letöltés időpontja: 2015. 03. 01.)

1. ábra Az UNIFIL és az UNDOF tevékenységi zónája 1978-ban

Forrás: http://www.strategypage.com/military_photos/2006721548522.aspx (Letöltés időpontja: 2015. 03. 01.).

intézkedésekkel és a szemben álló felekkel folytatott intenzív tárgyalásokkal igyekezett az ENSZ BT határozataiban foglaltaknak érvényt szerezni.

A viszonylagos béke azonban nem sokáig tartott. 1982-ben izraeli szárazföldi csapatok a „Béke Galileában” művelet során egészen Bejrútig, a fővárosig jutottak el. Az izraeli beavatkozásra válaszlépésként – iráni támogatással és síita vallási felekezethez tartozó vezetőkkel – megalakult a Hezbollah (Allah pártja) ellenállási mozgalom, mely fő céljaként az izraeli megszállás elleni küzdelmet határozta meg. Ugyanebben az évben a túlnyomórészt keresztény milíciákból álló csapatok Szabra és Satila palesztin menekülttáborok lakói ellen véres és tömeges megtorlóakciót követtek el, amely egyben szimbolikus mementójává vált a térségben élő népek és felekezetek között időről időre fellángoló engesztelhetetlen indulatoknak.

1983 áprilisában öngyilkos merénylők robbantásos merényletet követtek el az Amerikai Egyesült Államok bejrúti nagykövetsége ellen, mely támadás az addigi legnagyobb terrorakció volt amerikai külképviselet ellen. A terrortámadásban 63 fő vesztette életét, zömében a követség munkatársai. Két évvel később Izrael kivonult Libanonból, a déli országrész felett az Izrael által támogatott ún. Dél-libanoni Hadsereg (*South Lebanon Army – SLA*) vette át az ellenőrzést, többször összecsapva a Hezbollah gerilláival, és nemegyszer rátámadva az ENSZ békefenntartóira és támaszpontjaira is.

Az 1989-es Nemzeti Megbékélési Egyezmény¹⁴ elfogadását követő esztendőben véget ért a 15 éven át folyó libanoni polgárháború. A szemben álló milíciák az 1991-es amnesztiatörvényt követően feloszlottak, viszont az ország déli területein továbbra is feszült maradt a helyzet, elsősorban az 1992-es választásokon már politikai pártot indító Hezbollah katonai szárnyának fegyveresei és a Dél-libanoni Hadsereg alakulatai közötti összecsapások miatt. Izrael 1993-ban és 1996-ban – az ország északi része biztonságának növelése érdekében és a Hezbollah meggyengítése céljából – két rövid időtartamú katonai műveletet hajtott végre Dél-Libanonban. A rövid beavatkozást követő tüzszüneti megállapodás ellenére az izraeli csapatok egészen 2000 májusáig az ország területén maradtak.

¹⁴ A 15 éves polgárháborút lezáró egyezmény. A tárgyalások a szaúd-arábiai Taif városában voltak, ezért taifi egyezménynek is nevezik. http://en.wikipedia.org/wiki/Taif_Agreement (Letöltés időpontja: 2015. 03. 01.)

Kivonulásukat az ENSZ BT 425. számú határozata végrehajtásának tekintették,¹⁵ s az addig alapvetően humanitárius segítségnyújtásra korlátozott ENSZ-békemisszió kiterjeszthette műveleti spektrumát katonai feladatok ellátására is.¹⁶ Az ENSZ által elrendelt gazdasági korlátozások egy részét – amerikai és francia kérésre – 2004 szeptemberében feloldották.

AZ UNIFIL MEGERŐSÍTÉSE

Az izraeli csapatkivonást követően az ország középső és keleti területén még jelentős, több mint 15 ezer fős szír haderő maradt. Az idegen csapatok kivonását az ENSZ is szorgalmazta, nem sok sikerrel. 2005. február 14-én a már hivatalát elhagyó, de köztisztviselőként álló miniszterelnök, Rafik Hariri ellen gyilkos merényletet követtek el. Ezt követően további merényletek történtek, és demonstrációsorozat kezdődött a fővárosban. A cédrusforradalomként is ismert megmozdulások hatására, valamint a nemzetközi közösség nyomására Szíria végül kivonta fegyveres alakulatait Libanon területéről. Mindezek után úgy tűnt, Libanon végre elkezdheti a békés újjáépítést és a háború következményeinek felszámolását.

2006. július 11-én a Hezbollah fegyveresei rajtaütöttek egy dél-libanoni területre belépő izraeli őrzőjáraton. Három tagját megölték, kettőt pedig foglyul ejtettek. A sikertelen kiszabadítási kísérletben további öt izraeli katona halt meg. Az addig is gyakori kisebb incidensek miatt amúgy is feszült légkörben Izrael számára ez az eset *casus belli* volt ahhoz, hogy katonai erővel megakadályozhassa a Hezbollah fokozódó dél-libanoni térnyerését.¹⁷ Másnap, július 12-e éjjelén a légierő és a tüzérség bevetésével az izraeli haderő csapatokat mért a stratégiaileg fontos dél-libanoni infrastruktúrára, a Hezbollah vezetési-irányítási pontjaira, raktáira, rakétaindító állásaira, a közlekedési hálózat csomópontjaira, a hidakra és más műszaki létesítményekre. Találat érte a főváros egyik televíziós csatornájának épületét és számos hadianyagraktárt is. Izrael a támadásokat később kiterjesztette Libanon tengeri kikötőire is.¹⁸

Az Irán és a szíriai Aszad-rezsim támogatását élvező Hezbollahot nem rendítették meg az izraeli támadások, fegyveresei közel négyezer különféle rakétát lőttek ki, elsősorban észak-izraeli célpontokra. A fegyveres összecsapások hosszan elhúzódtak, egyik fél sem ért el átütő sikert. Izrael július 17-én vetett be szárazföldi csapatokat, de a kiváló helyismerettel rendelkező, gerillataktikára kiképzett Hezbollah-harcosok heves ellenállást tanúsítva megleptek és megzavarták az izraelieket.¹⁹ Különösen a szimbolikus jelentőségű

¹⁵ Security Council Endorses Secretary-General's conclusion on Israeli withdrawal from Lebanon as of 16 June. UN Press Release SC/6878. 2000. 06. 18. <http://www.un.org/News/Press/docs/2000/20000618.sc6878.doc.html>

¹⁶ UNIFIL Mandate, The Official website of UNIFIL, 2012. 06. 20. <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unifil/mandate.shtml> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 30.)

¹⁷ A konkrét esettel kapcsolatban két apró kiegészítés érdemel figyelmet. Az egyik, hogy az izraeli járőrök feltehetőleg több biztonsági előírást is megsértettek, ami közrejátszott elfogásukban. (Lásd Kisgyörgy Sándor: A 2006-os libanoni konfliktus és a magyar részvétel a térség békeműveleteiben. Diplomamunka, Pannon Egyetem, Veszprém, 2012, 32.) A másik pedig, hogy Izrael az adott időszakra már kész hadműveleti tervekkel rendelkezett egy esetleges dél-libanoni megszállás végrehajtásához, hogy a Hezbollah fegyvereseit a Litáni folyón túra szoríthassák vissza.

¹⁸ Matt M. Matthews: We were caught unprepared: The 2006 Hezbollah-Israeli war. The Long War Series OP 26. US Army Combined Arms Center Combat Studies Institute Press, Kansas, 2008, 37. <http://carl.army.mil/download/csipubs/matthewsOP26.pdf> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 30.)

¹⁹ William M. Arkin: Divining Victory: Airpower in the 2006 Israel-Hezbollah War. Maxwell AFB, AL, Air University Press, 2007. augusztus, 188.

2. ábra Az UNIFIL tevékenységi zónája 2006 júliusában

Forrás: <http://reliefweb.int/map/lebanon/lebanon-unifil-deployment-july-2006>
(Letöltés időpontja: 2015. 03. 05.).

Bint Jbeil városban és környékén folytak véres harcok, melyekben mindkét oldal jelentős veszteségeket szenvedett.²⁰

Az azóta 34 napos háborúként is ismert²¹ fegyveres konfliktus azonnali beszüntetéséről és az ezt szavatoló békefenntartó erők jelentős megerősítéséről az ENSZ BT 2006. augusztus 11-én elfogadott, 1701. számú határozatában²² döntött. A határozat kihirdetését követően még napokig (egészen augusztus 14-ig) folytak fegyveres összecsapások a térségben. A viszonylag rövid, de intenzív katonai konfliktus mindkét fél számára sok áldozattal járt. Izrael 118 katonáját veszítette el a harcokban, emellett 39 civil halt meg rakétatámadásokban az ország északi részén. A libanoni oldalon jóval magasabbak voltak a veszteségek. Itt a 845 halálos áldozatból 743 főt tett ki a polgári lakosok száma. Más források szerint ez a szám meghaladhatta az ezer főt is, és közel négyezren sebesültek meg.²³ Kiemelkedően nagy volt a polgári létesítményeket ért kár. Több mint 15 ezer otthon vált lakhatatlanná, közel ezer ipari, kulturális és szociális létesítmény pusztult el, 600 km úthálózat és 80 híd vált járhatatlanná. A háború által Libanonnak okozott károk – beleértve pl. a turizmus elmaradt bevételeit is – meghaladták a 10 milliárd dollárt.²⁴

Az ENSZ BT 1701. számú határozata érvényre juttatásának két alapvető feltétele volt. Egyrészt a határozatban foglalt missziós felhatalmazásoknak és a végrehajtandó feladatoknak, valamint az ezek alapján kezdeményezett intézkedések eredményeinek elegendő biztosítékul kellett szolgálniuk Izrael számára a terület katonai értelemben vett nyugalmi állapotának fenntarthatóságára, hogy az Izraeli Védelmi Erők alakulatait kivonhassák Libanonból. Másrészt a polgárháborút követően újraalakuló Libanoni Fegyveres Erők együttműködésével el kellett érni, hogy a Hezbollah fegyveres szárnya ne fejthessen ki semmilyen tevékenységet a Litáni folyótól délre eső területeken. Minden további eredmény eléréséhez e két feltétel teljesülése volt a biztosíték.

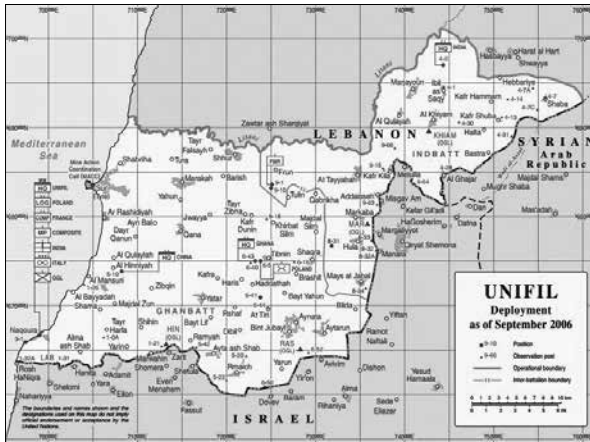
²⁰ Uo. 86.

²¹ Tomolya János: A „34 napos” izraeli–libanoni háború. Hadtudomány, XVII. évf. 1. szám, 2007. március. http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2007/1/2007_1_8.pdf (Letöltés időpontja: 2014. 11. 30.)

²² UN SC/8808 Department of Public Information, News and Media Division, New York 2006. 08. 11. <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8808.doc.htm> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 30.)

²³ Mideast War, by the Numbers. The Washington Post, The Associated Press. 2006. 08. 17. http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/08/17/AR2006081700909_pf.html (Letöltés időpontja: 2014. 11. 30.)

²⁴ <http://www.socialwatch.org/node/10986> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 02.)

3. ábra Az UNIFIL tevékenységi zónája 2006 szeptemberében

Forrás: <http://reliefweb.int/map/lebanon/southern-lebanon-unifil-deployment-september-2006>
(Letöltés időpontja: 2015. 03. 05.)

A fenti célok megvalósítására a BT 426. számú határozatával létrehozott UNIFIL alig négyezer fős létszáma már nem volt elegendő. A Litáni folyótól Izraelig húzódó 1060 km² kiterjedésű békeművelti terület megfelelő felügyelete érdekében az ENSZ BT ezért döntött a misszió katonai erejének hadosztályszintre emeléséről. Arra természetesen nem lehetett számítani, hogy a határozat eredményeként a Hezbollah feladja a déli területen megszerzett dominanciáját, de katonai tevékenységet nyíltan itt már nem folytathatott.

A BT 1701. számú határozatának életbelépésével az UNIFIL mandátumának kiszélesítése és az ehhez rendelt létszámbeli és haditechnikai felfejlesztés oly mértékű volt, hogy nemegyszer találkozhatunk a 15 ezer fős keretlétszámú önálló harci egység megnevezése kapcsán az UNIFIL 2-re történő hivatkozással is.²⁵ A feladatbővülés jegyében megalakítottak egy haditengerészeti harccsoportot is a libanoni partok biztonságának felügyeletére és az illegális fegyverkereskedelem megakadályozására.

Az UNIFIL napjainkban az első generációs missziókra jellemző, a könnyűlövészegységekre épülő szervezeti rendet jelentősen meghaladó, hadosztály méretű, számottevő szárazföldi és haditengerészeti tüzérvél, valamint légi szállítókapacitással rendelkező katonai erő. Művelti területe dandárszintű keleti és nyugati szektorokra osztott. Mindkét szektor a hozzájáruló nemzeti támogatású és irányítású zászlóaljanként meghatározott felelősségi területekből áll.²⁶ A tüzérvél mellett a reagálóképesség is számottevő mértékben nőtt, amelyet kisebb-nagyobb incidensekkel az izraeli hadsereg és a Hezbollah is éles szituációkban rendszeresen tesztl.

Az UNIFIL súlyának és képességeinek jelentős mértékű növelése meghozta a várt eredményeket. Néhány elszigetelt incidenst leszámítva az ENSZ békefenntartói mind ez ideig sikerrel akadályozták meg újabb fegyveres konfliktus kialakulását. A polgári lakosság jelentős része elfogadja, sőt előnyösnek tartja a kékszakosok jelenlétét, a civil-katonai együttműködés a legtöbb esetben kielégítő. Az UNIFIL mindezek mellett számos, a polgári lakosság életét megkönnyítő és bizalomerosztó humanitárius műveletet hajt végre a művelti területen. E műveletek egyebek mellett kiterjednek a polgári infrastruktúra fejlesztésére, különféle köz- és állat-egészségügyi szolgálatok fenntartására, oktatási és képzési együttműködésre, valamint a kulturális kapcsolatok ápolására. A legfontosabb feladatok azonban továbbra is a folyamatos és aktív jelenlét

²⁵ Mark Leon Goldberg: UNIFIL 2. UN Dispatch, 2007. 04. 03. <http://www.undispatch.com/unifil-2>, <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=14309&pldx=2> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 30.)

²⁶ A zászlóalj felelősségi határai kialakításánál törekedtek a már létező közigazgatási határok figyelembevételére.

fenntartása a lakosság biztonságérzetének növelése érdekében, valamint a szélsőséges fegyveres csoportok visszaszívargásának és illegális tevékenységének a megakadályozása. A libanoni és az izraeli hadsereg, valamint az UNIFIL képviselőinek részvételével megtartott rendszeres találkozók az esetleg felmerülő vitás kérdések gyors rendezése is megoldható.

Léteznek ugyanakkor olyan biztonságpolitikai kihívások a térségben, melyeket lokálisan nagyon nehéz kezelni. Ezek között első helyen áll az immár negyedik éve tartó szíriai polgárháborús az ezzel kapcsolatos tömeges migráció kezelése. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR²⁷) adatai alapján²⁸ 2015-re a szír menekültek száma Libanonban eléri az 1,3 millió főt, nagymértékben megterhelve az ország szociális ellátórendszerét és belbiztonságát. A 2011 kora tavaszától tartó véres összecsapások jelentős befolyást gyakorolnak a libanoni belpolitikai helyzetre is. Mindezt tetézi a Hezbollah katonai szárnyának fegyveres részvétele a szíriai konfliktusban. Bár az állami politika képviselői eddig sikeresen tartották távol Libanont a szomszédságában zajló polgárháborútól, a fegyveres konfliktusok áttérjedésének reális veszélye továbbra is fennáll.

Az ország belbiztonságát érintő, nehezen kivédhető öngyilkos merényletek száma 2013-ban jelentősen megnőtt. Az északkeleti területeken szinte napi rendszerességgé váltak a fegyveres összecsapások a síita és a szunnita fegyveresek között. A feszült belpolitikai helyzetre nem hatott megnyugtatóan az sem, hogy az Európai Unió 2013. júniusi külügyi találkozásán a Hezbollah félkatonai szárnyát terrorista szervezetté nyilvánította.²⁹

A Gázai övezetben 2014 nyarán kitört fegyveres konfliktus – mint minden jelentősebb térségbeli viszály – kihatással volt Dél-Libanon biztonságára, fokozott készenlélet és azonnali reagálást megkövetelve az ENSZ-alakulatoktól a művelési területet érintő, többnyire elszigetelt fegyveres akciókkal szemben.

A MAGYAR KATONÁK SZEREPE AZ ENSZ DÉL-LIBANONI MISSZIÓJÁBAN

Az ENSZ felhívására 2006-ban számos ország ajánlott fel képességeket a kibővített feladatkörű UNIFIL-misszióhoz. A magyar részvételről az Országgyűlés 2006. október 10-i 44/2006. sz. határozatában döntött 6 fő katonai térképész felajánlásával, egyúttal tudomásul véve további 12 fő határőr részvételét a kormány korábbi határozata alapján. A későbbi egyeztetések során azonban kiderült, hogy az ENSZ a felajánlott határőrökre nem tart igényt. Az Országgyűlés a hozzájárulást az 53/2007. sz. határozatában a Magyar Honvédség állományába tartozó 10 fő egyenruhás felajánlására módosította.

A katonai térképész szakállomány biztosítása és az állomány missziós szakmai felkészítése az MH Térképész Szolgálat (2007-től MH Geoinformációs Szolgálat) feladata volt, és napjainkban is ez a szervezet felelős érte. Az első két katona 2006 novemberében érkezett meg Naqourába, az UNIFIL-főparancsnokság székhelyére. Az „előőröszt” néhány hét múlva újabb két fő követte. Az Országgyűlés által meghatározott teljes létszámkeret kihasználása ezen a ponton megállt, és mindvégig megmaradt a váltásonkénti négyfős szinten. A váltások évente történnek, párosával, két és fél hónapos átfedéssel. A beosztás és a feladatkör átadás/átvétele az érkező és a hazatérő állomány tagjai között rendszerint 3-4 nap alatt lezajlik.

²⁷ United Nations High Commissioner for Refugees.

²⁸ 2015 UNHCR country operations profile – Lebanon. UNHCR – The UN Refugee Agency. <http://www.unhcr.org/pages/49e486676.html> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 30.)

²⁹ Press release of the 3254th Council meeting of Foreign Affairs, Brussels, 22 July 2013. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/138317.pdf (Letöltés időpontja: 2014. 11. 30.)

A magyar katonatérképészek a főparancsnokságon kezdetben közvetlenül a törzsfőnök hadművelleti helyettesének alárendeltségében látták el feladataikat. Később a helyi és a nemzetközi civil alkalmazottakkal kiegészülve a misszió Művelési Támogató Igazgatósága alatt, a Műszaki Támogató Szolgálat közvetlen alárendeltségbe tartozó szervezeti egység tagjaiként folytatták tevékenységüket. Az összességében 13 főre kibővített civil-katonai szervezet az Egyesített Térképészeti Információs Szolgálat (JGIS³⁰) elnevezést kapta.

Az UNIFIL JGIS 2013 júliusától a Regionális Informatikai és Kommunikációs Technológiai Igazgatóság részévé vált, és ma már nemcsak az UNIFIL-nek nyújt geoinformációs támogatást, hanem a régióban települt más ENSZ-missziók, nevezetesen az UNFICYP,³¹ az UNSCOL,³² az UNDOF,³³ az UNTSO³⁴ és az OPCW³⁵ számára is.

A JGIS szervezetileg jelenleg három részből és egy informatikai csoportból áll, amelyeket a fő feladatkörökhöz igazodva alakítottak ki. Technológiai sorrendben haladva az első a felmérőrézleg (Survey Cell). Alapfeladata a művelési területen történő mindennemű geodéziai felmérési munkálat végrehajtása, az azonnali terepi műholdas helymeghatározást lehetővé tevő CORS-rendszer³⁶ felügyelete és működőképességének biztosítása, továbbá részvétel az Izrael és Libanon között húzódó „Blue Line”³⁷ terepi kijelölési és pontállandósítási feladataiban.

A „Blue Line”-ről, azaz a „kék vonalról” érdemes tudni, hogy a két szomszédos ország, Izrael és Libanon között található, azt egyikük sem tekinti és fogadja el államhatárként. Az ENSZ határozatai értelmében az izraeli katonai alakulatoknak a „Blue Line” vonalán túlra kellett visszavonulniuk. E vonalon csak különleges engedéllyel, általában felügyelet mellett megengedett áthaladni, ellenkező esetben komoly vizsgálatok kezdődnek. Bár az izraeli oldalon jelentős műszaki zárrendszer épült ki a vonallal párhuzamosan, kisebb-nagyobb határsértések gyakran előfordulnak. E vonal kijelölésében a magyar katonatérképészek meghatározó szerepet játszottak, akik a változatos terepviszonyokból adódó megközelítési nehézségek és az elaknásított területek ellenére sikerrel végezték el feladataikat.

A JGIS második eleme a geoinformációs adatokat feldolgozórézleg (Geo Data Production Cell). Itt folyik a nyers terepadatok feldolgozása és adatbázisban történő tárolása, hogy a különböző térképtermekek előállításánál azok a lehető leggyorsabban és nagy megbízhatósággal felhasználhatóak legyenek. Az adatbázisokban eltárolt adatokhoz csak e rézleg vezetője adhat hozzáférést szigorú protokoll alapján, így elkerülhetőek a véletlen adatvesztések és -módosítások, illetve az érzékeny adatok illetéktelen felhasználása, valamint a redundanciák keletkezése.

A JGIS harmadik szervezeti elemében, a térképező és geoinformációs elemzőrézlegben (Mapping & Geo-Info Analysis Cell) folyik a legkézzelfoghatóbb térképészeti tevékenység. Itt állnak össze a felmérőrézleg által begyűjtött és az adatfeldolgozó rézleg által előkészített, valamint a megfelelő szabályok alapján strukturált térbeli adatok térképtermekek. A JGIS

³⁰ Joint Geographic Information Service.

³¹ United Nations Peacekeeping Force in Cyprus – az ENSZ ciprusi békefenntartó erői.

³² United Nations Special Coordinator for Lebanon – az ENSZ főtákarát Libanonban képviselő, koordinációs feladatokkal megbízott személy.

³³ United Nations Disengagement Observer Force – az ENSZ csapatszétagasztó és megfigyelő erői, a Golán-fennsík térségében települnek.

³⁴ United Nations Truce Supervision Organization – az ENSZ tűzszünetet felügyelő szervezete.

³⁵ Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons – kormányközi vegyifegyver-tilalmi szervezet.

³⁶ Continuously Operating Reference Station – folyamatosan működő referenciaállomás.

³⁷ A Libanont és Izraelt elválasztó feltételes határvonal, továbbá Libanon határa a Golán-fennsík térségében. [http://en.wikipedia.org/wiki/Blue_Line_\(Lebanon\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Blue_Line_(Lebanon)) (Letöltés időpontja: 2015. 03. 04.)

aktív szerepvállalásának eredményeként közel félezer, különféle hadművelleti, topográfiai, tematikus és egyéb térképtermék áll rendelkezésre a misszió különböző vezetési szintjeiről, illetve a szakfeladatokat ellátó csoportoktól érkező megrendelői igények kielégítésére. Az új térképtermékek előállításával mellett folyamatosan zajlik a már meglévők karbantartása, szükség szerinti felújítása, korrekciója, kiegészítő fedvényekkel való ellátása, sokszorosítása, illetve kivonása.

A felmérő- és geoinformációs adatokat feldolgozó részlegekben egy-egy fő, a térképező és geoinformációs elemzőrészlegben két magyar térképészkatona dolgozik. 2014 novemberéig a nemzeti rangidősök ez utóbbi részleget irányították. Feladatkörük messze túlmutatott a részleg irányításával kapcsolatos teendőkön, hiszen egyebek mellett felelősek voltak a misszió térképészeti irányelveinek kidolgozásáért, a különféle térképtermékek minősítési szabályainak betartásáért, a térképigénylések elbírálásáért, az új térképekhez szükséges adatok igényléséért, a napi szakmai kapcsolatok fenntartásáért a különböző katonai vezetési szintekkel és egy sor egyéb tervezési feladat végrehajtásáért. A 2014 novemberétől kiutazó 9. váltás nemzeti rangidőse a JGIS felmérőrészlegének az irányítását vette át.

A három részleg mellett működő kétfős informatikai csoport (Informatics Group) a mindennapi munkához szükséges informatikai háttér biztosításán túl olyan webalapú térinformatikai szolgáltatások fejlesztéséért és fenntartásáért is felel, melyek alkalmazásával hatékonyan kiváltható a papír alapú térképmunka, a földrajzi vonatkozású információkat pedig rendkívül széles körben használják a misszióban.

Említést kell tenni még egy, a magyar katonai állományhoz kötődő szakmai feladatról is, melyet ügyeleti rendszerben, heti váltásban látnak el egy változó összetételű helyszínelő csoport (Investigation Team) állandó tagjaként. A csoportba ügyeleti rendben beosztott magyar katona felelős az UNIFIL művelleti területén bekövetkező rendkívüli események (rakétatámadás, fegyveres incidensek, a „Blue Line” jogosulatlan átlépése), fel nem robbant lőszeres és más robbanóeszközök lokalizálása, valamint az aknamentesítési munkálatok során jelentkező szakfeladatok (helymeghatározás, helyszín feltérképezése) végrehajtásáért. A hadművelleti központ irányítása alatt, de közvetlenül a misszió főparancsnok-helyettese alárendeltségébe tartozó csoport tagjaként az ügyeletes katonatérképész a nap bármely szakában érkező riasztást követő negyed órán belül a szükséges teljes felszereléssel készen áll – a művelleti területen bekövetkezett incidens kivizsgálásában rá háruló – szakmai feladatok ellátására.

A magyar katonatérképészek innovatív fejlesztésekben is részt vesznek, melyek eredményeként a művelleti terület különféle térképei ma már mobil kommunikációs eszközökön is elérhetőek, és megfelelő GPS-támogatással navigációs feladatokra is felhasználhatóak. A 2011-ben elkezdett fejlesztéseknek köszönhetően a korszerű táblagépeken és telefonokon futó alkalmazások lehetővé teszik a művelleti terület tetszőleges méretarányú megjelenítését műholdas és légi felvételek, illetve hagyományos térképek alapján, továbbá alkalmasak tetszőleges tematikus információ (átkelők, műszaki létesítmények, bekövetkezett incidensek stb.) feltüntetésére is. Az UNIFIL területén napi rendszerességgel igénybe vett mobil térképi alkalmazások 2014-ben már Szíria és Ciprus, valamint a vérzéses láz (Ebola) megbetegedéssel érintett afrikai országok területére is elérhetőek voltak.

ÖSSZEFOGLALÁS

Bár hazánk szerepvállalása az ENSZ dél-libanoni missziójában méretét tekintve nem számottevő, mégis kiemelkedő fontosságú a magas hozzáadott szellemi értéknek köszönhetően. Az eddigi nyolc – és a jelenleg is szolgálatot teljesítő kilencedik – váltás állománya nemcsak

katonai, de speciális szakmai felkészültségét tekintve is méltán elismert és megbecsült tagjává vált a kéksapkások közösségének, öregbítve ezzel Magyarország, a Magyar Honvédség és a magyar katonatérképészek hírnevét.

Ma még nehéz előrelátni, hogy az ENSZ meddig állomásoztat jelentős méretű békefenntartó erőt Dél-Libanonban, és hogy ehhez milyen hozzájárulásokat fogad el a részt vevő országoktól. A térség bizonytalan biztonsági helyzete, az Iraki és Szíriai Iszlám Állam (ISIS³⁸) befolyása Libanonra, valamint az ország északi területein időről időre fellángoló zavargások és megszorodott merényletek egyelőre a jelentősebb csapatkivonás ellen szólnak. Változások azonban bekövetkezhetnek a békefenntartó erő szervezeti felépítését és diszlokációját illetően.

2015. január 31-én az UNIFIL egyenruhás állománya 10 236 fő volt,³⁹ ami a 2008-as 13 ezres létszámhoz képest jól érzékelhető csökkenés. A gazdasági válság hatására a misszióhoz hozzájáruló nagyobb európai országok képességfelajánlása számottevően mérséklődött, ami nemcsak a katonai létszám csökkenésében, de néhány saját kezelésű helyi ENSZ-támazspont felszámolásában is megnyilvánult. Az UNIFIL működtetésének ENSZ által meghatározott éves pénzügyi kerete 2012-ben még 545 millió USD volt, 2013-ban azonban már csak 492,6 millió. A katonai állomány mellett a néhány száz főnyi nemzetközi és helyi civil alkalmazott száma is folyamatosan csökken.

A misszióhoz hozzájáruló államok száma ugyanakkor még ma is jelentős. Részvételük mértékét gazdasági lehetőségeik, valamint a térséghez fűződő, illetve az ENSZ békefenntartói szerepvállalással kapcsolatos ambícióik határozzák meg. Mindaddig, amíg a magyar katonák szerepvállalására igényt tart az ENSZ és a hazai felajánlásban sem történik jelentős változás, az UNIFIL kiváló alkalmat kínál a magyar katonatérképészek számára, hogy nemzetközi tapasztalatokat szerezzenek, és növeljék a magyar katonai térképészet szakmai hírnevét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

2015 UNHCR country operations profile – Lebanon. UNHCR – The UN Refugee Agency. <http://www.unhcr.org/pages/49e486676.html>

Arkin, William M.: *Divining Victory: Airpower in the 2006 Israel-Hezbollah War*. Maxwell AFB, AL, Air University Press, 2007. augusztus.

Extracts relating to Article 98 of the Charter of the United Nations: Supplement No 6 (1979–1984) Repertory of Practice of United Nations Organs. United Nations. pp. § 185–199. 2006. 08. 06. http://untreaty.un.org/cod/repertory/art98/english/rep_supp6_vol6-art98_e.pdf

Firro, Kais M.: *Inventing Lebanon, Nationalism and the State Under the Mandate*. I. B. Tauris, 2003.

Goldberg, Mark Leon: *UNIFIL 2. UN Dispatch*. 2007. 04. 03. <http://www.undispatch.com/unifil-2>
[http://en.wikipedia.org/wiki/Blue_Line_\(Lebanon\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Blue_Line_(Lebanon))

http://en.wikipedia.org/wiki/Emmanuel_Erskine

http://en.wikipedia.org/wiki/Islamic_State_of_Iraq_and_the_Levant

http://en.wikipedia.org/wiki/Taif_Agreement

³⁸ Az angol nyelvű rövidítésnek két kibontása is van: Islamic State of Iraq and Syria, illetve Islamic State of Iraq and al-Sham. Ez utóbbi szó a Nagy-Szíria fogalmat takarja. http://en.wikipedia.org/wiki/Islamic_State_of_Iraq_and_the_Levant (Letöltés időpontja: 2015. 03. 05.)

³⁹ UNIFIL Facts and Figures. United Nations Peacekeeping Missions. <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unifil/facts.shtml> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 05.)

http://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Disengagement_Observer_Force

http://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Emergency_Force

<http://mult-kor.hu/cikk.php?id=14309&pIdx=2>

<http://reliefweb.int/map/lebanon/lebanon-unifil-deployment-july-2006>

<http://reliefweb.int/map/lebanon/southern-lebanon-unifil-deployment-september-2006>

<http://www.bintjbeil.com/E/un426.html>

<http://www.cfr.org/israel/un-security-council-resolution-425-israel-lebanon/p11197>

<http://www.socialwatch.org/node/10986>

http://www.strategypage.com/military_photos/20067271548522.aspx

Kisgyörgy Sándor: *A 2006-os libanoni konfliktus és a magyar részvétel a térség békeműveleteiben*. Diplomamunka, Pannon Egyetem, Veszprém, 2012.

Lutsky, V. B.: *Modern History of the Arab Countries*. <http://www.marxists.org/subject/arab-world/lutsky/ch09.htm>

Manysz Róbert: *A nagyság hátulütői – Libanon*. Politics & Islam, 2012. 05. 23. http://islampolitics.blog.hu/2012/05/23/a_nagysag_ara_libanon

Matthews, Matt M.: *We were caught unprepared: The 2006 Hezbollah-Israeli war*. The Long War Series OP 26. US Army Combined Arms Center Combat Studies Institute Press, Kansas, 2008. <http://carl.army.mil/download/csipubs/matthewsOP26.pdf>

Mideast War, by the Numbers. The Washington Post, The Associated Press. 2006. 08. 17. http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/08/17/AR2006081700909_pf.html

Press release of the 3254th Council meeting of Foreign Affairs, Brussels, 22 July 2013. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/138317.pdf

Security Council Endorses Secretary-General's conclusion on Israeli withdrawal from Lebanon as of 16 June. UN Press Release SC/6878. 2000. 06. 18. <http://www.un.org/News/Press/docs/2000/20000618.sc6878.doc.html>

Sógor Dániel: *Egy állam a közösségekből. Libanon a két világháború között*. Első Század, 2008. 1. szám.

The Origins of Silk and its Introduction to the Middle East – The Silk Museum. http://www.museedelasoie.com/Education/History_en.html

The World Factbook. CIA, 2014. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html>

Tomolya János: *A „34 napos” izraeli-libanoni háború*. Hadtudomány, XVII. évf. 1. szám, 2007. március. http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2007/1/2007_1_8.pdf

UNIFIL Facts and Figures. United Nations Peacekeeping Missions. <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unifil/facts.shtml>

UNIFIL Mandate, The official website of UNIFIL, 2012. 06. 20. <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unifil/mandate.shtml>

UN SC/8808 Department of Public Information, News and Media Division, New York 2006. 08. 11. <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8808.doc.htm>

Takács Imre alezredes:

AZ ISZLÁM ÁLLAM TERRORSZERVEZET KIALAKULÁSA, MŰKÖDÉSE ÉS JÖVŐBENI LEHETŐSÉGEI

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző a tanulmányában röviden bemutatja az Iszlám Állam¹ terrorszervezet létrejöttét, tevékenységét, növekedését, és összehasonlítja ideológiáját az al-Kaidával. Kitér a szervezet külső támogatóival kapcsolatos találgatásokra, ismerteti valós és lehetséges pénzügyi forrásait, szervezetét és működésének főbb elveit. Az írás végén a szerző tárgyalja az Iszlám Állam hatását az iszlám civilizációra, valamint felvázolja a szervezet lehetséges jövőjét.

KULCSSZAVAK: Iszlám Állam, Irak, Szíria, fundamentalizmus, terrorizmus

AZ ISZLÁM ÁLLAM LÉTREJÖTTÉNEK RÖVID TÖRTÉNETE

A napjainkban Iszlám Állam (IS)² néven működő szervezet létrejöttében a szakértők nem egységesek. Az egyik változat³ szerint a mai szervezet alapját Abu Muszab az-Zarkávi hozta létre még 1999-ben Jamaat al-Tawhid wa-l-Jihad⁴ néven. Más forrás⁵ ennek a szervezetnek a megalakulását 2003–2006 közé teszi. A források abban viszont már egyetértenek, hogy ebből a szervezetből alakult meg 2006-ban a Dawlat al-³Iraq al-Islamiyah⁶, amely még csak Irakban működött, és alapvetően a bagdadi hatalom, a megszálló erők, a siíta fegyveres rendőrség ellen harcolt.⁷ Emberrablásokat, merényleteket követett el, zavarta a választások megtartását, akadályozta az állam rendezett működését.

A szervezet 2013 áprilisában Szíriára is kiterjesztette tevékenységét, ekkor ismét nevet változtatott: felvette az al-Dawlah al-Islamiyah fi al-³Iraq wa-al-Sham⁸ nevet. 2014. június 24-én Abu Bakr al-Bagdadi, a szervezet vezetője világméretű kalifátus létrehozását tűzte ki célul, ezért annak nevéből kivette az egy adott térségre utaló szavakat, és maradt csak az Iszlám Állam (Islamic State – IS). A szervezetet, illetve elődeit az ENSZ és az EU 2004-ben nyilvánította hivatalosan terrorista szervezetté.

¹ Az Országgyűlés 2015. április 14-én 137 igen és 57 nem szavazat mellett elfogadta az Iszlám Állam elleni koalícióban való magyar katonai részvételt. – A szerk.

² A szervezet megnevezésére az angol nyelvű szakirodalomban egyre inkább az Islamic State (IS) kifejezést, illetve rövidítést alkalmazzák. Megalakulása óta a szervezet több nevet is viselt.

³ Aaron Y. Zelin: The War between ISIS and al-Qaeda for Supremacy of the Global Jihadist Movement. Research Notes, The Washington Institute for Near East Policy, June 2014. http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/ResearchNote_20_Zelin.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 03. 22.)

⁴ Az egyistenhit és a dzsihád szervezete.

⁵ Walead Farwana: The History of the Islamic State. August 24, 2014. http://original.antiwar.com/walead_farwana/2014/08/23/the-history-of-the-islamic-state/ (Letöltés időpontja: 2014. 12. 15.)

⁶ Iraki Iszlám Állam – Islamic State of Iraq (ISI)

⁷ Al-Qaida in Iraq (AQI). Dudley Knox Library. Naval Postgraduate School. <http://web.archive.org/web/20070401114027/http://www.nps.edu/Library/Research/SubjectGuides/SpecialTopics/TerroristProfile/Current/AlQaidaIraq.html> (Letöltés időpontja: 2014. 12. 15.)

⁸ Iraki és Szíriai Iszlám Állam – Islamic State of Iraq and Syria (ISIS). Egy másik angol nyelvű változat szerint Iraki és Levantei Iszlám Állam – Islamic State of Iraq and Levant (ISIL). Az al-Sham jelentése Nagy-Szíria, illetve Levante. A két rövidítés lényegében azonos értékű.

Az ISIS/ISIL Szíriában az Aszad-rezsim ellen harcoló csoportok legkönnyörtelenebb fegyveres formációja lett. Tagjait alapvetően az ellenállás más csoportjaiból verbuválta, így megjelenése az addigi többé-kevésbé egységes fronton belül szakadást és konfliktusokat okozott. Hamarosan kiemelkedett a leginkább radikális formációk közül, amelyekkel időnként fegyveres összecsapásokba is bonyolódott, viszont került az összeütközést a kormány hadseregével. Az ISIS/ISIL tevékenysége egyre inkább akadályozta a térségben addig legbefolyásosabb szervezet, az al-Kaida céljainak a végrehajtását. A szervezet több alkalommal figyelmen kívül hagyta Ajman az-Zavahíri, az al-Kaida vezetőjének a felszólításait, hogy térjen vissza a közös parancsnokság alá, szüntesse meg az iszlám törvénykezéssel (saríja) kapcsolatos nézetkülönbséget, vagy ha erre nem hajlandó, akkor fejezzék be szíriai tevékenységüket, és koncentráljanak Irakra.⁹

Az ISIS/ISIL erősödő szíriai pozíciója hozzájárult a helyi ellenzék gyengüléséhez, ami az Aszad-rezsim kezére játszott. Ezzel gyengült pl. az addig jelentős tényezőnek számító, az al-Kaida szíriai szárnyának tekinthető an-Nuszra Front, amelyet korábban a legígéretebb iszlám szervezetnek tartottak az országban. Célja az Aszad-rezsim megbuktatása és iszlám törvénykezésen alapuló állam létrehozása volt. Harcosainak egy része átpártolt az ISIS/ISIL-hez, vezetőinek többségét pedig likvidálták. A Szabad Szíriai Hadsereg szintén jelentősen meggyengült, mert több alkalommal fegyveres összeütközésbe került az ISIS/ISIL-lel, ráadásul tagjaiból szintén többen átálltak a terrorszervezethez.

Miután az eredetileg Irakban működő szervezet Szíriára is kiterjesztette tevékenységét, jelentős változás következett be az állomány összetételében. A jelenlegi IS már sokkal inkább összetételű, mint korábban az ISI volt. Az ISI alapvetően irakiakból állt, vagyis tagjai a helyi lakosságból kerültek ki. A szíriai harcok során azonban a sok helyi lakos mellett külföldiek is tömegesen csatlakoztak hozzá. Szíriában a nemzetközi önkéntesek száma és aránya sokkal magasabb, mint Irakban. A szervezet iraki és szíriai szárnya között van egy érdekes különbség: az iraki szárny megengedi a szövetségi együttműködést nem iszlám erőkkel, Szíriában viszont ugyanezért takfirizmussal¹⁰ vádolják az elkövetőt.

Az önkéntesek között többségében az arab országok tagjai vannak jelen, de találhatunk közöttük európaiakat (főképpen ott született arabokat), valamint Közép-Ázsiából és a Kaukázus térségéből érkezőket is. Ez utóbbi régióból több száz fő érkezett Szíriába, de számos dagesztáni és azerbajdzsáni is harcol ott. A szervezet szíriai katonai szárnyát a csecsen Omar Sisani vezeti.¹¹

AZ ISZLÁM ÁLLAM ÉS AZ AL-KAIDA IDEOLÓGIÁJA

Az ideológiájuk formálisan nagyon hasonló, vagyis mindkettő szélsőségesen szalafita és dzsihadista szervezet. Ez nem meglepő, hiszen összeköti őket Abu Muszab az-Zarkávi személye. A fő különbség, hogy az IS aktívan alkalmazza a takfirit, mégpedig a szervezet

⁹ <http://time.com/3469/why-al-qaeda-kicked-out-its-deadly-syria-franchise/> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 22.)

¹⁰ A takfiri az a muszlim, aki egy másikat hitehagyással vádol meg. A szó a kafír (hitetlen) szóból eredeztethető. A valódi iszlám szerint csak jogtudós vádolhat meg egy muszlimot hitehagyással, de azt csak akkor teheti meg, ha előtte mindent megtettek muszlim hitének a helyreállítására. <http://kozelkeletjelene.weebly.com/2014/02/mi-is-az-a-takfiri.html> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 22.)

¹¹ Chechen Fighter Emerges as Face of Iraq Militant Group. <http://www.foxnews.com/world/2014/07/02/ethnic-chechen-who-served-in-georgian-army-is-rising-star-al-qaeda-breakaway/> (Letöltés időpontja: 2014. 12. 15.) Omar Sisani Georgia (Grúzia) Pankiszi-völgyéből származik. Az ott élő csecsenek körében a tbiliszi kormány gyenge ellenőrzése miatt a dzsihadista ideológia széles körben elterjedhetett.

katonai céljai érdekében, vagyis akkor nyilvánít hitetlennek valakit, ha az elősegíti céljai elérését. Az al-Kaida ezt a módszert nem alkalmazza széleskörűen Szíriában.

Az IS ideológiájáról lényegében kevés információ áll rendelkezésre. Feltételezések vannak, hogy a szervezet részben átvette a korai, legkegyetlenebb és megbékélhetetlen dzsihádisták gyakorlatát, akik csak magukat tartották igazi muzulmánoknak, még Ali kalifával összehasonlítva is.

A lényeges különbséget azonban nem az ideológiában, hanem a módszerekben találjuk meg. A részletek miatt alakult ki szakadás és végkimerülésig tartó harc az egykor egységes front két szárnya között.

Az an-Nuszra Frontot – amely az al-Kaida szíriai szárnya – mindig szélsőségesnek tartották Szíriában. Az ISIS/ISIL szíriai megjelenésével azonban kiderült, hogy van kegyetlenebb beállítottságú szervezet is. Az an-Nuszra Front a Muzulmán Testvériség továbbfejlesztett vonulata, azaz a 20. század klasszikus dzsihádzmusának a szélsőséges olvasata. Az al-Kaida jelenlegi vezetője, Ajman az-Zavahíri annak a dzsihádistá csoportnak volt a vezetője, mely kivált a Muzulmán Testvériségből, mert azt túl mérsékeltnek tartotta. A Muzulmán Testvériséggel fennálló véleménykülönbségek ellenére a szélsőségesek megőrizték annak metodológiáját. A terrorista eljárások mellett felhasználták a politikai intrikákat, valamint racionális erőszak alkalmazásával beleszóltak a politikai folyamatokba. Vagyis az al-Kaida az erőszakot a politika és az ideológia szolgálatába állította, míg az IS számára a politika másodlagos, első helyen a „fényes jövő” érdekében alkalmazott erőszak áll. Ez a különbség meg is határozta a dzsihádisták szíriai tevékenységét:

Az an-Nuszra Front a politikai érdekek és a kialakult helyzet miatt elnapolta az iszlám törvénykezés és a kalifátus kihirdetését a teljes győzelemig, az IS azonban azonnal bevezeti a sariát az általa elfoglalt területeken.

Az an-Nuszra Front koalíciós kapcsolatba lépett a Muzulmán Testvériség mérsékelt iszlamistáival és világi csoportokkal (pl. Szabad Szíriai Hadsereg), valamint nyugati és arab titkosszolgálatokkal. Az IS ezeket a kapcsolatokat a hit elleni bűnnek tartja, és háborút hirdetett az an-Nuszra Front ellen. Az IS azonban Irakban – nem nyilvánosan – együttműködik a szúfitákkal és arab nemzeti szocialistákkal, Szíriában pedig különböző titkosszolgálatokkal (többek között a síita iránival).

A legfontosabb különbség, hogy míg az an-Nuszra Front – bár ragaszkodik a globális dzsihád ideáihoz – a Szíriai Iszlám Állam létrehozásáért harcol, vagyis egy meghatározott ország katonai-politikai folyamatának a részese, addig az IS egy határokon átnyúló kalifátusért küzd, és csak a helyzetnek köszönhető, hogy a harc Irakban kezdődött és Szíriában folytatódik.

A SZERVEZET MŰKÖDÉSI ALAPELVEI ÉS FELÉPÍTÉSE

Az IS-re jellemző a szigorú fegyelem, amely teljesen átjárja a katonai-politikai irányítás minden szintjét. A lentről jövő kezdeményezések, a magánakciók nem megengedettek. A kegyetlenséget viszont pénzzel jutalmazták, a békés lakosság elleni brutalitás, a rablás és a hadiszákmány szétosztása a rangsorban alul állók között a vezetés jóváhagyásával történik.

A szervezet totális erőszakot alkalmaz, amelyet a teljes értékű harcosok hajtanak végre a békés lakosság félelemben tartásával.¹² Ez a rendszer összetartja a harcosokat, emellett

¹² <http://www.rttnews.com/2340932/isil-militants-killed-more-than-1000-civilians-in-recent-onslaught-in-iraq-un.aspx> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 22.)

hatékony irányítást tesz lehetővé. A harcosok nemcsak ideológiailag, hanem pénzügyileg és testületileg is összeköttetésben állnak az IS vezetőjével (kalifa), egymásra vannak utalva.

Az IS és a kalifátus nevében végzett bármely tevékenységnek a fanatizmus szolgál belső alapjául. Az alapelv: „semmi feltételeesség, finomkodás, nehezen követhető magyarázat és távolba mutató ígéretetek”. „Aki nem velünk, az ellenünk” az IS nyelvén azt jelenti, hogy aki nem velük van, az hitetlen, azaz annak élete és vagyona ki van téve megtorlásnak, az illető megölhető, kirabolható. A „sariát és kalifátust itt és most” elvet a hatalom kiépítésére, a harci kedv fenntartására használják. A magasabb (ebben az esetben hitbéli) elvek elérése érdekében alkalmazott durva katonai-politikai céltudatosság mintegy felmenti az alacsonyabb rendűeket a személyes morális felelősség alól.

Az ellenféllel szemben alkalmazott cinizmus és elvtelenség, a „cél szentesíti az eszközt” elv gyakorlatilag legalizálja a „sorállomány” bármely cselekedetét. Így például az ENSZ jelentése¹³ szerint az IS harcosai 10–20 dollárért vehetnek meg fogságba esett nőket, akiket szexrabszolgákra kényszerítenek.

Az IS vezetése alkalmazza a populizmust, vagyis azt adja és mondja a követőinek, amit azok kapni és hallani akarnak. A hit demagógiáját kézzelfogható földi értékekkel erősítik meg.

Szervezeti felépítését tekintve az IS egyesíti magában a terrorista csoportokat, a nagy létszámú, törvényen kívüli fegyveres formációkat, a szervezett bűnözői csoportokat és a radikális forradalmi mozgalmakat. Az IS egyben a dzsihádzizmus következő fejlődési foka. A dzsihádzizmus eme új formája valószínűleg a legvonzóbb tulajdonság az új tagok számára.

Az IS vezetője (kalifája) Abu Bakr al-Bagdadi. Két helyettese a szervezet iraki, illetve szíriai tevékenységéért felel. A kalifa munkáját egy tanácsadó testület segíti, szükség esetén eljárnak vallási ügyekben, segítik a parancsok végrehajtását, és figyelnek arra, hogy azok megfeleljenek az IS doktrínájának. A kalifa alatt működő kabinet felügyeli a szervezet pénzügyeit, foglalkozik a biztonsági kérdésekkel, a sajtóval, a bebörtönzöttekkel és a harcoló állomány pótlásával. A két helyettes munkáját, döntéseik előkészítését Irakban és Szíriában legalább 10-10 helyi, a terepen működő parancsnok segíti, de rajtuk keresztül történik a vezetés által meghatározott feladatok végrehajtása is.¹⁴

A TERRORSZERVEZET TEVÉKENYSÉGÉNEK ERŐSÖDÉSE ÉS SIKERE IRAKBAN

Irakban a szervezet tevékenysége az ún. szunnita felkelés következtében erősödött meg. Szakértők és politikusok, többek között Tárik al-Hasimi volt iraki alelnök a volt miniszterelnököt, Núri el-Málikit hibáztatják a történekeért, mert az ő ideje alatt szorultak ki a szunniták az államhatalom szervezeteiből és lettek elnyomott, másodrangú kisebbség.

¹³ Stephanie Nebehay: Islamic State committing ‚staggering’ crimes in Iraq; U.N. report. <http://www.reuters.com/article/2014/10/02/us-mideast-crisis-un-idUSKCN0HR0R120141002>, (Letöltés időpontja: 2015. 01. 07.)

¹⁴ http://www.nytimes.com/interactive/2014/09/16/world/middleeast/how-isis-works.html?_r=0 (Letöltés időpontja: 2015. 03. 22.)

A szunniták felkelései és mozgalmi Szaddám Huszein uralmának megdöntése után rendszerek voltak, de kegyetlenül letörték őket. Különösen kiemelkedik a síita Mahdi¹⁵ Hadsereg által 2005–2006-ban elkövetett mészárlás.¹⁶

Al-Hasimi – aki a letartóztatás elől külföldre menekült, és akit távollétében 2012-ben el-Málíki halálra ítéltetett – 1,6 millió szunnita áldozatról beszélt.¹⁷ „Fontos megérteni azt, hogy a jelenlegi iraki helyzet nem kizárólag az Iszlám Állam miatt alakult ki. Az országban kétféle terror létezik: az Iszlám Állam által képviselt szunnita szélsőséges fanatizmus és a síita szélsőséges fanatizmus, mely égisze alatt az Iránnal összeköttetésben álló tizenöt fegyveres formáció működik. Ez utóbbiak az erőszak és az elnyomás ugyanolyan metodológiáját alkalmazzák, mint az Iszlám Állam.”¹⁸

A szunnita felkelés okait áttételesen az Amerikai Egyesült Államok és az arab országok is felismerték. Megpróbálták hatni Bagdadra, megkísérelték eltávolíttatni el-Málíkit a hatalomból, hogy olyan új kormány jöhessen létre, amelyik szélesebb képviseleten alapul. Az új miniszterelnök, Haider al-Abadi azonban ugyanannak a síita pártnak a tagja, mint el-Málíki, így nagy változás nem várható.

2012–2014-ben az IS a politika „senki földjén” jelentős katonai, emberi és technikai potenciált halmozott fel, valamint kihasználta Irak mély válságát, melyet Bagdad egyoldalú politikája okozott. Még Obama amerikai elnök is elismerte, hogy alulértékelték az IS-t.¹⁹

Az IS a felkelés középpontjába került. Bár helyenként nem a szervezet harcosai alkotják a szunnita felkelők többségét, és korábban a szunnita törzsek nem fogadták el az IS-t, ezért nem engedték be törzsi területükre annak tagjait, a jelenlegi helyzetben a felkelők már nem hisznek sem az amerikaiaknak, sem a bagdadi kormánynak. A Málíki-kormány politikája ellen a dzsihádistáktól kezdve a világi Baasz Párt híveiig mindenki összefogott. Különböző országok szunnitái kárörömmel támogatják az IS-t, de nem azért, mert szimpatikus nekik a szervezet, hanem mert ellenszenveznek a bagdadi síita kormánnyal.

Szíriában az IS sikereihez hozzájárult a világi és az iszlamista ellenzék válsága, a kiemelkedő győzelmek elmaradása, a harcosok fáradtsága és kiábrándultsága a vezetőkben, valamint az al-Kaidától kissé különböző szervezetben az ifjú dzsihádisták részére fellelhető új ideológiai hullám. Az IS sikerében nagy szerepe volt annak, hogy a különböző ellenzéki erők nem tudtak egymás között megállapodni a közös alapokban. Az egység hiánya frusztrációt okozott az ellenzékben.

Az IS keretein és testvérszervezetein (a nigériai Boko Haram, a szómáliai al-Shabab, valamint egyes líbiai, észak-kaukázusi és kelet-ázsiai szervezetek) belül megtalálhatóak a másodlagos szerepre kényszerült veterán dzsihádisták is. Ezeket politikai intrikákkal, titkos kapcsolatokkal, korrupcióval és a végső cél, a kalifátus elárulásával vádolják. Róluk az új vezetők azt terjesztik, hogy a dzsihádot kihasználva a régi vezetők már a folyamat

¹⁵ Muhammad Ahmad al-Mahdi szudáni vallási vezető volt a 19. század második felében. 1881 júniusában messiássá (mahdi) nyilvánította magát, és szent háborút hirdetett az egyiptomi–brit uralom ellen. http://hu.wikipedia.org/wiki/Muhammad_Ahmad_al-Mahdi (Letöltés időpontja: 2015. 03. 28.)

¹⁶ Kirk Semple: Attack on Iraqi City Shows Militia's Power. http://www.nytimes.com/2006/10/20/world/middleeast/21iraqend.html?ex=1318996800&en=a542d37a1dff56f9&ei=5088&partner=rssnyt&emc=rss&_r=0 (Letöltés időpontja: 2015. 01. 08.)

¹⁷ Amelia Smith: Iraqi Vice-president on Sunni Oppression, Nouri Al-Maliki and Secretarian Division <https://www.middleeastmonitor.com/resources/interviews/13790-iraqi-vice-president-on-sunni-oppression-nouri-al-maliki-and-sectarian-division> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 08.)

¹⁸ Uo.

¹⁹ Marisa Schultz – Bruce Gulding: Obama: We Underestimated ISIS. <http://nypost.com/2014/09/28/obama-blames-us-intelligence-for-underestimating-isis/> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 08.)

rabjaivá váltak, és nem foglalkoznak a végső cél elérésével, mert a győzelem esetén már nem lenne rájuk többé szükség.

Végső soron az IS a régióban érdekelt minden játékos kártyáit összekeverte. Ezzel azt érte el, hogy az ellene folytatott harcban még a kibékíthetetlen ellenfelek, az Amerikai Egyesült Államok, Irán, a Hezbollah, Aszad elnök és az al-Kaida érdekei is közelednek egymáshoz.

AZ ISZLÁM ÁLLAM SZÁMOKBAN

Az IS létszámát – mint minden terrorszervezetét – nehéz meghatározni. Kérdés, hogy kiket számítunk bele a létszámba. A szervezet nyilvánvalóan rendelkezik aktív harcosokkal, akik a terepen a vezetés által adott utasításoknak megfelelő fegyveres akciókat hajtanak végre. A szervezethez tartozóknak kell tekinteni azokat is, akik különböző módokon (pl. fegyverbeszerzés, adományok gyűjtése, információszerzés) támogatják a tevékenységét. Emellett vannak a szimpatizánsok, akik egy része mobilizálható egyes feladatok végrehajtására.

A létszámadatok értékelésénél problémát okozhat az is, hogy kit tekintünk harcosnak. Az IS-ben létezik pl. egy sajtóságos lépcsőfok a megvilágosodáshoz. Ahhoz, hogy valaki a szervezet teljes jogú tagja legyen, véráldozatot kell hoznia a harctéren, vagy a foglyokkal, illetve az elfoglalt területek lakosságával kell kegyetlenül leszámolnia, így bizonyítva hűségét és „profizmusát”.

Az IS létszámát a szakértők nagyon tág határok között adják meg. A CIA 2014 végi értékelése szerint Irak és Szíria területén a szervezetnek 20–31 ezer harcosa van. Az emberi jogok szíriai betartását vizsgáló szervezet szerint egyedül Szíriában legalább 50 ezer IS-fegyveressel kell számolni. Az orosz vezérkari főnök 2014 végén mintegy 70 ezres létszámról beszélt.²⁰ 2014 novemberében egy Bagdadban dolgozó biztonsági szakértő úgy értékelte, hogy az IS létszáma közel lehet a 100 ezerhez. A legnagyobb szám, 200 ezer fő, a kurd elnök környezetéből származik. A 200 ezer főben nyilvánvalóan benne vannak a harcosok, a különböző támogatók, az IS rendfenntartó erői, helyi milíciái, határőrsége, paramilitáris csoportjai, valamint az újoncok és a kiképzők is, bár ez a létszám még akkor is irreálisan nagynek tűnik.²¹

A valósághoz a 10–20 ezer fő professzionális harcos állhat a legközelebb, akik állandóan részt vesznek a harci cselekményekben.²² A relatív alacsony létszám magyarázata az lehet, hogy az Iszlám Állam nem tartja teljes kontroll alatt az elfoglalt területeket, a frontvonalak jelentős része nyitott maradt. A harcosok csak a fő pozíciókat foglalják el, majd a távolabbi területeken időszakosan rajtaütéseket hajtanak végre.

A Szíriában évek óta tartó polgárháború sok külföldit arra késztetett, hogy részt vegyen a harcokban. A CIA igazgatója egy 2015. márciusi interjújában elmondta, hogy a szervezet nagy erőfeszítéseket tesz a külföldiek toborzása érdekében, és egyes értékelések szerint az utóbbi időszakban havonta átlagban ezren érkeznek az országba, hogy csatlakozzanak

²⁰ <http://www.rferl.org/content/russia-us-isis-islamic-state/26735838.html> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 28.)

²¹ Daveed Gartenstein-Ross: How many fighters does the Islamic State have? Feb 9, 2015. <http://warontherocks.com/2015/02/how-many-fighters-does-the-islamic-state-really-have/> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 22.)

²² Alex Bilger: ISIS Annual Reports Reveal a Metrics-Driven Military Command. Institute for the Study of War. 22 May 2014. http://www.understandingwar.org/sites/default/files/ISWBackgrounder_ISIS_Annual_Reports_0.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 01. 07.)

hozzá.²³ Néhányan csak azért jönnek, hogy harcolhassanak valahol, de a többség az eszméért, a kalifátus létrehozásáért kockáztatja az életét.

A Szíriába a polgárháború kezdetétől külföldről érkezettek száma meghaladhatja a 20 ezer főt, közülük mintegy négyezren nyugati országokból, háromezren a volt Szovjetunió utódállamaiból, a többiek pedig főképpen arab országokból jöttek. A külföldiek nagyrészt az IS és az an-Nuszra Front létszámát gyarapították. Vélhetően 5–10%-uk elesett a harcokban, 10–30%-uk pedig már elhagyhatta a háborús övezetet és hazatért, vagy pedig úton hazafelé valahol várakozik, hogy biztonságban hazaérhessen.²⁴

Az IS bevételeit hasonlóan nehéz megbecsülni, mint a tagjai létszámát. Az ismeretes, hogy a szervezet az általa ellenőrzött területeken mindent pénzzé tesz, ami eladható a piacon, hogy fedezni tudja fenntartási és működési költségeit. A szervezet maffiaszerűen működik, és nem riad vissza semmilyen eszköztől, amitől bevételt remél. Az illegális olajkereskedelem, a gépjárműlopás, a bankrablás, a korrupció, az emberrablás váltságdíjért, ezek mind olyan eszközök, melyeket a terroristák is aktívan alkalmaznak. Nem kímélik az iraki és a szíriai múzeumokat sem. Sok műkincset ellopnak, és azokat általában Nyugaton értékesítik.²⁵ Becslések szerint az elrabolt műkincsek eladásából a szervezet évi 200 millió dollár bevételre tesz szert.

Sajtóhírek szerint a terrorista szervezet szervkereskedelemmel is foglalkozik. Az észak-iraki Moszul egyik kórházában 2014 végén külföldi orvosok dolgoztak, akik elesett és halálos sebet kapott harcosok, valamint elrabolt személyek egyes szerveit szállították külföldre. Szintén Moszul környékén a terrorista szervezet 50 ezer dinár (mintegy 42 dollár) „szolgáltatási és védelmi díjat” szedett be minden olyan családtól, amelytől legalább egy férfi nem csatlakozott a szervezethez. A térségben gyakorlatilag mindennek nagyon felment az ára – különösen az üzemanyagnak, a főzéshez szükséges palackos gáznak és az élelmiszereknek –, az extrahasznóból pedig a szolgáltatásokat felügyelő terroristák jelentős bevételhez jutottak. A szervezet komoly szerepet vállal a kábítószer-csempészetben, mivel az Afganisztánban előállított heroin mintegy fele a segítségével jut el Európába. Az IS az embercsempészetből, a szíriai lakosság meneküléséből is hasznot húz: pl. egy család minden egyes tagjáért 8 ezer dollárt kellett fizetni, hogy átjuttassák őket Törökországba.²⁶

Az amerikai védelmi minisztérium szóvivője szerint 2015 elején már nem az olajból származik az IS fő bevétele, de nem adott magyarázatot az állítására, bár megemlítette az adományokat és a feketepiaci tevékenységet. Szakértők becslése szerint az IS az általa ellenőrzött kutakból 2014 nyarán – még az amerikai légitámadások megkezdése előtt – naponta maximum 80 ezer hordó²⁷ kőolajat termelt ki és adott el a feketepiacon, ami nyomott áron számolva napi 1–3 millió dolláros bevételt eredményezett.²⁸ A légitámadások következtében nyilván kutak rongálódtak meg, logisztikai eszközök (pl. tartálykocsik) semmisültek meg,

²³ <http://www.npr.org/blogs/thetwo-way/2015/03/13/392857727/cia-chief-says-governing-is-too-big-a-job-for-isis> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 22.)

²⁴ <http://icsr.info/2015/01/foreign-fighter-total-syriairaq-now-exceeds-20000-surpasses-afghanistan-conflict-1980s/> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 22.)

²⁵ <http://www.intifada-palestine.com/2014/05/syria-raqqa-slaughtered-silently/> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 23.)

²⁶ <http://www.al-monitor.com/pulse/security/2014/12/islamic-state-financing-funding-human-trafficking-extortion.html#> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 22.)

²⁷ Egy hordó = 158,99 liter. [http://hu.wikipedia.org/wiki/Hord%C3%B3_\(m%C3%A9rt%C3%A9kegys%C3%A9g\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/Hord%C3%B3_(m%C3%A9rt%C3%A9kegys%C3%A9g)) (Letöltés időpontja: 2015. 03. 23.)

²⁸ <http://www.newsmax.com/Newsfront/oil-ISIS-revenue-Islamic-State/2015/02/16/id/625045/> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 23.)

és ezek javítása, illetve pótlása nem történt meg teljesen, vagyis a kitermelés és az ebből származó bevétel jelentősen visszaeshetett.

Az IS egy Moszulban élő vallási vezetője szerint a szervezet 2015. évi költségvetése 2 milliárd dollár kiadást és 250 millió dolláros többletbevételt irányoz elő. A költségvetésből havi járandóságot kapnak a szegények, a rokkantak, az árvák és az özvegyek, valamint segítik a légcsapásokban megrongálódott vagy megsemmisült házak javítását, újjáépítését.²⁹

Függetlenül azonban a pontos számoktól, kimondható, hogy az IS bevételei nagyságrenddel meghaladják az al-Kaida bevételeit.

Az IS – fegyverzetét és haditechnikai eszközeit tekintve – egyes elemzők szerint olyan erővel rendelkezik, mint három, nyugati mintára felépített hadosztály.³⁰ A terroristák kezében azonban az adott fegyvermennyiséggel sokkal nagyobb rombolást lehet elérni.

Más szemszögből nézve viszont a fegyverzet minősége meghatározóbb, mint a mennyisége. Az IS az iraki katonai bázisok elleni támadások alkalmával harcokcsikat, páncéltörő lövegeket, RPG-eket, gránátvetőket, nehéz géppuskákat, mesterlövészfegyvereket és terepjárókat is zsákmányolt. Különös óvatosságra ad okot, hogy kis magasságban repülő légi célok elleni rakétakomplexumok is vannak a hadizsákmányban.³¹

Az IS Irakban és Szíriában összesen kb. 90 ezer km² – egy Magyarországnyi – területet tart teljes, illetve részleges ellenőrzése alatt. Ebből kb. 30 ezer km² a kizárólagosan ellenőrzött terület.³² Az IS kiterjedt területet felügyel Szíria északi, északkeleti részein, és pozíciókat épített ki a szír–török határon is.

Irakban az IS ellenőrzése alatt van az északi és az északnyugati rész egészen el-Faludzsaig és Kirkukig, valamint időszakonként az előretolt egységek egészen Bagdadig jutnak el. Más megközelítésben az IS Irak egyharmadát és Szíria egynegyedét ellenőrzi.

Az IS több ezer támogatóval rendelkezik a régió minden fontos pontján. Sikeres támadó tevékenység esetén ezek az „alvó sejtek” felkészültek felkelések kirobbantására. Az IS küldöttjei a Közel-Kelet teljes területén megtalálhatóak. A szervezet aktív a világhálón is, amelyet adományok gyűjtésére és eszmerendszerük terjesztésére is használ, a szélsőségesek az internet segítségével igyekeznek követőket is verbuválni, bár ilyenkor nem azonnal fedik fel hovatartozásukat.³³

LEHETSÉGES TITKOS KAPCSOLATOK

Szíriai ellenzéki vezetők (világiak és iszlamisták is) nyilvánosan kijelentették, hogy titkos kapcsolatok részeként az IS széles körű és nagymértékű (pénzügyi, katonai, technikai és hírszerzési) támogatást kap Irántól és az Aszad-rezsimtől. Haszan Aboud, az egyik legnagyobb fegyveres iszlamista csoport volt vezetője 2014. szeptemberi halála előtt nem

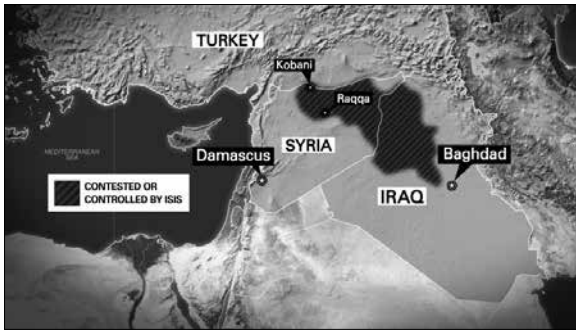
²⁹ <http://www.alaraby.co.uk/english/news/2015/1/4/islamic-state-group-sets-out-first-budget-worth-2bn> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 28.)

³⁰ Charles Lister: Not just Iraq: The Islamic State is also on the March in Syria. http://www.huffingtonpost.com/charles-lister/not-just-iraq-the-islamic_b_5658048.html?utm_hp_ref=tw (Letöltés időpontja: 2014. 12. 16.)

³¹ John Ismay: Insight into how Insurgents fought in Iraq http://atwar.blogs.nytimes.com/2013/10/17/insight-into-how-insurgents-fought-in-iraq/?_r=0 (Letöltés időpontja: 2014. 12. 16.)

³² Steven Bucci: 11 Reasons the Islamic State might be more dangerous than Al-Qaida. <http://www.thespec.com/news-story/4822701-11-reasons-the-islamic-state-might-be-more-dangerous-than-al-qaida/> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 07.)

³³ <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/islamic-state/11207681/How-terrorists-are-using-social-media.html> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 24.)

Az Iszlám Állam által ellenőrzött területek 2014 októberében

Forrás: <http://kfor.com/2014/10/08/4-men-in-london-arrested-on-suspicion-of-plotting-to-carry-out-isis-linked-terror-plot/> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 24.)

sokkal kijelentette, hogy az IS harcosait az iráni Köztársasági Gárda kiképzői készítették fel, valamint azt, hogy a szervezet Damaszkusz és Teherán „terméke”.³⁴ E verzió szerint a két ország vezetése azért hozta létre és ellenőrzi részlegesen a szervezetet, hogy széthúzást szítson a felkelők között, az ellenzékét pedig hiteltelenné a világ előtt.

Az IS Szíriában zömében nem a kormányerők, hanem az an-Nuszra Front és más szíriai ellenzéki csoportok ellen harcolt. A szervezet tevékenysége szintén lehetőséget adott az Aszad-rezsimnek, hogy a közvélemény előtt az ellenzékét őriült, a keresztényeket és más etnikai csoportokat gyilkoló terroristáknak állítsa be, aminek következtében a szíriai ellenzék támogatása ténylegesen csökkent.

Ha igaz, hogy Teherán és Bagdad közrejátszott az IS létrehozásában és megerősítésében, akkor az egykori marionettfigurák mára teljesen kontroll nélkül működnek. Az IS támadásokat hajtott végre az ellen a Bagdad ellen is, amely Aszad rezsimjéhez hasonlóan szintén Irán befolyása alatt áll. Az adott helyzetben Teherán aktívan segíti Bagdadot, de ezzel is csak elmélyíti a régióban meglévő síita–szunnita ellentéteket, valamint növeli egy nagyobb háború kirobbanásának a veszélyét.

Létezik olyan összeesküvés-elmélet, mely szerint Washington is támogatja az IS-t: Szíriában az Aszad-rezsim ellen harcoló világi erők támogatására szánt fegyverek korrupciógyanús eladásával a „Szabad Szíriai Hadsereg” parancsnokainak, míg Irakban az ország három (síita, szunnita, kurd) részre való felosztásának koncepciójával. Al-Hasimi szerint az ország felosztásának tervét megértéssel kezelik a nagyhatalmak. Általában ezzel magyarázzák, hogy 2009-ben al-Bagdadit kiengedték az amerikai börtönből mint veszélytelen egyént.³⁵

Létezik olyan elmélet is, mely szerint a szervezet létrehozása egy közös amerikai, brit és izraeli, „Darázsfészek” kódnevű akció eredménye volt. A szervezettől létrehozói azt várták, hogy az összegyűjtse a világon működő szélsőséges elemeket egy csoportba, amelyet majd képesek lesznek ellenőrizni és manipulálni.³⁶

Egy másik összeesküvés-elmélet szerint az IS és különösen annak vezetője, al-Bagdadi kapcsolatban állt a CIA titkosszolgálattal, és a szervezet az amerikai újkonzervatívok (neokonok) támogatását élvezte, akik Obama elnökök akarják hiteltelenné tenni.³⁷ Az össze-

³⁴ Yvonne Ridley: Shaik Hassan Abboud's final interview. <https://www.middleeastmonitor.com/resources/interviews/14279-exclusive-shaikh-hassan-abbouds-final-interview> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 12.)

³⁵ Ruth Sherlock: How a Talented Footballer Became World's Most Wanted Men. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iraq/10948846/How-a-talented-footballer-became-worlds-most-wanted-man-Abu-Bakr-al-Baghdadi.html> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 29.)

³⁶ Kurt Nimmo: Establishment Media Moves to Debunk ISIS CIA Asset Story. <http://www.infowars.com/establishment-media-moves-to-debunk-isis-cia-asset-story/#> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 29.)

³⁷ US Military Considers Sending Combat Troops to Battle ISIS Forces in Iraq. <http://www.theguardian.com/us-news/2014/nov/13/us-military-considers-troops-iraq-general> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 29.)

esküvés hívei fényképekkel is próbálták bizonyítani³⁸ az újkonzervatívok és a terrorista szervezet közötti kapcsolatot, de azt a *The New York Times* cáfolta.³⁹

Létezik olyan elmélet is, mely szerint az IS-t Rijád, a szaúdi királyi család és a szervezettel szimpatizáló szaúdi állampolgárok is támogatják.⁴⁰ Elképzelhető, hogy Rijád azért támogatja az IS-t, hogy Szíriában megfelelő befolyással rendelkezessen, hiszen az an-Nuszra Front és a világi ellenzék inkább török, amerikai és katari irányultságot mutat.

AZ ISZLÁM ÁLLAM MINT KIHÍVÁS AZ ISZLÁM CIVILIZÁCIÓ SZÁMÁRA

Az arab tavasz hozadékai és a mérsékelt iszlamistáknak a rendezési folyamatba történt bevonása nem hozták meg a kívánt eredményeket, ami hozzájárult a szélsőségesen radikális Iszlám Állam megjelenéséhez az iszlám világban. Manapság nem sok szó esik a muzulmán országok tiszta, világias fejlődési útjairól. Az arab országokban a Muzulmán Testvériségnek világnézeti szempontból nem Oszáma bin Láden világnézete, hanem az igazi, lefejezős IS lett az alternatíva. Ebben a zéróösszegű játékban az egyik tendencia (világias út) gyengülése elkerülhetetlenül a másik tendencia (radikalizálódás) erősödéséhez vezet, és az IS-t még nála is radikálisabb erő válthatja fel. A Közel-Keleten minden adott a hiperradikalizációhoz. Generációk nőttek fel a végláthatatlan rendetlenségben, harcokban, diktatúrában, nélkülözésben, elnyomásban és korrupcióban.

Abdullah bin Bajjah, a Muzulmán Tudósok Világtanácsának korábbi elnökhelyettese szerint: „Ha a mai helyzetben elfogadjuk, hogy megtorlás nélkül nincs béke, akkor – figyelembe véve a sérelmek nagyságát – a békéről hosszú időre lemondhatunk. A békét elsősorban a szívekbe kell elhozni. Utána lehet foglalkozni a különböző csoportok sérelmeinek orvoslásával.”⁴¹

Az iszlám világban két jelentős tendencia figyelhető meg, melyeket két mély szociális-civilizációs kérdés táplál: egyfelől integráció és gyökeres gazdasági reformok, másfelől politikai és kulturális reformok. Szociális kérdésekben a legtöbb muzulmán országban – beleértve a gazdagabbakat is – kritikus értékelések hangzanak el az életfeltételekkel kapcsolatban. Az integráció és a reformok történhetnének radikális és mérsékelt iszlamista úton. Úgy tűnik azonban, hogy a világias, nemzeti szocialista vagy liberál-kapitalista utak mára már történelemmé váltak, felolvadva a vallási csatározásokban.

A muzulmán világ olyan mély civilizációs válságot él át, melyet a keresztes hadjáratok és a mongol hódítások idejével lehet összehasonlítani, amikor is a létezése forgott veszélyben. A 17. század végén az Oszmán Birodalom még a világ vezető hatalma volt. A 20. században a nyugati hatalmak a gyarmati sors határára vetették. Ma az iszlám világ több összehasonlításban elmarad Japántól, Dél-Koreától és Kínától. A történeket figyelemmel kísérő tudatos muzulmánok tömege igyekszik kiutat találni a helyzetből, de a problémák gyökere mélyen található, megoldásuk fájdalmas lesz és évtizedekig eltarthat.

³⁸ Are these pictures of Senator John McCain with ISIS leader Abu Bakr al-Baghdadi real or a hoax? <http://www.quora.com/Are-these-pictures-of-Senator-John-McCain-with-ISIS-leader-Abu-Bakr-al-Baghdadi-real-or-a-hoax> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 29.)

³⁹ Brandon Turbeville: New York Times Fail: McCain no Connection to ISIS? <http://www.globalresearch.ca/new-york-times-fail-mccain-no-connections-to-isis/5409160> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 29.)

⁴⁰ Saudi Kings Nephew Admits to Riyadh Support for ISIS. <http://investmentwatchblog.com/saudi-kings-nephew-admits-to-riyadh-support-for-isis/> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 29.)

⁴¹ Kaven Waddel: Meet the Controversial Muslim Leader Who Advised the White House. <http://www.nationaljournal.com/defense/meet-the-controversial-muslim-leader-who-has-advised-the-white-house-20140929> (Letöltés időpontja: 2015. 02. 23.)

A TERRORSZERVEZET JÖVŐJE, LEHETŐSÉGEI SZÍRIÁBAN ÉS IRAKBAN

Összegzésül megállapíthatjuk: kicsi annak a valószínűsége, hogy a nyugati koalíció légi műveletei az IS megsemmisüléséhez vezetnek. Az IS harcosai a légi műveletek hatására legfeljebb szétszóródhatnak, mint azt 2001-ben a tálibok is tették Afganisztánban, hogy aztán nekik alkalmas időpontban újra támadhassanak. Irak volt elnökhelyettese, al-Hasimi szerint a légitámadások, illetve egy katonai intervenció az iraki szunnitákat még inkább az Iszlám Államhoz közelítené.⁴² A bombázásoknak gyakran vannak civil áldozatai, és a külföldi beavatkozás miatt sokak szemében az IS tűnhet a kisebbik rossznak.

A kurd harcosok (pesmergák) bevonása az IS ellen – ahogy azt a Nyugat javasolja – szintén kevésbé hatékony, mert a kurdok inkább a saját területükön hatékonyak. A szíriai ellenzék alkalmazása még kevesebb esélyt ad a sikeres ellenállásnak.

Nem valószínű, hogy Irán felvállal egy nyílt beavatkozást, mert az síita agressziót jelentene a szunniták ellen, és növelné egy globális síita–szunnita háború veszélyét. Törökország „vékony jégen” jár, ha haderőt vet be a kurdok védelmében Szíriában. Egyrészt ez a török–kurd konföderációs elképzelés újralesztését jelentené,⁴³ másrészt nagy ellenállásba ütközne a török nacionalisták táborában, és ez jelentős kockázattal járna. A katonai beavatkozással kapcsolatos hezitálás a törökországi kurdok elégedetlenségét válthatja ki, így bármilyen döntés, kiegészülve az IS okozta problémákkal, jelentős mértékben hatna Törökország biztonságára.

Valószínűsíthető, hogy az Iszlám Állam hosszú távon komoly hatással lesz a regionális biztonságra. A szervezet csak akkor szűnhet meg, ha Irak és Szíria belső mély ellentmondásait sikerül felszámolni. Új fejlemény, hogy az iraki kormány 2014 második felében kezdeményezte az ENSZ-nél nemzetközi haderő bevetését az IS elleni harcban, melynek nyomán iraki felkérésre, ENSZ-egyetértéssel, az USA vezetésével alakul a szárazföldi erők koalíciója. A nemzetközi erő a mandátumok véglegesítése és a tervezések befejezése után, várhatóan 2015 első fél évének végén kezdheti meg hadműveleteit Irak IS által megszállt területein.

FELHASZNÁLT IRODALOM

www.alaraby.co.uk/english/news/2015/1/4/islamic-state-group-sets-out-first-budget-worth-2bn

www.al-monitor.com/pulse/security/2014/12/islamic-state-financing-funding-human-trafficking-extortion.html#

Al-Qaida in Iraq (AQI). Dudley Knox Library. Naval Postgraduate School. (<http://web.archive.org/web/20070401114027/http://www.nps.edu/Library/Research/SubjectGuides/SpecialTopics/TerroristProfile/Current/AlQaidaIraq.html>)

Are these pictures of Senator John McCain with ISIS leader Abu Bakr al-Baghdadi real or a hoax? <http://www.quora.com/Are-these-pictures-of-Senator-John-McCain-with-ISIS-leader-Abu-Bakr-al-Baghdadi-real-or-a-hoax>

Bilger, Alex: *ISIS Annual Reports Reveal a Metrics-Driven Military Command*. Institute for the Study of War. 22 May 2014. http://www.understandingwar.org/sites/default/files/ISWBackgrounder_ISIS_Annual_Reports_0.pdf

⁴² Amelia Smith: Iraqi Vice-president on Sunni Oppression, Nouri Al-Maliki and Secretarian Division. <https://www.middleeastmonitor.com/resources/interviews/13790-iraqi-vice-president-on-sunni-oppression-nouri-al-maliki-and-sectarian-division> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 30.)

⁴³ PKK Leader Reiterates Kurdish Confederation as Stateless Solution. <http://www.hurriyetdailynews.com/pkk-leader-reiterates-kurdish-confederation-as-stateless-solution-.aspx?pageID=238&nID=44479&NewsCattID=338> (Letöltés időpontja: 2014. 12. 06.)

- Bucci, Steven: *11 Reasons the Islamic State might be more dangerous than Al-Qaida*. <http://www.thespec.com/news-story/4822701-11-reasons-the-islamic-state-might-be-more-dangerous-than-al-qaida/>
- Chechen Fighter Emerges as Face of Iraq Militant Group. <http://www.foxnews.com/world/2014/07/02/ethnic-chechen-who-served-in-georgian-army-is-rising-star-al-qaida-breakaway/>
- en.wikipedia.org/wiki/Al-Nusra_Front
- en.wikipedia.org/wiki/Free_Syrian_Army
- en.wikipedia.org/wiki/Islamic_State_of_Iraq_and_the_Levant
- Farwana, Walead: *The History of the Islamic State*. August 24, 2014. http://original.antiwar.com/walead_farwana/2014/08/23/the-history-of-the-islamic-state/
- Gartenstein-Ross, Daveed: *How many fighters does the Islamic State have?* Feb 9, 2015. <http://warontherocks.com/2015/02/how-many-fighters-does-the-islamic-state-really-have/>
- icsr.info/2015/01/foreign-fighter-total-syriairaq-now-exceeds-20000-surpasses-afghanistan-conflict-1980s/
- www.intifada-palestine.com/2014/05/syria-raqqa-slaughtered-silently/
- Ismay, John: Insight into how Insurgents fought in Iraq. http://atwar.blogs.nytimes.com/2013/10/17/insight-into-how-insurgents-fought-in-iraq/?_r=0
- kfor.com/2014/10/08/4-men-in-london-arrested-on-suspicion-of-plotting-to-carry-out-isis-linked-terror-plot/
- kozelkeletjelene.weebly.com/20/post/2014/02/mi-is-az-a-takfiri.html
- Lister, Charles: *Not just Iraq: The Islamic State is also on the March in Syria*. http://www.huffingtonpost.com/charles-lister/not-just-iraq-the-islamic_b_5658048.html?utm_hp_ref=tw
- Nebehay, Stephanie: *Islamic State committing 'staggering' crimes in Iraq: U.N. report*. <http://www.reuters.com/article/2014/10/02/us-mideast-crisis-un-idUSKCN0HR0R120141002>
- www.newsmax.com/Newsfront/oil-ISIS-revenue-Islamic-State/2015/02/16/id/625045/
- Nimmo, Kurt: *Establishment Media Moves to Debunk ISIS CIA Asset Story*. <http://www.infowars.com/establishment-media-moves-to-debunk-isis-cia-asset-story/#>
- www.npr.org/blogs/thetwo-way/2015/03/13/392857727/cia-chief-says-governing-is-too-big-a-job-for-isis
- www.nytimes.com/interactive/2014/09/16/world/middleeast/how-isis-works.html?_r=0
- PKK Leader Reiterates Kurdish Confederation as Stateless Solution. <http://www.hurriyetdailynews.com/pkk-leader-reiterates-kurdish-confederation-as-stateless-solution-.aspx?pageID=238&nID=44479&NewsCatID=338>
- www.rferl.org/content/russia-us-isis-islamic-state/26735838.html
- Ridley, Yvonne: *Shaik Hassan Abboud's final interview*. <https://www.middleeastmonitor.com/resources/interviews/14279-exclusive-shaikh-hassan-abbouds-final-interview>
- www.rttnews.com/2340932/isil-militants-killed-more-than-1000-civilians-in-recent-onslaught-in-iraq-un.aspx
- Saudi Kings Nephew Admits to Riyadh Support for ISIS. <http://investmentwatchblog.com/saudi-kings-nephew-admits-to-riyadh-support-for-isis/>
- Schultz, Marisa – Gulding, Bruce: *Obama: We Underestimated ISIS*. <http://nypost.com/2014/09/28/obama-blames-us-intelligence-for-underestimating-isis/>
- Semple, Kirk: *Attack on Iraqi City Shows Militia's Power*. http://www.nytimes.com/2006/10/20/world/middleeast/21iraqnd.html?ex=1318996800&en=a542d37a1dff56f9&ei=5088&partner=rssnyt&emc=rss&_r=0

- Sherlock, Ruth: *How a Talanted Footballer Became World's Most Wanted Men*. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iraq/10948846/How-a-talented-footballer-became-worlds-most-wanted-man-Abu-Bakr-al-Baghdadi.html>
- Smith, Amelia: Iraqi Vice-president on Sunni Oppression, Nouri Al-Maliki and Secretarian Division. <https://www.middleeastmonitor.com/resources/interviews/13790-iraqi-vice-president-on-sunni-oppression-nouri-al-maliki-and-sectarian-division>
- www.telegraph.co.uk/news/worldnews/islamic-state/11207681/How-terrorists-are-using-social-media.html
- time.com/3469/why-al-qaeda-kicked-out-its-deadly-syria-franchise/
- US Military Considers Sending Combat Troops to Battle ISIS Forces in Iraq. <http://www.theguardian.com/us-news/2014/nov/13/us-military-considers-troops-iraq-general>
- Turbeville, Brandon: *New York Times Fail: McCain no Connection to ISIS?* <http://www.globalresearch.ca/new-york-times-fail-mccain-no-connections-to-isis/5409160>
- Waddel, Kaven: *Meet the Controversial Muslim Leader Who Advised the White House*. <http://www.nationaljournal.com/defense/meet-the-controversial-muslim-leader-who-has-advised-the-white-house-20140929>
- Zelin, Aaron Y.: *The War between ISIS and al-Qaeda for Supremacy of the Global Jihadist Movement*. Research Notes, The Washington Institute for Near East Policy, June 2014. http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/ResearchNote_20_Zelin.pdf

Prantner Zoltán:

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK TERRORELLENES KÜZDELME JEMENBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: Az 1990-es években több ezer Afganisztánt megjárta iszlamista harcos tért vissza hazájába, Jemenbe. Eleinte hasznos szövetségesnek tűntek Száleh elnök számára, aki felhasználta őket a politikai ellenfelei ellen. 2001. szeptember 11. után azonban jelenlétük teherré vált, mert Jemen csatlakozott az Amerikai Egyesült Államok oldalán a terrorizmus elleni háborúhoz. A tekintélyes amerikai támogatás ellenére azonban a szanaai kabinet az évtized végéig meglehetősen szerény eredményeket tudott csak felmutatni, és úgy tűnt, hogy csak verbálisan kötelezte el magát a küzdelemben. 2009-ben fordulópontra következett be, amikor az Al-Kaida az Arab-félszigeten szervezet számos merényletet kísérelt meg amerikai és más nyugati érdekeltségek ellen. Washington ekkor beindította az addig csak Afganisztánban alkalmazott drónprogramját.

KULCSSZAVAK: Egyesült Államok, Jemen, iszlamizmus, Ali Abdullah Száleh, Abd Rabbuh Manszur al-Hádi, Barack Obama, drón, Al-Kaida az Arab-félszigeten, civil áldozatok

Az 1990-es években jelentősen megerősödött Jemenben az iszlamista tendencia az ország elmaradott társadalmi-gazdasági helyzetének, illetve az afganisztáni háborúból hazatért önkénteseknek köszönhetően. Gyors térnyerésüket segítette, hogy Száleh elnök – az ellenfeivel vívott harcban nyújtott segítségükért cserébe – támogatta őket. 2001. szeptember 11. után azonban az arab állam csatlakozott a terrorizmus elleni harchoz, és az Amerikai Egyesült Államok 2002 óta titkos háborút folytat Jemenben a szanaai kormánnyal együttműködésben. A CIA és a Különleges Hadműveletek Egyesített Parancsnoksága 2009 után napjainkig közel száz bevetést hajtott végre robotrepülőgépekkel, melyek során több száz terroristagyanus személlyel végeztek. A csapásoknak azonban a célpontok mellett számos helyi civil is áldozatul esett, ami jelentősen megterheli az amerikai–jemeni kapcsolatokat. A problémát tetézi a napjainkra kialakult belpolitikai káosz is az országban, ami végletekig korlátozza az USA lehetőségeit a terrorizmus elleni küzdelemben.

A TERRORIZMUS ELLENI HÁBORÚ ELSŐ SZAKASZA JEMENBEN

Az 1980-as évek során az Amerikai Egyesült Államok tudtával és áldásával Ali Abdullah Száleh elnök féltestvére, Ali Mohszin al-Ahmar tábornok több ezer aktivistát toborzott és képzett ki Jemenben az al-Kaida számára. Az Oszáma bin Láden belső köréhez tartozó veteránokat a szovjetek afganisztáni veresége után otthon hősként fogadták, és Száleh eleinte az *oszd meg és uralkodj elvét* alkalmazva a dél-jemeni szocialista ellenzék korlátozására használta fel őket.¹ Az afgán ügynek nyújtott segítségért cserébe Bin Láden még fegyverekkel és utánpótlással is támogatta Szálehet az 1994-es polgárháború során. Emellett több ezer, Afganisztánt, Boszniát, Csecsenföldet vagy Irakot megjárta iszlamista csatlakozott a

¹ Steven Erlanger: At Yemen College, Scholarship and Jihadist Ideas. The New York Times, January 18, 2010.

hadsereghez, miután dzsihádot hirdettek a déli marxista hitetlenek ellen.² A harcok végén az állam és az al-Kaida összefonódása tovább folytatódott, és az elnöknek tett szolgálataik elismeréseként számos önkéntes kapott magas katonai, politikai vagy köztisztviséget. 1999-ben Bin Ládén és a jemeni vezetés titokban arról is megállapodott, hogy nem támadják egymást. A hatóságok az alkuért cserébe teljesítették Bin Ládén kérését, és szabadon engedték azt a Valid bin Attast, aki 2000. október 12-én társaival együtt merényletet követett el az ádeni kikötőben horgonyzó amerikai *USS Cole* romboló ellen.³

Az iszlamista támogatás 2001. szeptember 11-e után az állam stabilitását fenyegető tényezővé nőtte ki magát. A szélsőségeket rövid idő alatt kapcsolatba hozták Oszáma bin Ládennel, akinek az édesapja egykoron a dél-jemeni Hadramautból telepedett át Szaúd-Arábiába. Száleh elnök egy lehetséges direkt amerikai beavatkozás, valamint egy, az 1990-eshez hasonló diplomáciai hiba elkerülésére már 2001 novemberében Washingtonba utazott, ahol szoros együttműködéséről biztosította George W. Bush elnököt, Dick Cheney alelnököt, Colin Powell külügyminisztert, Donald Rumsfeld védelmi minisztert és George Tenetet, a CIA igazgatóját a terrorizmus elleni harcban.⁴ Ezt decemberben széles körű együttműködési tárgyalások követték a Fehér Házban, amelynek végén Bush elnök Jemen katonai támogatásának növelésére tett ígéretet, és a következő tavasszal mintegy 1200 főre növelték az Ádeni-öböllel szemben elterülő Dzsibutiban állomásozó amerikai kontingens állományát.

Ezalatt Száleh elnök ígéretének megfelelően a jemeni biztonsági erők az amerikai hírszerző szervekkel szoros együttműködésben tömegesen tartóztatták le az al-Kaida aktivistáit és szimpatizánsait, ősz végén pedig sor került egy drón – MQ–1 Predator – első bevetésére Jemenben. Ez a repülőeszköz akkor mért először csapást Afganisztánon kívül. November 3-án a CIA egy Hellfire levegő-föld rakétával Szanaától mintegy 160 kilométerre – öt másik személlyel együtt – likvidálta Abu Ali al-Harítit, a *USS Cole* elleni támadás egyik résztvevőjét és az al-Kaida egyik legfőbb jemeni összekötőjét.⁵ 2003 novemberében sikerült elfogni al-Hariti utódját, Mohamed Hamdi al-Ahdalt is. Akkor úgy tűnt, hogy ezzel végérvényesen vereséget mértek az al-Kaida jemeni szárnyára.⁶

A szövetség a felszínen rendkívül gyümölcsözőnek tűnt a 2000-es évek végére. Az Amerikai Egyesült Államok közreműködésével sikerült felállítani és felszerelni egy modern parti őrséget, amely hatékonyan ellenőrzése alatt tudta tartani a stratégiai fontosságú Báb-el-Mandeb szorost. Emellett mintegy 100 amerikai katonai szakértő végezte az országban a jemeni különleges erők felkészítését, akik mellett számos CIA- és FBI-ügynök dolgozott folyamatosan a helyszínen a helyi hírszerző és antiterrorista szervekkel együttműködésben.

² Robert F. Worth: Ex-Jihadist Defies Yemen's Leader, and Easy Labels. The New York Times, February 26, 2010.

³ Az ikertornyok ledöntése előtt alig egy évvel, hivatalos jemeni papírok felhasználásával végrehajtott támadásban 17 haditengerész életét vesztette, 39 pedig megsérült. Két évvel később az „Al-Kaida Jemenben” szervezet – egyike az „Al-Kaida az Arab-félszigeten” elődszervezeteinek – újabb öngyilkos merényletet hajtott végre a francia Limburg olajtanker ellen, melynek során megölte a hajó személyzetének egy tagját, és megsebesített további tizenkét személyt. (Jane Novak: Comparative Counterinsurgency in Yemen. Middle East Review of International Affairs, Vol. XIV. No. 3. September 2010. <http://www.gloria-center.org/2010/09/novak-2010-09-02/> (Letöltés időpontja: 2014. 10. 02.); Staff Writer: Al-Qaeda fugitive killed in Yemen. BBC News, October 01, 2006.)

⁴ 1990-ben Jemen az ENSZ-ben Irakot támogatta az Amerikai Egyesült Államokkal szemben az első Öböl-háború során, aminek később rendkívül súlyos politikai és gazdasági következményei lettek.

⁵ Walter Pincus: US missiles kill al-Qaeda suspects. The Washington Post, November 06, 2002; Staff Writer: U.S. kills al-Qaeda suspects in Yemen. USA Today, November 05, 2002.

⁶ Staff Writer: Al-Qaeda „paymaster” captured. The Guardian, November 27, 2003.

Utasításukra rendszeresen börtönöztek be terroristagyanús személyeket, akár bizonyítékok hiányában is, valamint végeztek több szökésben lévő, bujkáló iszlamistával.⁷

A kritika hangjai ellenben pont emiatt erősödtek fel az évtized végére: az országnak nyújtott tekintélyes anyagi, haditechnikai és fegyveres támogatás ellenére elemzők elhanyagolhatónak ítélték a szélsőségesek felett aratott sikereket. Véleményük szerint Száleh csak verbálisan kötelezte el magát a terrorizmus elleni harc mellett, és az amerikai segítséget inkább saját politikai ellenlábásainak a likvidálására, semmint az Észak-Afrikában⁸ és a Közel-Keleten is egyre nagyobb tért nyerő al-Kaida elleni harchoz használta fel. Ellentmondásos nyilatkozatai és cselekedetei alapján ugyanis úgy tűnt, hogy nem őket tekintette valódi ellenfelének. Ezt az álláspontot igazolták a Száleh elnök munkatársai és a dzsihádisták között 2005 után lezajlott leplezetlen tárgyalások, valamint több száz terrorista szabadlábra helyezése is.⁹ Utóbbi gesztusért cserébe Ajman al-Zavahiri iszlamista harcosok ezreit küldte a kormányerők támogatására északra a síita hutik, illetve délre a szeparatisták elleni harchoz.¹⁰

Komoly vádak érték a kormányt azért is, mert szemet hunyt a terrorszervezet működése felett. Szanaa többször megtagadta az elfogott iszlamisták kiadását az Amerikai Egyesült Államoknak, a foglyoktól csak közvetítők útján juthattak információhoz, az őrizetesk pedig több alkalommal is sikeresen meg tudtak szökni. 2006 februárjában különösen súlyos csorba esett az állam tekintélyén, amikor egy szigorún őrzött szanaai börtönből 23 fogolynak sikerült megszöknie Bin Láden egykori közeli munkatársával, a jemeni szárny vezetőjének tekintett Naszir al-Vuhajszival és Kasszem al-Rajmival az élen.¹¹ A rehabilitációs párbeszéd program keretében kiszabadult több száz aktivista közül később sokan ugyancsak csatlakoztak ahhoz a több ezer jemeni önkénteshez, akiket a biztonsági szervek tudtával és a hadsereg közreműködésével készítettek fel Irakba a meghirdetett szent háborúra.¹² Az al-Kaida visszafogott jemeni aktivitásáról szintén kiderült, hogy az nem a szoros amerikai–jemeni együttműködés, hanem egy 2003-ban kötött újabb fegyverszünet következménye volt.¹³

⁷ 2006. október 1-jén például a jemeni biztonsági szervek végeztek Szanaában Favaz al-Rahibivel, a francia Limburg tanker elleni támadás kitervelőinek és előkészítőinek egyikével. (Staff Writer: Al-Qaeda fugitive killed in Yemen. BBC News, October 01, 2006.)

⁸ Besenyő János: Az al-Kaida térnyerése a Maghreb régióban. Seregszemle, VIII. évf. 3. szám, 148–154. <http://www.scribd.com/doc/126275001/Sereg-Szemle-VIII-efvolyam-3-szam-2010-julius-szeptember-148-154-oldal> (Letöltés időpontja: 2014. 10. 02.)

⁹ A megbeszélések újraindításában minden bizonnyal komoly szerepe volt annak, hogy az Amerikai Egyesült Államok 2005 novemberében a kormányon belül burjánzó korrupció miatt felfüggesztette az arab állam anyagi támogatását, a Világbank pedig az addigi éves 420 millió dolláros segélyét egyoldalúan 280 millió dollárra csökkentette.

¹⁰ Jane Novak: Yemen strikes multifaceted deals with al-Qaeda. The Long War Journal, February 11, 2009; Sudarsan Raghavan: Yemen's alliance with radical Sunnis in internal war poses complication for U.S. The Washington Post, February 11, 2010.

¹¹ Sudarsan Raghavan: Yemen security agency prone to inside threats, officials say. The Washington Post, February 10, 2010.

¹² Jane Novak: Training Yemenis for Iraq Suicide Bombings Supported by Military Commanders. Armies of Liberation, November 28, 2005. <http://armiesofliberation.com/archives/2005/11/28/training-yemenis-for-iraq-suicide-bombings-supported-by-military-commanders/> (Letöltés időpontja: 2014. 10. 02.)

¹³ Jane Novak: Al-Qaeda Praises Yemeni President Saleh. Armies of Liberation. May 22, 2005. (<http://armiesofliberation.com/archives/2005/05/22/al-qaeda-praises-yemeni-president-saleh/>) (Letöltés időpontja: 2014. 10. 02.)

A TERRORVESZÉLY FOKOZÓDÁSA

Az évtized végén azonban számos olyan esemény következett be, amelyek egyértelmű állásfoglalásra kényszerítették a jemeni államfőt a terrorizmus elleni harcban. Az al-Kaida újjászerveződött jemeni szárnya 2007-től számos merényletet hajtott végre. Olajvezetékek és finomítók megrongálása mellett 2007. július 2-án hét spanyol turistával és két jemeni sofőrrel végzett, amikor az öngyilkos merénylő gépjárműjükbe hajtott; 2008. január 18-án két belga turistát és jemeni sofőrjüket lőtték agyon az aktivisták, majd április 21-én tüzet nyitottak egy japán tankerre az Ádeni-öbölben, öt nappal később pedig a brit nagykövét élete egy hajszálon múltott, amikor az elhaladó konvoja mellett autójával együtt felrobbantotta magát a merénylő.¹⁴

Az Amerikai Egyesült Államok ellen irányuló veszély növekedését kiválóan érzékelte a Jemeni Iszlám Dzsihádnak az ország szanaai külképviselete ellen intézett támadása 2008. szeptember 17-én.¹⁵ Noha a rendőröknek öltözött, RPG-vel, automata fegyverekkel, gránátokkal és gépkocsiba rejtett pokolgépekkel felfegyverezett merénylőknek a mintegy 20 perces tűzharcban nem sikerült beverekedniük magukat az épületkomplexumba, az összecsapás végére legkevesebb 16 személy – közöttük hat merénylő, hat katona és egy amerikai állampolgár, Susan Elbaneh – vesztette életét.¹⁶

Ezt követte 2009 januárjában az al-Kaida jemeni és szaúdi szárnyainak az egyesülése, amivel létrejött az „Al-Kaida az Arab-félszigeten”. Magas rangú amerikai védelmi és hírszerző szakemberek ezzel kapcsolatban több alkalommal is hangsúlyozták, hogy a jemeni kormány gyengesége kivételes mozgásszabadsággal ruházza fel az országa területén működő terrorista és lázadó csoportokat. A kialakult válsághelyzet érzékeltetésére kiemelték, hogy a mielőbbi beavatkozás elmaradása esetén az al-Kaida olyan bázisokat hozhat létre a központi hatalom által alig vagy egyáltalán nem ellenőrzött területeken, ahol a terrorszervezet gyakorlatilag háborítatlanul tervezheti és szervezheti meg bel- vagy külföldi célpontok elleni akcióit, illetve irányíthatja azok végrehajtását.¹⁷

Aggályait rövidesen igazolta az új terrorszervezet nyíltan deklarált célja. Az „Al-Kaida az Arab-félszigeten” szervezet eltökélt szándéka volt ugyanis, hogy a regionális keretek közül kilépve Szaúd-Arábia és a többi öbölállam mellett immáron amerikai felségterületre is kiterjessze működési területét, ami az Amerikai Egyesült Államokat addigi visszafogott jemeni álláspontjának újragondolására kényszerítette. Az FBI aggodalmait tovább növelte, hogy ezeket az akciókat immáron olyan, amerikai állampolgársággal rendelkező személyek próbálták több-kevesebb sikerrel végrehajtani, akik korábban huzamosabb időt töltöttek el az arab országban.

Az al-Kaidához köthető első terrorcselekmény 2009. június 1-jén következett be Little Rockban, amikor az iszlám hitre áttért Abdulhakim Mudzsahed Muhammad (eredeti nevén

¹⁴ Staff Writer: Yemen: a timeline of attacks. The Telegraph, October 29, 2010.

¹⁵ Az iszlamisták nem sokkal korábban már megkíséreltek egy támadást az amerikai követség ellen. A március 18-ai rakétatámadásban akkor a robbanófej egy közeli leányiskolába csapódott be, és megölt egy diáklányt, valamint egy rendőrt, 19 további személyt pedig megsebesített. (Massoud A. Derhally – Camilla Hall: U.S.'s Yemen Embassy Attacked by Militants; 16 Killed. Bloomberg. <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=afHE5JQEJyII&refer=home> (Letöltés időpontja: 2014. 10. 02.)

¹⁶ Shane Bauer: U.S. Embassy hit in Yemen, raising militancy concerns. The Christian Science Monitor, September 18, 2008; Jeremy M. Sharp: Yemen: Background and U.S. Relations. Congressional Research Service, July 07, 2009. 5–6. (Letöltés időpontja: 2014. 10. 04.)

¹⁷ Jeremy M. Sharp: Yemen: Background and U.S. Relations. Congressional Research Service, July 07, 2009. 7–8. (Letöltés időpontja: 2014. 10. 04.)

Carlos Leon Bledsoe) tüzet nyitott félautomata fegyveréből egy toborzóiroda előtt várakozó katonákra.¹⁸ Még ugyanebben az évben, december 25-én Omár Faruk Abdulmutallab egy, a testére erősített pokolgéppel próbálta a levegőben felrobbantani a Northwest Airlines 253-as, Amszterdamból Detroitba tartó járatát.¹⁹ A következő évben teherszállító repülőgépekre rejtett pokolgépekkel kíséreltek meg támadásokat intézni nyugati érdekeltségek ellen: 2010. szeptember 3-án a UPS Airlines 6-os járata 45 perccel a Dubai Nemzetközi Repülőtérrel való felszállását követően lezuhant; október 29-én pedig az Egyesült Arab Emírségek és Nagy-Britannia biztonsági szervei két, 300–400 grammos bombát fedeztek fel, amelyeket Jemenben adtak fel és két különböző zsinagógának címeztek Chicagóban.²⁰

A következő hónapban az „Al-Kaida az Arab-félszigeten” közzétette az interneten új stratégiáját, amelyet a terrorszervezet „Vérzés hadműveletnek” keresztelt el. Az új koncepció értelmében szakítottak a nagy és látványos támadásokkal való kísérletezéssel. Helyette az „ezer vágás stratégiáját” tették magukévá, vagyis kisebb horderejű akciókkal állandó nyomás alatt akarták tartani az amerikai érdekeltségeket. Céljuk alapvetően ezzel nem is károkozás volt, hanem inkább a tömegpánik fokozása, valamint az amúgy is kiugróan magas biztonsági kiadások további növelése az amerikai gazdasági élet rovására.²¹

A biztonsági kockázat emelkedésével az Obama-kabinet a legjobb megoldásnak a Száleh-kormányzat megerősítését látta, noha az korábban erősen vitatható érdemeket mutatott fel a terrorizmus elleni harcban. Az amerikai fegyveres erők prominens vezetői már 2009 nyarán személyes megbeszélést folytattak Szanaában a jemeni államfővel a témában. Az egyeztető tárgyalások sikeresnek bizonyultak, és az elnök ekkor már kész volt elfogadni a felajánlott támogatást, miután kiderült, hogy a terroristák a korábbi gyakorlattal szakítva támadásokat készítettek elő magas rangú jemeni közéleti személyiségek ellen is.²² A létrejött megállapodás értelmében többek között az Amerikai Egyesült Államok fegyvereket adott át és hadserege különleges alakulatának tagjait küldhette Jemenbe az ottani terroristaellenes egységek továbbképzésére. Fokozták emellett a hírszerző szervek együttműködését, valamint Washington mintegy 66 millió dollárt utalt át a biztonsági és a katonai jellegű kiadások finanszírozására.²³

A sikertelen 2009. karácsonyi merényletkísérlet után ez a politika csak újabb megerősítést nyert Washington részéről, és a továbbiakban Jemennel kapcsolatos stratégiáját alapvetően három alappillérré kívánta helyezni: rövid távon szétzúzni az „Al-Kaida az Arab-félszigeten” terrorszervezetet, hosszú távon növelni közreműködését az ország fejlesztésében, valamint széles nemzetközi összefogást szervezni a stabilizációs erőfeszítések támogatására.²⁴ Ennek megfelelően 2010. január 19-én terrorista szervezetté nyilvánította az Al-Kaida az Arab-

¹⁸ A merénylő, aki a támadás során megölt egy közlegényt és megsebesített egy másikat, később azt állította, hogy az „Al-Kaida az Arab-félszigeten” terrorcsoport tagja volt. (James Dao: A Muslim Son, a Murder Trial and Many Questions. The New York Times, February 16, 2010.)

¹⁹ A terrorszervezet a kudarcot vallott támadás után vállalta a felelősséget, és elismerte, hogy tőlük származott a csütörtököt vallott plasztik robbanószerkezet. (Staff Writer: Detroit terror attack: al-Qaeda regional group claims responsibility. Reuters, December 28, 2009.)

²⁰ Staff Writer: Yemen-based al Qaeda group claims responsibility for parcel bomb plot. CNN, November 06, 2010.

²¹ Staff Writer: Yemen group vows small-scale attacks. CBC News, November 21, 2010.

²² Döntésére minden bizonnyal komoly befolyást gyakorolt az a szaúdi nyomás, amelyet Rijád a Mohamed ibn Najef herceg ellen 2009 augusztusában elkövetett sikertelen merénylet után fejtett ki Szanaára.

²³ Barbara Starr: U.S. official gives details of assistance to Yemen in fight against al Qaeda. CNN, December 29, 2009.

²⁴ Jonathan Masters – Zachary Laub: Al-Qaeda in the Arabian Peninsula (AQAP). Council on Foreign Relations. <http://www.cfr.org/yemen/al-qaeda-arabian-peninsula-aqap/p9369> (Letöltés időpontja: 2014. 10. 04.)

félszigeten-t, majd a 2012. májusi szanaai robbantás után a minősítést kiterjesztette annak fedőszervére, az Anszar as-Sariára is.²⁵

Míndezekkel egy időben a CIA többévnnyi kihagyás után újraindította a drónhadműveleteket jemeni felségterület felett. A pilóta nélküli MQ-9 Reaper repülőgépek az etiópiai Ogaden mellett és a Seychelles-szigeteken kialakított bázisokról felszállva rendszeres berepülést végeztek az arab ország légterébe, ahol eleinte csak adatokat gyűjtöttek a felderítés számára.²⁶

AMERIKAI BEAVATKOZÁS AZ „ARAB TAVASZ” UTÁN

A 2011-es zavargásokat kihasználva több észak-afrikai és arab államban is komoly tényezőként jelentek meg az egyre inkább radikalizálódó szervezetek.²⁷ Ez az egyébként is gyenge államisággal rendelkező Jemenben fokozottan jelentkezett, amit bizonyít, hogy 2011 májusában az „Al-Kaida az Arab-félszigeten” több stratégiailag kulcsfontosságú régiót szállt meg a déli Abjan kormányzóságban, ahol iszlamista emirátust hozott létre. A szervezet térnyerését megkönnyítették a korábbi Száleh-rezsimhez lojális katonai parancsnokok, így birtokukba kerülhetett a kormányzóság központja, Zindzsibár is, amelyet azután kifosztottak és leromboltak. Az elért sikerek azonban átmenetinek bizonyultak. 2012. május–júniusban a kormányerők a törzsi milíciák támogatásával támadó hadműveletet folytattak a szervezet erői ellen, végül visszafoglaltak néhány, a kiűritésük előtt elaknásított várost.

A zavargások és az al-Kaida gyors előretörése komoly aggályokra adott okot Washingtonban. A jemeni ellenzék összefogása láttán egyértelmű volt, hogy csak idő kérdése a Száleh-éra vége. A probléma lényege a hatalomátadásban jelentkezett. Vajon az ellenzéki erők valamelyike szerzi meg az irányítást, vagy a Száleh-rendszer addig háttérbe húzódott második generációjából ragadja magához a hatalmat valamelyik tekintélyes, kiterjedt törzsi kapcsolatokkal rendelkező személy? A legesélyesebb jelöltnek eleinte Ali Mohszen al-Ahmar dandártábornok, a megbuktatott jemeni diktátor sógora tűnt. Az iszlamista nézeteiről és a Nyugat kritizálásáról elhíresült főparancsnok Washington megítélése szerint Jemen vezetőjeként azonban csak tovább bonyolította az amúgy is komplikált jemeni–amerikai kapcsolatokat.

Az anarchia és az azt követő esetleges kedvezőtlen fordulat ugyanakkor nemcsak az évek óta folyósított tekintélyes amerikai segélyeket és az elért eredményeket tette volna hiábavalóvá, hanem potenciális fenyegetést jelentett volna Szaúd-Arábiára, az amerikaiak egyik legfőbb térségbeli partnerére is.²⁸ Száleh elnök lemondása után emiatt május 16-án az Obama-adminisztráció egy végrehajtási utasítást tett közzé, amelyben szankciókat helyezett kilátásba mindazon személyekkel szemben, akik az ország békéjének, biztonságá-

²⁵ Designations of Al-Qa`ida in the Arabian Peninsula (AQAP) and Senior Leaders. U.S. Department of State, Diplomacy in Action, January 19, 2010. <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2010/01/135364.htm> (Letöltés időpontja: 2014. 10. 04.); Terrorist Designations of Ansar al-Sharia as an Alias for Al-Qaida in the Arabian Peninsula. U.S. Department of State, Diplomacy in Action, October 04, 2012. <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2012/10/198659.htm> (Letöltés időpontja: 2014. 10. 04.)

²⁶ Frank Gardner: US uses drones to target al-Qaeda in the Horn of Africa. BBC News Africa, September 21, 2011.

²⁷ Besenyő János: Can the „Arab Spring” present a real threat to Europe? Strategic Impact (Romania). No. 1/2014, 32–44. <http://www.scribd.com/doc/241476196/Can-the-Arab-Spring-present-a-real-threat-to-Europe> (Letöltés időpontja: 2014. 10. 04.)

²⁸ Reva Bhalla: Islamist Militancy in a Pre- and Post-Saleh Yemen. Stratfor Global Intelligence, April 21, 2011.

nak és stabilitásának megzavarására irányuló tetteikkel akadályozzák a politikai hatalom zavartalan átadását.²⁹

A Száleh távozása után Jemen élére került Abd Rabbuh Manszur al-Hádi Washington szempontjából ideális választásnak tűnt a terrorizmus elleni harcban, mivel az új államfő szoros kapcsolatok kiépítésére és fenntartására törekedett az Amerikai Egyesült Államokkal. Ez a korábbiaknál intenzívebb beavatkozást tett lehetővé Amerika számára, és az – élve a lehetőséggel – újabb titkos katonai bázisokat hozott létre, a régieket pedig bővítette az Arab-félszigeten és Afrika szarván. A határozottabb amerikai fellépés ellenére ugyanakkor nem csökkent a terroristaveszély. Az „Al-Kaida az Arab-félszigeten” szervezet az elszennvedett csapások ellenére nemcsak pótolni tudta veszteségeit, hanem az Ajman al-Zavahiri és Nasszer al-Vuhajsi között 2013. július végén elfogott üzenetváltás tanúsága szerint 19 amerikai külképviselet támadását tervezte a Közel-Keleten.³⁰

Washington a fenyegetés komolyságát érzékelve átmenetileg bezáratta a veszélyeztetett létesítményeket, majd felújította a Fehér Házat ért kritikák miatt június 9-én felfüggesztett dróntámadásokat, amelyek immáron nemcsak a terrorszervezet vezetői, hanem annak alacsonyabb beosztásban lévő tagjai ellen is irányultak.³¹

AZ AMERIKAI CSAPÁSOK JEMENI ÁRNYOLDALAI

Amennyiben a New American Foundation adatbázisát mérvadónak fogadjuk el, akkor elmondhatjuk, hogy a CIA és a Különleges Hadműveletek Egyesített Parancsnoksága 2014. szeptember 11-ig 15 légi- és 99 dróntámadást hajtott végre Jemenben ellenséges célpont ellen.³² Mivel ezek az akciók szigorúan titkos besorolás alatt zajlottak, így csak találgatásokkal rendelkezünk az áldozatok számáról, amelyet az eltérő források 798–1043 fő közé tesznek. A bevetések eredményessége statisztikailag elsőre rendkívül impozánsnak tűnik, hiszen 686–906 közé becsülik a meggyilkolt terroristák számát.³³ Kétségtelen, hogy a likvidáltak között ott vannak az al-Kaida prominens helyi vezetői, akiknek a kiiktatása szükséges lépés volt.³⁴ Itt merül fel ugyanakkor az a dilemma, hogy ezek az eredmények

²⁹ Statement by the Press Secretary on Today's Executive Order on Yemen's Peace, Security, and Stability. The White House, Office of the Press Secretary, May 16, 2012. <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/05/16/statement-press-secretary-today-s-executive-order-yemen-s-peace-security> (Letöltés időpontja: 2014. 10. 07.)

³⁰ Siobhan Gorman: Al Qaeda Yemen Branch Plan Prompted U.S. Terror Alert. The Wall Street Journal, August 08, 2013.

³¹ A robotrepülőgépek 2013. július 27. és augusztus 10. között kilenc alkalommal csaptak le, és 38 terrorista-gyanús személlyel végeztek. (Matthew Cole – Richard Esposito – Jim Miklaszewski: Why the White House blessed the recent Yemen drone strikes. BBC News, August 16, 2013.)

³² A bevetések számának és jellegének árnyalásához szeretnénk hozzáfűzni, hogy a Bush-adminisztráció mindössze egy támadást indított 2002-ben, a többi pedig az Obama-éra alatt hajtották végre.

³³ Drone Wars Yemen: Analysis. U.S. Air and Drone Strikes in Yemen. International Security. <http://securitydata.newamerica.net/drones/yemen/analysis?page=1> (Letöltés időpontja: 2014. 10. 07.)

³⁴ A teljesség igénye nélkül szeretnénk megemlíteni Ali Abdullah Nadzsi al-Hariti és Ammar Abadah Nasszer al-Va'eli al-Kaida-parancsnokok megölését 2011. június 3-án; az amerikai születésű terroristavezér, Anvar al-Aulaki meggyilkolását 2011. szeptember 30-án; az egyiptomi származású Ibrahim al-Bana kiiktatását 2011. október 4-én, aki addig az „Al-Kaida az Arab-félszigeten” médiafőnöke volt; továbbá a USS Cole elleni támadásban való részvétellel gyanúsított Abdul Monem al-Fatani halálát; valamint az al-Kaida olyan helyi vezetőinek a likvidálását, mint amilyen Abdulvahab al-Homaikani, Mohamed Szaida al-Umda, Fahd Mohamed Ahmed al-Kuszó és a jemeniek által a 25 legveszélyesebb terrorista között számon tartott Mudzsahed Gaber Szaleh as-Sabvani volt.

milyen súlyos áldozatokat (a teljes veszteség mintegy 14%-a!) követeltek az ártatlan jemeni civil lakosság részéről is.

Kiváló felszereltsége ellenére a drón alkalmazása még a legóvatosabb elővigyázatoságok ellenére is óhatatlanul számos áldozatot követelt az ártatlan civil lakosság részéről a célpontok megsemmisítése során. Még a precíziós technika sem tudja ugyanis ellensúlyozni az előre nem látott balszerencsés fordulatokat vagy a téves/hiányos/idejétmúlt információkból felépített hibás helyzetelemzéseket. Az elhibázott légcsapások, illetve az előre be nem kalkulált, kiugróan magas járulékos veszteségek emiatt több alkalommal is kínos helyzetbe hozták az Amerikai Egyesült Államokat, valamint lehetőséget adtak az „Al-Kaida az Arab-félszigeten” szervezetnek arra, hogy maximálisan a maga javára fordítsa a lakosság felkorbácsolt Amerika-ellenes érzületét.

Az első ismert, kritikai felhangokat kiváltott esetre Jemenben 2002. november 3-án, al-Hiriti fentebb ismertetett meggyilkolása során került sor. A terroristavezető gépjárműjében tartózkodott ugyanis a detonáció pillanatában az amerikai állampolgársággal rendelkező Kamal Dervis (más néven Ahmed Hidzsazi) is, akit azóta a terrorizmus elleni háború első amerikai áldozatának tekintenek.³⁵

A hétvényi szünet után 2009-ben újraindított dróntámadások miatt a helyi lakosság körében rövidesen ismét nőtt az Amerika iránt táplált ellenszenv. Az indulatok különösen az Abjan kormányzásában lévő el-Madzsala falunál december 17-én az al-Kaida egy állítólagos kiképzőtáborra ellen végrehajtott téves légcsapás 41 áldozata – közöttük 14 nő és 21 gyermek – miatt lángoltak fel.³⁶ Egy olyan régióban, ahol a társadalomban mindmáig meghatározóak a törzsi-nemzetségi keretek, és ahol az Amerikai Egyesült Államoknak nincsenek kiforrott tradicionális gazdasági-történelmi kapcsolatai, különösen súlyos következményekkel járt, amikor a támadásnak tekintélyes törzsi vezetők estek áldozatul. A harcosokat, akik sokszor még napjainkban is hisznek a vérbosszúban, mindez akaratlanul is az al-Kaida felé közelíti, amit a terrorszervezet ennek megfelelően maximálisan ki is aknáz.

Propagandája például olyan hatékonynak bizonyult, hogy a Marib vidék egyik kormánypárti törzsének harcosai 2010 júniusában felrobbantottak egy gázvezetékét, utakat zártak le, és összecsaptak a biztonsági erőkkel, mert vezetőjük, Dzsaber as-Sabvani tartományi kormányzóhelyettes egy újabb elhibázott légitámadás során négy másik emberrel együtt életét vesztette, amikor éppen a kormány nevében közvetítő tárgyalásokat folytatott az iszlamista harcosokkal.³⁷

A növekvő nemzetközi felháborodásra reagálva Obama elnök a Nemzetvédelmi Egyetemen 2013. május 23-án elmondott beszédében már annak a szándékának adott hangot, hogy csökkenteni kívánja Afganisztánon kívül a dróntámadásokat az al-Kaida és a terrorszervezettel kapcsolatban álló csoportok ellen. Ezzel párhuzamosan elrendelte, hogy a továbbiakban kizárólag a Fehér Ház határozhatja meg, hogy ki tekinthető legális célpontnak, és a bevetések megindítása előtt jóváhagyásától tette függővé a beazonosított személyek likvidálását.³⁸ Az amerikai fegyveres erők döntési és cselekvési szabadságának korlátozása,

³⁵ Kérdéses, hogy a CIA tudott-e a jelenlétéről. Ha igen, akkor a célpont prioritása felülírta testi épségének megóvását, és nem befolyásolta a titkos katonai akció végrehajtását. (Dana Priest: U.S. Citizen Among Those Killed In Yemen Predator Missile Strike. The Washington Post, November 08, 2002.)

³⁶ Wikileaks cable corroborates evidence of US airstrikes in Yemen. Amnesty International, December 01, 2010. <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/wikileaks-cable-corroborates-evidence-us-airstrikes-yemen-2010-12-01> (Letöltés időpontja: 2014. 10. 07.)

³⁷ Khaled Abdullah: Drones spur Yemenis' distrust of government and U.S. Reuters, October 27, 2010.

³⁸ Matthew Cole – Richard Esposito – Jim Miklaszewski: Why the White House blessed the recent Yemen drone strikes. BBC News, August 16, 2013.

illetve a drónbevetések számának csökkentése azonban a jelek szerint csak remény maradt. Egy olyan ellenséges érzületű országban, ahol a kiugróan magas biztonsági kockázatok miatt gyakorlatilag kivitelezhetetlen az amerikai fegyveres erők fizikai jelenléte, szinte kizárólag a légi- és a pilóta nélküli repülőgépek jelentik az egyetlen alternatívát az amerikai érdekek védelmére. Így az állandó terrorveszély miatt az Amerikai Egyesült Államok a 2013. augusztus 30-án felfüggesztett drónbevetéseket 80 nappal később újraindította.

A jemeni védelmi minisztériumot december 5-én ért terrorista támadás megtorlása azonban ismét katasztrófához vezetett. December 12-én el-Bajda kormányzóság Rada kerületében a hírszerzés egy esküvői menetet tévesen az al-Kaida tagjait szállító gépjárműkonvojként azonosította be. A kilőtt rakéta 17 személy életét oltotta ki, akik közül 12-ről egyértelműen bebizonyosodott, hogy semmilyen kapcsolatban sem álltak a terrorszervezettel.³⁹ Az emberi jogi aktivisták tiltakozása ellenére az Amerikai Egyesült Államok 2014-ben is folytatta drónok alkalmazását al-Kaida tagjainak tartott aktivisták kiiktatására, és szeptember közepéig 16 támadást hajtott végre velük Jemenben. Az erőszakhullám ennek ellenére tovább gyűrűzött országszerte, és az al-Kaida aktivistái rendszeresen rajtaütöttek a kormányerőkön és a nyugati érdekeltségeken. Az iszlamista milicistáktól már a főváros sem jelentett biztos menedéket, ezért a nyugati külképviseletek többsége visszarendelte az arab állam területén dolgozó személyzetét. A helyzet megnyugtató rendezését nehezíti, hogy a lakosság egyre nagyobb része neheztel Amerika mellett saját kormányára is, amiért hozzájárul drónok bevetéséhez jemeni földön.⁴⁰

KONKLÚZIÓ

A drónok jemeni alkalmazása – az elért taktikai sikereik ellenére – úgy tűnik, hogy a korábban reméltekkel ellentétes hatásokkal jár. Az elemzők kritikai észrevételeikben a civil áldozatok elfogadhatatlanul magas arányára utalva arra hívják fel a figyelmet, hogy az kiváló lehetőséget teremt az Amerika-ellenes indulatok felszítására a lakosság körében. Kényes helyzetbe hozzák vele a szanaai kormányt is, hiszen a szoros amerikai–jemeni együttműködés miatt a helyiek számára úgy tűnhet, mintha kormányuk elárulta volna a helyi embereket, és minden következmény nélkül kiszolgáltatja őket a Nyugat kényére-kedvére. Különösen igaz ez az áldozatok hozzátartozóira, akik az elszenvedett veszteségért nem kapnak és nem is vehetnek elégtételt az „elkövetőn”. Mindez éppen a terrorszervezet iránti szimpátiát fogja növelni a körökben, holott amerikai részről évek óta annak megsemmisítésére törekednek.

A helyzet kritikusságát növelik az elmúlt hat hónap jemeni fejleményei is. 2014 szeptembere óta az országban belpolitikai káosz alakult ki, miután a síita huthi lázadók a főváros megszállását követően kiszorították a hatalomból az Amerika-barát al-Hádi elnököt és feloszlatták a parlamentet. Az „Al-Kaida az Arab-félszigeten” élni tudott az instabilitás nyújtotta lehetőségekkel; 2015 februárjában például sikerült elfoglalnia a hadsereg egyik legnagyobb katonai bázisát a déli Savba tartományban. Az USA terrorellenes küzdelmét tovább nehezítette, hogy Washington a veszély növekedésére válaszul bezárta jemeni külképviseletét és az amerikai állampolgárokat evakuálta. Jelenleg úgy tűnik, hogy hiábavalóan költöttek

³⁹ Ali Zaid – Laura King: U.S. drone strike on Yemen wedding party kills 17. Los Angeles Times, December 13, 2013.

⁴⁰ A Hádi-kabinet amúgy is kényes helyzetét tovább nehezítette, amikor 2014. április 24-én az amerikai fegyveres erők különleges egységének alezredese és a CIA egy hivatalnok Szanaában egy borbélyüzletből kilépve agyonlőtt két fegyverest, amikor azok megpróbálták elrabolni őket. (Eric Schmitt: U.S. Officers Kill Armed Civilians in Yemen Capital. The New York Times, May 09, 2014.)

több millió dollárt a jemeni kormány megerősítésére és a biztonsági erők felkészítésére. A szakértők többsége emiatt kudarcnak könyveli el az Egyesült Államok terrorellenes stratégiáját a polgárháború szélére sodródott országban. Washington számára az eredeti cél megvalósításához mindenekelőtt a belpolitikai anarchiát kell megszüntetni. Minden bizonnyal emiatt is biztosította Szaúd Arábiát logisztikai és hírszerzési támogatásáról, amikor Rijád és az Öböl-menti szövetségesei március 25-én közös katonai hadműveleteket indított Jemen ellen. A jelenleg nehezen áttekinthető belpolitikai viszonyok rendeződéséig mindenesetre tovább kívánja folytatni korlátozott drónkampányát a terrorszervezet meggyengítésére.

(A kézirat lezárva: 2015. március)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Abdullah, Khaled: *Drones spur Yemenis' distrust of government and U.S.* Reuters, October 27, 2010.
- Bauer, Shane: *U.S. Embassy hit in Yemen, raising militancy concerns.* The Christian Science Monitor, September 18, 2008.
- Besenyő János: *Az al-Kaida térnyerése a Maghreb régióban.* Seregszemle, VIII. évfolyam, 3. szám, 2010. július–szeptember, 148–154. <http://www.scribd.com/doc/126275001/Sereg-Szemle-VIII-efvfolyam-3-szam-2010-julius-szeptember-148-154-oldal>
- Besenyő János: *Can the „Arab Spring” present a real threat to Europe? Strategic Impact (Romania).* No. 1/2014, 32–44. <http://www.scribd.com/doc/241476196/Can-the-Arab-Spring-present-a-real-threat-to-Europe>
- Bhalla, Reva: *Islamist Militancy in a Pre- and Post-Saleh Yemen.* Stratfor Global Intelligence, April 21, 2011.
- Cole, Matthew – Esposito, Richard – Miklaszewski, Jim: *Why the White House blessed the recent Yemen drone strikes.* BBC News, August 16, 2013.
- Dao, James: *A Muslim Son, a Murder Trial and Many Questions.* The New York Times, February 16, 2010.
- Derhally, Massoud A. – Hall, Camilla: *U.S.'s Yemen Embassy Attacked by Militants; 16 Killed.* Bloomberg. <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=afHE5JQEJyII&refer=home>
- Designations of Al-Qa'ida in the Arabian Peninsula (AQAP) and Senior Leaders.* U.S. Department of State, Diplomacy in Action, January 19, 2010. <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2010/01/135364.htm>
- Drone Wars Yemen: Analysis. U.S. Air and Drone Strikes in Yemen.* International Security. <http://securitydata.newamerica.net/drones/yemen/analysis?page=1>
- Erlanger, Steven: *At Yemen College, Scholarship and Jihadist Ideas.* The New York Times, January 18, 2010.
- Gardner, Frank: *US uses drones to target al-Qaeda in the Horn of Africa.* BBC News Africa, September 21, 2011.
- Gorman, Siobhan: *Al Qaeda Yemen Branch Plan Prompted U.S. Terror Alert.* The Wall Street Journal, August 08, 2013.
- Masters, Jonathan – Laub, Zachary: *Al-Qaeda in the Arabian Peninsula (AQAP).* Council on Foreign Relations. <http://www.cfr.org/yemen/al-qaeda-arabian-peninsula-aqap/p9369>
- Novak, Jane: *Al-Qaeda Praises Yemeni President Saleh.* Armies of Liberation, May 22, 2005. (<http://armiesofliberation.com/archives/2005/05/22/al-qaeda-praises-yemeni-president-saleh/>)

- Novak, Jane: *Training Yemenis for Iraq Suicide Bombings Supported by Military Commanders*. Armies of Liberation, November 28, 2005. <http://armiesofliberation.com/archives/2005/11/28/training-yemenis-for-iraq-suicide-bombings-supported-by-military-commanders/>
- Novak, Jane: *Yemen strikes multifaceted deals with al Qaeda*. The Long War Journal, February 11, 2009.
- Novak, Jane: *Comparative Counterinsurgency in Yemen*. Middle East Review of International Affairs, Vol. XIV. No. 3. (September 2010) <http://www.gloria-center.org/2010/09/novak-2010-09-02/>
- Pincus, Walter: *US missiles kill al Qaeda suspects*. The Washington Post, November 06, 2002.
- Priest, Dana: *U.S. Citizen Among Those Killed In Yemen Predator Missile Strike*. The Washington Post, November 08, 2002.
- Raghavan, Sudarsan: *Yemen's alliance with radical Sunnis in internal war poses complication for U.S.* The Washington Post, February 11, 2010.
- Raghavan, Sudarsan: *Yemen security agency prone to inside threats, officials say*. The Washington Post, February 10, 2010.
- Schmitt, Eric: *U.S. Officers Kill Armed Civilians in Yemen Capital*. The New York Times, May 09, 2014.
- Sharp, Jeremy M.: *Yemen: Background and U.S. Relations*. Congressional Research Service, July 07, 2009.
- Staff Writer: *Al-Qaeda 'paymaster' captured*. The Guardian, November 27, 2003.
- Staff Writer: *Al-Qaeda fugitive killed in Yemen*. BBC News, October 01, 2006.
- Staff Writer: *Detroit terror attack: al-Qaeda regional group claims responsibility*. Reuters, December 28, 2009.
- Staff Writer: *U.S. kills al-Qaeda suspects in Yemen*. USA Today, November 05, 2002.
- Staff Writer: *Yemen: a timeline of attacks*. The Telegraph, October 29, 2010.
- Staff Writer: *Yemen-based al Qaeda group claims responsibility for parcel bomb plot*. CNN, November 06, 2010.
- Staff Writer: *Yemen group vows small-scale attacks*. CBC News, November 21, 2010.
- Statement by the Press Secretary on Today's Executive Order on Yemen's Peace, Security, and Stability*. The White House, Office of the Press Secretary, May 16, 2012. <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/05/16/statement-press-secretary-today-s-executive-order-yemen-s-peace-security>
- Starr, Barbara: *U.S. official gives details of assistance to Yemen in fight against al Qaeda*. CNN, December 29, 2009.
- Terrorist Designations of Ansar al-Sharia as an Alias for Al-Qaida in the Arabian Peninsula*. U.S. Department of State, Diplomacy in Action, October 04, 2012. <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2012/10/198659.htm>
- Wikileaks cable corroborates evidence of US airstrikes in Yemen*. Amnesty International. December 01, 2010. <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/wikileaks-cable-corroborates-evidence-us-airstrikes-yemen-2010-12-01>
- Worth, Robert F.: *Ex-Jihadist Defies Yemen's Leader, and Easy Labels*. The New York Times, February 26, 2010.
- Zaid, Ali – King, Laura: *U.S. drone strike on Yemen wedding party kills 17*. Los Angeles Times, December 13, 2013.

Steinbach György alezredes:

A HONVÉDELMI TÁRCA ÚJ, DINAMIKUS RENDSZERŰ MUNKATERVEZÉSE¹

ÖSSZEFOGLALÓ: 2015. január 1-jétől kezdődően a honvédelmi tárca a minisztériumtól a csapatszintig bezárólag áttért a munkatervek naprakészességét és nyomon követését fokozó online tervezési módszerre. A szerző írásában a munkatervezéssel foglalkozó felhasználók százai részére évente több ezer óra munkaidő-megtakarítást lehetővé tevő informatikai alkalmazás működésébe enged bepillantást.

KULCSSZAVAK: online munkatervezés, hatékonyság, naprakészesség, időmegtakarítás

Dwight D. Eisenhower amerikai elnöktől származik az a híres idézet, amit 1957-ben egy washingtoni konferencián mondott: „A tervek értéktelenek, de a tervezés minden. Ez egy igazán nagy különbség, mert amikor tervezünk egy váratlan eseményre, azzal az egy dologgal kell kezdenünk, hogy a váratlan esemény lényege a váratlanság, ezért az pont nem úgy fog bekövetkezni, ahogy elterveztük.”²

Ha jobban belegondolunk a fenti paradoxonba, megállapíthatjuk: a különböző szintű munkatervek elkészítése során, a korábbi évek gyakorlata alapján alapvetően nem a váratlansággal, a különböző tevékenységek során kalkulálható, illetve nem prognosztizálható tényezőkkel számoltunk, adott esetben előfordulhatott, hogy pusztán a tervek elkészítésének kényszere okán gyártottuk le munkaterveinket, sokszor csak a fiók számára.

Ha az idézetnek a tervezés folyamatára vonatkozó magvas megállapítását tekintjük, megállapítható azonban, hogy az a koordinációs tevékenység, amelyet a tervben szereplő feladat kidolgozásakor fejtenek ki az abban érintett együttműködők, párhuzamot mutat azzal a ténykedéssel, amelyet a parancsnok elgondolásának gyakorlati megvalósítása során az együttműködés megszervezése néven ismerünk.

A Magyar Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program, illetve az Államreform Operatív Program keretében a kormányzati stratégiai irányításról szóló 38/2012. (III. 12.) kormányrendelet vezette be az új kormányzati stratégiai irányítási rendszert. A rendelet alapelveként határozta meg a stratégiai tervdokumentumok és a kapcsolódó kormányzati intézkedések összhangját és hierarchikus egymásra épülését annak érdekében, hogy a kormányzati tevékenység kiszámíthatóan, előre programozottan valósuljon meg a nemzeti érdekek és nemzetpolitikai célok érvényesülésének szolgálatában.

A rendelet alapján, kötelező jelleggel, első alkalommal 2012. december 31-ig kellett a tárcának elkészítenie az intézkedési és erőforrás-felhasználási, rövid távú, stratégiai tervdokumentumként funkcionáló, 2013. évre szóló intézményi munkatervet.

Összességében elmondható, hogy a stratégiai tervdokumentumok rendszerébe a honvédelmi tárca saját, korábban is meglévő okmányrendszerének beillesztése igazából nem jelentett különösebb nehézséget, hiszen régóta működött már az új szisztémához hasonló.

¹ A tanulmányban előforduló neveket, megnevezéseket a Honvédelmi Közlönyben, illetve a különböző egyéb hivatalos okmányokban szereplő helyesírással közöljük – a szerk.

² Public Papers of the Presidents of the United States, Dwight D. Eisenhower, 1957, 818.

Valójában a meglévő rendszer finomhangolása és a felelőségek még pontosabb elosztása vált csak szükségessé.

A tárca tervezési rendszerében meglévő potenciál hatékony kihasználása és a tervek elkészítésére fordítandó idő csökkentése érdekében a Honvédelmi Minisztérium közigazgatási államtitkára 2013-ban szabott feladatot a HM Tervezési és Koordinációs Főosztály (a továbbiakban: HM TKF) részére, hogy fejlesszen ki egy olyan informatikai alkalmazást, amely a tárca teljes terjedelmét érintően, átfogó jelleggel segíti a munkatervezési folyamatokat. Hangsúlyozandó, hogy a szoftver kialakítása nem elsősorban pénzügyi megtakarításokat irányzott elő; ennél sokkal fontosabb cél volt, hogy a munkatervező állomány tehermentesítése mellett érjünk el hatékonyabb koordinációt.

Az informatikai alkalmazás kialakításának alapkonceptiója az alábbi szemléletes példával jól illusztrálható. Ha egy 1×1 méteres gödröt egy ember egy óra alatt ás ki, akkor tíz ember ugyanezt a munkát hat perc alatt el tudja végezni. Ez az elméleti számítás csak azt a tényt nem veszi figyelembe, hogy a tíz ember bármilyen kéziszerszámmal is állna egyszerre neki a munkának, a helyszűke miatt inkább akadályoznák egymást, mint segítenék.

Ha a Honvédelmi Minisztérium éves intézményi munkatervét (de kisebb léptékben akár a havi munkaterveket is) a fenti példa alapján egy hatalmas, kiásandó lövészárokként képzeljük el, akkor viszont akár gyalogsági ásóval végezve is az ásást, rengeteg munkáskéz fér hozzá a feladathoz anélkül, hogy egymás útjában lennének. Az MH Központi Intranet Portálon kialakított Munkatervező Modul azonban az említett intézményi munkaterv elkészítésén felül sokkal többre képes, ugyanis a tárca teljes spektrumát átfogva alkalmas arra, hogy az alakulatok szintjéig bezárólag, egységes rendszerben, dinamikus tervezést lehetővé téve szolgálja a honvédelmi szervezetek tevékenységének megtervezését.

A MUNKATERVEZŐ MODUL KIALAKÍTÁSÁNAK KEZDETEI

Amikor 2008-ban a HM-I Híradó és Informatikai Központ fejlesztésével kapcsolatos igényfelmérés megtörtént, a szakemberek a szükséges hardverbeszerzéseken felül prioritizálták azokat az informatikai szolgáltatásokat, amelyeket a polgári céggel megkötött támogatói szerződés keretében – a tárca tevékenységének megkönnyítése érdekében – kialakítani terveztek. A HM TKF már ekkor igyekezett a szerződés keretében biztosított mérnöki óraszámokból évente felhasználni a rendelkezésére álló mennyiséget arra, hogy az évtizedes múltra visszatekintő, Microsoft Excel alkalmazással készülő munkatervezési metódust kiváltsa a XXI. század kihívásainak megfelelő, korszerű informatikai platformmal. Régóta jelentkező igény volt arra, hogy egyszerű, kevésbé papírigényes, naprakész munkatervet készüljenek, amelyek a bevezető idézetben szereplő váratlansági faktort képesek a túlük elvárt szinten kezelni.

Az évek során, apránként elvégzett fejlesztés eredményeként, a Microsoft SharePoint 2010 felületen kialakították a Munkatervező Modul kezdeti verzióját, melynek tesztjére 2013 áprilisában került sor a HM TKF, a HM Kontrolling Főosztály, a HM Védelmi Hivatal, a HVK Vezérkari Iroda, a HVK Hadművelési Csoportfőnökség, a HVK Kiképzési Csoportfőnökség, az MH Összhaderőnemi Parancsnokság, az MH 5. Bocskai István Lövészdandár és az MH 43. Nagysándor József Híradó és Vezetéstámogató Ezred bevonásával.

A munkatervezési folyamat összetettségét az informatika nyelvére leképezni nem volt egyszerű, és a teszt során megmutatkozott annak is minden hátránya, hogy a fejlesztésre szánt évek alatt csak apró lépésekkel lehetett előrejutni. Ennek következtében a teszt során olyan mennyiségű hiba került felszínre, hogy komolyan el kellett gondolkodni a fejlesztés további irányán. A teszt időszakában az MH Központi Portál Szolgáltatás keretében tizenegy

különböző alkalmazás fejlesztése futott, a Munkatervező Modul a maga 40%-os készenléti fokával a középmezőnybe tartozott.

A teljes készenlét eléréséhez hátralévő munkálatok meggyorsítása érdekében a HM TKF főosztályvezetője által a HM közigazgatási államtitkárának 2013 júliusában tett jelentés vázolta azt a prognosztizált szervezeti hasznot, melyet – az eredetileg a minisztérium szervezeti elemeinek munkáját megkönnyítő alkalmazás helyett – a tárca teljes terjedelmét átfogó segédeszköz kialakítása eredményezne. Ha figyelembe vesszük, hogy a HM TKF-en kívül a tárcánál nem létezik függetlenített munkatervező beosztás, könnyen belátható, hogy a honvédelmi szervezeteknél a munkatervek kidolgozását végző állomány egyéb fontos teendői mellett kell hogy ezzel a területtel foglalkozzon, így az éves szinten előrevetített, összességében több ezer munkaórás időmegtakarítás már önmagában kecsegtetőnek ígérkezett. A vezetési szinteken átfogóan jelentkező operativitás növekedése azáltal volt vizionálható, hogy a munkatervben lévő bármely feladatban beállt változás a feladatban érintett minden szereplő részére percekben belül hozzáférhető lesz. Emellett a rendszerbe épített elemeknek köszönhető a fentebb említett rendelet által meghatározott nyomon követés hatékonyságának növekedése – a papír alapú bürokrácia csökkentése szinte járulékos haszonnak tekinthető.

A jelentés alkalmával elhangzott államtitkári feladatszabásnak megfelelően meg kellett találni azt a módot is, amely a Honvédelmi Minisztérium Információ Kapcsolati Rendszerét a Munkatervező Modulba integrálva képes kezelni a vezetői döntések meghozatalát támogató mintegy 2800 különböző jelentést.

A SZOFTVERFEJLESZTÉS VÉGREHAJTÁSA A PONTOSÍTOTT KÖVETELMÉNYEKNEK MEGFELELŐEN

A pontosított követelménytámasztásnak megfelelően 2014 októberében indulhatott meg a hetven munkanapon át tartó közbeszerzési eljárás. A szűkös erőforrások behatárolták a HM TKF mozgásterét, azonban a védelem terén alapvető biztonsági érdeket érintő, kifejezetten katonai, rendvédelmi, rendészeti célokra szánt áruk beszerzésére, illetőleg szolgáltatások megrendelésére vonatkozó sajátos szabályokról szóló 228/2004. (VII. 30.) kormányrendelet 1. sz. melléklet, XXI. fejezet, b) 4. pontja és a honvédelmi szervezetek beszerzéseinek eljárási rendjéről szóló 48/2012. (VII. 19.) HM-utasítás 40. § (1) bekezdés d) pontja lehetővé tette, hogy a fejlesztést a támogatói szerződés keretében eredetileg megkezdő cég fejezhesse be, megtakarítva ezzel azt a tetemes többlet idő- és pénzráfordítást, amely más cégek esetében, az alapoktól való kiindulás miatt természetesen keletkezett volna.

A hosszas tárgyalások végére sikerült kialakítani a megrendelői elvárásoknak és a fejlesztő cég szakmai álláspontjának olyan egyensúlyát, amely a rendelkezésre álló pénzügyi

*A felhasználók központi oktatása
(A szerző felvétele)*

kerettel lehetővé tette a szerződés megkötését. Az egyértelmű vezetői elvárásnak megfelelően azon kényelmi, illetve adminisztratív úton leszállítható funkciók kialakításáról mondott le a tárca, amelyek a Munkatervező Modul rendeltetésszerű működését nem befolyásolták.

A kész program átvételére, három hónapig tartó fejlesztés után, 2014 áprilisában, a 2013-as tesztben részt vett szervezetek (a HVK Kiképzési Csoportfőnökség jogutódjaként az MH Kiképzési és Doktrinális Központ) részvételével végrehajtott új tesztet követően került sor. A költségcsökkentés eredményeképpen az alkalmazás használatát segítő felhasználói kézikönyv az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár informatikus állománya és a HM TKF koprodukciójában készült el, illetve a két szervezet végezte 2014. májustól szeptemberig a Budapesten, illetve a regionálisan, különböző helyőrségekben megszervezett oktatásokon a honvédelmi szervezetek felhasználóinak felkészítését a szoftver használatára. A honvédelmi szervezetek vezetőinek döntése alapján kijelölt új felhasználók oktatása azóta is folyamatos, 2015 februárjáig összesen 629 fő vett részt a foglalkozásokon.³

A nyár során az oktatással párhuzamosan folyt a szabályozási környezet módosítása, melynek következtében megtörtént az éves és havi munkatervek összeállításával és a tervezett feladatok megvalósulásának nyomon követésével összefüggő feladatokról szóló 2/2014. (I. 21.) HM-utasítás szükséges mértékű korrigálása a Munkatervező Modul 2015. január elsejei, tárcaszintű bevezetéséhez. A korszerű alkalmazás használata korszerű számítógépparkot is igényel, ezért írásom elkészítésének idején is folyt a honvédelmi szervezeteknél a számítógépek – ezres nagyságrendű mértékben, több lépcsőben végrehajtott – modernizálása. Mivel a 2015. évi HM intézményi munkaterv kidolgozása már szeptemberben megkezdődött, az ebben részt vevő szervezetek ellátása az első ütemben történt meg.

A MUNKATERVEZŐ MODUL HASZNÁLATA

Azok a felhasználók, akiket a 2015. évi HM intézményi munkaterv összeállításába már bevontak, valószínűleg egyes érzelmekkel viseltetnek. Egyrészt a régi módszerektől való elszakadás újfajta gondolkodást igényel, másrészt az új módszerben rejlő lehetőségek fokozatosan ráébresztik a benne dolgozókat a rendszer előnyeire.

A honvédelmi szervezetek vezetőinek döntése alapján mindazok a felhasználók, akik a tárca intranetes hálózatához hozzáférnek, jogosultságot kaphatnak a Munkatervező Modul használatához akár szerkesztő, akár jóváhagyó szerepkörben. Elevált jogként a több jogosítvánnyal rendelkező (jóváhagyó) felhasználó rendelkezik a hierarchiában alatta levő jogosultságaival is, míg a jogosultság nélküli felhasználó csak olvasni tudja a terveket. A szerkesztő és a jóváhagyó megkülönböztetésének oka a tervekkel kapcsolatos felelősségben rejlik. Míg a szerkesztő dolga csupán az adatoknak a rendszerbe való feltöltése, addig a felelős beosztású jóváhagyó kompetenciájának megfelelően felel a tervben lévő feladatok szerepeltetéséért, illetve azok végrehajtásának állapotjelentéséért. A felhasználói jogosultságok beállítása a HM TKF-re megküldött igény alapján, központilag történik a 2/2014. (I. 21.) HM-utasítás alapján.

Amikor a feladatok bevitele történik a tervbe, minden szerkesztő a saját honvédelmi szervezete számára kialakított weblapon tölti fel a szükséges rekordokat. Tekintve, hogy a feladatok felvitele a különböző jogszabályokban, közjogi szervezetszabályozó eszközökben, intézkedésekben, parancsokban stb. (a továbbiakban: szabályozó) rögzített kötelmek

³ Mivel a gyalogsági ásos hasonlat alapján a Munkatervező Modul koncepció egyik lényeges eleme, hogy minél több felhasználót vonjunk be a munkatervezési folyamatba, várhatóan a jövőben „train the trainer” módszerrel fog bővülni a felkészítés rendszere.

aprópénzre váltásaként értelmezhető, a munkaterv a feladatszabás eszközeinek tekinthető.⁴ Sokszor végrehajtói szinten úgy tűnhet, alulról jövő kezdeményezésként tervezik meg a feladatokat, pedig a valóságban a helyzet az, hogy a felülről, szabályozók formájában érkező direktívák konkrét feladatokra való lebontását pontosan a végrehajtói szint tudja úgy elvégezni, hogy az alapján a feladat végrehajtásában érintett összes együttműködő tevékenysége koordinálható legyen.

A felhasználók a tervek megfelelő fejezeteibe teszik meg bedolgozásait. Fontos megjegyezni, hogy a terv struktúrája a Honvéd Vezérkar főnökével egyetértésben, a közigazgatási államtitkár által jóváhagyott; a tárgyév intézményi munkatervének kidolgozására vonatkozó elgondolás alapján a tervek fejezetei, alfejezetei kötöttek, a tárca teljes spektrumában való egységes rend miatt év közben nem változnak. A feladatoknak a megfelelő fejezetbe, alfejezetbe való besorolását segíti elő, hogy a struktúra kialakításában a 2/2014. (I. 21.) HM-utasítás hatálya alá tartozó honvédelmi szervezetek két véleményezési körben vesznek részt annak érdekében, hogy a terv struktúrája a valós életben jelentkező követelményeknek feleljen meg. A fő fejezeteket az alábbiakban tekintem át.

TEVÉKENYSÉGEK FŐ IRÁNYAI

A tárgyévre vonatkozó fejezet HM-szinten tartalmazza a honvédelem szakmai irányításával, valamint az MH működésének irányításával összefüggő, az országgyűlési és a kormány-szintű döntéseken, a Nemzeti Katonai Stratégián, valamint a honvédelmi tárca 3 (4) éves rövid távú terve (2015-től szakpolitikai program) alapján meghatározott feladatokon alapuló tevékenységi irányok felsorolását, kiemelten a szükséges katonai képességek kialakításának, fejlesztésének, valamint az észak-atlanti szövetség igényeinek történő megfelelés feladatait.

A tárgyév +1 év, illetve tárgyév +2 év fejezetek értelemszerűen az adott időszakra vonatkozóan, szöveges formában, szakterületenkénti bontásban, időpontok nélkül tartalmazzák a honvédelmi tárca tevékenységére vonatkozó fő irányokat.

Az adott szakterületekre vonatkozó javaslatokat a bedolgozó honvédelmi szervezetek a HM TKF-re küldik meg a saját profiljuknak megfelelően, ahol a beérkezett javaslatokat összegezve, szintetizálva rögzítik a HM intézményi munkatervében. Természetesen minden szervezet a saját tervében a saját prioritásainak megfelelően alakítja ki az éves főirányokat. Fontos megjegyezni, hogy a tervek egyéb rekordjaival ellentétben, a főirányokat tartalmazó rekordok a tervezési szintek között nem küldhetők a Munkatervező Modulon keresztül, azokat helyi szinten, manuálisan kell rögzíteni.

A beviteli űrlap „Cím” mezőjének 255 karakteres korlátja a szabatos, terjedősségmentes, egyértelmű főirányok meghatározását szolgálja. Értelemszerűen, a tevékenységi főirányok csak az éves szintű tervekre vonatkoztatva értelmezhetők, a havi tervek tekintetében nincs relevanciájuk.

Feladatterv

A tevékenységek főirányaiból adódó és azok megvalósítása érdekében a tárgyévben, havi tervek esetében a tárgyhónapban végrehajtandó külső vagy belső együttműködést, illetve előljárói döntést igénylő feladatok felsorolása.

⁴ A munkaterv elsősorban a koordinációt és a vezetői döntés meghozatalát támogató eszköz. A benne szereplő feladatok végrehajtására a megfelelő szintű vezető már valamely szabályozóban intézkedett, a tervben való megjelenítése – ha úgy tetszik, egy nagy, közös naptárként funkcionálva – a közös tevékenységet segíti elő.

Ellenőrzési terv

A fejezet tartalmazza a honvédelmi szervezetek operatív belső kontrolljai rendszerének kialakításáról, működtetéséről és fejlesztéséről szóló 12/2013. (II. 22.) HM-utasításban, valamint a törvényességi felügyeleti szakellenőrzésről szóló 84/2011. (VII. 29.) HM-utasításban meghatározottak figyelembevételével tervezett és a szolgálati és szakmai előljáró vezetői hatáskörben végrehajtandó ellenőrzési feladatokat.

Szabályozási terv

HM-szintű terv esetében a fejezet meghatározza a honvédelmi tárca jogalkotási tevékenységének feladatait, amely a kidolgozásért felelős és az abban részt vevő HM-szerv, -szervezet megnevezésének, az előterjesztés határidejének meghatározásával tartalmazza a honvédelmi tárca országgyűlési (OGY-bizottsági), illetve kormány-előterjesztéseit, valamint a kidolgozásra tervezett jogszabályokat, közjogi szervezetszabályozó eszközöket és egyéb normatív rendelkezéseket. Egyéb szervezetek terveire vonatkozóan az adott szinten szükséges szabályozási feladatokat tartalmazza.

Rendezvényterv

A fejezet tartalmazza a tervező szervezetek nemzetközi vonatkozású (HM-terv esetében tárcaközi) és a civil szervezetekkel való együttműködési területeket érintő rendezvényeinek, valamint a belső (vezetői, munka-, koordinációs és információs értekezletek, konferenciák, ünnepi, helyőrségi és egyéb katonai kulturális és sport-) rendezvényekre vonatkozó információk (felelős, együttműködők, résztvevők, időpont, időtartam, hely stb.) felsorolását.

A rendezvényekhez kapcsolódó előkészítő tevékenység a feladattervben jelenik meg.

Időszakos jelentések

Az időszakos adatszolgáltatást igénylő szervezetek igényeinek megfelelően ebbe a fejezetbe töltik fel azokat a különböző gyakorisággal megteendő jelentéseket, amelyek az adott hónap tervébe az éves tervből történő automatikus lehívással, egyedi (vagy csoportos) jóváhagyást követően kerülnek be. A korábbi Információ Kapcsolati Rendszerrel szembeni további előnye a jelentések tervbe történő integrálásának, hogy az évente jóváhagyott jelentések a 2/2014. (I. 21.) HM-utasításban előírt protokollnak megfelelően év közben kiegészíthetők, így akár szervezeti változás vagy egy új, nagy volumenű feladathoz kapcsolódóan új, illetve módosított jelentések kérhetők be. A dedikált felhasználói kör számára elérhető dokumentumtárba feltöltött jelentéseket szükség esetén a felső vezetői állomány közvetlenül is elérheti, ami adott esetben további időmegtakarítást eredményez. A korábbi évek során az éves munkatervek összeállítására HM-szinten szeptembertől decemberig, vele párhuzamosan az Információ Kapcsolati Rendszer frissítése októbertől januárig zajlott. Mivel a Munkatervező Modul használata egységes felületen biztosítja a tervezési és az adatszolgáltatási funkciók kezelését, az időbeli elcsúszás sem okoz szinkronizálási problémákat, a feladatok egy ütemben hajthatók végre. A HM-szinten megszabott jelentési kötelezettséget a szervezeti hierarchiának megfelelően, az adott szintű vezető a saját információigényének megfelelően kiegészítheti, a többletjelentések csak az általa vezetett szervezet tervében jelennek meg, melyek saját, illetve alárendelt szervezeteire kötelezőek.

Eseményhez kötött jelentések

A munkatervező szervezet szerkesztői felhatalmazással rendelkező felhasználója választja ki a feladat beviteli űrlapján lévő legördülő menüből, ha a feladathoz kapcsolódik olyan jelentés, amelyet esemény bekövetkezésétől függően kell megtenni.

Vezetői elfoglaltsági terv

HM-szintű terv esetében a minisztériumi vezetők, valamint a HM-szervek, HM-szervezetek és a HVKF közvetlen alárendeltségébe tartozó szervezetek, egyéb szintű tervek esetében az adott szervezet vezetőinek az adott hónapra tervezett szabadságát, külföldi szolgálati elfoglaltságát tartalmazza a fejezet. A jelzett távolléteken felüli időszakokra az érintett vezetők részvétele az egyes feladatokban, rendezvényeken tervezhető, a koordinálást az egy szinttel magasabb tervben, a megjegyzés rovatban, az adott vezetőre való szűrési funkció segíti elő.

A feladatok bevitele az alábbi (a különböző fejezeteknek megfelelően, némileg eltérő adattartalmú) űrlappal történik.

1. ábra A rekordok bevitelére szolgáló űrlap

Az egyes ismétlődő feladatok bevitele esetén idő takarítható meg azáltal, hogy a rekordot egyszer kell rögzíteni, csupán a gyakoriságot kell beállítani a terv időtartamának megfelelően (pl. a havi tervben bejelölt éves ismétlődés nem értelmezhető).

Amint a tervező szervezet szerkesztője az űrlap kitöltését követően elmentette a rekordot, a saját szervezet jóváhagyójának rendelkezésére áll a feladat, hogy azt elbírálja olyan szempontból, hogy a vezetői feladatszabásoknak minden tekintetben megfelelnek-e a rögzített adatok. A Munkatervező Modul sajátossága, hogy abban az esetben, ha a honvédelmi szervezet a saját feladatait feltölti a különböző időszakokra vonatkozó saját munkatervébe, egyidejűleg az előjáró szervezetének is megteszi bedolgozását, ha a „Nem továbbítandó” mező jelölőnégyzetét kipipálatlanul hagyja. Ekkor a csak saját szervezetre vonatkozó adatok („Helyi felelős”, „Helyi együttműködő”) helyi szinten maradnak, az előjáró felé csak azok az adatok továbbítódnak, amelyeknek az ő szintjén is van relevanciájuk.

A Munkatervező Modul a felhasználók egyedi időbeosztását azáltal szolgálja, hogy a rögzített feladatokat a jóváhagyó a saját elfoglaltságához mérten, akár egyenként, akár

a rekordokat csoportosítva⁵ is el tudja bírálni, és az előjáró szervezet szintjére felküldendő feladatokat is ennek megfelelően tudja kezelni, lehetővé téve ezzel a többszintű párhuzamos munkát.

⁵ Azonos döntés esetén.

Döntés a kijelölt feladatokról

Célszervezet	HM
Kiválasztott elemek száma	1
Döntés	☐ Elutasítom ☐ Pontosítást kérek ☒ Jóváhagyom és marad a saját tervben ☐ Jóváhagyom és továbbküldöm
Megjegyzés	<input type="text"/>
Felelős értesítése	☐
Beküldő értesítése	☐
<input type="button" value="OK"/> <input type="button" value="Mégse"/>	

2. ábra Döntési űrlap

Amennyiben a rekordok tartalma pontosításra szorul, az elemet részben ő maga is meg tudja nyitni újbóli szerkesztésre, részben vissza is tudja küldeni a szerkesztőnek pontosításra. A bevezetőben említett gyalogsági ázó ebben a kontextusban azt jelenti, hogy minél több felhasználó rendelkezik szerkesztői joggal, annál gyorsabban lehet a feladatokat rögzíteni a munkatervbe a saját szakterületnek megfelelően, illetve a pontosítások személyek közötti eloszlása is kedvezőbb, az egy főre jutó hányadot tekintve.

Amikor a jóváhagyó a feladatot jóváhagyva továbbította az előljáró tervébe, ott ugyanúgy megtörténik a feladat relevancia szerinti

elbírálása, illetve szükség esetén pontosításra visszaküldése.

A különböző szintű tervek természetüknél fogva eltérő mennyiségű feladatot tartalmaznak. Előfordulhat, hogy egyes alfejezetek az alárendelt tervében üresen maradnak szakmai kompetencia hiányában, viszont minden bizonnyal az alárendelt tervében a helyi szinten maradó feladatok sokkal részletesebben kerülnek kibontásra. Azért, hogy a különböző szintű tervekben a feladatok beazonosítása egyértelmű legyen annak ellenére, hogy mennyiségileg eltér az adattartalom, minden egyes rekord saját egyedi azonosítóval rendelkezik az űrlap elmentésének pillanatától kezdve. A háttérben a program az azonosító alapján köti össze a feladatokat, mind a pontosítás, mind a végrehajtási információk továbbítása során ennek használatával történik meg az adekvát információk összekapcsolása. Az egyes feladatok részfeladatokra történő bontását segíti elő a nyolc helyi értékig növelhető sorszámképzés. Mivel a 2015. évi HM intézményi munkatervben az alfejezeteket maximum három helyi értékig számozták be, ez azt jelenti, hogy az egyes feladatokat minimum 5 szintre tovább lehet lépcsőzni, természetesen az ésszerűség határain belül.

Ha az egyes feladatok előtt található linke kattintva kerülnek felvételre az új feladatok, alfeladatok, akkor a program automatikusan összekapcsolja azokat a hierarchiának megfelelően, és a különböző szerkesztőktől vagy bedolgozó alárendelt szervezetektől tetszőleges számban beérkező feladat esetén is egy gombnyomással elvégzi az adott fejezet alá tartozó feladatok sorszámozását.

Tekintve, hogy az elektronikus aláírás a tárcánál még nincs bevezetve, a munkatervet – a legminimálisabb példányszámban – ki kell nyomtatni, hogy az érintett vezetők azokat jóváhagyhassák. Ezt segíti elő a nyomtatható változat összeállítására alkalmas MS Excel-alkalmazásba való exportálást lehetővé tevő export gomb. Amennyiben a tervezési fázisban vagy már a munkaterv jóváhagyását követően módosítani szükséges az egyes feladatokat a bekövetkezett változásoknak megfelelően, azokat szintén egy gombnyomással el lehet végezni.

A honvédelmi szervezetek, a saját terveikben végzett feladatörögzítések mellett, az előljáró munkatervében a saját szervezetükre végzett szűréssel és a leszűrt feladatok átmásolásával hajtják végre a terv összeállítását. Ha másolásnál a „Kapcsolattal” jelölőnégyzet kipipálására kerül, az előljáró tervében történt bármilyen módosítás jóváhagyást követően automatikusan frissül az alárendelt tervében. Így a betervezett feladatokban beállt változások, az újként

jelentkező feladatok vezetési szinteken túlnyúlóan, adott esetben percek alatt eljutnak a végrehajtásukban érintett szervezetekhez, illetve azok kijelölt személyi állományához, elkerülve ezzel a hosszabb időciklust felölelő és esetenként többhetes, hónapos egyeztetést igénylő korrigendák kiadását.

A betervezett feladatok megvalósulásának nyomon követését szolgálja a beépített „Végrehajtás” funkció, mely a kijelölt feladatra kattintva teszi lehetővé, hogy a szükséges végrehajtási információk (készlet foka, eredmény, egyéb szöveges végrehajtási információ) a feladathoz kapcsolhatók legyenek. A végrehajtási információk ugyanazt a jóváhagyási utat járják be, mint a tervbe beépülő feladatok, így a végrehajtásért felelős vezető értéktételeinek megfelelő információk jutnak el az előljárói szintre.

3. ábra A nyomon követést elősegítő űrlap

Minden egyes feladat előélete az űrlap elmentésétől kezdve nyomon követhető a rekord „Korábbi verziók” gombjára kattintva. Percnyi pontossággal megállapítható, mely felhasználó, mikor, milyen módosítást végzett a rekord bármely adatában, és ha szükséges, bármely korábbi verzió is visszaállítható. Mivel az összes módosítás jóváhagyást igényel, egyetlen korrekció sem történhet meg vezetői kontroll nélkül.

A változásokról a módosítást végző felhasználó automatikus üzenetküldést állíthat be a feladat végrehajtásáért felelős szervezet-

nek, melynek azon felhasználói kapnak azonnali elektronikus levelet, akik szerepelnek a szervezet értesítendőinek körében. Az egyes elemekhez, listákhoz maguk a felhasználók is állíthatnak be értesítéskérést saját igényeiknek megfelelően, így naprakész információkkal rendelkezhetnek a terv bármely elemében beállt változást érintően.

A tervelemek előre definiált nézetein túl a felhasználóknak lehetőségük van saját nézetek létrehozására is, a szükséges szempontok szerint kialakítva. Tervezéshez például praktikus megjelenítési funkcióként szolgál a különböző intervallumokra vonatkozó „Naptár” nézet, amelyben jól áttekinthetően szerepelnek a tervekbe már felvitt feladatok.

A MUNKATERVEZŐ MODUL JÖVŐJE

Várhatóan a használat első éve megmutatja, milyen irányokban érdemes az alkalmazást fejleszteni. A felhasználók szélesebb körű bevonása a munkatervezés új módjába mind nagyobb terhet fog levenni azok válláról, akiknek feladata e tevékenység végzése.

Ha a programra adott gyártói garancia lejár, és a tárca informatikai alkalmazásainak üzemeltetését végző cég kapacitása ezt lehetővé teszi, minden bizonnyal utólagosan is beépíthetők azok a kényelmi funkciók, amelyeket a szűkös költségvetési források miatt nem alakíthattak ki, illetve amelyek a napi használat során igényként felvetődnek.

Többek között ezeket az igényeket is megfogalmazták azon a tárcaszintű munkatervező értekezleten, amelyet a HM TKF vezetett le 2015. február 16-án a 2/2014. (I. 21.) HM-utasítás hatálya alá tartozó honvédelmi szervezetek és az alárendeltségükbe tartozó, önálló állománytáblával rendelkező katonai szervezetek részére, a Munkatervező Modul

használatbavétele óta szerzett tapasztalatok feldolgozása, a munkatervezésre vonatkozó követelmények egységes értelmezése céljából.

*Tárcaszintű munkatervező értekezlet. Budapest, 2015. február 16.
(A szerző felvétele)*

Elgondolkodtató, hogy a 38/2012. (III. 12.) kormányrendelet által kötelezően előkészítendő egyéb stratégiai tervdokumentumok gazdaságosan összeköthetőek-e az intézményi munkatervekkel, illetve havi munkatervekkel, és lenne-e pozitív hozadéka, ha az összes terv egy platformon kezelhető lenne.

Szintén további vizsgálatot érdemel, hogy a jelenleg a tárca intranetes oldalán működő Munkatervező Modul áthelyezésének az extranet szerverre van-e olyan előnye, amely alátámasztja a megfelelő autentikációval történő belépés esetén azt, hogy a munkatervek elérése a világ bármely pontjáról biztosítható legyen.

FELHASZNÁLT IRODALOM

2/2014. (I. 21.) HM-utasítás az éves és havi munkatervek összeállításával és a tervezett feladatok megvalósulásának nyomon követésével összefüggő feladatokról.

228/2004. (VII. 30.) kormányrendelet a védelem terén alapvető biztonsági érdeket érintő, kifejezetten katonai, rendvédelmi, rendészeti célokra szánt áruk beszerzésére, illetőleg szolgáltatások megrendelésére vonatkozó sajátos szabályokról.

38/2012. (III. 12.) kormányrendelet a kormányzati stratégiai irányításról.

48/2012. (VII. 19.) HM-utasítás a honvédelmi szervezetek beszerzéseinek eljárási rendjéről.

Public Papers of the Presidents of the United States, Dwight D. Eisenhower, 1957, National Archives and Records Service, Government Printing Office, 818. ISBN 0160588510. http://books.google.hu/books?id=XkrOHaeghuYC&pg=PA627&hl=hu&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

Jakusné Harnos Éva:

A SZAKNYELV FOGALMÁNAK MEGHATÁROZÁSA ÉS A KATONAI SZAKNYELVVEL KAPCSOLATOS KUTATÁSI FELADATOK

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző számba veszi a szaknyelv fogalmának lexikológiai, szociolingvisztikai és funkcionális stilisztikai meghatározását. Amellett érvel, hogy a szakszókincs leíró nyelvtani feldolgozása mellett szükséges a fogalmi tartományainak vizsgálata oktatási és fordítástechnikai célból. Bizonyítja, hogy a szaknyelv a szakmai ismeretek bonyolult reprezentációja, s egyben átadásuk és elsajátításuk eszköze. Az angol katonai szaknyelvből vett példák és a magyar katonai szaknyelvi megfelelőik fogalmi szerkezete összehasonlításának eredményeképpen megállapítja, hogy a szaknyelvi fogalmak levezethetők a köznyelvi fogalmak jelentséiből. Végül a szakirodalom alapján áttekinti a szaknyelvvvel szemben társadalmilag támasztott követelményeket, és javaslatokat tesz a katonai szaknyelv további kutatási irányaira, különös tekintettel a szakmai kommunikáció tipológiájára.

KULCSSZAVAK: szakmai nyelvhasználat, fogalmak, reprezentáció, szakszókincs, szövegtipológia, fordítás

A szaknyelvek oktatása és kutatása, a szaknyelvi vizsgáztatás területén az utóbbi időben számos eredmény született, melyekkel elsősorban az alkalmazott nyelvészeti konferenciák és publikációk foglalkoznak (Heltai 2007). A figyelmet még inkább indokoltá teszi a szaknyelvek gyors horizontális (az ismeretek felhalmozódása miatt egyre bővül bizonyos szaknyelvek eszköztára), valamint vertikális fejlődése (egy-egy átfogó szakterületen belül specializációk alakulnak ki, olyan sajátos nyelvezettel és tudásanyaggal, amely szűkebb szakmai kör számára érthető). A téma azért is időszerű, mert a 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról így fogalmaz: *II. § (2) A felsőoktatási intézménynek az alaptevékenységéhez igazodóan biztosítania kell (...) az anyanyelvi szaknyelvi ismeretek fejlesztését, lehetőséget kell teremtenie az idegen nyelvi szaknyelvi ismeretek fejlesztésére.*

A Nemzeti Közszoigálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának létrejötte után, amikor újra kell gondolni a katonai szakmai képzést, indokolt a katonai szakmai nyelv fogalmának meghatározása és lehetséges kutatási irányainak számbavétele.

Az alábbiakban erre teszek kísérletet. Kiindulási pontként megpróbálom tisztázni általában a szaknyelv fogalmát, amivel a szaknyelvek oktatásával és fordítástechnikai kérdéseivel foglalkozó szakirodalom többnyire adós marad. A katonai szaknyelv fogalma új értelmezésének keretei között felvetek néhány terminológiai problémát, amelyek véleményem szerint hatással vannak a magyar katonai gondolkodásra, a hadtudomány fejlődésére, végül felvázolom azokat a kutatási irányokat, melyek várható eredményei elősegíthetik ezen problémák megoldását.

A szakmai nyelv általános definíciójával a nyelvtudomány különféle területei foglalkoznak. A következőkben a szociolingvisztikai, a funkcionális stilisztikai és a kognitív nyelvészeti megközelítést tekintem át. A szociolingvisztika és a funkcionális stilisztika a köznyelv rendszerében helyez el a szaknyelveket a társadalmi nyelvhasználat és a közlési funkciók szem előtt tartásával. A kognitív nyelvészet a kognitív pszichológia szemléletére

alapozva a megismerés és a gondolkodás működése szemszögéből vizsgálja a nyelvet általában, így a szaknyelveket is.

A SZAKNYELV FOGALMÁNAK SZOCIOLINGVISZTIKAI ÉRTELMEZÉSE

A szociolingvisztika a társadalmi csoportok nyelvhasználatát vizsgálva megállapítja, hogy bizonyos beszélőközösségek közleményeiben sajátos szókincs jelenik meg. Ezeket a nyelvváltozatokat regiszternek nevezi. Ám, ha visszaemlékszünk néhány szélhámosnak a sajtóból ismertté vált bűncselekményére, akik jogásznak, adószakértőnek vagy orvosnak adták ki magukat, felmerül a kérdés: valóban az adott *szaknyelvet* beszélték-e? Egy bizonyos nyelvi regiszternek, azaz bizonyos szókincsnek vagy szakkifejezéseknek a közleménybe építése azonos-e a *szaknyelv* használatával? Nyilvánvaló, hogy ezeknek a csalóknak az esetében nem beszélhetünk a szaknyelv alkalmazásáról, hiszen a lelepleződésüket éppen az okozhatta, hogy a szakmai tudás hiánya egyszer mégis kiderült szaknyelvi tévedéseikből, illetve a szakmai eljárások ismeretének hiányából.

A regiszter ráadásul a szaknyelvnél tágabb fogalom a szociolingvisztikában. Wardhaugh szerint a regiszter olyan szótári egységekből álló kollekció, melyet különböző foglalkozási vagy társadalmi csoportokkal kapcsolunk össze (1995, 48). Idesorolja a szaknyelvek mellett például a gyermeknyelvet vagy az ifjúsági nyelvet is. Kiss Jenő *Társadalom és nyelvhasználat* című munkájában a nyelvváltozatok között elkülöníti a csoportnyelvet és a szaknyelvet. A szaknyelv igényes változatát álláspontja szerint például a szakirodalomban alkalmazzák, míg kevésbé igényes variációja a gyakorlati tevékenység során alkalmazott műhelynyelv vagy szakzsargon (Kiss 1995, 77).

A szakzsargon kifejezést a stilisztika elitélő értelemben használja a laikusok számára nehezen érthető, bonyolult megfogalmazási módokra, amelyekkel egy-egy szakma képviselői információkat rejtenek el a kívülállók elől. A szakzsargon ilyen használatával a szakemberek a szakmai beszélőközösséghez tartozásukat hangsúlyozzák, és a szakmához tartozók tudását, valamint a társadalmi kommunikáció hierarchiájában elfoglalt helyzetét felértékeltetik. Érdekesség, hogy a nyelvészetben az *argó* vagy *zsargon* kifejezést először a párizsi alvilág tolvajnyelvére alkalmazták. A bűnözői csoportok a saját maguk kialakította kifejezésekkel a kívülállókat, főként a rendőrséget próbálták kizárni a kommunikációjukból.

A szociolingvisztikai megközelítés tehát megmagyarázza, kik használnak egy bizonyos nyelvváltozatot bizonyos társadalmi helyzetekben, ám nem vizsgálja részletesen a szakmai nyelvhasználat nyelvi eszközeit és jelentésüket.

A SZAKNYELV FOGALMÁNAK FUNKCIONÁLIS STILISZTIKAI MEGKÖZELÍTÉSE

A funkcionális stilisztika a szaknyelvet olyan eszköznek tekinti, amelynek segítségével egyrészt ismeretekhez jutunk, másrészt fejlesztjük és műveljük az adott tudományt. Például új fogalmak, tárgyak, jelenségek kifejezése érdekében alakítjuk a nyelvet, pontosabban a szaknyelvet. A szaknyelv e rendszerezésnek megfelelően csoportnyelv, ami főleg szókincsben tér el a köznyelvtől (Szathmári 2004, 23). Kérdés azonban, hogy a szaknyelv csak szókincsben tér-e el az irodalmi vagy köznyelvtől (az általános nyelvtől), vagy más ismertetőjegyei is vannak. Janusz Bańcerowski álláspontja szerint a szakmai nyelvekben jellegzetes mondat szerkezetek azonosíthatók, melyek a szaknyelvek megismerési funkcióival állnak összefüggésben (Bańcerowski 2004, 446).

A szaknyelv tehát a szakterület megismerésének, az ismeretek átadásának, illetve el-sajátításának, továbbá a szakmai közösségen belüli kommunikációnak az eszköze. Fontos társadalmi szerepe még, hogy az adott szakmai közösség tudásáról képet nyújt a kívülállók-nak, valamint összekapcsolja a szakmai közösséget a köznyelvet használó más beszélőközös-ségekkel (más szakmai közösségekkel) a társadalmi kommunikációban. Például különféle szakterületek szakértői gyakran nyilatkoznak a sajtóban, vagy népszerű tudományos írásokat tesznek közzé, előadásokat tartanak a szakmán kívüliek számára.

A szakmai nyelvhasználaton belül a funkcionális stilisztika is elkülönít bizonyos vál-tozatokat a közlési helyzetnek és a létrehozott szövegtípusoknak megfelelően. A szaknyelv formális lehet írásban (például tanulmányok, lexikonok, szabványok leírásának nyelvezete) és beszédben (előadás), és bizalmas jellegű lehet főként beszédben, azonos szakmai körön belül (például szakmai megbeszélés, szakmai vita, a munkatársak egymás közti kommu-nikációja közben).

A stilisztikai megközelítés közelebb vitt a szaknyelv fogalmának meghatározásához azzal, hogy utalt a szaknyelv sajátos működésére, kiemelve kognitív funkcióját, amely eltérő hangsúlyt kap a különböző szövegtípusokban és közlési helyzetekben. Emellett a legfőbb ismertetőjegyként a szociolingvisztikához hasonlóan a szókincsbeli eltérést, azaz a szakszókincsset jelölte meg.

A SZAKNYELV FOGALMÁNAK MAGYARÁZATA A SZAKSZÓKINCS LEÍRÁSÁVAL

A szakirodalomból ismert megállapítás, hogy nincs éles határ a szakszókincs és a köznyelvi szókincs között. Bizonyos nyelvi elemek mindkettőben jelen vannak, hiszen a különböző szakterületek is megtalálhatóak például a sajtóban (politikai és gazdasági hírek, időjárás-jelentés, kulturális témájú írások, háborús övezetkből érkező hírek, technikai újdonságok ismertetése és így tovább). A szaknyelvek a köznyelvből merítik például a közlési funkciók vagy a logikai viszonyok kifejezésére használatos nyelvi eszközeiket (például: *felhívás* nemzetbiztonsági konferencián való részvételre; az előttem felszólalóval *ellentétben*).

A szakmai nyelvhasználatról szóló összefoglaló munkájában Kurtán Zsuzsa a szak-szókincs hármas felosztását javasolja (2003, 155). Ennek megfelelően a szaknyelven belül beszélhetünk 1. általános köznyelvi szókincsről; 2. a szaknyelveket általában jellemző közös szókincsről (ennek alkotóelemei a köznyelvből ismert szavak, melyek gyakran frazeológiai egységekben használatosak, például: *amint az ábrán látható; a fentiek alapján; a táblázatból kiindulva*). A közös szakszókincs elemei legalább részben új jelentéssel rendelkezhetnek a köznyelvihez képest. A leginkább sajátos (3.) a specifikus szakszókincs, amely valóban a szűkebb szakterület számára létrehozott, gyakran görög vagy latin eredetű szavakat, kifejezéseket tartalmazza. Ezeket sokszor az egyes tudományágak vagy szakterületek is eltérően értelmezik. Gondoljunk például a *bázis* eltérő jelentésére a kémiában és a katonai szaknyelvben, továbbá a politika nyelvben! A szakszónak egy bizonyos szövegkörnyezetben tulajdonítunk annak megfelelő, szakmai jelentést.

Pontatlansághoz vezethet, hogy a *terminológia* kifejezést egyaránt alkalmazzák egy szakterület szókincsére, a terminusokat, azaz a szakkifejezéseket rendszerező kutatási te-rületre, valamint a fogalmak és a terminusok közötti kapcsolatot magyarázó elméletekre. Kurtán Zsuzsa (2003, 157) felhívja a figyelmet arra, hogy a terminológia nem azonos a nomenklatúrával, mert az utóbbi egy összefüggő ismereti zóna *megnevezéseinek* rendszere (gondoljunk például a katonai alakulatok vagy a katonai rendfokozatok megnevezéseire).

A dolgok megnevezésének rendszerét említve meg kell állapítani, hogy a szaknyelvet tárgyaló szakirodalom többsége csak a megnevezésekkel foglalkozik. Sager (1990, 19) felhívja a figyelmet arra, hogy az általános nyelvi szótárakban minden szófaj fellelhető, míg a szaknyelvi szótárakban túlsúlyba kerülnek a főnevek. Ennek az aránytalanságnak csak az egyik oka lehet, hogy a szakszókincs egy része megegyezik az általános szókincssel. A másik magyarázat az lehet, hogy a szaknyelvek kutatásával és oktatásával, továbbá a szaknyelvi fordításokkal foglalkozó szakirodalom többnyire csak a szakszókincs és a szóalkotási módok leíró nyelvtani rendszerezésére vállalkozik, s nem kísérli meg például az illető szakterületen a szóban forgó megnevezésekhez kapcsolódó tevékenységek, történések mélyebb összefüggéseinek leírását, vagyis a szakmai fogalmak és eljárások közötti kapcsolatok rendszerezését, például a szaknyelvi frazeológia vizsgálatával. Ennek bizonyára az az egyik magyarázata, hogy a nyelvtanárok általában bölcsészek, akik nem rendelkeznek például a műszaki tudományok vagy a hadtudomány műveléséhez szükséges mélyebb ismeretekkel.

Mivel az eddig áttekintett mindhárom megközelítési mód szerint a terminus vagy szak kifejezés a szaknyelv legfőbb ismérve, a következőkben megkísérlem az újraértelmezését.

A SZAKNYELV FOGALMÁNAK KOGNITÍV NYELVÉSZETI (MEGISMERÉSKÖZPONTÚ) MEGKÖZELÍTÉSE

A nyelvészeti szakirodalomból ismert, hogy a nyelv többretegű jelrendszer, amelynek kutatásában az ókortól napjainkig nehézséget okoz, hogy saját elemeinek rendszere (a nyelvi, nyelvtani rendszer) nem felel meg pontosan annak a fogalmi rendszernek, amelyet reprezentál. Ráadásul a nyelvi eszközrendszerre és a nyelvi közösség által a társadalom fejlődése során kialakított fogalomrendszerre szintén a társadalmi fejlődésnek tulajdoníthatóan ráépült egy harmadik jelrendszer és jelentésréteg, egy kultúraalkotó kódrendszer (Eco 1998, 34–37). A szaknyelv fejlődése vagy akár visszafejlődése mindegyik réteggel összefügg, hiszen fő funkciója a szakmai tudás kifejezése, átadásának lehetővé tétele és a szakmai gondolkodás fejlesztése, s ezek a társadalmi tevékenység folyamán mennek végbe.

A szaknyelvtanítás és a szaknyelvkutatás nem elég mélyreható, ha csak a nyelvi rendszerre összpontosít (például a szókincstanra, a szóképzésre). A fogalmi jelentésekkel és összefüggésekkel is foglalkoznia kell, mert csak így lehet megragadni a szaknyelv kognitív funkciójának működését.

Már az 1970-es évek végén felmerült, hogy például a terminus, azaz a szakszó, szakkifejezés fogalmának tisztázása érdekében nem a lexikai egységekből kellene kiindulni, hanem a fogalmakból, mert azok – mentális folyamatok eredményeként – a nyelvtől függetlenül létezhetnek. Így a nyelvi jelek készletétől elkülöníthetők volnának a szakmai ismereteket reprezentáló kognitív egységek (Wüster 1979, idézi Kurtán 2003, 168). Egy másik álláspont szerint a terminus szerkezete és az általa kifejezett fogalom szerkezete összefügg, s a terminus jelentése olyan összetevőket is tartalmaz, mint a fogalom más fogalmakhoz való viszonya (gondoljunk például az alá-, fölé- és mellérendeltségi viszonyokra mondjuk a katonai rendfokozatok, vagy a nagyságrendi különbségekre az alakulatok fogalmi rendszerében). Ennek a nézetnek a képviselője, Sager, azt is hangsúlyozza, hogy a fogalom definiálásának módja például a szó jelentésének tartalmára és kiterjedésére vonatkozóan meghatározza annak más fogalmakhoz való viszonyát (Sager 1990, 19). A nyelv és a gondolkodás kölcsönhatását valló Sapir–Whorf-elmélet tükrében a nyelvtől függetlenül létező fogalmak feltételezése nem egészen helytálló (Sapir, 1971). Ismeretes, hogy a szakszókincs egy része az általánosan használt köznyelvből származik, s esetleg új jelentéssel, vagy jelentés-összetevővel van felruházva. E szavak vagy kifejezések kiválasztása nyilvánvalóan a társadalomban kialakult,

a köznyelvben használt, általános fogalmi jelentés alapján történik, mert ez lesz az alapja a szakmai, szaknyelvi fogalom kialakításának, közlésének és megértésének.

A terminus (szakszó, szakkifejezés) Bańcerowski szerint „*olyan szó (szókapcsolat), amely meghatározott, pontosan definiált fogalmi struktúrával rendelkezik, mely elvileg egyértelmű, emocionálisan töltés nélküli, ám rendszerképző képessége van*”. (2004, 447) Vizsgáljuk meg, hogyan jön létre a nyelvész által említett fogalmi struktúra.

A kognitív pszichológia elmélete szerint a nyelvi reprezentáció (jelölés, szimbólumokkal való megjelenítés) az elvont nyelvi jelrendszer segítségével megy végbe. Ez a jelrendszer strukturált, és saját használati és kapcsolódási szabályokkal rendelkezik (nyelvtannal). Ugyanez az elmélet azt állítja, hogy az elme olyan szimbolikus reprezentációra is képes, amely a) képek és mentális modellek formájában történik (analóg); illetve b) nyelvszerűen, az elme fogalmi tartalmát kifejezve történik (propozicionális). A nyelvi és a fogalmi reprezentáció egymással szoros kölcsönhatásban működik (Eysenck és Keane 1997, 216–224). Mindezek alapján a szakmai fogalmakat jelölő szakszavak, szakkifejezések fogalmi jelentése kapcsolatban van és levezethető az általános szókincsben meglévő ugyanazon szó (fogalmi) jelentésével. A fogalmi jelentések közötti kapcsolat körülhatárolása segíti a szakszó értelmezését, például a szaknyelv oktatásakor vagy szakfordítás készítésekor.

Példaképpen megvizsgálható, hogy miért feleltethető meg egymásnak bizonyos szövegkörnyezetben a magyar katonai szaknyelvben használt *körlet* és az angol katonai szaknyelvben használt *quarters*.

A *kör* szó a magyarban a régi magyar, finnugor eredetű *körül* határozószóból keletkezett szóelvonással (Eöry 2007, 910). Jelentései között szerepel: „7. *Kör* alakban elhelyezkedő személyek, tárgyak sorozata. 8. *Körzet*, övezet. 9. Együvé tartozó személyek csoportja. 10. *Terület*, amelyre valami kiterjed.” A *körlet* jelentésében valószínűleg az itt felsorolt fogalmi jelentések mindegyike közrejátszik, s valami ilyen fogalmi jelentés jön létre: „Együvé tartozó személyek (például egy alakulat vagy harci kötelék) által elfoglalt és tevékenységre használt terület, körzet, övezet.” Az angol *quarter* a latin *quarta (pars)*, azaz „negyedrés” jelentésű kifejezésből francia közvetítéssel került az angolba (Chantrell 2002, 410), ahol „a csapatok, katonák által elfoglalt területrész, szálláshely” fogalmi jelentése alakult ki a többes számú szóalakhoz kapcsolódva (*quarters*). A két szakszó fogalmi tartalmának terjedelme, fogalmi kapcsolatai azonban eltérőek: elég, ha összevetjük a *quarters* jelentését ezekkel a magyar kifejezésekkel: *várakozási körlet*, *összpontosítási körlet*, *gyülekezési körlet*. Ezekben a *körlet* angol megfelelője valószínűleg az *area*, esetleg a *zone* volna. Ráadásul, ha a kétféle hadikultúrát megvizsgálná egy ahhoz értő szakember, biztosan rábukkanna az eltérő elnevezéseknek és fogalmaknak a hadviselési formákban, az alakulatok szervezésében gyökerező okaira is. Ezért nevezi Foucault „a tudás archeológiájának” a fogalmak megismerésközpontú elemzését (Foucault 2001, 74–84).

A fenti példából látható, hogy a valóság konkrét dolgait kifejező nyelvi egységek fogalmi tartalma a szaknyelvben elég jól körülhatárolható, illetve megfeleltethető egy vagy több idegen nyelvű, hasonló fogalmi tartalmú szókincselemnek. Az azonos nyelvet beszélő szakmai közösség tagjai természetesen nem szótárakban tanulmányozzák azoknak a szavaknak a lehetséges fogalmi jelentéseit, amelyeket át akarnak emelni a szaknyelvbe, hanem a közös nyelvi tudásuk alapján öntik nyelvi formába a szakmai ismereteiket. Így keletkezik az egyes szaknyelvek és tudományágak metaforikus nyelvezete, amikor az általános nyelvi (fogalmi) jelentést – sokszor csak egy érintkezési pontra alapozva – a bonyolultabb, szaknyelvi jelentések kifejezésére, megvilágítására alkalmazzák. A tudományágak metaforikus nyelvéről és a köznyelvi metaforákról részletes nyelvészeti szakirodalom szól (például Kövecses 1998; Johnson és Lakoff 1980; valamint Jakusné 2002, 2003).

A konkrét megnevezésekhez viszonyítva nehezebb az elvont dolgokat jelölő nyelvi elemek (például az elvont főnevek vagy a szakmai tevékenységeket és eljárási módokat jelölő igei kifejezések) fogalmi tartalmának megértése, valamint fordításbeli megfeleltetése. Ez olyan hibaforrás, amely a szakmai nyelvhasználatban, s ezáltal a szaknyelven művelt terület vagy tudományág működésében, fejlődésében és oktatásában is zavarokat okozhat.

A PONTATLAN SZAKNYELVHASZNÁLAT HATÁSA A SZAKMAI TUDÁSRA

A magyar szaknyelvi kultúráról szóló összefoglaló tanulmányában Szabó István Mihály a következő szaknyelvhasználati hibaforrásokat sorolja fel: 1. idegenből hibásan fordított szakszavak alkalmazása; 2. a szakkifejezések (nemzetközi) definícióinak félreértéséből származó hibák; 3. nem tökéletesen azonos jelentésű, de finom különbségeket rejtő szakkifejezések szinonimnak (rokon értelműnek) minősítése és egyértelmű alkalmazása; 4. szakszavak gyártása és alkalmazása, sokszor korrekt meghatározás és általános (hazai és külföldi) elfogadtatás nélkül (Szabó 2001, 747).

Tekintsünk át néhány példát arra, amikor egy idegen nyelvből tévesen „fordított” szó miatt új (valószínűleg fölösleges) „szakszó” került a magyar katonai szaknyelvbe. Ezek bizonyára a fenti négy hibaforrás mindegyikét szemléltethetik. A szaknyelvre is igaz, hogy az általános nyelvhez hasonlóan bizonyos szöveggörnyezetben nyernek bizonyos értelmet a nyelvi elemek, például a szavak.

Az angol katonai szaknyelvből átkerült a magyar katonai szaknyelvbe a *capability* megfelelőjeként a *képesség*. Az angolban a szó fogalmi jelentésének alapja a következőképpen meghatározott: 1. természetes adottság, készség vagy erő/hatalom, amely által valamit csinálni tud az ember; 2. egy ország lehetősége/képessége, hogy valamilyen konkrét katonai cselekvést hajtson végre, például: *nuclear weapons capability* (The Longman Dictionary, 186. – a szerző fordítása). Az ennek megfelelő *képesség* fogalmi meghatározása a magyarban: „Valamely tevékenységre való test-lelki alkalmasság.” (Eöry 2007, 793) A magyarban tehát a fogalomnak az élőlényhez kötődése áll előtérben, ezért a *military capability*-nek, vagy a *nuclear weapons capability*-nek nem szerencsés megfeleltetni. Viszont régebben már átkerült idegenből a magyar katonai szaknyelvbe a *potenciál* jövevényszó, amelynek magyar megfelelője *ütőképesség*, *bevethető haderő*, *bevethető fegyverzet* (Tótfalusi 2004, 741). Ezek mindegyike alkalmasabbnak látszik a magyarban.

A másik példánk az *ambíció*. Az angol *ambition* latin eredetiből keletkezett a középkorban, és eredetileg ezt jelentette: „körbejárás kegyeket, előnyöket keresve”; majd a mozgást kifejező fogalmi jelentése elhomályosult, s kialakult az elvontabb „becsvágy” jelentése, végül a modern kori jelentése: „erős óhaj, törekvés valamire” (Chantrell 2002, 19. – a szerző fordítása). A mai angol értelmező szótárak is a két utóbbi jelentést tartalmazzák: 1. elszántság, hogy sikeres, gazdag, hatalmas stb. legyen valaki; 2. erős óhaj, vágy, hogy valamit elérjen valaki (The Longman Dictionary, 39. – a szerző fordítása). Az *ambíció* a magyarban is latin jövevényszó, melynek eredete azonos az angol megfelelőjének az eredetével. Azonban, úgy látszik, a jelentésében még mindig erőteljes hatása a „hivatalra pályázó körüljárja a megnyerni kívánt támogatókat” összetevő, amelyből következően az *Idegenszó-tár* így írja körül a nyelvünkben kialakult fogalmi jelentését: „becsvágy, törekvés, nagyra törés; buzgalom, buzgóság, igyekezet; törtetés, nagyravágyás, érvényesülési vágy (Tótfalusi 2004, 39). Mindezek alapján a parancsnok vagy a vezérkar *ambíciójáról* csak „becsvágy” értelemben szerencsés beszélni, pozitív kicsengéssel. Az olyan mondatokban, mint *A parancsnok ambíciója a helikopterállomány megkészszerzése az évtized végéig*, meg kellene tartani a *célkitűzés-t*, *törekvés-t*.

Folytathatjuk a sort a politika nyelvébe az angolból átkerült *vízió*-val, mely a mi nyelvünkben látomást, jelenést, káprázatot, rémképet, rémlátomást jelent (Eöry 2007, 954), ezért helyette kifejezőbb és érthetőbb volna a *jövőkép* vagy éppen a *célkitűzés*. A *vision* fogalmi szerkezete az angolban más: látás, képzet, látomás, jövőkép (The Longman Dictionary, 1597).

Megfontolást és terminológiai pontosítást igényel, hogy mit jelent a mai magyar katonai szaknyelvben a *stratégiai* és a *taktikai* jelző, és melyek legyenek az elfogadott és mindenki számára érthető fogalmi kapcsolataik. Ehhez a szakértőknek világossá kellene tenniük, hogy mik a fogalmi kapcsolataik az angolban a *battlefield*, *operational*, *tactical*, *strategic* szavaknak a katonai terminológiában állandósult kifejezésekben. Ezt össze kellene vetni a magyar katonai szaknyelv (történelmi) fejlődése során kialakult megfelelőikkel, hogy elkerülhetőek legyenek a nyelvünkben a *taktika*, *taktikai* és a *stratégia*, *stratégiai* szavak többrétegű jelentéseiből eredően a katonai szaknyelvben az angolból származó tükörfordítások miatt kialakuló fogalmi zavarok, amelyek értelemzavaróak. Például mit kell érteni *stratégiai célok*-on? A stratégia ebben az összefüggésben megfelel-e a *hadászati*-nak, vagy *hosszú távú*-t jelent? (Ennek megfelelően a *cél* célpont vagy célkitűzés?) Beszélhetünk-e *stratégiai rakétáról* vagy *stratégiai fegyverekről*? A 2013-ban megjelent *Katonai helyesírási szótárban* szerepel a „*stratégiai atomfegyverek*” kifejezés (2013, 655). Terminológiai szempontból érdekes volna a fogalmi jelentésének a meghatározása, mivel ugyanazon oldalon feltűntették még például a „*stratégiai lélektani tevékenység*”, valamint a „*stratégiai terv*” kifejezéseket is, amelyekben más-más értelmezést nyerhet a „stratégiai” jelentése. A terminológiai pontosság érdekében az ilyen kifejezések értelmét, fogalmi tartalmát már szövegkorpusz-alapú elemzéssel állapítják meg.

Mérlegelni kellene, hogy az angol *mission* szónak mikor legyen a megfelelője a magyar katonai szakszövegben *misszió*, *küldetés*, *bevetés*, *feladat*, vagy *rendeltetés*, *célkitűzés*, *távolabbi cél*. A *misszió* és a *küldetés* fogalmi szerkezete jelentősen eltér az angol *mission*-étől. A *mission* használata katonai csapatok távoli területeken végrehajtandó feladatainak kifejezésére valószínűleg a politikai propaganda leleménye, mert latin eredeténél és „hit-térítés” fogalmi tartalmánál fogva emelkedett stílusúnak és választékosnak számít. Nem biztos, hogy szerencsés a magyar katonai szaknyelvbe szakszóként átvenni *misszió* vagy *küldetés* terminusként. Egy magyar katonai szakszöveg szerint a parancsnoknak *küldetése* van, az alárendeltjeinek pedig *feladatai*. Talán pontosabb volna a parancsnok *elgondolásáról* vagy *célkitűzéséről* beszélni.

Az idegen nyelvből származó szakszavak, szakkifejezések (és gyakran idegen gondolkodásmódot kifejező fogalmak, fogalmi kapcsolatok) a magyar katonai szaknyelvbe való átültetésekor figyelembe kellene venni annak a már meglévő elemeit és más sajátosságait (például a német és az orosz, s újabban főleg az amerikai angol katonai szaknyelv és -kultúra hatását). A politikai propaganda áthatja egy adott kor társadalmának egészét és keretet – gyakran korlátot – szab a lehetséges gondolkodásmódoknak (Jakusné 2003). A politika és a hadtudomány sajátos viszonya miatt ez még inkább igaz a katonai szaknyelvre. A katonai szaknyelv oktatásakor vagy fordításakor ennek tudatában kell megvizsgálni a szaknyelvi fogalmak tartalmait és alkalmazni – vagy átalakítani, átértelmezni – a szaknyelv alkotóelemeit.

Végül megemlítendő az angol katonai szakzsargon szembeűnő sajátossága: a szaknyelvi rövidítések és mozaikszavak gyakori használata. Ez valószínűleg megnehezíti a kommunikációt az anyanyelvű szakmabeliek között, illetve az anyanyelvű szakmabeliek és az anyanyelvű laikusok között is. Azonban, amint a dolgozat elején utaltam az argó és a szaknyelvek funkcióbeli hasonlóságára, nagyon jól védi a szakmai közösséget a kívülállóktól, továbbá a szakmai információkat az illetéktelenektől. Szakértőknek kellene vélelmenyt mondani arról, milyen mértékben szükséges az angol katonai szaknyelven alapuló

(tehát a magyar anyanyelvűek többsége számára feloldhatatlan) rövidítéseknek az átvétele a magyar katonai szaknyelvbe. Például gondoljunk a következőkre: HUMINT, SIGINT, PSYOPS, CIMIC, ACINT, IMINT. Véleményem szerint jobb volna ezeknek az átvételét elkerülni, vagy esetleg a megfelelő magyar kifejezésből alkotott, annak a kezdőbetűit vagy kezdő szótagjait tartalmazó, szakmai megegyezéssel elfogadott megfelelővel helyettesíteni. A legnagyobb probléma az idegen nyelvű mozaikszavakkal az, hogy egyrészt a fogalmi tartalmukat nehézkes vagy lehetetlen megfejtani, másrészt nem produktívak, azaz nincs szócsaládjuk és nehéz őket toldalékolni, ezért terjengős kifejezésekre vagy túlbonyolított mondatstruktúrákra kényszerül a használójuk. Nem valószínű, hogy sokak elméjében aktiválódnának fogalmi kapcsolatok, ha például ilyeneket hallanak, vagy olvasnak: PSYOPS-ot folytat; IMINT-ezi a területet, CIMIC-kapcsolatokat épített és így tovább.

A VILÁGOS TERMINOLÓGIA ÉS A FOGALMI TISZTASÁG IGÉNYE A KATONAI SZAKNYELVBEN

Az előzőekben említett pontatlanságok is indokolják az egyes szaknyelvek nemzeti és nemzetközi standardizálását, így a katonai szaknyelv terminológiai egységesítését szövetségi, illetve nemzeti szinten. Ismeretes, hogy Magyarországon az MH Kiképzési és Doktrinális Központ feladatkörébe tartozik „az MH terminológiai harmonizáció koordinálása és a Terminológiai Harmonizációs Tanács működtetése”, amint az a szervezet honlapján olvasható. A terminológia tisztázása és a zavaró komponensektől való megtisztítása a magyar hadtudomány életben maradásának és jövőbeni művelésének elengedhetetlen feltétele. Az újratervezett katonai szakszókincsnek, az egész katonai szaknyelvnek 1. adekvátnak kell lennie, azaz fogalmi tartalmának lehetővé kell tennie az önálló szakmai gondolkodást, és alkalmasnak kell lennie a szakmai tartalmak pontos és a szakmai közösség számára közérthető közvetítésére; 2. aktuálisnak kell lennie, hogy kifejezhesse a haditechnika és a hadtudomány mai fejlettségi szintjét, továbbá 3. produktívnak kell lennie nyelvi és fogalmi szempontból, például szócsaládok kialakítása érdekében (Bańcerowski 2004, 447).

Szabó István Mihály megfogalmazása szerint: „*A szaknyelvi tisztaság mögött általában színvonalas szakmai ismeretek rejlenek. A zavaros és szakszerűtlen megfogalmazás a szerző hiányos szakismereteiről tanúskodik. Valamely kézirat hibás megfogalmazása a bíráló számára jó indikációt jelenthet az átlagosnál tüzetesebb tartalmi ellenőrzéshez is.*” (Szabó 2001, 747)

ÖSSZEFOGLALÁS

Tanulmányomban több olyan problémakört vizsgáltam meg, amelyek további kutatást igényelnek a katonai szaknyelv fejlesztése és oktatása, ezáltal a hadtudomány művelése érdekében. Mivel az új felsőoktatási törvény a szaknyelvnek a hallgatókkal való megismertetését célul tűzi ki, a Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karán folyó idegen nyelvi, főként az idegen nyelvi szaknyelvi oktatás és vizsgáztatás több szempontját át kell gondolni. Több kutatási terület van, amelyeknek az eredményei a terminológiai egységesítésben, valamint a szaknyelvi oktatásban és vizsgáztatásban egyaránt felhasználhatók volnának. Ilyenek például: 1. a szakszókincs fogalmi szerkezetének feltárása; 2. a szakszövegek tipologizálása; 3. a szakszókincs rétegeinek nyelvi korpuszelemzéssel való behatárolása (akár fegyvernemek vagy specializációk szerint is); 4. a szaknyelv használatának beszélőközösség-, szituáció-, közlésifunkció-szemponturnak leírása; 5. A szakmai és a szaknyelvi tudás szerveződésének leírása, összefüggéseik feltárása; 6. a szaknyelv oktatásának kognitív

nyelvészeti alapú értelmezése. (Az utóbbi két lehetőséggel ez a tanulmány nem foglalkozott részletesebben, mert a téma kifejtése egy későbbi, hosszabb dolgozatot igényel.)

Az idegen nyelvű szaknyelvi oktatás fő célkitűzése lehetne, hogy a katonák képesek legyenek az idegen nyelvű szakmai témájú írások önálló megértésére, az azokból szerzett ismeretek megvitatására és alkalmazására, valamint beszédhelyzetekben a valódi szakmai kommunikációra. A magyar katonai szaknyelv terminológiájának pontosítása és rendszerezése, valamint továbbfejlesztése a katonai szakértők és a nyelvtudományhoz, az idegen nyelvekhez értők együttműködésével valósulhat meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bañcerowski, Janusz (2004): *A szaknyelvek és a szaknyelvi szövegek egyes sajátosságairól*. Magyar Nyelvőr, 4. szám, 446–452.
- Beaugrande, Robert – Dressler, Wolfgang (2000): *Bevezetés a szövegnyelvészetbe*. Corvina Kiadó, Budapest, 2000, 55–73.
- Chantrell, Glynnis (szerk.): *The Oxford Dictionary of Word Histories*. Oxford University Press, 19; 410.
- Eco, Umberto (1998): *A tökéletes nyelv keresése*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 34–37; 301–319.
- Eöry Vilma (szerk.) (2007): *Értelmező szótár+*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2007, 793; 910; 954.
- Eysenck, Michael W. – Keane, Mark. T. (1997): *Kognitív pszichológia*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 215–263.
- Foucault, Michel (2001): *A tudás archeológiája*. Atlantisz Kiadó, Budapest, 74–84.
- Jakusné Harnos Éva (2003): *A hatékony propaganda nyelvi eszközei*. PhD-értekezés, ELTE, Budapest, 76–82.
- Jakusné Harnos Éva (2002): *A metaforák a nyomtatott sajtó politikai híreiben*. Magyar Nyelv 4. szám, 442–450.
- Johnson, Mark – Lakoff, George (1980): *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press.
- Kiss Jenő (1995): *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 74–83.
- Kövecses Zoltán (1998): *A metafora a kognitív nyelvészetben*. 50–83. Pléh Csaba – Györi Miklós szerk.: *A kognitív szemlélet és a nyelv kutatása*. Pólya Kiadó, Budapest.
- Kurtán Zsuzsa (2003): *Szakmai nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Heltai Pál (szerk.) (2007): *Nyelvi modernizáció*. MANYE = XVI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. Szent István Egyetem, Pécs–Gödöllő.
- Sager, Juan C. (1990): *A Practical Course in Terminology Processing*. John Benjamins Publishing Co., Amsterdam.
- Sapir, Edward (1971): *Az ember és a nyelv*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- Szabó Miklós (szerk.) (2013): *Katonai helyesírási szótár*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 655.
- Szabó István Mihály (2001): *A magyar szaknyelvi kommunikációs kultúra az ezredfordulón*. Magyar Tudomány 6., 739–752.
- Szathmári István (szerk.) (2004): *Stilisztikai lexikon*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 23–24.
- The Longman Dictionary of Contemporary English (1995). Longman, 39; 186; 1597.
- Tótfalusi István (szerk.) (2004): *Idegenszó-tár*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 741.
- Wardhaugh, Ronald (1995): *Szociolingvisztika*. Osiris–Századvég, Budapest, 25–53.
- Honlap: www.honvedelem.hu/szervezet/mh_kikepzesi_es_doktrinalis_kozpont

Siposné Kecskeméthy Klára ezredes:

KATONAI FELSŐOKTATÁS SZLOVÁK MÓDRA

ÖSSZEFOGLALÓ: *A tanulmány a szlovák katonai felsőoktatás történetét, a tisztképzésben bekövetkezett változásokat, a Milan Rastislav Štefánik Tábarnok Fegyveres Erők Akadémia küldetését, szervezetét, az át- és továbbképzést, a szakmai előmeneteli tanfolyamokat, a nyelvképzést és a nemzetközi törzstiszti tanfolyamot tekinti át.*

KULCSSZAVAK: *Erasmus+, Milan Rastislav Štefánik Tábarnok Fegyveres Erők Akadémia, Biztonság és Védelem Tanszék*

Az Európai Bizottság Rotterdami Erasmus¹ nevét viselő oktatást támogató programja, amely egyértelműen az egyik legsikeresebb és legismertebb, 2012-ben ünnepelte alapításának 25. évét. 1987-ben, a kezdetekkor 11 országból 3244 hallgató vágott neki az ismeretlennek, a program által felkínált lehetőségeket 33 ország felsőoktatási intézményei vették igénybe. Az eddigi cserehallgatók száma közelíti a hárommillióhoz, és több mint négyezer intézmény vesz részt Európa-szerte a programban. Oktatók és adminisztratív munkatársak is élvezték az ebből származó előnyöket. A 2007 és 2013 közötti időszakra az Európai Unió közel 3 milliárd eurót irányzott elő az Erasmus-program támogatására.

Az Erasmus+ az Európai Unió új programja, amely az oktatást, a képzést, az ifjúsági területet és a sportot is magában foglalja, több futó – köztük az egész életen át tartó tanulásról szóló – programot egyesít.² Európa biztosítani akarja a polgárai számára a tudásalapú társadalomban szükséges oktatást, kreativitást és a készségek megszerzését. Gyorsan változó világunkban megújuló oktatási rendszerek alkalmazkodnak a tanítás és tanulás új formáihoz, kihasználják az új lehetőségeket. Az oktatás, a képzés és a nem formális tanulás fontos tényezők a munkahelyteremtésben és Európa versenyképességének növelésében is.³ Az Erasmus+ jelentős szerepet játszik ezen kihívások megválaszolásában. Az Erasmus+ 2014 és 2020 között 14,7 milliárd eurót biztosít az európai oktatás, képzés, ifjúsági szakma és a sport megerősítésére.⁴

Európában különféle felsőoktatási rendszerek jöttek létre, az oktatási struktúrák kialakítása nemzeti ügy. Az európai kultúrtörténeti hagyományoknak megfelelően a felsőoktatási rendszerek nemzeti hatáskörbe tartoznak, ezért a nemzeti oktatási rendszerek eltérő képet mutatnak. Nincs egyetlen modellje a nemzeti katonai oktatásnak, a tisztképzésnek sem.

¹ Rotterdami Erasmus (1466–1536) németalföldi humanista tudós, Ágoston-rendi szerzetes, filozófus és teológus.

² Regulation (EU) No 1288/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 establishing „Erasmus+”: the Union programme for education, training, youth and sport and repealing Decisions No. 1719/2006/EC, No 1720/2006/EC and No 1298/2008/EC. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R1288&from=EN> (Letöltés időpontja: 2014. 10. 01.)

³ A program teljes jogú résztvevői az Európai Unió tagállamai, valamint Izland, Liechtenstein, Macedónia, Norvégia és Törökország. Résztvevői elsősorban a felsőoktatási együttműködések esetében a szomszédos partnerországok: Albánia, Bosznia-Hercegovina, Koszovó, Montenegró, Szerbia, Azerbajdzsán, Fehéroroszország, Grúzia, Örményország, Moldova, Ukrajna, Algéria, Egyiptom, Izrael, Jordánia, Libanon, Líbia, Marokkó, Palesztina, Szíria, Tunézia, Oroszország.

⁴ European Commission, Education, Audiovisual and Cultural Executive Agency, Erasmus+. https://eacea.ec.europa.eu/erasmus-plus_en (Letöltés időpontja: 2014. 10. 01.)

A nyelvképzés és a nemzeti tisztképzés nemzeti kompetencia a NATO-ban is. A katonai felsőoktatás intézmények többsége akadémia, a vezérkar alárendeltségében és felügyelete mellett végzi a tevékenységét, nem vonatkozik rá az adott ország felsőoktatási törvénye, a végzettség és a diploma csak a védelmi/honvédelmi szférában elismert és a beosztások betöltésének alapvető feltétele. Vannak olyan szövetséges és partnerországok, amelyek a katonai és nemzetvédelmi egyetemek, főiskolák, a védelmi/honvédelmi minisztérium alárendeltségébe tartoznak, a végzettséget tanúsító diplomák elismertek a polgári életben, a képzés a bolognai folyamatnak megfelelő többciklusú képzési rendszerben történik, amely összehasonlíthatóvá és elismerhetővé teszi, összhangban a felsőoktatás nemzetközi oktatáspolitikai igényeivel és az egységes Európai Felsőoktatási Térséggel.⁵

2014. november 24–26. között az Erasmus oktatói mobilitási program keretében a szlovákiai Liptószentmiklóson (Liptovský Mikuláš) található Milan Rastislav Štefánik Tábornok Fegyveres Erők Akadémián (Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika) a Biztonság és Védelem Tanszék vendégoktatójaként előadást tartottam a menedzsment alapképzésben tanuló tisztjelölteknek, illetve a katonai végzettséggel nem rendelkezők számára indított tiszti tanfolyam hallgatóinak angol és szlovák nyelven.

MÚLT ÉS JELEN, A SZLOVÁK KATONAI FELSŐOKTATÁS TÖRTÉNETE

Liptószentmiklós körzetében a katonai oktatásnak már több mint hatvanéves hagyománya van, története a második világháború végének időszakára nyúlik vissza. 1949-ben a libereci Katonai Szakközépiskola repülőműszaki képzése áttelepült Liptószentmiklósról és Mokradra.⁶ 1950. október 1-jén megalapították a Repülőműszaki Szakképző Iskolát, annak érdekében, hogy légiközlekedési szakembereket képezzenek. 1960-ban a Repülőműszaki Szakképző Iskolát átszervezték Műszaki Szakképző Iskolává, amely a hadrendbe állított légvédelmi rakéták kiszolgálószemélyzetének képzését végezte. A szakképző intézet szervezeti keretén belül egy katonai középiskolát is létrehoztak, ahol elektronikai és rádiólokációs szakemberek képzése folyt.⁷

Csehszlovákiában 1969-ig kerülhettek hivatásos tiszti beosztásba a csak középiskolai végzettséggel rendelkező tisztak. Megfogalmazódott a felsőfokú végzettséggel rendelkező tisztak iránti társadalmi igény. A tisztképzésben 1970 mérőföldkövet jelentett, ugyanis ekkor fogalmazták meg a leendő tisztak – a honvédelmi tárca keretei között történő – felsőfokú képzésének követelményét. 1972-ben elfogadták a katonai oktatás fejlesztésének új koncepcióját, amelynek megvalósítása során a hadsereg katonai felsőoktatási intézményeket alapított.

1973. szeptember 1-jével a felsőoktatásról szóló 19/1966. törvény, valamint a Csehszlovák Szocialista Köztársaság 8/1972. köztársasági elnöki rendelete értelmében Liptószentmiklóson megalapították a Csehszlovák–Szovjet Barátság Katonai Műszaki Főiskolát (Vysoká vojenská technická škola Československo-sovietskeho priateľstva).⁸ Ezzel egyidejűleg az új főiskola szervezetébe integrálták a katonai középiskolát is. 1973. szeptember 1-jén kezdte meg működését a Szlovák Nemzeti Felkelés Légierő Katonai Akadémia Kassán (Vojenská letecká akadémia Slovenského národného povstania Košice), a Katonai Vezetési és Mű-

⁵ Siposné Kecskeméthy Klára: A szlovák katonai felsőoktatás. Honvédségi Szemle, 2009/2., 29–32.

⁶ Mokrad (magyarul Mokrág) Dolný Kubín (Alsókubini) város része, Zsolnai kerületben, az Alsókubini járásban található.

⁷ In: Vojenská akadémia v Liptovskom Mikuláši, 1993–2003. 10. výročie vzniku vysokého vojenského školstva v Liptove, 2003, 10.

⁸ Rozkaz prezidenta republiky č. 08 z 28. 6. 1972.

szaki Főiskola Martinban (Vysoká vojenská veliteľsko-technická škola Martin), valamint a Hadtáp és Technikai Biztosítás Katonai Főiskola Zsolnán (Vojenská vysoká škola tylového a technického zabezpečenia Žilina).⁹

1974-ben kezdődött meg Liptószentmiklóson az új oktatási intézmény épületeinek építése. A néphadsereg képzési igényeinek megfelelően 1979. szeptember 1-jétől négy – légiérő, légvédelmi, rádiólokációs és automatizált vezetési rendszerek, valamint híradó – karral hoztak létre. 1980-ra befejeződött az építkezés, a felszabaduló laktanyába (Považská kasárna) a főiskola szervezeti struktúrájából kivált, önálló katonai középiskola költözött. A városban található másik laktanyába (Kasárne pod Hájom) a prágai kutatóintézetből kivált Katonai Műszaki és Kutató Intézet települt. Ezzel a katonai oktatást és kutatást egy régióba, egy városba integráló szervezet jött létre.

1980 májusában az új felsőoktatási törvény értelmében a katonai felsőoktatási intézmények állami intézménnyé alakultak át. 1982. szeptember 1-jével a főiskola hat szakterületen, 12 szakirányban szerzett jogosultságot a képzésre, ezzel megszilárdította a civil felsőoktatás intézményei között a helyét. Az intézmény csatlakozott az országos tudományos információs hálózathoz, ez jelentősen hozzájárult a tudományos tevékenység fejlődéséhez.

Az 1989-ben bekövetkezett rendszerváltozás hatással volt a csehszlovák haderő szervezetére, ezzel együtt a katonai felsőoktatásra is. 1990. július 1-jén hatályba lépett a felsőoktatásról szóló 172. törvény, amely a katonai felsőoktatási intézményekre is vonatkozott. Ekkor újjászervezték és megalapították a légvédelmi rendszerek, a rádiólokációs és automatizált vezetési rendszerek, az alkalmazott elektronikai rendszerek, valamint a telekommunikációs karokat.

1993. január 1., az önálló szlovák állam létrejötté összekapcsolódott a 185/1993. évi törvénnyel, amely többek között a liptószentmiklósi Katonai Akadémia alapításáról, a kassai Repülőműszaki Főiskola nevének változásáról és a Szlovák Köztársaság katonai oktatásáról rendelkezett. A pozsonyi Katonai Pedagógiai Főiskola (Vysoká vojenská pedagogická škola) és a liptószentmiklósi Katonai Műszaki Főiskola (*Vysoká vojenská technická škola*) e törvény előírásai szerint integrálódott. Ugyanez év szeptember 1-jével létrehozták a szárazföldi, légvédelmi, logisztikai és vezetésbiztosító karokat. 1993. szeptember 1-jén az Akadémia felvette a Szlovák Nemzeti Felkelés (Vojenská akadémia Slovenského národného povstania) nevet. Az Akadémia olyan szakokon is indított képzést, amelyekeken addig csak a cseh területen folyt oktatás. A szárazföldi fakultáson különböző specializációkon (gépesített lövés, harcokocsizó, légvédelmi rakéta és tüzér, felderítő, műszaki, vegyivédelmi), a légvédelmi karon (légvédelmi rakétarendszerek, rádiólokáció, rádióelektronika), a logisztikai fakultáson (pénzügy-gazdálkodás, fegyverzettechnika, gépész, közlekedés), a vezetésbiztosító karon (katonai kommunikációs és információs technológia, katonai híradás) tanultak a leendő tisztek.¹⁰ 1993 és 2004 között Katonai Akadémiaként tevékenykedett, a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa 185/1993. évi törvénye alapján.¹¹

2004-ben újabb változások következtek be, szeptemberben egyesült a liptószentmiklósi Katonai Akadémia és a Kassai Légierő Akadémia (Vojenská letecká akadémia v Košiciach). A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa 2004. évi 455. törvénye értelmében 2004. június 30-

⁹ In: Oldřich Vaněk: *Vojsko v Liptove (stručný náčrt histórie 1918–1990)*, VVTŠ, Liptovský Mikuláš 1993, 102.

¹⁰ In: *Vojenská akadémia v Liptovskom Mikuláši, 1993–2003. 10. výročie vzniku vysokého vojenského školstva v Liptove, Vzdelávanie, 2003, 37–43.*

¹¹ Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 185 z 15. 7. 1993.

án alapították a Milan Rastislav Štefánik Tábornok Fegyveres Erők Akadémiát.¹² Ugyanezen törvény értelmében létrejött az Andrej Hadik Marsall Nemzetvédelmi Akadémia. 2004 és 2008 között Liptószentmiklóson két katonai oktatási intézmény működött, a Milan Rastislav Štefánik Tábornok Fegyveres Erők Akadémia, amely a katonai felsőoktatás egyetemi típusú képzését folytatta, valamint a Hadik Nemzetvédelmi Akadémia, amely oktatási és kiképzési központja volt a karrier- és szakmai képzéseknek, valamint továbbképzéseknek.

A védelmi szektor és a katonai felsőoktatás, kiképzés rendszerének átalakítási folyamatában a liptószentmiklósi fegyveres erők akadémiaja és a nemzetvédelmi akadémia integrációja mellett döntöttek. A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának 144/2008. évi törvénye alapján 2008. augusztus 31-én megszüntették az Andrej Hadik Marsall Nemzetvédelmi Akadémiát.¹³

AZ AKADÉMIA KÜLDETÉSE

A Milan Rastislav Štefánik Tábornok Fegyveres Erők Akadémia az egyetlen katonai állami felsőoktatási intézmény Szlovákiában. A karok nélküli intézmény élén a rektor áll. A rektort a Szlovák Köztársaság elnöke nevezi ki, a védelmi miniszter javaslata alapján, figyelembe véve az Akadémia szenátusának véleményét is. A rektor segítői az oktatási, a tudományos és a katonai rektorhelyettes.

Az Akadémia egyidejűleg felel meg a nemzeti honvédelem támasztotta, illetve a szövetségi kötelezettségből fakadó követelményeknek, a tisztekkel szemben támasztott katonai, szakmai és társadalmi elvárásoknak, valamint a szlovák felsőoktatás előírásainak. Az új kihívásokra és követelményekre választ adó, rugalmasan átjárható, széles programkínálatú, költséghatékony képzési szerkezet kialakítása volt a cél, amely megfelel a Bologna-folyamat elvárásainak is. Legfőbb célkitűzése a hallgatók felsőoktatási és az egész életen át tartó keretek közötti képzése és kiképzése. Emellett különböző át- és továbbképzések, nyelv- és szakmai tanfolyamok zajlanak, valamint tudományos munka is folyik az Akadémián.

Az Akadémia küldetése a szlovák fegyveres erők számára tisztek, katonák felsőoktatási képzése, valamint a haderő állományának szakmai képzése, át- és továbbképzése. Az Akadémia küldetését a jelmondata – *Sapientia* (bölcesség), *Bonum* (jóság) és *Patria* (haza) – jellemzi a legjobban.

Az Akadémia jelképei a történelmi hagyományok szimbólumai, egyben az intézmény vezetésének felelősségét és kötelezettségeit jelentik. Az Akadémia jelképe a talár, a rektori lánc és a kard, amelyeket kiemelkedő nemzeti ünnepeken és a kibocsátó ünnepségen viselnek, illetve vannak jelen. A talárt a rektor, a rektorhelyettesek, a szenátus elnöke és a főtitkára – amennyiben nem hivatásos katona – viselhetik. A kard a katonai ünnepségeken van jelen. A rektori lánc köteléket jelent, amely az Akadémiát a Szlovák Köztársaság fegyveres erőivel, a régióval és az Akadémiának helyet adó Liptószentmiklóssal köti össze. A jelképek kötelezettséget is jelentenek az Akadémia jó hírnevének, hagyományainak megőrzése, valamint sikere érdekében.

¹² Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 455/2004 zo dňa 30. júna; 2004 Štatút AOS. http://www.aos.sk/dokum/statut_aos08.pdf (Letöltés időpontja: 2014. 12. 28.)

¹³ Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 144/2008 zo dňa 1. apríla 2008.

AZ AKADÉMIA KÉPZÉSI RENDSZERE

A kadétek (honvéd tisztjelöltek) katonai szolgálata a Szlovák Köztársaság fegyveres erőinek hivatásos katonai szolgálatáról szóló 346/2005. törvénnyel összhangban az akadémiai alapképzéssel (BSc) kezdődik.

A felvett hallgatók a felsőoktatási intézménybe történő felvétel napján hivatásos szolgálati viszonyra felkészítő státusba kerülnek, a tanulmányuk teljes ideje alatt a „vojak 1. stupňa” a megnevezésük. A kadét az, aki a tisztí rendfokozat várományosa (aspirant na dôstojnícku hodnosť). A kadét „tisztjelölt” akkreditált felsőoktatási program szerint folytatja a tanulmányait, és eleget tesz az alapképzési szak katonai programban meghatározott feltételeknek is. A kadétek katonai kiképzése az akadémiai programmal párhuzamosan zajlik.

A kadétek a katonai program alapján egy hónapos katonai alapkiképzésen vesznek részt. Az alapkiképzés a szaktantermekben, a helyőrségi gyakorlótereken és lőtérén zajlik napi 10 45 perces kiképzési óra keretén belül. Az alapkiképzés sikeres végrehajtása gépkarabélylövészettel és egy kétnapos komplex kiképzéssel zárul. Az alapkiképzés végén a kadétek a második világháborúban elesett katonák emlékműve előtt teszik le ünnepélyesen az esküt.

1. táblázat Az Akadémia akkreditált alap- és mesterképzési szakjai, doktori képzés (Összeállította a szerző)

	<i>Megnevezés</i>	<i>Képzési forma</i>	<i>Képzési idő (év)</i>
Alapképzési szakok	Biztonság és védelem	nappali	3
	Elektronikai rendszerek		
	Katonai szervezetek menedzsment		
	Számítógépes rendszerek, hálózatok és szolgáltatások		
	Katonai kommunikációs és információs rendszerek		
	Fegyverrendszerek és fegyverek		
Mesterképzési szakok	Biztonság és védelem	nappali és levelező	2
	Védelmi erőforrások menedzsmentje		
	Számítógépes rendszerek, hálózatok és szolgáltatások		
	Katonai kommunikációs és információs rendszerek		
	A fegyveres erők fegyverzete és haditechnikája		
Doktori képzés	Biztonság és védelem	nappali	3
	Biztonság és védelem	levelező	5
	Katonai kommunikációs és információs rendszerek	nappali	3
	Katonai kommunikációs és információs rendszerek	levelező	5
	A fegyveres erők fegyverzete és haditechnikája	nappali	3
	A fegyveres erők fegyverzete és haditechnikája	levelező	5

Az akadémiai évek alatt a katonai kiképzési program rendkívül fontos tényező, amely során kialakítják a katonai szellemet, a kadétek megszerzik a szükséges készségeket, és megismerik a katonai szokásokat. A katonai kiképzés fő feladata a kadétek elméleti és gyakorlati szempontú katonai felkészítése.

A kadétek a tanulmányi kötelezettségek teljesítése során a parancsnokaik, kiképzőik és oktatóik vezetésével megszerzik az alapvető elméleti ismereteket, és gyakorlati készségeket, vezetői képességeket sajátítanak el, szakaszparancsnoki beosztásra készülnek fel, megismerkednek a katonai értékekkel, vezetési elveket tanulnak, és interperszonális kapcsolatokat alakítanak ki.

A Katonai Akadémia hatalmas területen fekszik, a tisztképzést szolgáló minden infrastruktúra biztosított (lőtér, alakulótér, akadálypálya, tornatermek, uszoda, szauna, sportkomplexum, atlétikai pálya, futballpálya, röplabdapálya, tenispálya, kondicionálóterem stb.), kiválóak a feltételek.

A Katonai Akadémia szervezetében hét tanszék található, ezek az alábbiak: Menedzsment Tanszék, Elektronikai Tanszék, Gépész Tanszék, Informatikai Tanszék, Társadalomtudományi és Nyelvi Tanszék, Testnevelési és Sporttanszék, valamint a Biztonság és Védelem Tanszék. Emellett Szimulációs Központ, az Önálló Nyelvtanulás Központja, Információs Központ, valamint Oktatási Központ is van az Akadémia szervezetében.

A Katonai Akadémia akkreditált alap- és mesterképzési szakjait, valamint a doktori képzést az 1. táblázat foglalja össze.¹⁴

A Biztonság és védelem alapképzési szak képzési területe a hazai és nemzetközi biztonság. A képzési program¹⁵ szerint a szak nappali képzési formában indul, 3 év (6 szemeszter) a képzési idő. Az alapképzési szakon belül a védelmi minisztérium és a szlovák fegyveres erők igényeinek és elvárásainak megfelelően gépesített lövész-harcokcsizó, tüzér és műszaki specializációk vannak. A szakirányú képzést az 5. és 6. szemeszterben hajtják végre. Az angol nyelv oktatása 5 szemeszteren keresztül összesen 230 órában folyik. A katonai testnevelés minden szemeszterben 60 óra, összesen 360 óra. A kadétnak szemeszterenként legalább 20 kreditet kell abszolválni ahhoz, hogy továbbléphessenek a tanulmányaikban. Az alapfokozat megszerzéséhez angol nyelvből STANAG 6001. 2.2.2.2. nyelvvizsga-bizonyítvány szükséges.

A Biztonság és védelem nappali, államilag finanszírozott alapképzési szak képzési programja (2. táblázat) alapján az 1. szemeszter alapozó ismeretei az alábbiak: matematika, informatika, jogi alapismeretek, bevezetés a menedzsmentbe, robbanóanyagok és lőszer, angol nyelv és katonai testnevelés. A 2. szemeszterben valószínűség-számítás és matematikai statisztika, filozófia és etika, fegyverek és fegyverrendszerek, katonai ismeretek, jogi ismeretek, angol nyelv és katonai testnevelés oktatása folyik. A 3. szemeszterben az alábbi tárgyakat tanulják és abszolválják: pszichológia és pedagógia, hadtörténelem, döntéshozatal, kisalegységek harcászata, nemzetközi politikai viszonyok, angol nyelv és katonai testnevelés. A 4. szemeszterben szociológiát és politológiát, biztonság és védelem című tárgyat, katonai egységek vezetését, haditechnikai eszközök üzemeltetését és karbantartását, katonai logisztikát és angol nyelvet tanulnak. A 2–3–4. szemeszterben a szakmai törzsanyag tárgyait tanulmányozzák. Az 5. szemeszterben az angol nyelv, a testnevelés, a közgazdaságtan és a válságkezelés tantárgyak mellett a specializációhoz kapcsolódó differenciált szakmai,

¹⁴ A szlovák katonai felsőoktatás átalakítása során 2010-ben befejezték a négyéves alapképzési szakokon a képzést, a 2010/2011. tanévben pedig elindították a hároméves BSc alapképzési szakokat.

¹⁵ A Biztonság és védelem szak részletes képzési programját lásd: http://www.aos.sk/studenti/dokum/st_odb/Istupen_BaOS.pdf (Letöltés időpontja: 2014. 12. 30.)

fegyvernemi (gépesített lövész-harcokcsizó, tüzér, műszaki) ismeretköröket tanulják. Az utolsó szemeszterben tovább folytatódik a differenciált szakterületi tantárgyak oktatása. Emellett szakmai (csapat-) gyakorlat, alegységek felkészítésének módszertana, és a szakdolgozat elkészítése szerepel.

A harmadik, utolsó évben szemeszterenként 120 óra áll rendelkezésre az egyes specializációkhoz kapcsolódó differenciált szakmai, fegyvernemi ismeretkörökre. A gépesített lövész-harcokcsizó specializáción: gépesített egységek harcászata, katonai tereptan és felderítés, szárazföldi erők haditechnikai eszközei, gépesített egységek fegyverrendszerei; a tüzér specializáción: tüzerfelderítés, tüzerlővegek, műszerek üzemeltetése, fegyverrendszerek karbantartása, tüzérügyi lövészet, tüzerharcászat; a műszaki specializáción: robbantástechnika, robbantási ismeretek, műszaki záruk, műszaki támogatás szerepel.

2. táblázat A Biztonság és védelem nappali, államilag finanszírozott alapképzési szak képzési programja (Összeállította a szerző)

Szemeszter	Tantárgyak
1. szemeszter	matematika, informatika, jogi alapismeretek, bevezetés a menedzsmentbe, robbanóanyagok és lőszer, angol nyelv és katonai testnevelés
2. szemeszter	valószínűség-számítás és matematikai statisztika, filozófia és etika, fegyverek és fegyverrendszerek, katonai ismeretek, jogi ismeretek, angol nyelv és katonai testnevelés
3. szemeszter	pszichológia és pedagógia, hadtörténelem, döntéshozatal, kislegrészek harcászata, nemzetközi politikai viszonyok, angol nyelv és katonai testnevelés
4. szemeszter	szociológia, politológia, biztonság és védelem, katonai egységek vezetése, haditechnikai eszközök üzemeltetése és karbantartása, katonai logisztika, angol nyelv és katonai testnevelés
5. szemeszter	közgazdaságtan, válságkezelés, angol nyelv, katonai testnevelés, differenciált szakmai, fegyvernemi (gépesített lövész-harcokcsizó, tüzér, műszaki) ismeretkörök
6. szemeszter	differenciált szakmai, fegyvernemi (gépesített lövész-harcokcsizó, tüzér, műszaki) ismeretkörök

A Katonai Akadémián kialakították az oktatók és a hallgatók számára elérhető, ún. MAIS-t (Modulárny Akademický Informačný Systém – Moduláris Akadémiai Információs Rendszer), az akadémiai Modulrendszerű Információs Rendszert. A rendszer lehetővé teszi az elektronikus felvételi jelentkezést, a hallgatók és az oktatók saját oktatással kapcsolatos felületükhöz való hozzáférést, valamint a portálon az összes akadémiai akkreditált képzéssel kapcsolatos információkhoz (képzési programok, tantárgyak, órarend, tanóra-nyilvántartás) való hozzáférést is.¹⁶

BIZTONSÁG ÉS VÉDELEM TANSZÉK

A Biztonság és Védelem Tanszék (Katedra bezpečnosti a obrany), amelynek vendégoktatója voltam, az Akadémia akkreditált képzési programjaiban szakmai tantárgyak oktatásával vesz részt. Emellett a különböző szakmai előmeneteli, át- és továbbképző tanfolyamokon

¹⁶ Modulrendszerű Információs Rendszer. <http://www.aos.sk/?stranky=mais/mais.php> (Letöltés időpontja: 2014. 01. 03.)

és a doktori képzésben is tanítanak. A tanszék az Akadémia egyik legfontosabb oktatási egysége és tudományos műhelye, amely a hadművészet, a nemzeti és nemzetközi biztonság területeivel foglalkozik.

A Biztonsági és Védelem Tanszékét 2009. szeptember 1-jén hozták létre. A jogelőd szervezetek közé tartozik a 2004. szeptember 1-jén, az Andrej Hadik Marsall Nemzetvédelmi Akadémián megalapított Stratégiai Tanulmányok Intézete (*Inštitút strategických štúdií*). A Milan Rastislav Štefánik Táborkor Fegyveres Erők Akadémián 2008. szeptember 1-jével hozták létre a Biztonsági Intézetet (*Ústav bezpečnosti*), amely 2009. május 1-jén Biztonsági és Védelmi Intézeté (*Ústav bezpečnosti a obrany*) alakult át. A tanszék állományába két egyetemi tanár, egy docens, négy szakasszisztens és négy munkatárs tartozik.

A tanszék a kutatás területén elsősorban az alábbiakra koncentrál:

- a hadtudomány elméleti fejlődése,
- részt vesz a fegyveres erők nemzeti és nemzetközi környezetben történő alkalmazásakor érvényes koncepciók, doktrínák kidolgozásában,
- a biztonságpolitika területén együttműködik a hazai és nemzetközi civil és katonai szervezetekkel.

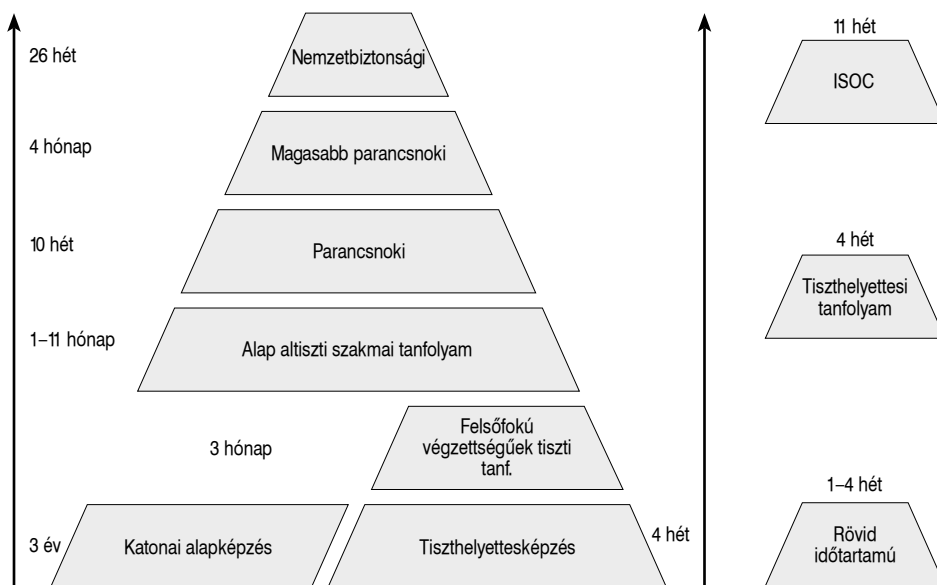
A tanszék immár 5 éve nagy sikerrel és nemzetközi részvétellel szervezi a „Nemzeti és nemzetközi biztonság” konferenciát.¹⁷

AZ ÖNÁLLÓ NYELVTANULÁS KÖZPONT (SELF-ACCESS CENTRE)

Érdekes, megfontolandó, követendő kezdeményezést alakítottak ki a liptószentmiklósi katonai Akadémián az Önálló Nyelvtanulás Központ segítségével.¹⁸ A központ az Akadémia hallgatói, tanári állománya és köztisztviselői számára nyújt nyelvtanulási lehetőséget, konzultációs-információs szolgáltatásokat; lehetőség van a tanárokkal történő egyéni konzultációra, a nyelvismeretnek megfelelő szintű oktatási anyagokat javasolnak, valamint az egyéni oktatási programok összeállítására tesznek javaslatokat. Emellett a központ igazi érdeme, hogy a honlapon nyelvenként (angol, orosz, német) megtalálható a legfontosabb nyelvtanulási segédanyagok, könyvek, CD-k, DVD-k jegyzéke és az online tesztek (általános angol, francia, NATO 6001). Az igazán hasznos azonban az angol, orosz, német és francia nyelvtanuláshoz kapcsolódó linkek gyűjteménye, amely hihetetlen szakszerű és felbecsülhetetlen segítséget nyújt mind a honvéd tisztjelöltek, mind az oktatói állomány számára. Az angol nyelvtanulást segítő a központ nyelvtanárai összegyűjtötték az online elérhető szótárakat, valamint az egyes NATO STANAG 6001 akkreditált egynyelvű katonai szaknyelvi nyelvvizsga készségeinek (írás, olvasás, hallás, beszéd) gyakorlására, a szókincs bővítésére szolgáló, a nyelvtani ismereteket nyújtó hiperlinkeket. Gyakorolni lehet a NATO STANAG nyelvvizsgához kapcsolódó egyes készségeket (beszéderítés, beszédkészség, írott szöveg értése, íráskészség), bővíteni a szókincset, gyakorolni a nyelvtani szerkezeteket, valamint online szótárak, média- és érdeklődésre számot tartó egyéb honlapok is felkereshetők.

¹⁷ Az 5. nemzetközi konferencia kiadványát lásd: http://www.aos.sk/struktura/katedry/kbo/NMB2014/Zbornik_NMB_2014.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 01. 01.)

¹⁸ Az Önálló Nyelvtanulás Központ: <http://www.aos.sk/struktura/katedry/ksvj/sac/index.htm> (Letöltés időpontja: 2014. 01. 01.)

1. ábra A katonai felsőoktatás, az előmeneteli és szakmai tanfolyamok rendszere (Készítette a szerző)

OKTATÁSI KÖZPONT

Az Oktatási Központban előmeneteli, szakmai át- és továbbképző tanfolyamokat szerveznek. Az előmeneteli tanfolyamok az alábbiak: Nemzetbiztonsági tanfolyam (26 hét), Magasabb parancsnoki (4 hónap) és Parancsnoki (10 hét) tanfolyamok, Felsőfokú végzettséggel rendelkezők tiszti tanfolyama (3 hónap), valamint a Tiszthelyettesi tanfolyam (4 hét). Mindegyik tanfolyam nappali képzési formában végezhető el. (Az előmeneteli és szakmai tanfolyamok rendszerét az 1. sz. ábra szemlélteti.)

A szakmai át- és továbbképző tanfolyamok sorába az alap tiszti szakmai tanfolyam, a rövid időtartamú tanfolyamok, a kiegészítő pedagógiai tanulmányok, az elektrotechnikusok gyakorló képzése, valamint az élethosszig tartó tanulás folyamatába tartozó ún. „Third Age University” tartozik. Ez utóbbi különleges, hároméves költségtérítéses képzés, ahova azok a középiskolai érettségivel rendelkezők jelentkezhetnek, akik már betöltötték a 45. életévüket. A képzés a nyugdíjkorhatár, de még aktív és az új iránt érdeklődő, fogékony idősebb generációt célozza meg, amely során angol nyelvet (kezdő és haladó szinten), számítógépes ismereteket, internethasználatot, valamint környezetvédelmi ismereteket tanulhatnak. A képzés teljesen nyitott, biztosított az átjárhatóság a más szlovák felsőoktatási intézményekben folyó hasonló képzésekkel, és összhangban van az egész életen át tartó tanulásról szóló törvény minden olyan tevékenységével, amelynek célja az ismeretek, készségek és képességek bővítése.¹⁹

¹⁹ 568/2009 Z.z. ZÁKON z 1. decembra 2009 o celoživotnom vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov. <https://www.minedu.sk/data/att/4125.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 18.)

NEMZETKÖZI TÖRZSTISZTI TANFOLYAM (INTERNATIONAL STAFF OFFICERS' COURSE, ISOC)

A látogatás ideje alatt lehetőségem nyílt a Nemzetközi Törzstiszti Tanfolyam törzse tevékenységének megismerésére is. Jozef Wesselényi alezredes, a tanfolyam parancsnoka tájékoztatójában beszélt az ISOC történetéről, a tanfolyamon részt vevő országok tisztjeiről, a tizenegy hetes krzus célkitűzéseiről, oktatási módszereiről és tematikájáról. Az ISOC-tanfolyam stratégiai célja a NATO-doktrínák és -eljárások (elsősorban a brit harcászati szintű) széles körű elterjesztésének támogatása, valamint a NATO-műveletek többnemzeti törzseiben tevékenykedő tisztjek felkészítése. Az ISOC-tanfolyam a korábbi JSOC-(Junior Staff Officers' Course) tanfolyam tematikáját és oktatási tananyagait viszi tovább. A JSOC-tanfolyamot 2002-ben brit vezetéssel és irányítással, valamint holland pénzügyi támogatással alapították, 2003-ban indult az első kísérleti kurzus kizárólag szlovák tisztjek részvételével. 2004–2007 között 10 tanfolyamot bonyolítottak le, 22 országból 431 résztvevővel. 2007 májusától teljes egészében átadták a szlovák félnek a szervezését, ekkor változott meg a hivatalos megnevezése is. A holland finanszírozás megmaradt 2014 végéig. A kurzust évente háromszor 20 fővel indítják. A tanfolyam résztvevői NATO (Albánia, Horvátország, Csehország, Észtország, Lettország, Németország, Lengyelország) és PfP- (Azerbajdzsán, Örményország, Grúzia, FYROM, Kazahsztán, Moldova, Montenegró, Szerbia, Ukrajna) országokból érkeznek. Minden tanfolyamon vannak szlovák résztvevők is. A legutóbbi ISOC-tanfolyamon a Defense Education Enhancement Program (DEEP) támogatással mongol résztvevők is voltak a hallgatók között. A DEEP-kezdeményezés kiemelt célja a biztonsági szektor működtetéséhez hozzájáruló oktatási intézmények fejlesztése, a NATO-kompatibilis oktatási, kiképzési és tervezési metodológia átadása a partnerek számára.²⁰

A törzstiszti tanfolyam a magas szintű előadásokat és a kicsoportokban folyó szindikátusi műhelymunkát, a gyakorlatokat és az egyéni tanulást ötvözi. Az előadók a NATO-főparancsnokságról érkeznek, valamint missziós tapasztalattal rendelkezők is vannak az előadók között. A hallgatók tevékenységét hetente áttekintik, a végén pedig a „final report”-tal értékelik.

A törzstiszti tanfolyam beiskolázási köre század/zászlóalj szintű szervezetekben szolgáló tisztjekre (főhadnagy, százados vagy őrnagy) terjed ki. A tizenegy hetes tanfolyam az adminisztrációs első héttel indul. A második héten az angol nyelvtudás felmérése, valamint a résztvevők tanfolyamra való felkészítése folyik. A három haderőnemet képviselő, heterogén célközönség szaknyelvi képzése komoly kihívást jelent, ezt az eltérő kulturális háttér és a nyelvi felkészültség terén megmutatkozó különbségek nehezítik. A törzstiszti tanfolyam hivatalos felhívása a STANAG 6001 meghatározásai alapján mért 3. 2. 3. 2. szintet írja elő a tanfolyamon való részvétel feltételeként. Az egyes országok eltérő vizsgáztatási rendszerei és a standardizálás alacsony foka miatt a résztvevők tudásszintje között a gyakorlatban azonban különbségek tapasztalhatók.

A harmadik modul a különböző haderőnemek és fegyvernemek NATO-doktrínák szerinti alkalmazásával kapcsolatos ismeretek bővítését szolgálja. Foglalkoznak a harcászati szintű harcoló erők, harctámogató és harci kiszolgáló támogató erők szervezeti struktúrájával, az egységek tevékenységével a szárazföldi műveletek, a nemzetközi környezetben végrehajtott béketámogató műveletek során. A műveleti tervezés folyamata a tanfolyam legfontosabb

²⁰ A DEEP-projektbe 2012 júliusáig Afganisztán, Azerbajdzsán, Grúzia, Irak, Kazahsztán, Mauritánia, Moldova, Mongólia, Örményország, Ukrajna és Üzbegisztán kapcsolódott be.

modulja, amelynek célja a harcászati és hadműveleti szintű műveletek előkészítése során a katonai döntéshozatali folyamathoz szükséges alapvető információk és ismeretek megismertetése és elsajátítása. A hallgatók a gyakorlatorientált modul során együttműködnek egymással és mentoraikkal. Megtanulják a döntéshozatali folyamat módszertanát és az eljárásokat. A tanfolyam befejező modulja idején/alatt támadó és védelmi műveletek végrehajtásával gyakorolják a műveleti tervezési folyamat során elsajátított elméleti ismereteket.

AZ AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Az oktatási intézményben az oktatók, a kutatók, a hallgatók, a szakmai előmeneteli, valamint az át- és továbbképző tanfolyamokon részt vevő tisztek és tiszthelyettesek számára számos hazai és külföldi előfizetett adatbázis (Springer, Ebscohost, Proquest, Ebrary) áll rendelkezésre, amelyekhez távoli hozzáférést is biztosítanak a felhasználók számára. Így azok nem csak az akadémiai IP-címmel rendelkező számítógépekről érthetők el és használhatók. Számos szabadon hozzáférhető adatbázis is elérhető (EZB – Elektronische Zeitschriftenbibliothek, Arianta – Polish scientific and professional electronic journals, Baztech – Polish Technical Journal Contents).²¹ A könyvtár honlapján elérhető a Szlovák Nemzeti Könyvtár, de bepillanthatnak a hallgatók a szlovákiai állami és magán felsőoktatási intézmények könyvtáraiba, valamint számos külföldi bibliotékába is. Elérhető a szlovák és külföldi elektronikus folyóiratok is ábécésorrendben.

ZÁRSÓ

A szlovák és a magyar katonai felsőoktatást, a líptószentmiklósi akadémiát és jogelőd oktatási intézményeit évtizedes oktatási és kutatási együttműködés fűzi a Nemzeti Közszolgálati Egyetemhez és jogelőd intézményeihez.

1996. február 14-én a jogelőd intézmények, a Szlovák Nemzeti Felkelés Katonai Akadémia és a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia kötött együttműködési megállapodást, amelyben a tudományos-technikai, az oktatási, kulturális, valamint a sport területére kiterjedő, a kölcsönösségen alapuló közös programokat és tevékenységeket rögzítették. Az azóta eltelt évek mindkét oktatási intézmény életében jelentős változást hoztak a katonai felsőoktatás koncepciójában és stratégiájában, az intézmények feladataiban, szervezeti felépítésében, a képzési programok tartalmában, a karrier- és előmeneteli rendhez kapcsolódó át- és továbbképzésekben. Az intézmények közötti együttműködést 2007-ben és 2014-ben megújították.

A líptószentmiklósi Katonai Akadémia széles körű Erasmus partnerkapcsolatokkal rendelkezik, elsősorban a közép-európai régióban: Védelmi Egyetem – Brno, Nemzetvédelmi Egyetem – Varsó, Nemzeti Közszolgálati Egyetem – Budapest, Henri Coanda Légierő Akadémia – Brassó, Tadeusz Kosciuszko Táborszó Légierő Akadémia – Wrocław, Mária Terézia Katonai Akadémia – Bécs, Helmut Schmidt Egyetem – Hamburg, Cseh Köztársaság Rendőrákadémiája – Prága, Andrzej Frycz Modrzewski Krakói Egyetem, Boleslaw Markowski Kereskedelmi Főiskola – Kielce, Közigazgatási Főiskola – Bielsko-Biala, Üzleti és Vállalkozási Egyetem – Ostrów, Vassil Levszki Nemzeti Katonai Egyetem – Veliko, Műszaki Egyetem – Kaunas.

²¹ Az akadémiai könyvtár honlapján elérhető adatbázisok: <http://ak.aos.sk/e-zdroje/elektronicke-informacne-zdroje.html> (Letöltés időpontja: 2014. 01. 03.)

Az Erasmus keretén belüli oktatócsere jó példája a kapcsolatoknak, mert kiváló lehetőséget biztosít a szakmai és tudományos együttműködés további erősítésére. Az oktatói mobilitás során hasznos ismeretet, megfontolandó és követendő megoldásokat oszthatunk meg egymással.²²

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Kelemen, Miroslav: *Plánovaná zmena a nová kvalita v školstve. Vojenské reflexie*, 2007. číslo 2. str. 48–56. Národná vojenská akadémia maršala Andreja Hadika v Liptovskom Mikuláši.
- Kelemen, Miroslav – Hirka, Ivan – Baláž, Jaroslav: *Národný systém vojenského vzdelávania a profesionálneho rozvoja personálu OS SR v 21. storočí. Vojenské reflexie*, 2006. číslo, 1. 7–13. Národná vojenská akadémia maršala Andreja Hadika v Liptovskom Mikuláši.
- Ročenka Ministerstva obrany Slovenskej republiky 2012. Bratislava, 2013, 166. http://www.mod.gov.sk/data/disk/Rocenka_MO_SR_2012.pdf
- Ročenka Ministerstva obrany Slovenskej republiky 2013. Bratislava, 2014. 139. http://www.mod.gov.sk/data/disk/Rocenka_MO_SR_2013.pdf
- Siposné Kecskeméthy Klára: *A szlovák katonai felsőoktatás. Honvédségi Szemle*, 2009/2., 29–32.
6. Štatút Akadémie ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika Č. p.: SEOPMVL-9-87/2013-OPePoS z 11.januára 2013. http://www.aos.sk/dokum/statut_aos_2012.pdf
- Vaněk, Oldřich: *Vojsko v Liptove (stručný náčrt histórie 1918–1990)*. VVTŠ, Liptovský Mikuláš 1993, 128.
- Vojenská akadémia v Liptovskom Mikuláši, 1993–2003. 10. výročie vzniku vysokého vojenského školstva v Liptove, 2003, 108.
- Výročná správa o činnosti za rok 2012, Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Liptovský Mikuláš, 2012,142. <http://www.aos.sk/dokum/vsoc2012.pdf>
- Výročná správa o činnosti za rok 2013, Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Liptovský Mikuláš, 2013,141. <http://www.aos.sk/dokum/vsoc2013.pdf>

²² Lásd Siposné Kecskeméthy Klára: A katonák hozzájárulása a közös európai kultúra kialakításához: a Katonai Erasmus. Honvédségi Szemle, 2009/3., 36–38., valamint Siposné Kecskeméthy Klára: Egyenruhás Erasmus. Európai Tükör, 2010/6., 88–95.

Tuba Zoltán százados:

A REPÜLÉSMETEOROLÓGIA BIZTONSÁGTECHNIKAI VONATKOZÁSAI

ÖSSZEFOGLALÓ: Az írás célja, hogy röviden, összefoglaló jelleggel bemutassa a repülésmeteorológia biztonságtechnikai vonatkozásait. A szerző elsőként a biztonságtechnika és a meteorológia tudományának fejlődését és jelenlegi állapotát láttatja, majd az egyes szakterületek kapcsolódási pontjait határozza meg és mutatja be. Ezt követően konkrét példákon keresztül összekapcsolja a két vázolt szakterületet, ami igazolja a repülésmeteorológia potenciális szerepét a hatékonyság növelésében.

KULCSSZAVAK: repülésmeteorológia, biztonságtechnika, légi katasztrófa, repülésbiztonság

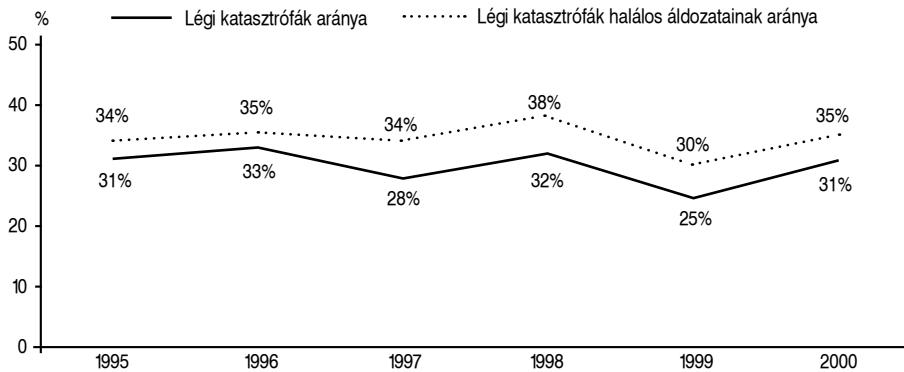
BEVEZETÉS

Első közelítésben biztonság alatt valaminek vagy valakinek a veszélymentes állapotát értjük. Be kell látnunk, hogy ez egy rendkívül leegyszerűsített fogalmi meghatározás, hiszen ha a fennálló veszélyek elhárításához szükséges eszközökkel, kelléktárral rendelkezünk, és a fellépő veszélyeket képesek is vagyunk eliminálni, akkor szintén a biztonság állapotáról beszélhetünk. A kérdést technikai értelemben vizsgálva a műszaki tudományok egy olyan területéhez jutunk, amely a biztonsággal kapcsolatos kérdésekre adott gyakorlati válaszokat fogalmazza meg. „Biztonságtechnikának nevezzük tehát a műszaki tudományok azon területét, amelynek feladata a különféle objektumok és rendszerek biztonságának növelése, az embert érő káros hatások és a vagyoni kár kockázatának csökkentése, igénybe véve ehhez műszaki, szervezési, egészségügyi, gazdasági intézkedéseket és eszközöket.”¹

A repülés mint veszélyes üzem a kezdetektől kiemelt figyelemmel fordult az objektív valóság két állapota, a biztonság és a veszély közül a negatív oldal felé. Ez segítette azt, hogy a repülési és a hozzá tartozó üzemeltetési, technológiai, kiszolgálási és biztonsági eljárások mélyen kidolgozottakká váltak, és fejlődésük ma is folyamatos. Ehhez a kontinuitáshoz nyilvánvalóan szükség van arra, hogy a jelentkező biztonsági problémák marginalizálása helyett azok tényszerű, részletekbe menő kivizsgálása és értékelése történjen meg. Mindezekhez a pontosan szabályozott és globálisan harmonizált jogszabályi, szabályozási háttér, valamint a kialakult hatósági rendszer és intézményi struktúra is nagyban hozzájárul.

A repülések kiszolgálásának egy nem túl nagy, de annál fontosabb szeletét képezi a meteorológiai támogatás. A meteorológia érdemi szerepére utal az a tény is, hogy az üzemeltetés során fellépő biztonsági problémák legsúlyosabb eseteinek, a halálos áldozattal járó repülési katasztrófáknak a számottevő része időjárás okokra vezethető vissza. Erre mutat példát az 1. ábra, amely a jelzett időszakban az Amerikai Egyesült Államokban bekövetkezett halálos áldozattal járó, időjárás faktorra visszavezethető katasztrófák és a halálos áldozatok arányának alakulását szemlélteti.

¹ Kiss Sándor: Biztonságtechnika alapjai. Főiskolai jegyzet. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolai Kar, Budapest, 2004, 6.

1. ábra Az időjárás okkal összefüggésbe hozható légi katasztrófák és halálos áldozataik aránya a teljes esetszámhoz viszonyítva (Saját szerkesztés)

Forrás: Douglas C. Pearson: „VFR Flight Not Recommended”. A Study of Weather-Related Fatal Aviation Accidents. Technical Attachment, NOAA/National Weather Service, SR SSD 2002-18, 2002, <http://www.srh.noaa.gov/topics/attach/html/ssd02-18.htm> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 05.)

Az esetek több mint negyedét mindkét statisztika szerint kitevő hányad egy része a nem megfelelően megvalósított vagy alkalmazott meteorológiai támogatással összefüggésben következett be és vezetett a katasztrófahelyzet kialakulásához. Ez a kérdéskör motiválja jelen dolgozat megírását is, amely kapcsolódási pontot, pontokat kíván találni a repülőcsapatok biztonsági, biztonságtechnikai kérdései és a repülésmeteorológia tudománya között. Ugyan egyes biztonságtechnikai területek felmerülő problémái kevésbé fajsúlyosak, és nem közvetlenül kapcsolódnak a fent bemutatott példához, de ennek ellenére ezek a területek is a vizsgálat tárgyát képezik.

BIZTONSÁGTECHNIKA

Az embert már a társadalom primitív fejlettségi szintjén is komolyan foglalkoztatták saját és közvetlen környezetének biztonsággal kapcsolatos kérdései. Innen azonban rendkívül hosszú út vezetett a biztonságtudomány jelenlegi formájához és a bevezetésben is tárgyalt meghatározáshoz hasonló definíciók kialakulásához. A következőkben a biztonságtechnika biztonságtudományon belül elfoglalt helyét és betöltött szerepét mutatom be vázlatosan.

A biztonságtudomány négy fő részre bontható:

- biztonsági filozófia;
- alap biztonságtudomány;
- biztonságtechnikai tudomány;
- biztonságtechnika.²

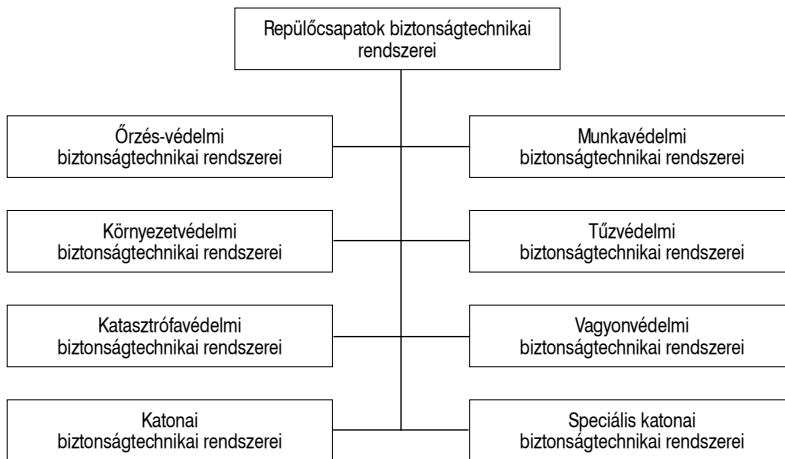
A biztonsági filozófia adja a biztonsági kérdések elméleti megközelítésének tudományos háttérét. A multidiszciplináris bázison nyugvó alap biztonságtudomány a biztonsági filozófia által meghatározott kereteken belül határozza meg a biztonsági kutatások elméleti alapját. Az elméleti kutatások eredményeinek gyakorlatban való alkalmazhatóságát a biztonságtechnikai tudomány vizsgálja. Az arra alkalmas eljárások, eszközök stb. tényleges gyakorlati alkalmazásának technikai, technológiai feltételeit pedig a biztonságtechnika határozza meg.

² Kiss Sándor: i. m. 16.

A biztonságtudomány fentiekben meghatározott fő részei természetesen jóval bővebben kifejezhetők, és vertikumukban további összetevőkre bonthatók fel. Írásom témája szempontjából azonban ez lényeges többletinformációt nem hordoz.

Első közelítésben a biztonságtechnika tehát az emberi élet és az anyagi javak megóvása érdekében alkalmazott eszközök és eljárások komplex alkalmazását segíti, a technikai, technológiai lehetőségek maximális kiaknázásával párhuzamosan. Ugyanakkor Jakab állításával egyetértve: „a műszaki-technikai oldal önmagában kevés, ha nincs, aki szakszerűen alkalmazza, akkor csak egy holt technikai halmaz. A fogalomkörbe tehát célszerű bevenni a szakmai erőforrásokat is.”³ Tehát egy biztonságtechnikai rendszer az alkalmazott technikát, technológiát és az azokat alkalmazó emberi erőforrást együttesen jelenti.

A repülőcsapatok esetén az alkalmazott biztonságtechnikai rendszerek magukban foglalják az általános biztonságtechnikai rendszereket, amelyeket az adott alakulat speciális feladataihoz igazítottak vagy egészítettek ki. Ezeket a rendszereket a 2. ábra szemlélteti. Az egyes szegmensek részletesebb leírását Jakab vonatkozó munkájában találhatja meg az olvasó, a meteorológiával összekapcsolható területeket azonban a későbbiekben részletesebben kifejtem.

2. ábra A repülőcsapatok biztonságtechnikai rendszerei

Forrás: Jakab László: Biztonságtechnikai rendszerek a repülőcsapatoknál.

Repüléstudományi Közlemények, 2010/3. http://www.szrfk.hu/rtk/folyoirat/2010_3/2010_3_Jakab_Laszlo_2.html (Letöltés időpontja: 2015. 01. 05.)

REPÜLÉSMETEOROLÓGIA

A meteorológia a légkör tudománya. Tanulmányozza és leírja a légkört, illetve az abban lejátszódó időjárási folyamatokat. Inter- és multidiszciplináris tudomány lévén főként a természettudományok határmezsgyéin mozog, illetve azok eszközrendszerét használja fel. Nyilvánvaló, hogy a jelen tanulmány szempontjából alapvetően annak egy szűkebb területét, a közlekedésmeteorológiát, ezen belül is a repülésmeteorológiát kell vizsgálat alá

³ Jakab László: Biztonságtechnikai rendszerek a repülőcsapatoknál. Repüléstudományi Közlemények, 2010/3. http://www.szrfk.hu/rtk/folyoirat/2010_3/2010_3_Jakab_Laszlo_2.html (Letöltés időpontja: 2015. 01. 05.)

vetnünk. A repülésmeteorológia a meteorológia tudományának egy olyan, elsődlegesen gyakorlati alkalmazású ágát jelenti, amely a légi közlekedés, a légi szállítás feladatainak és egyéb állami célú repüléseknek az időjárás korlátozó tényezőihez igazodva végzi szolgáltatótevékenységét. Ez a szolgáltatótevékenység elsősorban a repülőterek és a leszállóhelyek meteorológiai viszonyainak előírt pontossággal történő mérését, valamint a feladatok és a repülőeszközök időjárás határértékeihez igazodó veszélyfigyelmeztetések, előrejelzések készítését és terjesztését jelenti. Az előírásokat hazánkban is nagy nemzetközi szervezetek, mint például a Meteorológiai Világszervezet (WMO⁴) és a Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet (ICAO⁵) ajánlásaihoz és – az állami célú repülések esetében – a vonatkozó szakutasításokban, rendeletekben, törvényekben meghatározott keretekhez igazítják. A kiszolgálás során alkalmazott időjárás minimumértékeket pedig a felhasználók határozzák meg. Ezeknek azért van kiemelt szerepük, mert az alkalmazott repülőeszközök biztonságos üzemeltetéséhez szükséges környezeti feltételek határait jelölik ki. Az esetek egy részében ezek a határértékek nem a repülések automatikus korlátozását, hanem adott körülmények között a végrehajtást biztonságossá tévő eljárások, eszközök alkalmazásának szükségességét jelentik.

A meteorológiai támogatás végrehajtására rendszeresített alegységek nemcsak a repülések közvetlen támogatását végzik, hanem a repülőcsapat egyéb szakfeladatainak, biztosító- és kiszolgálótevékenységének a teljesítéséhez is szolgálnak meteorológiai információt. Ennek keretében a felhasználói igényekhez igazodó formában biztosítják a szükséges előrejelzések, mérési és megfigyelési adatok, klimatológiai összesítések rendelkezésre állását. Természetesen ez utóbbi feladatok összes munkájukból lényegesen kisebb szeletet képviselnek, mint a repülések közvetlen meteorológiai támogatása.

KAPCSOLÓDÁSI PONTOK

Az előző két fejezetet kapcsoljuk össze egy indirekt megközelítéssel! Induljunk ki a repülésbiztonság egy definíciójából, és keressük meg a repülésmeteorológia és a biztonságtechnika szerepét és kapcsolódását a témához. Ahogyan Németh írja: „A repülésbiztonság (...) azoknak az elsősorban állami és nemzetközi készségeknek és képességeknek a rendszere, amelyek a repülés kapcsán felmerülő veszélyhelyzetekre, kihívásokra képesek hatékony válaszokat adni.”⁶ A potenciális és a létező veszélyhelyzetek megelőzését és elhárítását a repülésbiztonságra ható tényezők meghatározásával, analízisével kell kezdeni, majd a megszerzett ismeretek alapján a megfelelő biztonságtechnikai eljárások, eszközök alkalmazásával kell a valós veszélyt ténylegesen megelőzni vagy elhárítani.

Dudás szerint a nem azonosítható vagy rejtett tényezők mellett a repülésbiztonságot objektív és szubjektív tényezők befolyásolják.⁷ A repülőtechnika és a környezet az objektív, a humán faktor, az ember pedig a szubjektív tényezőkhöz sorolható. Nem lehet nem észrevenni az összhangot a biztonságstudomány *kapcsolati törvényével*, amely a biztonságstudomány vizsgálatainak színterére vonatkozik. E törvény szerint az ember–technika–környezet kapcsolatrendszer adja a vizsgálatok színterét, amelyet komplex módon kell kezelni, figyelve a

⁴ World Meteorological Organization.

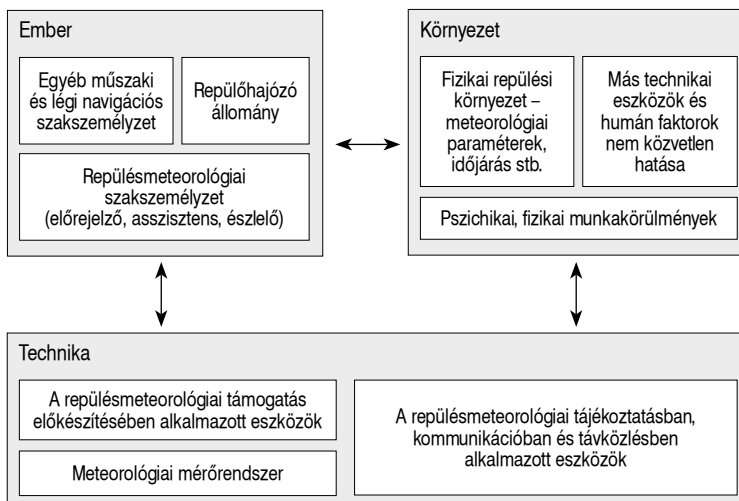
⁵ International Civil Aviation Organization.

⁶ Németh József: A repülésbiztonság mint stratégiai kérdés. Repüléstudományi Közlemények, 2004/2. http://www.szrfk.hu/rtk/kulonszamok/2004_cikkek/nemeth_jozsef.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 01. 05.)

⁷ Dudás Zoltán: Repülőesemény statisztikák. Repüléstudományi Közlemények, 2006/2. http://www.szrfk.hu/rtk/kulonszamok/2006_cikkek/dudas_zoltan.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 01. 05.)

rendszer belső interakcióira. A repülésbiztonság eszközrendszere tehát a biztonság tudomány elvi alapjaira támaszkodva törekszik a repülések veszélymentes állapotának kialakítására és fenntartására. A repülésbiztonság esetében a kapcsolatrendszer emberi elemét a repülőeszközök üzemeltetői, a műszaki és a különböző légi navigációs szakszemélyzetek adják. Ez utóbbiba tartoznak a meteorológiai támogatás végrehajtásáért felelős szakemberek is. A humán faktor fontosságát igazolja Magyarország Nemzeti Légügyi Stratégiája is, amely a következőképpen fogalmaz: „A repülésbiztonság szavatolásának legfontosabb eleme a jól képzett, kompetens és motivált ember, szakember, szakszemélyzet, illetve az emberi tényező kikerülhetetlen tárgyköre.” Az idézett sorok egyértelműen alátámasztják Jakab bevezetőben citált mondatait is.

A technika magát a repülőeszközt és az üzemeltetéséhez szükséges összes technikai eszközt jelenti. A környezet összetett módon értelmezhető: magában foglal minden olyan külső hatást, amelynek az emberi és a technikai tényezők ki vannak téve és amely a tevékenységükre befolyással lehet. A repülésmeteorológia feladata, hogy a repülés fizikai környezetének, azaz a meteorológiai állapotathatározóknak a mérésével és előrejelzésével a környezet időjárás körülményeit kiszámíthatóvá, tervezhetővé tegye. Ezt a kapcsolatrendszert a 3. ábra szemlélteti.

3. ábra A repülésmeteorológia kapcsolati rendszerének biztonság tudományi megközelítése (Saját szerkesztés)

Az ábrán csak a kapcsolatrendszer repülésmeteorológiai szempontból mérvadó elemei vannak feltüntetve. A kétirányú nyilak jelölik az egyes elemek közötti kapcsolatokat, amelyek a valóságban az egyes alszegmentek közötti kölcsönös egymásra hatásban és függőségben nyilvánulnak meg. A fő elemeken belüli alszegmentek között is fennállnak a fentiekben említett kapcsolatok. A kapcsolatrendszer egyes elemei kölcsönösen is hatnak/hathatnak egymásra, és ez az interakció az eredeti hatást gyengítve vagy erősítve is felléphet. Más szavakkal kifejezve: az eredeti hatás negatív vagy pozitív visszacsatolási mechanizmust indíthat el, ami azt eliminálhatja vagy éppen túlzott mértékűvé teheti.

Ilyen pozitív visszacsatolásra példa a repülésmeteorológia témaköréből a felületi jégakkreció megjelenése a repülőgép belépőélein. Hasonló jegesedési környezetben haladó gép esetén a jégbevonat megjelenése a belépő felületének növekedését okozza, a nagyobb felület pedig gyorsabb jéglerakódáshoz vezet. A kezdetben elhanyagolhatónak tűnő jegesedés a repülőgépre gyakorolt hatása miatt jégtelenítőberendezés vagy jégtelenítő eljárás alkalmazását teheti szükségessé. A repülésbiztonság növelése tehát a vizsgált kapcsolatrendszer

elemein alkalmazott biztonságtechnikai eszközökön és eljárásokon keresztül valósítható meg. Az előbbire szolgálhat példaként Óvárinak a repülőgépek jégtelenítőberendezéseivel foglalkozó cikke.⁸ Az utóbbira hoz fel több példát Dudás és Fábíán közleménye,⁹ valamint Tuba munkája,¹⁰ melyek közül az első a repülésbiztonságot potenciálisan javító modern repülésirányítási eljárásokat mutatja be, az utóbbi pedig a jegesítő körülmények elkerülésének elméleti, módszertani megközelítésével foglalkozik.

Természetesen a fentiekben leírtak analógiájára megvizsgálhatjuk a repülőcsapatok biztonságtechnikai rendszereit, amelyek valamilyen módon, akár áttételesen is, a repülésbiztonság szavatolását szolgálják. Minden esetben az adott biztonságtechnikai rendszer ember–technika–környezet kapcsolatrendszerét kell elemenként vizsgálat alá vonnunk, különös tekintettel arra, hogy az egyes elemek milyen mértékben érintettek meteorológiai, klimatológiai tényezők által, és hogy speciális meteorológiai támogatással a rendszer hatékonysága növelhető-e.

Az első, talán leginkább érintett terület a *repülőcsapatok speciális katonai biztonságtechnikai rendszerei*, amely magában foglal a repüléssel közvetlenül kapcsolatba hozható minden biztonságtechnikai rendszert a korábban már említett jégtelenítőberendezésektől és eljárásoktól kezdve a repülőgép-fedélzeti fegyverek biztonságtechnikáján keresztül egészen a légiforgalmi irányítás minden ilyen irányú eszközig, eljárásáig. A légköri körülmények, illetve azok változásai közvetlen hatást gyakorolnak a légi járművek, fegyverzetük, biztonságtechnikai rendszereik üzemeltetésére és az alkalmazandó eljárások kiválasztására.

A *környezetvédelem biztonságtechnikája* szintén kapcsolatba hozható a meteorológia tudományával, eszközeivel. Ilyen terület például a zajvédelem, ugyanis a hang terjedését többek között a szélirány, a szélesebesség és a hőmérséklet térbeli eloszlása is befolyásolja. A hazai repülőcsapatoknál ugyan a meteorológiai előrejelzésekhez igazodó napi rutin szerinti eljárásokat nem alkalmaznak a zajcsökkentés érdekében, de a lakosság elégedetlensége jelzi, hogy a probléma jelen van. Az erősödő civil érdekérvényesítő képesség miatt jó esély lehet ilyen eljárások bevezetésére, amelyek egyébként például a Budapest Liszt Ferenc nemzetközi repülőtéren is a napi rutin részét képezik. A környezetvédelem biztonságtechnikája terén a talaj- vagy levegőszennyezés lehet még érintett. Szabó is említi munkájában a csapadék szerepét a talajszennyezés során.¹¹

A *munkavédelem biztonságtechnikája* területéről közvetlen kapcsolatként a tüzelőanyag-feltöltés során alkalmazott villámvédelmi eljárásokat említhetnénk. A tüzelőanyag vételezése és átfajtása ugyanis – a villámcsapás veszélye miatt – zivatartevékenység idején nem megengedett. A végrehajtást végző állomány azonban nincsen közvetlen kapcsolatban a meteorológiai csoportokkal, hanem a repülésirányításon keresztül kapja meg az ehhez szükséges meteorológiai információt, a legtöbb esetben csak a végrehajtásra kért engedély megtagadása formájában.

⁸ Óvári Gyula: Biztonságtechnika a repülésben: A repülőeszközök jégtelenítő-rendszerei. Repüléstudományi Közlemények, 2008/2. http://www.szrfk.hu/rtk/kulonszamok/2008_cikkek/Ovari_Gyula_poszter.pdf.

⁹ Dudás Zoltán – Fábíán Anikó: Repülésbiztonság irányítási rendszerek. Repüléstudományi Közlemények, 2012/2. http://www.szrfk.hu/rtk/kulonszamok/2012_cikkek/85_Dudas_Zoltan-Fabian_Aniko.pdf.

¹⁰ Tuba Zoltán: Merevszárnyú repülőgépek felületi jegesedésének alternatív csökkentési módszerei. Repüléstudományi Közlemények, 2014/1. http://www.repelestudomany.hu/folyoirat/2014_1/2014-1-06-0174_Tuba_Zoltan.pdf.

¹¹ Szabó Zsolt: A katonai repülőtéri talajszennyezés megelőzésének biztonságtechnikai lehetőségei. Repüléstudományi Közlemények, 2011/1. http://www.szrfk.hu/rtk/folyoirat/2011_1/2011_1_Szabo_Zsolt_2.html (Letöltés időpontja: 2015. 01. 05.)

A biztonságtechnika többi területéről direkt, közvetlen kapcsolatot nem említhetünk, de ez nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy bármelyik terület érintett lehet a meteorológiai kiszolgálás terén, és adekvát információkkal működése, eljárásai hatékonyabbá tehetők.

A környezet repülésmeteorológiai szempontból legfontosabb eleme tehát maga a légkör, a repülések és egyes biztonságtechnikai rendszerek valós, fizikai környezete. Ez a környezeti elem az, amely a legnagyobb befolyással bír a humán faktor és a technika szempontjából is. Szerepe kettős a teljes rendszer kapcsolati hálójában, hiszen egyrészt közvetlen hatást gyakorol az elemekre, másrészt jövőbeli változásait előrejelezve a fellépő veszélyekkel szemben várhatóan alkalmazásra kerülő biztonságtechnikai eszközök, eljárások alkalmazási módjai is jobban prognosztizálhatók.

ÖSSZEGZÉS

Írásomban röviden, áttekinthető jelleggel bemutattam a biztonságtechnika és a repülésmeteorológia helyét és szerepét saját tudományterületükön belül. A repülésbiztonságon és a környezeti hatások által érintett biztonságtechnikai rendszereken keresztül a két terület potenciális összekapcsolása is megtörtént. Ezt követően a repülésmeteorológia biztonságtudományi szempontból releváns kapcsolatrendszerét tekintettem át. Az egyes elemek közötti konkrét kapcsolatok feltárása hozzájárulhat a repülőcsapatok biztonságtechnikai rendszereinek hatékonyabb üzemeltetéséhez, ezen keresztül pedig a repülésbiztonság növeléséhez is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Dudás Zoltán: *Repülőesemény statisztikák*. Repüléstudományi Közlemények, 2006/2. http://www.szrfk.hu/rtk/kulonszamok/2006_cikkek/dudas_zoltan.pdf
- Dudás Zoltán – Fábian Anikó: *Repülésbiztonsági irányítási rendszerek*. Repüléstudományi Közlemények, 2012/2. http://www.szrfk.hu/rtk/kulonszamok/2012_cikkek/85_Dudas_Zoltan-Fabian_Aniko.pdf
- Jakab László: *Biztonságtechnikai rendszerek a repülőcsapatoknál*. Repüléstudományi Közlemények, 2010/3. http://www.szrfk.hu/rtk/folyoirat/2010_3/2010_3_Jakab_Laszlo_2.html
- Kiss Sándor: *Biztonságtechnika alapjai*. Főiskolai jegyzet. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolai Kar, Budapest, 2004.
- Nemzeti Légügyi Stratégia. http://www.haif.org/archiv/NLS_Final.pdf
- Németh József: *A repülésbiztonság mint stratégiai kérdés*. Repüléstudományi Közlemények, 2004/2. http://www.szrfk.hu/rtk/kulonszamok/2004_cikkek/nemeth_jozsef.pdf
- Óvári Gyula: *Biztonságtechnika a repülésben: A repülőeszközök jégtelenítő rendszerei*. Repüléstudományi Közlemények, 2008/2. http://www.szrfk.hu/rtk/kulonszamok/2008_cikkek/Ovari_Gyula_poszter.pdf
- Pearson, Douglas C.: „VFR Flight Not Recommended” *A Study of Weather-Related Fatal Aviation Accidents*. Technical Attachment, NOAA/National Weather Service, SR SSD 2002-18, 2002. <http://www.srh.noaa.gov/topics/attach/html/ssd02-18.htm>
- Szabó Zsolt: *A katonai repülőtéren talajszennyezés megelőzésének biztonságtechnikai lehetőségei*. Repüléstudományi Közlemények, 2011/1. http://www.szrfk.hu/rtk/folyoirat/2011_1/2011_1_Szabo_Zsolt_2.html
- Tuba Zoltán: *Merevszárnyú repülőgépek felületi jégesedésének alternatív csökkentési módszerei*. Repüléstudományi Közlemények, 2014/1. http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2014_1/2014-1-06-0174_Tuba_Zoltan.pdf

Dányádi Bese:

EBOLA: NÖVEKVŐ KOCKÁZAT, NEM CSAK NYUGAT-AFRIKÁBAN

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző a 2014-ben Nyugat-Afrikában kitört és jelenleg is zajló, szokatlanul sok áldozattal, európai megbetegedésekkel is járó járvány kapcsán készített áttekintő elemzést a betegségről. Részletesen és közérthető módon ismerteti a betegséggel kapcsolatos legkorszerűbb, legfrissebb orvosi ismereteket; tárgyalja többek között a betegség történeti vonatkozásait, terjedésének módját és az általa kiváltott kórkép tüneteit, a diagnózis és terápia legkorszerűbb módjait. A legújabb eljárásrendek mellett kitér a bioterrorizmus és egy esetleges európai járvány aktuális kérdéseire is.

KULCSSZAVAK: Ebola vérzések, láz, Ebola-vírusbetegség, Ebola-járvány, bioterrorizmus, patogenezis, kezelés

Nyugat-Afrika országai 2014-ben a történelem eddigi legnagyobb Ebola-vírus okozta járványával szembesültek. Az első igazolt fertőzöttek felbukkanása (2014. március) óta a jelenleg is terjedő járvány során 2014. december 31-ig 20 381 beteget tartottak nyilván, ebből 7989 esetben volt halálos a fertőzés. [26, 1, 32] A betegség történetében most először alakult ki járvány Nyugat-Afrikában (Guinea, Libéria, Sierra Leone), eddig főleg Közép-Afrika volt érintett. [26, 25] Első ízben fordult elő, hogy Afrikán kívül is igazoltak fertőzéseket (az Egyesült Államokban négy, Spanyolországban egy, és az Egyesült Királyságban is egy esetben). [6]

A BETEGSÉG FELFEDEZÉSE, KÓROKOZÓK

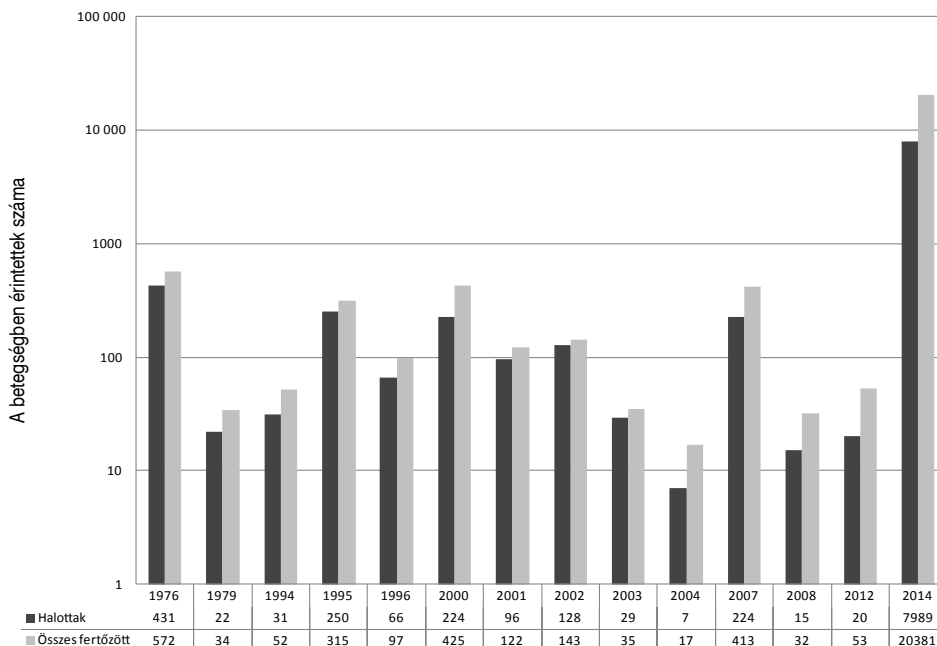
Vérzések láz tünetegyüttest több különböző rendszertani csoportba tartozó víruscsalád okozhat, ezek egyike a *Filovírus család*, melynek jelenleg ismert képviselői az 1967-ben felfedezett Marburg-vírusnemzetségbe tartozó Marburg-vírus, illetve az 1976 óta ismert Ebola-vírusnemzetség. Az Ebola-vírusnak eddig 5 fajtát írták le: Zaire Ebola-vírus (EBOV), Szudán Ebola-vírus (SUDV), elefántcsontparti (más néven thai-erdei) Ebola-vírus (TAFV), Bundibugyo Ebola-vírus (BDBV), Reston Ebola-vírus (RESTV). A Filovírus család képviselői negatív szálú ribonukleinsav (RNS) örökítőanyaggal rendelkeznek, és nevüket igen változatos, „filamentózus”, azaz fonalszerű alakjukról kapták. [9, 13]

Az Ebola-vírusnemzetség az 1976-ban Zaireben (ma Kongói Demokratikus Köztársaság) észlelt első járvány helyszínéhez közeli *Ebola folyóról kapta a nevét*. Első felbukkanása óta Közép-Afrikában számos kiterjedt, nagyszámú halálos áldozatot követelő járvány alakult ki, melyekben *EBOV* (Gabon, Kongó, Kongói Demokratikus Köztársaság) és *SUDV* (Szudán, Uganda) volt a kórokozó. [9, 13]

1994-ben harmadik falként írták le a *TAFV*-t: egy, az elefántcsontparti Thai Forest Nemzeti Parkban dolgozó etnológus fertőződött meg azt követően, hogy egy ismeretlen betegség által megtizedelt csimpánzcsoport egyik tagján boncolást végzett. Mindmáig ez az egyetlen ismert TAFV fertőzési eset. [9, 13]

BDBV okozta járványt eddig csak két, kisebb járványban igazoltak 2007-ben és 2012-ben. [34, 24]

A Reston Ebola-vírus (RESTV) első ízben 1989-ben az Amerikai Egyesült Államokban, Reston városban rutineljárásként karanténba került, a Fülöp-szigetektől származó majmokon észlelték. [18] Később a vírus jelenlétét a Fülöp-szigetek több pontján kimutatták, többek között farmon tenyésztett sertésekből is. Jelenlegi tudásunk szerint ez az Ebola faj emberben csak tünetmentes fertőzést alakít ki. [32]

I. ábra Ebola-járványok 1976 és 2014 között. A betegség felfedezése (1976) óta észlelt jelentősebb Ebola-járványokban megfertőződött, illetve elhalálozott személyek száma logaritmus skálán ábrázolva. A 2014-es járványra vonatkozó értékek a 2014. december 31-i adatokat tükrözik. Az évszámok a járványok kitörésének évét jelölik. (A szerző saját ábrája [26 alapján].)

A VÍRUS ÉLETCIKLUSA, TERJEDÉSE

Minden vírusnak, így az Ebola-vírusnak is, életciklusa során a szaporodáshoz *gazdaszervezetre* van szüksége, melynek sejtjeiben a vírus sokszorozódhat, majd a fertőzött sejtetől kijutva újabb gazdát fertőzhet meg, legtöbbször annak halálát okozva. Az Ebola vérzéses láz kórokozója állatok közvetítésével jut át az emberre (zoonosis). Az ember, a főemlősök, egyes rágcsálók, illetve kis termetű esőerdei szarvasfélék végső gazdái a vírusnak. A fertőzésnek két kimenetele lehet: vagy a gazdaszervezet halálát okozza, vagy a gazdaszervezet immunrendszere legyőzi a fertőzést, és így vírust tovább nem ürít. Mivel az Ebola vérzésesláz-járványok előfordulása sporadikus (véletlenszerű, rendszertelen), régóta feltételezték un. *reservoir* (*hordozó*) *állatfajok* jelenlétét, melyekben a kórokozó a járványok közti időszakban megbújhat. [9, 13, 32]

2005-ben sikerült először igazolni, hogy egyes fán élő, *gyümölcssevő denevérekben* a vírus tartósan jelen lehet anélkül, hogy azok pusztulását okozná. [22] A 2007 májusa és novembere között a Kongói Demokratikus Köztársaságban kitört járvány háttérben bizonyítani is sikerült a járványt kiváltó első megbetegedések okaként a közvetlen érintkezést gyümölcssevő denevérekkel. [21] A 2014-es nyugat-afrikai járványt kiváltó első megbetegedést nagy valószínűséggel szintén denevérek okozták. [24] A hordozó fajokban tünetmentes, vagy enyhe tüneteket okozó idült (krónikus) fertőzés alakul ki, melynek során az állat nem, vagy csak alig ürít vírusrészecskéket. Más vírussal történő felülfertőződés, a táplálékkínálat változása, vemhesség vagy egyéb külső ingerek hatására az állatban a vírusfertőzés aktiválódik, masszív vírusürítés lép fel, kialakítva ezzel a vírus továbbterjedésének lehetőségét valamely végső gazdára. [14, 31]

Az ember fertőződhet a hordozó fajokkal (denevér) történő közvetlen érintkezés útján, illetve más végső gazdaszervezetekkel (csimpánz, gorilla, antilop, fertőzött ember) történő érintkezést követően is. *A vírus szervezetbe jutása* három lehetséges úton valósulhat meg: nyálkahártyán keresztül (száj-, orr-, bél-, hüvelynyálkahártya), hámsérüléseken keresztül (horzsolások, vágások, harapások stb.), vagy közvetlenül a véráramba jutva (fertőzött sebészi vagy vérvételi eszköz, fertőzött vérkészítmény). [13] A vírus bejutva a szervezetbe számos szerv szöveteit képes megfertőzni (lásd írásom későbbi részeiben), ezért a beteg vére, bőre és minden testváladéka (nyál, könny, széklet, vizelet, ejakulátum, verejték) alkalmas a vírus átadására. A legtöbb emberi megbetegedés a fertőzöttel vagy a betegségben elhunytak testével való direkt kontaktus útján jön létre (pl. beteg családtag ápolása, részvétel Ebola-fertőzésben elhunyt személy tradicionális temetési szertartásán). [4] Nincs bizonyíték arra, hogy a kórokozó megfelelő főzést vagy sütést követően fertőzőképes maradna; az étkezési célra felhasznált állatok okozta fertőzés háttérben valószínűleg a vadászat, illetve a feldolgozás során történt testváladék-szennyeződés áll. [9, 13, 8, 17, 5, 3, 20, 11, 12] Nincs dokumentált eset, amelyben a betegség cseppfertőzés útján terjedt volna, azonban kimutatták a vírus 50 napos túlélését száraz üveg- és műanyag felszíneken. [24] Utóbbi eredmények alátámasztják azon epidemiológiai megfigyeléseket, hogy a legnagyobb fertőzési veszélynek a beteg személlyel és annak környezetével érintkezők vannak kitéve. [5]

AZ EBOLA VÉRZÉSES LÁZ TÜNETEGYÜTTES

Az Ebola-víruscsalád valamennyi tagja hasonló tünetegyüttest vált ki. Azt az időszakot, amely a vírus gazdaszervezetbe jutása és az első tünetek megjelenése között eltelik, *lappangási időnek* nevezzük. Ez az Ebola-vírusnemzetség esetében átlag 4–10 nap, de akár 2–21 nap is lehet. [9] Az első tünetek hirtelen alakulnak ki, és megfelelnek a legtöbb más vírus által okozott *nem specifikus vírusos tüneteknek*: láz, hidegrázás, gyengeség, izomfájdalom. A következő fázist már a *teljes szervezetre kiterjedő (szisztémás) fertőzés* tünetei jellemzik. [9] A bejutás helyétől immunsejtek közvetítésével (monocita-, makrofágsejtekben szaporodik) a vírus szétterjed az egész szervezetben. A nyálkahártyák, illetve az erek felszínét borító sejtekben, máj-, lép-, kötőszöveti és mellékvesesejtekben képes szaporodni, így a fertőzés minden szervet, szervrendszert érint. Az emésztőrendszer érintettsége miatt hasmenés, hányinger, hányás, hasi fájdalom, gyors fogyás alakul ki; a légzőrendszer érintettségére mellkasi fájdalom, fulladás, köhögés, orrfolyás utal. Érrendszeri hatása megnyilvánulhat végtagi vizenyő, visszatérő alacsony vérnyomással járó rohamok, valamint vörös, gyulladt szaruhártya formájában. Idegrendszeri hatása igen változatos lehet: fejfájás, zavartság, akár kóma is kialakulhat. A névadó vérzésem tünetek a betegség csúcán jelentkeznek: bevérzések alakulhatnak ki a bőrön, a nyálkahártyákon, a belső szervekben vagy azok falában.

2. ábra Ebola-járvány által 1976–2013 között érintett országok sávos jelöléssel (Kongó, Kongói Demokratikus Köztársaság, Dél-Szudán, Gabon, Uganda); 2014-es járvány által súlyosan érintett országok fekete jelöléssel (Guinea, Libéria, Sierra Leone); 2014-es kisebb helyi járványok * jelöléssel (Nigéria, Mali). (A szerző saját ábrája [26, 25 alapján].)

Az egészen apró, gombostűfejnyi sötétvörös, fekete foltos kiütések növekedhetnek, összefolyhatnak, akár nagyobb vérömlenyt is képezhetnek. A kialakuló vérzések súlyos fokúak lehetnek, de csak a betegek kevesebb mint felében alakulnak ki. A beteg halálát megelőző, *végző fázist* keringési elégtelenség (shock), görcsrohamok, a vér ion- és sav-bázis egyensúlyának, illetve egyéb kémiai alkotóinak súlyos zavara, súlyos véralvadási zavar, végül több szervi elégtelenség uralja. *Halálos kimenetelű fertőzés esetén* a betegek általában a tünetek megjelenésétől számított 6–16. napon veszítik életüket. [9, 13, 27, 30]

A betegség túlélő személyek esetében hosszan tartó lázas periódust követően a 6–11. napon figyelhető meg az állapot javulása, amikor megindul a szervezet antitesttermelése a kórokozó ellen. A gyógyulás elhúzódó, és gyakran hosszú távú szövődmények maradnak vissza: szemgolyó-, gerincvelő-gyulladás, visszatérő májgyulladás, pszichiátriai tünetek. [9]

A különböző Ebola-vírusfajok által okozott megbetegedések *halálozási mutatói eltérőek*. Az EBOV által okozott járványok esetében a betegek 60–90%-a hunyt el a fertőzés következtében, ez a SUDV esetében 40–60% volt. Az egyetlen BDBV okozta járványban a fertőzöttek 25%-a vesztette életét, az eddigi egyetlen TAFV-fertőzött személy túlélte a betegséget. [9]

Jóval nagyobb, közel 100%-os halálozási arányt figyeltek meg abban az esetben, ha a kórokozó közvetlenül a keringésbe jut (pl. fertőzött injekciós tű által). Ezzel szemben a közvetlen kontaktussal megfertőződött személyek esetében az arány 80% volt. [9]

KIMUTATÁS

A fertőzés kimutatása költség- és eszközigényes, ezért a járványok által sújtott elmaradott infrastruktúrájú területeken általában nem megvalósítható. A területen gyűjtött mintákat legtöbbször nemzeti vagy nemzetközi referencialaborokba továbbítják. [32]

Polimeráz-láncreakcióval (PCR) igen kis koncentrációban kimutatható a vírus örökítőanyaga. A minták már a tünetek kezdetétől számított 3. napon pozitívak, egészen a 7–12. napig. [29]

Enzim-kapcsolt immunszorbens assay (ELISA) segítségével a gazdaszervezet fertőzésre adott válasza, a vírus elleni antitestek mutathatók ki. Ezek az antitestek lehetnek korai, ún. „M” típusú antitestek (2. naptól a 30–168. napig), melyek jelenléte aktív fertőzésre utal; illetve lehetnek késői, ún. „G” típusú antitestek (6–10. naptól kezdve akár évtizedeken keresztül kimutathatóak), melyek jelenléte már lezajlott fertőzésre utal. [29]

Valamennyi fent említett vizsgálat lehetséges inaktívált, azaz fertőzésre képtelenné tett mintákon is, lehetővé téve, hogy alacsony biztonsági szintű laborokban is elvégezhessek azokat. Antitest-kimutatás esetén hő- vagy radioaktív sugárzással; nukleinsav-kimutatás esetén vegyi anyag hozzáadásával (guanidin-izotiocianát) biztosítható a minta fertőzőképessége. [33]

KEZELÉS

Tüneti terápia

Az Ebola vérzések láz kezelése jelenleg (néhány kivételes, kísérleti esettől eltekintve) tüneti terápiára korlátozódik. A fejlődő országokban megvalósuló, nagy tömegek számára is elérhető kezelési lehetőségek az agresszív folyadék- és elektrolitadást, a szájon át vagy infúziós készítményekkel történő táplálást, a láz- és fájdalomcsillapítók, illetve nyugtatók adását, a bélrendszeri tünetek gyógyszeres kezelését, bakteriális felülfertőzések esetén pedig az antibiotikus terápiát foglalják magukban. [32] Fejlett egészségügyi rendszerrel rendelkező országokban a kezelés kiegészülhet a keringési elégtelenség, az agyi nyomásfokozódás, a véralvadási zavarok, valamint a másodlagos bakteriális fertőzések célzott terápiájával; a vér folyadék- és ionegyensúlyának pontos és folyamatos korrekciójával; szükség esetén művesekezeléssel (dialízis), illetve a vér mesterséges oxigenizálásával (ECMO). [9]

Oki terápia

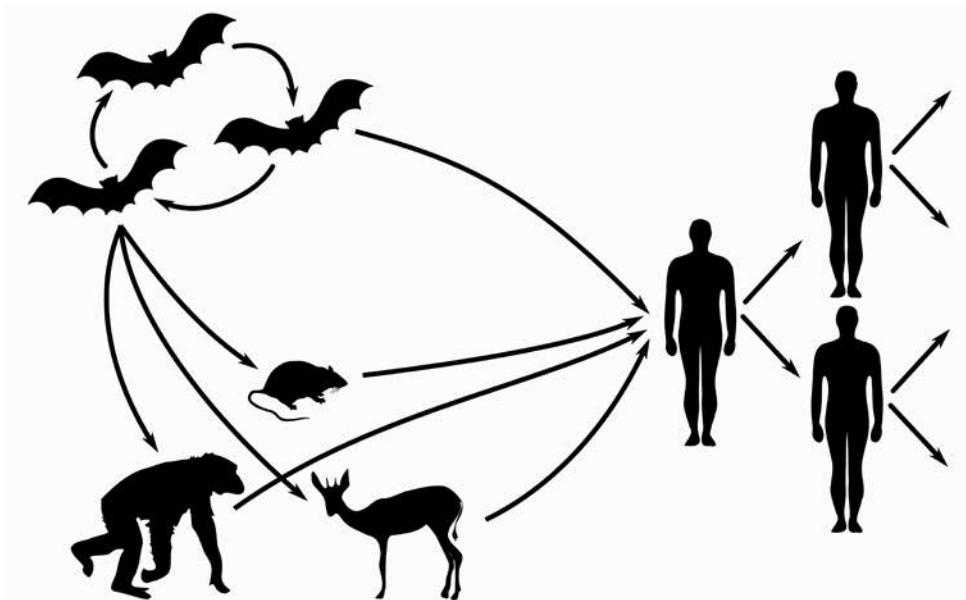
Jelenleg egyetlen emberi kezelésre alkalmas vírusellenes szer sincs forgalomban, amely hatásos lenne Ebola-vírus-fertőzés esetén; azonban számos, igen ígéretesnek tűnő kísérleti gyógyszer áll rendelkezésre. [13] Az egyik lehetséges gyógyszercsoportba olyan szerek tartoznak, amelyek „hamis építőkövekként” beépülnek a vírus nukleinsavláncába, és ezzel a lánc növekedését meggátolják (*RNS-lánc terminálása*). Az influenza-vírusfertőzés esetére Japánban már jelenleg is törzskönyvezett *favipiravir* hatóanyagú gyógyszer állatkísérletes modellben 100%-ban hatásosnak bizonyult EBOV-fertőzés esetén, főemlősökön tesztelése jelenleg is folyamatban van. A *BCX-4430*-as számmal jelölt kísérletes gyógyszer széles vírusellenes spektrummal rendelkezik. Bár Ebola-vírus-fertőzésben nem vizsgálták, a rokon Marburg-vírus esetén főemlős modellen hatásosnak bizonyult. [13]

Egy ígéretes hatástani csoport egyetlen jelenlegi képviselője a *ZMapp* nevű szer, amely egy mesterségesen előállított antitestkeverék. Az antitestek képesek specifikusan csak az Ebola-vírushoz kapcsolódni, mintegy „beburkolják” azt, így lehetővé teszik, hogy a fertőzött szervezet immunrendszere megsemmisítse a vírusrészecskéket. Ígéretes főemlőskísérleteket követően, a 2014-es járvány során sikerrel kezeltek kisszámú beteget. Mivel a keverék előállítása igen költséges és időigényes, jelenleg a gyógyszer nem áll nagy mennyiségben rendelkezésre. [13]

Gyógyítási célra még soha nem használt, markánsan új csoportot képviselnek a *TKM-Ebola* és az *AVI-6002* nevű kísérleti szerek. Zsíros mikrogöngyökből csomagolt speciális, rövid nukleinsavszakaszokat tartalmaznak, amelyek a fertőzött sejtekbe jutva meggátolják a vírus genetikai állományának sokszorozódását, „lecsendesítik” a vírusgéneket. [13]

Védőoltás

Jelenleg nem rendelkezünk az Ebola-vírus-fertőzést megelőző védőoltással. Három kísérleti oltóanyagot már sikerrel teszteltek kisszámú egészséges önkéntesen, további két oltóanyag humán tesztelése folyamatban van. [32]

3. ábra A vírus terjedésének lehetséges útjai. A tünetmentes gyümölcssevő denevérek által hordozott vírus az emberi közösségre átjuthat a denevérekkel történő direkt kontaktus útján, vagy egyes vadon élő állatok közvetítésével. Az emberi közösségekben a vírus gyorsan, emberről emberre terjedve alakít ki járványt. A vadon élő csimpánzokat, rágcsálókat, kis testű antilopokat a vírus megbetegíti, gyakran azok pusztulását okozza. (A szerző saját ábrája [13, 25 alapján].)

JÁRVÁNYÜGYI INTÉZKEDÉSEK

A már kialakult járvány megfékezésének alapját az új esetek pontos és gyors felismerése képezi. Számos országos és nemzetközi egészségügyi szervezet készített erre vonatkozóan a járványügyi helyzetre aktualizált ajánlást. A magyar Országos Epidemiológiai Központ (OEK) e célból közreadott *kritériumrendszere* (amely az Európai Betegségmegelőzési és Járványügyi Központ [ECDC] 2014. szeptember 10-én kiadott új kritériumrendszere alapján készült) *három csoportot* különít el: *gyanús* (más néven kivizsgálendő), *valószínűsíthető* és *megerősített eseteket*. E három csoportba számos klinikai tünet, járványügyi és laboratóriumi szempont figyelembevételével sorolhatóak be az esetek. [2] A magyar Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat (ÁNTSZ) honlapján (www.antsz.hu/ebola) számos információ érhető el magyarul, többek között diagnosztikus és cselekvési ajánlások, illetve a szükséges védőruházat leírása. Magyarországon az OEK-ben működő, legmagasabb biztonsági szinten (BSL-4) akkreditált Nemzeti Biztonsági Laboratórium (NBL) felkészült az esetleges Ebola-gyanús minták fogadására. Módszereik alkalmasak a vírus gyors kimutatására, szakemberek a járvány helyszínén dolgozva szereztek tapasztalatokat. [23]

Mindhárom csoportba tartozó, *frissen felismert esetet haladéktalanul izolálni kell*, Magyarországon az erre kijelölt fekvőbeteg-gyógyintézetek a budapesti Egyesített Szent

István és Szent László Kórház. Az izoláció optimális esetben egy egyszemélyes, fürdőszobával ellátott kórtermet jelent, amelyben képzett szakszemélyzet megfelelő egyéni védőeszközökkel ellátva végzi az ápolást. *A beteggel vagy annak holttestével érintkezett személyek felkutatása kötelező. Őket 21 napig járványügyi megfigyelés alá kell vonni, és testhőmérsékletüket naponta legalább kétszer mérni kell. [7, 16]* A betegségben elhunytak temetése során biztosítani kell, hogy a testet légmentesen zárható zsákban temessék, amelyet kívülről fertőtlenítenek. A hozzátartozók semmi esetre sem kerülhetnek közvetlen érintkezésbe a halott testével. [15]

A beteggel érintkezésbe kerülő valamennyi személynek kesztyűt, vízhatlan köpenyt, overallt, sebészi maszkot, védőszemüveget vagy arcvédő maszkot kell viselnie. Azokban az esetekben, amikor a beteg nagy mennyiségű fertőző váladékot ürít (pl. masszív vérzés, hányás, székletürítés), dupla védőkesztyű, lábszárvédő, cipővédő zsák vagy gumicsizma használata válik szükségessé. A védőruha felvétele és eltávolítása egy második, képzett személy ellenőrzése mellett kell hogy történjen. Rendkívül fontos a lépések sorrendjének betartása: elsőként a legszennyezettebb darabokat (kötény, lábszák, overall) kell levenni, majd kézfertőtlenítést követően a szemet és a fejet védő darabokat, és csak legvégül az arcmaszkot. A folyamat során mindvégig kerülni kell a fertőző váladék levegőbe jutását, aerosol képződését. [16, 4]

BIOTERRORIZMUS

A vérzéses lázat okozó vírusok többségét, így az Ebola- és a rokon Marburg-vírust is *potenciális biológiai fegyvernek* kell tekintenünk. A Nemzetközi Betegségmegelőzési és Járványügyi Központ (CDC) stratégiai tervező csoportja ezeket a kórokozókat a *legveszélyesebb*, „A” kategóriába sorolja. Ide olyan betegségek tartoznak, melyek képesek emberről emberre terjedni, magas halálozással járnak, kiemelkedő közegészségügyi hatásúak, alkalmasak pánik- és zavarkeltésre, és speciális felkészültséget igényelnek az egészségügyi szervek részéről. [25] Más szakértők ezen vírusok különös veszélyességét abban látják, hogy már alacsony csíraszámokban (laboratóriumi körülmények között), cseppfertőzés útján is képesek terjedni; ellenük hatásos vakcina nem áll rendelkezésre; nagy mennyiségben előállíthatók, beszerezhetők; illetve hogy folytattak már velük biológiai fegyver-kutatásokat (szovjet biofegyverprogram). [19]

Amennyiben egy terrorista csoport *merényletet tervezne végrehajtani* Ebola-vírus bevetésével, a legvalószínűbb, hogy azt *permet (aerosol) formában próbálná célba juttatni*, mivel ez a fertőzési mód a legkevésbé kivédhető, illetve a fertőzés valószínűsége így igen nagy. Mivel a vírusrészecskék érzékenyek a környezeti hatásokra, és feltehetően csak kis mennyiségben állnak a támadók rendelkezésére, legvalószínűbb, hogy zárt térben vetnék be, például nagyobb közintézmény szellőztetőrendszerébe juttatva. Alternatív, sokkal kevésbé eredményes útja a vírus célba juttatásának, ha étel- vagy italkészítményeket, esetleg különböző tárgyak felszínét fertőzik meg vele.

EURÓPAI JÁRVÁNY LEHETŐSÉGE

Európából kiinduló Ebola-vírusos lázjárvány *jelenlegi tudásunk szerint nem alakulhat ki*, mert a vírust hordozó fajok nem fordulnak elő területén. [19] Számolnunk kell azonban a *behurcolt esetek* okozta veszéllyel, melynek valószínűsége a nyugat-afrikai járvány terjedésével szoros összefüggésben változik, ezért az Európai Betegségmegelőzési és Járványügyi Központ (ECDC) 2014. október 17-i kockázatértékelésében „*megemelkedett kockázatot*” véleményezett. [23]

Kis valószínűséggel, de járvány kiindulópontjaként szolgálhatnak azok a személyek, akiket *Európába szállítanak gyógykezelésre* azt követően, hogy Afrikában fertőzésük igazolódott. 2014. december 31-éig 12 esetben történt ilyen orvosi célú evakuáció az EU területére (Németország 3 fő, Spanyolország 3 fő, Franciaország 3 fő, Anglia 1 fő, Norvégia 1 fő, Olaszország 1 fő, Hollandia 1 fő). *Az első, Afrikán kívül bekövetkezett eset*, melyben a fertőzés emberről emberre terjedt, ilyen evakuált beteghez köthető: egy spanyolországi nővér fertőződött meg a védőruházat szabálytalan levétele következtében egy Afrikából visszatért fertőzött misszionárius pap ápolása közben. A járvány terjedésével növekszik az ellátásban a helyszínen részt vevő szakemberek száma, ezért az orvosi célú evakuációk számának emelkedésével kell számolnunk.

Súlyos járványügyi kockázatot jelentenek azon személyek, akik diagnosztizálatlan fertőzéssel érkeznek vissza Afrikából az EU-ba, és az ottani egészségügyi intézményekben jelentkeznek panaszaikkal. Ilyen esetben komolyan kell számolni az őket gondozó családtagok és legfőképp az egészségügyi személyzet fertőződésének lehetőségével mindaddig, amíg a diagnózis meg nem születik és ennek megfelelően az izolálás meg nem történik. Az USA-ban 2014-ben két behurcolt esetet regisztráltak, melyek következtében további két személy (eü-dolgozók) fertőződtek meg. A 2014-es év utolsó behurcolt esetét Nagy-Britanniából jelentették, mely izolált maradt.

ÖSSZEFOGLALÁS

A 2014-es évben a történelem eddigi legnagyobb Ebola-járványa bontakozott ki Nyugat-Afrikában, terjedését egyelőre nem sikerült megállítani. A betegséget trópusi gyümölcssevő denevérek hordozzák, leggyakrabban vadhúsfogyasztás és -feldolgozás áll a járványok kiindulásának hátterében. Tünetei több szervrendszert érintenek, gyors lefolyásúak, magas lázzal, gyakran vérzésekkel kísérték, és az esetek több mint felében halálhoz vezetnek. Terápiája jelenleg tüneti terápiára szorítkozik, azonban ígéretes, igen aktív kutatások folynak oki terápiás szerekkel. A laboratóriumi diagnózis felállítása komplikált, ezért a betegség felismerésében a legnagyobb szerepe a terepen dolgozó egészségügyi személyzetnek van, mely az észlelt tünetek és egyéb rendelkezésre álló információk alapján megkezdheti a beteg elkülönítését, gyógykezelését. Bár az európai járvány kialakulásának esélye csekély, lehetőségével mindenképp számolnunk kell, tekintettel a behurcolt esetekre, illetve egy esetleges bioterrorista támadás veszélyére.

Köszönetnyilvánítás: Köszönettel tartozom dr. Kocsis Béla egyetemi docensnek (Pécsi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar, Orvosi Mikrobiológiai és Immunitástani Intézet) a szakmai korrektúráért, valamint Visontai-Kovács Dalmának és dr. Weiling Zsoltnak a stilisztikai és grammatikai hibák korrekciójáért.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. 2014 Ebola Outbreak in West Africa- Case Counts <http://www.cdc.gov/vhf/ebola/outbreaks/2014-west-africa/case-counts.html> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 03.)
2. Az Ebola-láz esetdefiníciója. www.antsz.hu/ebola/eset.html (Letöltés időpontja: 2014. 01. 12.)
3. Baron, R. C. – McCormick, J. B. – Zubeir, O. A.: *Ebola virus disease in southern Sudan: hospital dissemination and intrafamilial spread*. Bull World Health Organ. 1983;61(6):997-1003.

4. Clinical management of patients with viral haemorrhagic fever- A pocket guide for the front-line health worker. http://www.unicef.org/cbsc/files/VHF_pocket_book_Guinea-2014.pdf (Letöltés időpontja: 2014. 01. 12.)
5. Dowell, S. F. – Mukunu, R. – Ksiazek, T. G. – Khan, A. S. – Rollin, P. E. – Peters, C. J.: *Transmission of Ebola hemorrhagic fever: a study of risk factors in family members, Kikwit, Democratic Republic of the Congo*. 1995. Commission de Lutte contre les Epidémies à Kikwit., J Infect Dis. 1999 Feb;179 Suppl 1:S87-91.
6. Ebola response roadmap situation report 5 november 2014. <http://www.who.int/csr/disease/ebola/situation-reports/en/> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 03.)
7. Egészségügyi szolgáltatók részére: Az Ebola–Marburg-láz jellemzői és teendők a betegségre gyanús személy észlelésekor, www.antsz.hu/ebola/ebola_teendok.html (Letöltés időpontja: 2014. 01. 12.)
8. Emond, R. T. – Evans, B. – Bowen, E. T. – Lloyd, G.: *A case of Ebola virus infection*. Br Med J. 1977 Aug 27;2(6086):541-4.
9. Feldmann H. – Geisbert T. W.: *Ebola haemorrhagic fever*. Lancet. 2011 Mar 5; 377(9768):849-62.
10. Feldmann, H. – Geisbert, T. – Kawaoka, Y.: *Filoviruses: recent advances and future challenges*. J Infect Dis. 2007; 196(suppl 2):S129–S443.
11. Gatherer, D.: *The 2014 Ebola virus disease outbreak in West Africa.*, J Gen Virol. 2014 Aug;95(Pt 8):1619-24.
12. Georges-Courbot, M. C. – Sanchez, A. – Lu, C. Y. – Baize, S. – Leroy, E. – Lansout-Soukate, J. – Tévi-Bénissan, C. – Georges, A. J. – Trappier, S. G. – Zaki, S. R. – Swanepoel, R. – Leman, P. A. – Rollin, P. E. – Peters, C. J. – Nichol, S. T. – Ksiazek, T. G.: *Isolation and phylogenetic characterization of Ebola viruses causing different outbreaks in Gabon*. Emerg Infect Dis. 1997 Jan-Mar;3(1):59-62.
13. Goeijenbier, M. – Kampen, J. J. A. van – Reusken, C. B. E. M. – Koopmans, M. P. G. – Gorp, E. C. M. van: *Ebola virus disease: a review on epidemiology, symptoms, treatment and pathogenesis*. Neth J Med. 2014 Nov; 72(9):442-8.
14. Gupta, M. – Mahanty, S. – Greer, P. – Towner, J. S. – Shieh, W. J. – Zaki, S. R. – Ahmed, R. – Rollin, P. E.: *Persistent infection with ebola virus under conditions of partial immunity*. J Virol. 2004 Jan; 78(2):958-67.
15. How to conduct safe and dignified burial of a patient who has died from suspected or confirmed Ebola virus disease. <http://www.who.int/csr/resources/publications/ebola/safe-burial-protocol/en/> (Letöltés időpontja: 2014. 01. 12.)
16. Infekciókontroll ajánlások gyanús, valószínűsíthető vagy igazolt Ebola-lázás beteget ellátó egészségügyi szolgáltatók számára. www.antsz.hu/ebola/aktualizalt_egyeni_vedoeszkoz_alkalmazas.html (Letöltés időpontja: 2014. 01. 12.)
17. International Society for Infectious Diseases. Ebola virus, needlestick injury – Germany: (Hamburg) 2009 Mar 17; Archive number 20090317.1084 <http://www.promedmail.org>.
18. Jahrling, P. B. – Geisbert, T. W. – Dalgard, D. W.: *Preliminary report: isolation of Ebola virus from monkeys imported to USA*. Lancet. 1990;335(8688):502-505.
19. Jarrett, Anna: *Ebola: A Practice Summary for Nurse Practitioners*. Feature Article, The Journal for Nurse Practitioners Volume 11, Issue 1, January 2015, 16–26.
20. Khan, A. S. – Tshioko, F. K. – Heymann, D. L. – Le Guenno, B. – Nabeth, P. – Kerstiëns, B. – Fleerackers, Y. – Kilmarx, P. H. – Rodier, G. R. – Nkuku, O. – Rollin, P. E. – Sanchez, A. – Zaki, S. R. – Swanepoel, R. – Tomori, O. – Nichol, S. T. – Peters, C. J. – Muyembe-Tamfum, J. J. – Ksiazek, T. G.: *The reemergence of Ebola hemorrhagic fever, Democratic Republic of the Congo, 1995. Commission de Lutte contre les Epidémies à Kikwit*. J Infect Dis. 1999 Feb;179 Suppl 1:S76-86.

21. Leroy, E. M. – Epelboin, A. – Mondonge, V. – Pourrut, X. – Gonzalez, J. P. – Muyembe-Tamfum, J. J. – Formenty, P.: *Human Ebola outbreak resulting from direct exposure to fruit bats in Luebo, Democratic Republic of Congo*. 2007., Vector Borne Zoonotic Dis. 2009 Dec; 9(6):723-8.
22. Leroy, E. M. – Kumulungui, B. – Pourrut, X. – Rouquet, P. – Hassanin, A. – Yaba, P. – Délicat, A. – Paweska, J. T. – Gonzalez, J. P. – Swanepoel, R.: *Fruit bats as reservoirs of Ebola virus*. Nature. 2005 Dec 1;438(7068):575-6.
23. Magyar Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat. https://www.antsz.hu/hir1/ebola_virus.html (Letöltés időpontja: 2015. 02. 08.)
24. Marí Saéz, A. – Weiss, S. – Nowak, K. – Lapeyre, V. – Zimmermann, F. – Düx, A. – Kühl, H. S. – Kaba, M. – Regnaut, S. – Merkel, K. – Sachse, A. – Thiesen, U. – Villányi L. – Boesch, C. – Dabrowski, P.W. – Radonić, A. – Nitsche, A. – Leendertz, SA. – Pettersson, S. – Becker, S. – Krähling, V. – Couacy-Hymann, E. – Akoua-Koffi, C. – Weber, N. – Schaade, L. – Fahr, J. – Borchert, M. – Gogarten, J. F. – Calvignac-Spencer, S. – Leendertz, F. H.: *Investigating the zoonotic origin of the West African Ebola epidemic*. EMBO Mol Med. 2014 Dec 30;7(1):17-23. doi: 10.15252/emmm.201404792.
25. Országos Epidemiológiai Központ – Ebola-láz járványügyi helyzete c. tájékoztatók. <http://www.oek.hu/oek.web?to=2211&nid=1187&pid=1&lang=hun> ((Letöltés időpontja: 2014. 01. 12.)
26. Outbreaks Chronology: Ebola Virus Disease. <http://www.cdc.gov/vhf/ebola/outbreaks/history/chronology.html> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 03.)
27. Pattyn, S. R.: *Ebola virus haemorrhagic fever*. Amsterdam: Elsevier, North-Holland; 1978.
28. Peters, C. J. – LeDuc, L. W.: *Ebola: the virus and the disease*. J Infect Dis. 1999; 179(suppl 1):S1–S288. 2
29. Rowe, A. K. – Bertolli, J. – Khan, A. S. – Mukunu, R. – Muyembe-Tamfum, J. J. – Bressler, D. – Williams, A. J. – Peters, C. J. – Rodriguez, L. – Feldmann, H. – Nichol, S. T. – Rollin, P. E. – Ksiazek, TG.: *Clinical, virologic, and immunologic follow-up of convalescent Ebola haemorrhagic fever patients and their household contacts, Kikwit, Democratic Republic of the Congo*. J Infect Dis. 1999; 179(suppl 1):S28–S35.
30. Sanchez, A. – Geisbert, T. W. – Feldmann, H.: *Filoviridae: Marburg and Ebola viruses*. Knipe, D. M.; Howley, P. M., editors. Fields virology. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins; 2006. p. 1409-1448.
31. Strong, J. E. – Wong, G. – Jones, S. E. – Grolla, A. – Theriault, S. – Kobinger, G. P. – Feldmann, H.: *Stimulation of Ebola virus production from persistent infection through activation of the Ras/MAPK pathway*. Proc Natl Acad Sci USA. 2008 Nov 18;105(46):17982-7.
32. To, KK. – Chan, J. F. – Tsang, A. K. – Cheng, V. C. – Yuen, K.: *Ebola virus disease: a highly fatal infectious disease reemerging in West Africa*. Microbes Infect. 2014 Nov 29. pii: S1286-4579(14)00303-7
33. Towner, JS. – Sealy, T. K. – Ksiazek, T. G. – Nichol, S. T.: *High-throughput molecular detection of haemorrhagic fever virus threats with applications for outbreak settings*. J Infect Dis. 2007; 196(suppl 2):S205–S212.
34. Towner, J. S. – Sealy, T. K. – Khristova, M. L. – Albariño, C. G. – Conlan, S. – Reeder, S. A. – Quan, P. L. – Lipkin, W. I. – Downing, R. – Tappero, J. W. – Okware, S. – Lutwama, J. – Bakamutumaho, B. – Kayiwa, J. – Comer, J. A. – Rollin, P. E. – Ksiazek, T. G. – Nichol, S. T.: *Newly discovered ebola virus associated with hemorrhagic fever outbreak in Uganda*. PLoS Pathog. 2008 Nov; 4(11):e1000212.

Kovács Kálmán Árpád:

AZ INSZURREKCIÓ MINT A POLITIKAI NYOMÁSGYAKORLÁS ESZKÖZE ERDÉLYBEN AZ 1770-ES ÉVEKBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány szerzőjének 1998 és 2009 között három alkalommal is lehetősége nyílt bécsi kutatómunkára. E kutatások során találkozott a Haus-, Hof- und Staatsarchivban őrzött Államtanács-jegyzőkönyvekben és Koller-aktákban az erdélyi inszurrekció¹ váltáság 1769–72-es és 1778–79-es ügyeivel. Ez a kérdés történeti szakirodalmunk számára kevésbé ismert. Történeti fontosságát fokozza, hogy új adalékokban világít rá arra, hogy bizonyos hadügyi kérdések az 1770-es években az erdélyi társadalompolitika tevékeny alakítói lehettek.

KULCSSZAVAK: hadügyi rendszer, nemesi érdekviszonyok, inszurrekciós megváltás, Mária Terézia, II. József, erdélyi gubernátor

AZ ERDÉLYI HADÜGYI RENDSZER ÁTALAKULÁSA A RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARC UTÁN

Erdély 18. századi hadügyi rendszerének alapjait az 1691-es Diploma Leopoldinum erősítette meg. Ez a rendszer magában foglalta a hagyományos rendi haderőt (a székelység hadkötelezettsége és a nemesi felkelés), valamint az Erdélyben állomásozó császári – vagy más néven német – ezredeket. Erdély keleti citadellaszerepe azt eredményezte, hogy a tartomány nagyságához, lakosságához és fejlettségéhez képest általában nagyobb létszámú császári haderő állomásozott itt, rendszeresen négy lovas- és két gyalogosezred, melyeknek a hadiadón kívül történő ellátását – a magyarországi szokásokhoz hasonlóan – királyi rendeletek szabályozták.

Ez a rendszer a Rákóczi-szabadságharc következtében nagyban átalakult. A szatmári béke (1711) után a székely haderőt lefegyverezték, kiváltságait megszüntették. A nemesi felkelést az osztrák örökösödési háború időszakán kívül nem hívták össze.² Bár 1715-ben Erdélyben – Magyarországgal ellentétben – nem iktatták törvénybe az állandó hadsereg felállítását, a megfelelő törvénycikket azonban Erdélyre is alkalmazták. Az állandó hadsereg fenntartásához szükséges adó- és újoncmegszavazás joga Erdélyben is az országgyűlést illette, az újoncállítást azonban a főkormányszék (a Gubernium) rendelte el és hajtatta végre.³

III. Károly halálakor, 1740 októberében a Habsburg Birodalom hadereje 52 gyalog- és 38 lovasezredből állt, köztük csak három magyar gyalog- és nyolc huszárezred volt.⁴ Az osztrák

¹ A nemesi felkelés (latinul *insurrectio*) a közép- és az újkori Magyarország egyik alapvető hadszervezési formája, amely ténylegesen az 1809-es győri csatáig maradt fenn. (A szerk. megjegyzése.)

² Vö. Erdély története három kötetben (bármely kiadás – pl. Akadémiai Kiadó, Budapest 1986.) és Trócsányi Zsolt: Habsburg-politika és Habsburg-kormányzat Erdélyben 1690–1740. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. vonatkozó részei, illetve Jancsó Benedek: Erdély története. Kolozsvár 1931., újabb kiadása Attraktor Kiadó, Budapest, 2001, 88.

³ Jancsó i. m. 88. Vö. Hóman Bálint – Szekfű Gyula: Magyar történet 2. bővített kiadás 1990-es változata, V. kötet, 116., valamint Ember Győző: Erdélyi országgyűlések. Magyarország története IV. 1686–1790. Bp., 1989, 429–433.

⁴ Magyarország hadtörténete [két kötetben] I. kötet Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984, 413–414.

örökösödési háború során a császári rendes hadsereg megerősítésére a rendek az 1742. évi szebeni országgyűlésen két gyalog- és egy huszárezred kiállítását szavazták meg. A gyalogezredet ezredtulajdonosairól (lényegében parancsnokairól) Bethlen- és Gyulai-ezredeknek, a huszárezredet pedig Kálnoky-ezrednek nevezték. Ez lényegében azt jelentette, hogy a birodalom egységes hadereje erdélyi illetékességű és toborzású ezredekkel is kiegészült.

Kétségtelen, hogy Mária Terézia uralkodásának első, háborús felében is tudatosan alkalmazta az uralkodói kegyet, mint hatékony politikai eszközt. Az uralkodónő éppen ebben az időszakban halmozta el arisztokrata címeikkel az erdélyi nemességet, ami arra utal, hogy igen jelentősek lehetnek azok a szolgálatok, amelyeket 1741-ben és 1744-ben a nagyobb birtokosok (insurrekciós váltsággént) meghatározott pénzösszegek befizetésével és a rendes ezredek rekrutákkal történő feltöltése terén tettek.⁵ A protestáns egyháztörténeti szakirodalom által ismert tény, hogy a protestánsok – lojalitásukat bizonyítandó, illetve hogy Mária Teréziát a vallási türelem irányába ösztönözzék – a háborús időszakban az átlagnál nagyobb áldozathozatalra is készek voltak, de e reményeik nem váltak valóra.⁶ Amikor az erdélyi református nemességnek is csatlakoznia kellett ezen reménységeiben, ellenzékiisége nagyban megerősödött.⁷

A katonai regulamentumok Erdélyben is a magyar helyzettel azonos viszonyokat hoztak létre. A rendkívüli szolgáltatások itt is súlyosan nehezedtek a jobbágyságra, de a szászságra is, úgyhogy e – magyarországi kifejezéssel „salgamum”-nak nevezett – mellékes szolgáltatásokat Mária Terézia 1759. évi regulamentumában pénzre változtatta, s helyettük évi 160 ezer forinttal megnövelte az akkor 719 ezer forintot kitevő hadiadót.

AZ ERDÉLYI NEMESI RANGÚ ELIT RÉTEGZŐDÉSE ÉS ÉRDEKVISZONYAI

A megyei nemesség mellett külön csoportot alkottak a székely nemesek, a gyorsan magyarosodó román etnikumú hunyadi boérok és a kővárvidéki darabontok, de mintegy 40 száz család is nemességet szerzett. Ez utóbbiak csak a Szászföldön kívül gyakorolták nemesi előjogaikat, nemesi birtokot is általában Fogarásföldén szereztek, és a közvélemény is valójában polgároknak tekintette őket. A vagyoni különbségek a magyarországinál jóval kisebbek voltak. Így lehetett az, hogy erdélyi viszonyok között meglehetősen gyakori volt a házasság arisztokrata és birtokos nemesi családok között. A (re)katolizációs nyomás szinte minden nagynevű ősi nemzetséget katolikus és protestáns ágra osztott. A széles tagoltság miatt az adókérdés, a vallásügy és a – szintén vallási jellegű – hivatalviselési ügyek területén halálos ellenségek lehettek azok, akik a rendi sérelmek, a most már a románságot is magában foglaló, tágabb értelemben vett nemzeti kérdés és a jobbágykérdés területén amúgy egymás természetes szövetségesei voltak (a magyar nemesség és a szászok egyként utasították el a románság negyedik erdélyi nemzetként való elismerését).

A naplóíró Halmágyi István az adóügyek feljegyzésénél nem mulasztotta el megjegyezni, hogy a változások a szászok könnyebbségével járnak.⁸ A református guberniumi titkár a protestáns érdekközösség tudata miatt mégsem bonyolódott bele a báró Brukenthal elleni támadásokba. Azok terhet a katolikus magyar nemesek vették magukra, akik a val-

⁵ Vö. MNL OL A108 20. csomó 336r-v Auersperg 1772. szeptember 30-i irata Blümegenhez 336v.

⁶ Ladányi Sándor – Papp Kornél – Tökéczki László (szerk.): Egyháztörténet 2. (1711-től napjainkig). Református Pedagógiai Intézet, Budapest, 1998, 49.

⁷ Lásd alább az insurrekciós megváltás ügyét.

⁸ Szádeczky Lajos [közli]: Halmágyi István naplói 1752–1753, 1762–1769 és iratai 1769–1785. Budapest, 1906. (Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI–XVIII. századokból 4.) 337.

lasi szolidaritás révén megnyerték maguknak O'Donnellt és Auersperget is. A guberniumi elnökséget is betöltő főhadparancsnok és az idegen gubernátor az erdélyi viszonyokban járatlannak és könnyen megtéveszthetőnek bizonyult. Így a szász bizalmassal szemben alulmaradtak, aki meg tudta rendíteni az erdélyi ügyekben addig irántuk táplált uralkodói bizalmat.⁹ Auersperg gubernátor egyébként nem is érezte jól magát erdélyi hivatalában. Az 1771. december 7-i iratában így mentegetőzött Blümegeen előtt: „Ha Őfelsége legfelsőbb szolgálata nem kívánná meg feltétlenül éppen itt egy keleti határvidéken, ahol még hozzá ennyi különböző vallás, nemzet és ellenállásra hajló és romlott alattvaló található, akkor minden lehetséges dolgot megtennék, hogy elkerüljem ezeket a legalázatosabb jelentéseket. Egyedül a lelkiismeretem és a szolgálat nem engedi ezt meg nekem.”¹⁰

Nem javították az udvar idegen származású erdélyi kinevezettjei és az erdélyi – főleg protestáns – rendek viszonyát az úgynevezett inszurrekciós válság 1769–72 közötti ügyei sem. Az ügy nem előzmények nélkül bukkant fel az erdélyi Guberniumban. A guberniumi elnökké frissen kinevezett O'Donnell tábornok 1768 nyarán Fejéregyházán katolikus magyar urakkal töltötte az időt, Haller Pál és Gábor grófokkal, Gyulai Sámuel generálissal, valamint Bánffy Dénes gróffal. A találkozó szász és protestáns körökben egyaránt aggodalmat keltett. Előbbiek egy magyar világ eljövételétől tartottak, vagyis attól, hogy az adózásban a *Systhema Buccowianum*ot számukra káros módon változtatják majd meg. Utóbbiak attól félték, hogy a nevezett társaság egyéb híján vallási buzgósággal igyekszik majd érdemet szerezni magának, és ennek nyomán valami vallási vakbuzgóságra valló alapelveket ötlnek majd ki.¹¹

A tanácskozás után azonban O'Donnell tábornok elnöki privát előterjesztés formájában egészen másféle projektumokat terjesztett elő. Az 1769. júliusi főkormányászéki tárgyalást a mindent átható és megmérgező Gubernium–Thesaurarius-vita mellett három kiváltságügyi tárgy jellemezte. Ezek elővételét legfelsőbb leirat adta parancsba. Először is információ felküldését arról, milyen formában tartoznak a nemesek a törvény szerint inszurgálni, másodsor a contributióra (hadiadóra) kötelezhető nemesek körének pontosabb meghatározását célzó munkálatok elvégzését, harmadszor egy úgynevezett országos kiváltságvizsgálat (*generalis productio*) elrendelésének kérdését. A témánk számára legfontosabb első dolgot a főkormányászéki ülésen elő sem vették, hanem ad acta tették [„reponálták” (sic!)]. A további ügyek elővételét Brukenthal erdélyi tartományi kancellár és udvari bizottsági elnök hathatós támogatásával, ügymeneti trükkökkel messze kitolták a kiszabott szoros határidőn túlra. Közben az ötletadónak tekintett Bánffy Dénes többszörös tudatos megszegényítésére is sort kerítettek.¹²

⁹ Alfred Ritter von Arneth: *Maria Theresia*. Band X, Wilhelm Braumüller. Wien, 1886, 140., 148., 151–152.; Blümegeen főkancellár véleményező irata Brukenthalnak Auersperg gubernátorral szemben írott védekezéséről a Magyar Országos Levéltárban a MNL OL A108 20. csomó 87r-v; 92r-v alatt található. Vö. Teleki Domokos: *A székely határórség története* (közreadta Szabó Károly). Franklin-Társulat, Budapest 1877, 3. „[Mária Terézia] Emberei, államférfiai megválasztásánál igen szerencsés tapintattal bírt, s ki egyszer megválasztatott, és tetteivel igazolta, hogy a választásra érdemes volt, az a nemeskeblű császárnő hajlamában és őszinte becsülésében biztosítottnak érezhette magát az indokolatlan kegyvesztés véletlenségei, az irigykedő camarilla fondorlatai ellen. [...] Az egyes országok kormányzásában, a felsőbb hivatalnokok megválasztásában ugyan ezen tartós bizalom foglalt helyet.”

¹⁰ MNL OL A108 20. csomó 132r Auersperg gubernátor 1771. december 7-i irata Blümegeen államminiszterhez.

¹¹ Szádeczky: i. m. 395.

¹² Szádeczky: i. m. 413–415.

A BÉCSI UDVAR TÖREKVÉSEI A NEMESI KIVÁLTSÁGÜGY TERÜLETÉN

Az uralkodói leirat azt mutatja, hogy a bécsi udvar a nemesi kiváltságügy területén kívánt újabb társadalompolitikai eredményeket elérni. Ebben az időszakban zajlott az 1768–74-es orosz–török háború, Moldva és Havasalföld 1769-es megszállásával az oroszok közvetlenül Erdély határáig nyomultak előre. Ebben a helyzetben a bécsi udvar újabb nyomatékos lépést tett az erdélyi nemesség megadóztatásának irányába. A veszélyre hivatkozva az uralkodónó igényt jelentett be az erdélyi nemesi felkelésre, de egyúttal el is rendeltetett, hogy a személyes hadba szállás helyett pótlást kell bevezetni mindaddig, amíg a nyugtalanság közvetlenül Erdély határainál folytatódik.¹³

Az úgynevezett insurrekciós váltságot (Insurrection-reluition) az 1741-ben és 1744-ben alkalmazott módon kellett végrehajtani.¹⁴ Később az udvari elit önkritikusan maga is elismerte, hogy az ügy illetén bevezetése rendkívül rosszul sikerült.¹⁵ Az erdélyiek ugyanis kétségtelen alaptételnek tekintették, hogy a[z országgyűlés nélkül] kivetett összeg önkényes és törvénytelen, ráadásul Erdélyben hasonló sohasem volt szokásban.¹⁶ A tiltakozást erősítette, hogy az Erdélyi Udvari Kancellária 1770. november 14-i előterjesztésében magáévá tette ezt a „téveszmét”.¹⁷ Ez nemcsak sérelmes volt számukra, hanem az erdélyi nemességtől komolyabb anyagi áldozatokat is követelt. Ebben a helyzetben az erdélyi mágnásoktól nem lehetett semmilyen rekrutaállítást várni, így az Erdélyi Kancelláriának véleményt kellett nyilvánítania arról a kérdéstről, hogy keresztülvihető-e a főnemesek és a nemesek hozzájárulása nélkül, kizárólag az oláh nemzetből bizonyos számú rekrutát szerezni.¹⁸

Újoncokat állítani a nemesség közreműködése nélkül az oláh nemzetből – ez a mondat nem az Államtanács többszörös anakronizmusa, hanem olyan dolog, amire a hétéves háborúban volt már példa. Mint I. Tóth Zoltán kimutatta, az erdélyi románság öntudatra ébredésének érdekes tünete volt az a mód, ahogyan az autonóm nemzetek egyik jogával, a hadseregállítással szemben viselkedett. Bécsi ügynöke 1741-ben adta Inochentie Micu-Kleinnak az ötletet, hogy politikai követeléseit fejében ajánljon meg néhány ezer katonát Mária Teréziának, de Klein akkor még azzal tette félre az ajánlatot, hogy „előbb a fát kell elültetni, csak azután várhatunk tőle gyümölcsöt, és a borjú sincsen tehén nélkül; ismerjenek el bennünket bevett nemzetnek, hogy mi is ilyen ajánlatot tehesünk”. Két év múlva bécsi tárgyalásai alatt mégis megajánlott 10 ezer katonát arra az esetre, ha politikai kéréseit teljesítenék. Kikötötte viszont, hogy román tisztiek is vezessék őket fel egészen a vezérkarig.

Az újonctoborzás terhes volta miatt rendkívül nehéz és kényes kérdés is volt, hiszen alig egy hónappal az 1771. márciusi tervezetet követően az Államtanácsban született döntés már arról beszél, hogy a nevezett kérdést illetően a nemzetek és vallások tekintetében semmi különbségtétel ne essék. Az Erdélyi Udvari Bizottságban fölmerült az a gondolat is, hogy a toborzás elősegítésére az Insurrectionsfundusból kellett volna a rekruták számára 40–50

¹³ HHStA StRP 309/1772 az Erdélyi Bizottság jan. 25-i előterjesztése kb. febr. 4-én. Az Udvari Haditanács által az 1769. évi táborozás költségeinek felvételekor adódott költségek kapcsán tett további akadémikuskodásait illetően. Vide 4485, 4632/1769, 88, 429, 1406/1770, 3119, 4142/1771.

¹⁴ MNL OL A108 20. csomó 1772. szeptember 30-i irata Blümegenhez 336r-v. 336v. MNL OL A108 20. csomó 335v-337r Blümegen 1772. október 14-i irata 337r.

¹⁵ MNL OL A108 20. csomó 605r-609v Auersperg 1772. június 6-i irata Blümegenhez 605r.

¹⁶ Auersperg: „Die Siebenbürger dieses als einen unumstößigen Satz immerzu behaupten, die Insurrection reluition wäre etwas, was weder jemals üblich, gewesen, noch in Gesezen gegründet seye.”

¹⁷ MNL OL A108 20. csomó 1772. szeptember 30-i irata Blümegenhez 336r-v. 336v. MNL OL A108 20. csomó Blümegen 1772. október 14-i irata 335v-337r.

¹⁸ HHStA StRP 884/1771 az Erdélyi Bizottság márc. 1-jei előterjesztése, kb. márc. 6-án.

forint fizetséget adni, de ennek a tervnek az Államtanácsban született döntés nem adott helyt.¹⁹ Ennek okai a következők lehetnek: a korabeli zsoldösszegekhez képest 40–50 forint fizetség irreálisan magas lehetett;²⁰ bizonyos helyeken meglehetősen vontatottan haladt az inszurrekciós válság beszedése.²¹

Ennek a jegyzőkönyvi bejegyzésnek a helyes értelmezéséhez további három szempontot szeretnék megfontolás tárgyává tenni: feltételezem, hogy az Erdélyi Bizottság előterjesztése valójában Samuel Brukenthal javaslatát takarja; a háborús időszakban 800-ról kb. ezer erdélyi rekrutúra növekedett a központi kormányzat igénye;²² az Erdélyi Udvari Bizottság 1771 elején 40–50 ezer forintot tartott behajthatónak hadmegváltás címén az erdélyi magyar és székely nemesektől.

Az inszurrekciós megváltás erdélyi bevezetéséről az Erdélyi Udvari Bizottság 1770. december 29-i előterjesztésében adott hírt. Az 1770-es első javaslatokhoz képest ez az év végi rendelet már módosításokat tartalmazott. Az udvar vezető körei elvárták a mihamarabbi jelentéstételt a rendelkezés hatásáról, amelynek végrehajtását ugyanakkor minden lehetőség szerint szorgalmazni kellett.²³ Három hónappal később a Gubernium uralkodói tetszésnyilvánítást kapott a hadmegváltás ügyében kifejtett szorgalma miatt, egyúttal azonban elő is íratott, hogy az ügy előrehaladását havonta jelentse.²⁴ Az Államtanács Hatzfeld kamaraelnök által a Thesaurariatuson (Kincstartóságon) keresztül még januárban figyelmeztette a hunyadi kamarai uradalom adminisztrátorát, hogy az inszurrekciós megváltásból az uradalomra eső részt az adópénztárba („*Perceptorats Casse*”) késedelem nélkül fizesse be, hogy a példa által a többieket is hasonló teljesítésre lehessen ösztönözni.²⁵

TERVEK AZ INSZURREKCIÓS VÁLTSÁG BESZEDÉSÉNEK ELŐSEGÍTÉSÉRE

Egy névtelenül benyújtott irat két másolatos oklevelet terjesztett elő az uralkodónőnek arról, hogy az erdélyi nemesség milyen, az éppen akkor beszédett inszurrekciós válsághoz hasonló hozzájárulásokat fizetett már korábban. Az előterjesztő az iratokhoz azt a megjegyzést fűzte, hogy az eredetiek a nagyszebeni levéltárban vannak, de úgy tudja, hogy a megyesi levéltárban egy hasonló, Rákóczi fejedelem idejéből származó irat is található. A beterjesztett iratokat és az ügyet Mária Terézia kifejezett parancsára ad acta tették. Bármilyen vonzó is lett volna az érvelés, Mária Terézia még említés vagy hivatkozás szintjén sem akarta a nemesség megadóztatására a lázadó Rákóczi nevet használni, illetve nem akarta tovább fokozni a már amúgy is felkorbácsolt indulatokat. Annál kevésbé, mivel az iratok könnyen beazonosíthatóan Brukenthal bárótól származtak.

Az Erdélyi Udvari Bizottság 1771. április 27-én már az addig befolyt pénzmennyiségről tehetett jelentést, de ezzel az Államtanács nem volt megelégedve, és Mária Terézia nevében a

¹⁹ HHStA StRP 1377/1771 az Erdélyi Bizottság április 6-i előterjesztése kb. ápr. 12-én.

²⁰ E feltételezésem alátámasztásához vagy cáfolatához kérem hadtörténész kollégáim kiegészítő adatait.

²¹ Lásd alább.

²² Vö. HHStA Koller-Akten Ad N. 225. Joseph Koller 1778. szeptember 2-i irata 6r-7v. HHStA Koller-Akten Ad N. 225. Joseph Koller 1778. december 12-i irata 4r. Lásd alább.

²³ HHStA StRP 176/1771 Az Erdélyi Bizottság december 29-i előterjesztése kb. január 15-én az erdélyi inszurrekció-megváltási ügy bevezetését illetően.

²⁴ HHStA StRP 987/1771 Az Erdélyi Bizottság március 2-i előterjesztése kb. március 12-én az erdélyi inszurrekciómegváltás megtörtént bevezetését illetően.

²⁵ HHStA StRP 176/1771 Kézirat gróf Hatzfeldhez.

jobb folytatás iránti reményének adott hangot,²⁶ de az udvar még augusztus–szeptemberben is csak bizonyos részeredményeket nyugtázhatott, melyek korántsem voltak elégségesek.²⁷ Az inszurrekciós megváltás behajtása a Kormányzóság számára is kényes kérdés lehetett. 1771. augusztus 20-án az Erdélyi Udvari Bizottság azt jelentette, hogy az inszurrekciós ügy előrehaladásáról várt jelentés elmaradt, ami miatt a Guberniumot figyelmeztetésben részesítették. Az Államtanácsban helyeslőleg vették tudomásul az eljárást.²⁸

1772 első napjaiban az udvar már az ügylet mielőbbi befejezésére szólította föl az Erdélyi Bizottságot, és föl is tette a kérdést, hogy ez mennyi időn belül teljesíthető,²⁹ de a sürgetést február végén meg kellett ismételnie.³⁰

A pénzek elhúzódó behajtása és a korábban látott tiltakozás a bécsi udvar vezető köreit újabb politikai lépések megtételére sarkallták. Az Államtanács 1772 februárjában nyomatékosan az Erdélyi Udvari Kancellária tudomására hozta, hogy az uralkodónő inszurrekciós megváltással kapcsolatos rendelkezése semmiképpen sem arra megy ki, hogy ezt az összeget egyszer s mindenkorra kellene egy évre meghosszabbítani, hanem az értelme kifejezetten megtalálható magában a döntésben, vagyis a törvények alapján ez a járulék addig fizetendő, amíg a határok mentén folytatódnak a nyugtalanságok, utána azonban ismét be kell szüntetni. Ennek ellenére egy újabb összeg kivetésével az adott körülmények között valóban függőben maradt az inszurrekciós váltság valódi meghosszabbítása.³¹

Ez a rendkívül fontos jegyzőkönyvi bejegyzés az alábbi főbb pontokkal magyarázható. A döntés hangsúlyozta, hogy az inszurrekciós hadmegváltás törvényes talajon áll, ugyanakkor megnyugtatta a rendi közvéleményt, hogy nem teszik állandó járadékká. Az inszurrekciós váltság beszédese – alacsony összege ellenére is – rendkívül vontatottan haladt. Az eredetileg egy évre előirányzott összeg beszédésére semmi esély nem volt. Az udvar már csak presztízssokokból sem engedhetett. A fizetési határidőt meghosszabbították, de ez csak az elmaradások behajtását szolgálta, újabb összeget politikai realitásérzékűtől is vezérelve nem szabtak ki. Az orosz–török háború vége felé, a harci cselekmények és a nyugtalanság csökkenésével nem volt már szükség a Habsburg-haderő részéről olyan demonstratív fellépésre, mint amilyenre 1769-ben a román vajdaságok orosz megszállása idején került sor, ezért a bécsi udvar letett a kérdés politikai vonulatának további erőltetéséről.

Amikor az Erdélyi Bizottság 1771. november 13-án előterjesztést tett az erdélyi határokhoz előretolt katonai táboroknál 1769-ben teljesített fuvarok és egyéb munkák kifizetéséről, akkor az volt az alapvető probléma, hogy mit kell a katonai alapból és mit a tartományi kasszából fizetni. Ekkor már nehéz volt a kétféle követelésrész arányát tisztázni, az uralkodói érdek viszont az volt, hogy a dologból minél hamarabb ki lehessen keveredni. Ennek megfelelően a központi államhatalom ezeknek a követeléseknek általában a fele részét vetette ki kifizetésre szolgáló átalányösszegeként. Ezt a pótlást pedig abból az összegből

²⁶ HHStA StRP 1601/1771 – az Erdélyi Bizottság április 27-i előterjesztése kb. ápr. 30-án az inszurrekciós váltság kapcsán eddig befolyt összeggel kapcsolatosan.

²⁷ HHStA StRP 3076/1771 – az Erdélyi Bizottság augusztus 30-i előterjesztése kb. szeptember 3-án az inszurrekciós váltság kezdeteit és előmenetelét illetően.

²⁸ HHStA StRP 2871/1771 – az Erdélyi Bizottság augusztus 20-i előterjesztése kb. augusztus 14-én (sic!) a Gubernium elmaradt jelentéstétele az erdélyi hadmegváltási ügy előmeneteléről.

²⁹ HHStA StRP 4351/1771 – az Erdélyi Bizottság dec. 28-i előterjesztése kb. dec. 31-én az októberi inszurrekciós megváltást illetően.

³⁰ HHStA StRP 513/1772 – az Erdélyi Bizottság febr. 22-i előterjesztése kb. febr. 25-én, a hadmegváltás előmenetele 1771 végéig.

³¹ HHStA StRP 309/1772 – az Erdélyi Bizottság jan. 25-i előterjesztése kb. febr. 4-én, az Udvari Haditanács által az 1769-es táborozás költségeit illetően tett közbevetések.

kell kifizetni, amit a tartomány a korábbiakban soron kívül („*extraordinarie*”) a védelmi intézkedésekhez fizetett, ami az inszurrekciós válság címén befolyt összeg volt. Az uralkodói döntés a Guberniumnak nyomatékosan meghagyta, hogy a megfelelő mértékben igazságosan és elmaradások nélkül fizessenek azoknak, akik a szállításokban és a kézi munkákban elől jártak. A tartományi főbiztossággal szemben elégedetlenségét fejezte ki, hogy figyelmen kívül hagyta a fuvarok és a kézi munkák előállításánál előírt rendet, és ebből károk keletkeztek. A jövőben az ő hibájából előálló rendetlenség miatt adódó veszteségekért anyagilag felelni fog.³²

Az Udvari Haditanács azonban további akadályokat jelentett az ügyben. Az Államtanács megerősítette az Erdélyi Udvari Kancellária november 13-i előterjesztésére született döntést, vagyis hogy a munkákra és az árukra számított költségekre megszabott 24 341 forint átalányösszeget az inszurrekciós válságból rendelte kifizetni, a készített táborokhoz a természetbeli szállításoknál használt 19 224 darab jószágra számított 38 444 forint 54 krajcárt pedig a katonai alapból.³³ Ugyanekkor egy uralkodói kézirat arról is biztosította Lacy grófot, az Udvari Haditanács elnökét, hogy az inszurrekciós megváltásból befolyt összeg készen áll a katonaságnak történő átadásra, tehát az Udvari Haditanács szólítsa föl a Tartományi Főbiztosságot, hogy a tartományi kasszában található összeget és a közigazgatási egységekből³⁴ folyamatosan érkező befizetéseket azonnal vegye át, amíg a rezolvált 24 341 forint átalányösszeg vagy főösszeg³⁵ teljes kifizetése meg nem történik.³⁶

A két döntés összevetése segít megérteni, hogy a 24 341 forint nem az 1769-es demonstratív kivonulás költségeinek, hanem az inszurrekciós válságból tervezett bevételeknek a felét jelentette.

Az Erdélyi Udvari Bizottság 1772. március 18-i, az erdélyi tartományi kassa 1771-es helyzetével kapcsolatos előterjesztése azonban ismételten csak az inszurrekciós pénzek vonatott beérkezéséről adott számot. Az előterjesztésből kiderül, hogy a hadmegváltás beszédésének kezdete után jó fél évvel, 1771 októberének végéig mindössze 14 351 forint 45 krajcár érkezett be. Ennek átvételére az uralkodói döntés utasította a Haditanácsot, amely szervvel a Kancelláriának tanácskoznia is kellett a hátráltató tényezők elhárítása végett.³⁷ Ha összevetjük ezt az adatot a korábbi töredékes információinkkal, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy a bevételek időarányosan igen rosszul, mindössze 60%-osan teljesültek.³⁸ Az amúgy is rendkívül alacsony fizetési hajlandóság 1772 februárjától még inkább lecsökkent. Mária Terézia parancsának megfelelően Blümegeen tájékoztatást kért

³² HHStA StRP 4142/1771 – az Erdélyi Bizottság nov. 13-i előterjesztése kb. dec. 10-én az 1769-ben Erdély határaihoz kihelyezett táborok érdekében teljesített fuvarok és kézi munkák kifizetését illetően. Uo. Resolutio ad 2do et 3tio.

³³ HHStA StRP 309/1772 – az Erdélyi Bizottság jan. 25-i előterjesztése kb. febr. 4-én, az Udvari Haditanács által az 1769-es táborozás költségeit illetően tett közbevetések. Resolutio az Udvari Haditanács előterjesztésére.

³⁴ „Kreisen” összefoglaló néven jelenti a megyéket, a székeket és a kerületeket.

³⁵ A szövegben egyszer a „Pauschsumme”, másodszor a „Haupt-Summe” kifejezés szerepel.

³⁶ HHStA StRP 309/1772 – az Erdélyi Bizottság jan. 25-i előterjesztése kb. febr. 4-én, az Udvari Haditanács által az 1769-es táborozás költségeit illetően tett közbevetések. Kézjegy Lacy grófhoz.

³⁷ HHStA StRP 806/1772 – az Erdélyi Bizottság márc. 18-i előterjesztése kb. márc. 31-én az Erdélyi Tartományi Pénztár 1771-es helyzetéről.

³⁸ Előirányzott: 40–50 ezer forint, amelyet későbbi adatunk alapján 48 462 forintra pontosítottunk. Félidőben teljesült 14 351 forint 45 krajcár, ami 29,61%-os arány. A közép-szolnoki adatot arányosan fölszorozva kb. 60–62 ezer jobbágy- és zsellércsaládnyi állomány után fizettek hadmegváltási járulékot, ami a kor demográfiai jellemzőit tekintve a megyék, a kerületek és a székely székek nemesi birtokain földesúri függésben élő népességnek körülbelül a harmadát tehetta ki. Becsléseinket támasztja alá az is, hogy az eredetileg 12 hónapra tervezett behajtási időszak összesen 17 hónapra nyúlt (lásd következő bekezdés).

Auersperg gróftól, hogy áprilisban miért csak 1422 forint 50 krajcár folyt be, és miért nem tettek többet a hátralékok behajtása érdekében.³⁹ Bigye főadószedő kimutatása szerint 1772. június 5-ig a válságból az általános adókasszába készpénzben 17 006 rénes forint 43 krajcár folyt be, de ebből májusban már csak 125 forintot fizettek be.⁴⁰

A késlekedések leginkább szándékosságra, rendi obstrukcióra voltak visszavezethetőek. Ezt látva Mária Terézia a jövőre nézve megalapozottabban akarta igénybe venni ezt a hozzájárulást. Parancsának megfelelően Blümegen főkancellár 1772. április 13-ára elkészített egy kéziratot. Ez Brukenthaltól egy elaborátumot követelt az erdélyi inszurrekció jobb berendezése érdekében, hogy azután ezt a munkálatot véleményezésre át lehessen tenni Auersperg grófhhoz is.⁴¹

Erdélyben viszont Auersperget szorította a fentről elvárt eredménykényszer. A gubernátor 1772. április 25-i iratában, melyet Blümegen főkancelláron keresztül terjesztett József társuralkodó elé, megalapozott módon igyekezett bizonyítani, hogy az 1741. és az 1744. évi inszurrekció alkalmával is a rendek maguk kérték, hogy a személyes hadba szállást a rendes ezredek számára kiállított rekrutákkal és egy meghatározott pénzüsszeg befizetésével válthassák meg. Emellett a Guberniumon keresztülvitte, hogy az tegyen javaslatot katonai végrehajtásra.⁴² Auersperg a két leghevesebben ellenállót, egy bizonyos Forrai nevű embert és egy Apor bárót mint engedetleneket perbe is akarta hívni.⁴³ Emiatt a Kancelláriának is foglalkoznia kellett azzal a kérdéssel, hogy az adósokat törvény elé kellene-e citálni, és bírósági eszközökkel kényszeríteni őket a befizetésre.

A kérdésben végül a politikai realitásérzék győzött. A Kancellária nem támogatta ezt a kemény eszközt, és ezzel az Államtanácsban született döntés is tökéletesen egyetértett. Végül az uralkodói rescriptumban annyit rendeltek el, hogy a Gubernium noszogassa fizetésre az adósokat, és ha ez nem járna sikerrel, csak akkor tegye meg véleményező jelentését, hogy a jog szerint hogyan is kellene tekinteni ezekre a fizetésmehtagadókra.⁴⁴ Az 1772. május 3-i leiratok elrendelték, hogy Auersperg gubernátor a katonai végrehajtást és a perbe hívást halassza el, az ellenkezőket még egyszer intse a fizetés teljesítésére, és az esetleges további vonakodást Bécsbe nevesítse.⁴⁵ A gubernátor belátta, hogy további ellenkezése (elnöki különvélemény benyújtása) kilátástalan lenne, csak tovább rombolná tekintélyét, ezért kénytelen-kelletlen végrehajtotta a parancsot. Részben megváltoztatták a Gubernium katonai végrehajtásra vonatkozó javaslatát, részben visszavonták a korábbi rendelkezéseket.

Ez az eset még jobban megerősítette az erdélyieket korábbi meggyőződésükben, sőt az a hír is elterjedt, hogy Mária Terézia a hátralékokat sem fogja behajtatni.⁴⁶ A fizetési morál tovább csökkent, Auersperg gubernátor június 6-i jelentésében Blümegenen keresztül igyekezett az udvart keményebb fellépésre bírni.

Blümegen a problémát több részre osztotta: új intézkedést nem lehet a május 3-i leiratok sérelme nélkül hozni; új intézkedés mindenképpen az Erdélyi Udvari Bizottság tekintélyvesztésével járna; a fődolgot a május 3-i rendelkezések tartalmazzák, így a hátra-

³⁹ MNL OL A108 20. csomó 335r – Blümegen 1772. október 14-i irata.

⁴⁰ MNL OL 108 20. csomó 608r – Bigye János Demeter generalis perceptor 1772. június 5-i kimutatása a tartományi kassa általános kasszája által inszurrekciós válság címen kezelt pénzekről.

⁴¹ MNL OL A108 20. csomó 506r – Blümegen 1772. április 13-i irata.

⁴² MNL OL A108 20. csomó 336r-v – 1772. szeptember 30-i irata Blümegenhez 336v.

⁴³ MNL OL A108 20. csomó 626r-627v – Blümegen 1772. június 15-i irata Mária Teréziához 626r.

⁴⁴ HHStA StRP 1098/1772 – az Erdélyi Bizottság ápr. 18-i előterjesztése kb. ápr. 28-án az erdélyi inszurrekciós megváltást illetően.

⁴⁵ MNL OL A108 20. csomó 626r-627v – Blümegen 1772. június 15-i irata 626r.

⁴⁶ MNL OL A108 20. csomó 335v-337r – Blümegen 1772. október 14-i irata 335v.

lékos összegek behajtását újabb rendelkezés nélkül is megalapozottan lehet szorgalmazni; a mindenféle renitensek nevesítésére vonatkozó rendelkezés pedig lehetőséget biztosít arra, hogy esetlegesen a későbbiekben (az inszurrekciós válság mielőbbi lezárását követően) az ilyen személyek ellen a katonai végrehajtás eszközét érvényesítsék. Tehát Blümegen – Mária Terézia jóváhagyásával – annyit közölt Auersperggel, hogy az Erdélyi Udvari Bizottság által hozott rendelkezésnél kell megmaradni.⁴⁷ Ez a rendelkezés azzal együtt mehetett ki, melyet az Államtanácsban hoztak, és a kancelláriai csatornán keresztül értesítette a Guberniumot, hogy elsősorban a még hátralékos pénzek behajtásáról gondoskodjon, a végső jelentéssel és kimutatással csak utána foglalkozzon.

Az Államtanács jegyzőkönyvei alapján megállapítható, hogy augusztusban még történet bevételezések inszurrekciós megváltás címén,⁴⁸ de a gubernátor még 1772. szeptember 30-án is fojtott dühvel jelentette, hogy gondoskodik az elrontott dolgok jóvá tételéről, de ez nem fog egykettőre menni. Mivel pedig emellett Auersperg gróf ígérte, hogy mindent megtesz a még hátralékos összegek behajtása érdekében, Mária Terézia Blümegen főkanclár javaslatára nyugodni hagyta az ügyet.⁴⁹

AZ INSZURREKCIÓS VÁLTSÁG KÉRDÉSKÖRÉNEK ÚJBÓLI NAPIRENDRE KERÜLÉSE

Mária Terézia uralkodásának legvégén, az 1778–79-es bajor örökösödési háború idején ismét terítékre kerül az inszurrekciós válság kérdésköre, amikor 1778 nyarán a bécsi udvar bejelentette igényét az erdélyi inszurrekcióra. Erre válaszul az Erdélyi Udvari Kancellária egy előterjesztésében azt a kérdést intézte az uralkodónőhöz, hogy hogyan kellene az erdélyi gubernátornak (Brukenthal bárónak) a szándékolt inszurrekciót közelebbről megmagyarázni. A Kancellária javaslatában úgy értelmezte az utasítást, hogy az inszurrekciót a normál rekrutaállítással semmi összefüggésben nem álló, azon túli hadra kelésnek kell tekinteni. A Kancellária az előző háborúk tapasztalatai alapján azt javasolta, hogy vagy nagyobb rekrutaszámot kellene követelni a nemesi inszurrekciókötelezettség fejében az ezredek megerősítésére, vagy talán jobb lenne a gubernátort még néhány új zászlóalj vagy ezred felállítására utasítani. Úgy tűnt, hogy a Kancellária inkább ez utóbbit szerette volna.⁵⁰

A javaslatnak valószínűleg az volt az alapja, hogy az udvar ekkor már kiírta a normál éves létszám feletti 1000 embert, amelyből a Kancellária új alakulatok létrehozását is lehetségesnek tartotta.⁵¹ Az udvar katonapolitikai vezetése azonban ebben a helyzetben sokkal realitásabban látott. A kancelláriai előterjesztést ugyanis az Udvari Haditanács is véleményezte, és elsősorban ahhoz ragaszkodott, hogy mindenekelőtt azt a 800 rekrutát kell készenlétben tartani, mely kiállítására a múltkor parancsba adatott. Mint az ügy későbbi fejleményeiből kiderül, ez a 800 rekruta az az újonclétszám volt, melyet Erdélytől ebben az időszakban békeidőben is a szokásos módon elvártak.⁵² Ezen túl azonban az Udvari Haditanács – anélkül, hogy a

⁴⁷ MNL OL A108 20. csomó 626r-627v – Blümegen 1772. június 15-i irata 627v.

⁴⁸ HHStA StRP 1370/1772 – az Erdélyi Bizottság június 2-i előterjesztése kb. június 2-án az inszurrekciós megváltás befolyásáról február és március hónapokban; HHStA StRP 2920/1772 – az Erdélyi Udvari Bizottság dec. 8-i előterjesztése kb. dec. 8-án a június, július, augusztus hónapokban beszédett hadmegváltást illetően.

⁴⁹ MNL OL A108 20. csomó 335r – Blümegen 1772. október 14-i irata.

⁵⁰ HHStA Koller-Akten Ad N. 225. gróf Koller 1778. augusztus 22-i irata. 1r-v.; 3r.

⁵¹ HHStA Koller-Akten ad N. 225. gróf Koller 1778. szeptember 2-i irata 6r.

⁵² HHStA Koller-Akten Ad N. 225. gróf Koller 1778. szeptember 2-i irata 6r.; HHStA Koller-Akten Ad N. 225. gróf Koller 1778. dec. 12-i irata 1778 4r.

hadihelyzet által indokolt egyéb szükségleteit kifejtette volna – mindent pusztán Őfelsége döntésére bízott. A létszám feletti rekrutaállítás már elrendeltetett, bár behajtása akadozott.⁵³

A bajor örökösödési háború nem járt nagyobb áldozatokkal, az ellenséges seregek egymást kerülgették. Higiéniai problémák miatt a veszteség nagyobb lehetett a békeévekben szokásosnál, de mivel nem nehezedett komoly háborús nyomás a Habsburg Birodalom hadseregére, így semmiképpen sem volt égető szükség olyan külön létszámemelésre vagy új alakulatok felállítására, amelyeket a bécsi udvar az erdélyi rendektől olyan kétes politikai eszközökkel tudott volna kizsarolni, mint az inszurrekcióra bejelentett igény.

Az iratokat Mária Terézia időnyerés céljából bizalmasának, Joseph Koller kabinetitkárnak küldte el,⁵⁴ hátha nem kell az ügyet államtanácsi cirkulációba adni.⁵⁵ Koller véleményében az ügyet arra egyszerűsítette le, hogy a kérdésben meghatározó a katonai szempont. Márpedig csakis a katonai szervek számára ismeretes, melyek a valódi hadiszükségletek. A valódi hadiszükségletek alapján mérlegelhető, hogy a csapatok állításának milyen módja értendő a szándékolt inszurrekció alatt.⁵⁶ Mivel azonban az Udvari Haditanács ebben a vonatkozásban nem fogalmazta meg saját véleményét, hanem mindent Őfelsége döntésére bízott, így nem marad más, mint hogy a jelen előterjesztést Ő [Császári] Felségének, vagyis a trónörökös II. Józsefnek továbbítsák, hogy ennek az inszurrekciós formának az eldöntéséről ő határozzon.⁵⁷

Az ügyet bonyolultsága és kétes politikai értéke miatt végül Mária Terézia mégis köröztette az Államtanácsban,⁵⁸ ahol a tanácsosok véleményét újra a kabinetitkár összegezte. Az uralkodónó bizalmasa ez alkalommal az ügyet egyértelműen két részre osztotta: az erdélyi rekrutaállításra mint fő tárgyra és az inszurrekcióra mint melléktárgyra. A fő dologban Koller báró Löhr államtanácsossal értett egyet, és ezek után a kancelláriai előterjesztésre adandó uralkodói rezolúciót a következőképpen proponálta: „A gubernátornak mindenekelőtt az az utasítás adandó, hogy a lehető legsürgősebben hajtsa be és állítsák ki a már kiírt 1000 emberből még hátralékos rekrutákat. Hasonlóképpen a már meghozott intézkedés változtatás nélkül maradjon érvényben, hogy egy 800 fős rekrutaszámot tartsanak készenlétben, és adjanak le az ezredek kiegészítésére.”

Az inszurrekció tekintetében Koller egy olyan, mihez tartás végett adandó titkos utasítást javasolt a gubernátornak, hogy noha ezt a törvényes kötelezettséget meghatározták, de ügyes közreműködésével azt kellene elérnie, hogy a személyes inszurrekció helyett 3-4 ezer embert két terminusban – az év, illetve március végéig, vagy ha szükséges, akkor korábban – kiállítsanak, és legyen közöttük legalább 1500 lovas. Ennek a legénységnek az első fölfegyverzésére és fölszerelésére a kabinetitkár a hadikasszából javasolt egy általános összeget kiutalni, melynek ügyében a katonai szervekkel való egyeztetés után kellene a továbbiakat meghatározni. Ezen kívül az országos szervek adjanak meg minden segítséget a katonáinak, hogy az országban még felhajtható igavonó lovakat kiállítsák. Koller véleménye szerint a Kancelláriát utasítani kellene arra, hogy a gubernátorhoz intézett összes rendelkezést az Udvari Haditanáccsal egyetértésben, a vele való szoros együttműködés

⁵³ HHStA Koller-Akten ad N. 225. gróf Koller 1778. szeptember 2-i irata 6r.

⁵⁴ Joseph Koller nem azonos azzal a Koller Ferenc Xaver gróffal, akinek politikai szerepére lásd Kovács Kálmán Árpád: „Báró Koller és az illír politika berendezése az 1760–70-es években” Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 2008/1–2. sz. 99–115.

⁵⁵ HHStA Koller-Akten Ad N. 225. gróf Koller 1778. augusztus 22-i irata. 1r.

⁵⁶ HHStA Koller-Akten Ad N. 225. gróf Koller 1778. augusztus 22-i irata. 1r-v.

⁵⁷ HHStA Koller-Akten Ad N. 225. gróf Koller 1778. augusztus 22-i irata. 2r.

⁵⁸ Vö. HHStA StRP 1236/1778.

keretében⁵⁹ foganatosítsa, és hogy a katonai vonatkozású intézkedések semmilyen zavart és késlekedést ne szenvedjenek.⁶⁰

Koller megjegyzése az igavonó állatok verbuválásáról nem véletlen. Valószínűleg ő is tájékozódott II. József terveiről, melyekre Mária Terézia saját kezével írt döntésében így hivatkozott: „Mivel a császár még távolléte idejére Magyarországgal kapcsolatban⁶¹ azt a javaslatot tette, hogy az inszurrekcióból inkább egy lovakban történő megváltást kívánna, így úgy gondolom, hogy ebben az esetben is ezt fogom tenni, ami pedig az inszurrekciós mennyiséget illeti, abban elfogadom az Erdély számára javasolt 1600 lovat. 1200 is elég lenne.”⁶²

1778 decemberére Koller valóban megszerezte II. József véleményét az ügyben. Az első, nevezetesen az erdélyi rekruta- és loállítási ügyet illetően a trónörökös úgy nyilatkozott, hogy noha Őfelsége legkegyelmesebb döntésétől függ, milyen formában adja ki ezt az utasítást, de hogy ő császári felsége nem tud egyetérteni sem azzal, hogy a fogalmazványban alkalmazott nyomatékokot kihagyják, sem azzal, hogy a gyülekezési hely tekintetében bármit is változtassanak. József ezt a második tiltakozó indítványát azzal indokolta, hogy a háborús rendelkezések tekintetében kiváló fontosságú lenne, hogy ne adjanak le alkalmatlan lovakat szolgálatra, mint ahogy az éppen Magyarországon megtörtént, és hogy egyáltalában mind a legénység, mind a lovak rendeltetés szerinti időben megfelelően beérkezzenek.⁶³

Mária Terézia fia akarátának megfelelően expediáltatta a döntést, de határozottan ragaszkodott a kemény szavak elhagyásához, amelyek a dologban *inkább kárt tesznek*.⁶⁴ A Koller által elkészített rezolúciót Mária Terézia 1778. december 13-án szignálta.

AZ INSZURREKCIÓS VÁLTSÁG 1771–72-ES ÉS 1778-AS ÜGYÉNEK TAPASZTALATAI – ÖSSZEGZÉS

Az uralkodónő tisztában volt a megváltás politikailag kényes voltával, és ösztönös érzékével és hosszú uralkodói tapasztalata által diktált türelmével irányította a dolgokat. Nem törekedett egyébre, mint egy kevés, a rendektől kicsikart engedményre. Bár az elérhető eredményeket illetően a trónörökös realitásérzéke is jól működött, türelme azonban elveszett a rendek akadékoskodásán, hogy mérsékelt elvárásait is csak vonakodva és a hatalom számára hátrányos módon teljesítik. Az inszurrekcióval kapcsolatos zsarolással a bécsi udvar az orosz–török háborúban néhány tízezer forintnyi anyagi haszonra tett szert. Ez az összeg is a tervezett időszak másfélszerese alatt folyt be, és a dologból csak azért nem lett komolyabb elégedetlenség a rendek és presztízvesztés az udvar oldalán, mert az orosz–török háború lecsengésével újabb összeg kivetése nélkül meg lehetett hosszabbítani a fizetési határidőt.

Az összeg maga – becslésem szerint – körülbelül arra volt elég, hogy kétharmad részben fedezze a császári-királyi alakulatoknak az orosz hadsereggel szembeni 1769-es demonst-

⁵⁹ A szövegben itt szereplő „enge Zusammenrettung” a kor hivatali nyelvezetében általában a hivatali szervek közötti koncertációt jelentette, de itt valószínűleg mégsem így fordítandó. (K. K. Á.)

⁶⁰ HHStA Koller-Akten Ad N. 225. gróf Koller 1778. szeptember 2-i irata. 6r-7v.

⁶¹ A döntés betűs csak valószínűsített olvasat. Mária Terézia olvashatatlanul írta ezt a néhány szót: vagy noch als [?] [?] [?] keit in Hungarn-nak vagy nach ab(s)? [?] [?] [?] keit in Hungarn-nak olvasható. II. József 1777-ben franciaországi utat tett.

⁶² HHStA Koller-Akten Ad N. 225. Mária Terézia saját kezű döntése gróf Koller 1778. szeptember 2-i iratára. 7r.

⁶³ HHStA Koller-Akten Ad N. 225. Koller 1778. december 12-i irata 4r.

⁶⁴ „macht eher Verderben” – Mária Terézia saját kezű kiemelése. HHStA Koller-Akten Ad N. 225. Mária Terézia saját kezű döntése Koller 1778. december 4-i iratára. 4r.

ratív kivonulásának szállítási és táboroztatási költségeit. De ez az anyagi könnyebbség is csak részben jelentkezett a hadikassza számára, mivel az uralkodói döntés az inszurrekciós válságból befolyt pénzeket felerészben a tartományi pénztárnál hagyta. Ennek tükrében érthető meg Buccow báró 1762-es tervezetének az a javaslata, hogy az addigi kettő összeolvasztásával egy általános pénztárat hozzanak létre. Amellett, hogy így takarékoskodni lehetett volna a hivatali személyzettel, a hadicélú kiadásokra történő forrásátcsoportosítást is megkönnyítette volna. Ugyanakkor a haditól független, a Gubernium által felügyelt tartományi pénztár léte rendi alkotmányossági kérdés is volt, ezért Buccow tervéből nem lett semmi.⁶⁵ A bajor örökösödési háborúban az inszurrekcióra bejelentett igény ezernél nem sokkal több kétes alkalmasságú lovat eredményezett. Mindez természetesen mindkét esetben a rendek folyamatos elégedetlenkedése mellett ment végbe.

A Habsburg-államhatalom hadügyi kérdések révén rendelkezett némi mozgástérrel a privilegizált rétegek helyzetének adminisztratív befolyásolására. Az erdélyi nemesség életébe történő beleszólás egyik érdemi eszközét a rekrutaállítás és az inszurrekció kérdésköre adta meg. A reguláris ezredek feltöltése – bár meglehetősen nehézkes és érzékeny kérdés volt – mégis biztosított bizonyos lehetőséget a központi államhatalomnak arra, hogy az erdélyi nemesi társadalmat központi fegyelmezés alá helyezze.

A bécsi politikai elit még az 1768–74-es török háború kitörése előtt elhatározta a nemesi kiváltságok reformját Erdélyben. A tervek spiritus rectora a bécsi legfelsőbb elit volt, amely javarészt a Buccow-féle projektumok elgondolásaira támaszkodva az erdélyi (káros) kiváltságok elleni támadás újabb szakaszát kívánta bevezetni. A folyamat a szűkebben vett hadügyi kormányzat részvétele nélkül zajlott. O'Donnell tábornok inkább a hivatali elit eszközének tekinthető, erdélyi segítőkül pedig katolikus vagy katolizált főurakat vett maga mellé. Az erdélyi közigazgatás a reformterveket 1768-ban még ügymeneti eszközökkel viszonylag könnyen elfektette, de Havasalföld és Moldva 1769-es orosz megszállása olyan politikai helyzetet eredményezett, amelyben nagyobb lehetőség nyílt egy új típusú politika kipróbálására.

Az erőszakosabb erdélyi hadügyi követelések mögött kezdeményezőként Józsefet és bizalmasait találjuk, Mária Terézia okos mérséklőként működött közre. A kiadott rendeleteket az erdélyi közvélemény így is a magyar nemesi szabadságjogok elnyomásaként értékelte. Az udvari visszaközösöknek tekintélyromboló hatása volt, de egyúttal tesztelték azokat a határokat is, ameddig az udvar elmehet. Több józanul gondolkodó jozefinista számára is nyilvánvalóvá a vált a folyamat során, hogy a józsefi „egy csapásra” politika alapjaiban kivitelezhetetlen.

A nemesi felkelés katonai szempontból nem funkcionált, de mind az erdélyi nemesség, mind a bécsi udvar számára fontos hivatkozási alapként szolgált. Előbbi kiváltságait védte ezzel, utóbbi az erdélyi nemesség megadóztatásának kísérleti terepévé szerette volna ezt a területet alakítani. Az inszurrekciós megváltás ügye a kiváltságvédelemmel összefüggésben a nemesi ellenzékiesség kardinális pontjai közé került. Ennek a két felvonásban (1770–1772, 1778–1779) lezajlott epizódyszerű történetnek a súlyát az 1770-es években a vallásüggyel és az úrbéri kérdéssel véljük összevethetőnek.

⁶⁵ HHStA StRA 614/1762. 9. pont. Idézi: Ember Győző: Der Staatsrat und die ungarische Verfassung. Acta Historica 1959-es évfolyam 30. iratközlésében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arneht, Alfred Ritter von: *Maria Theresia*. Band X, Wilhelm Braumüller. Wien, 1886.
- Ember Győző: *Der Staatsrat und die ungarische Verfassung*. Acta Historica 1959-es évfolyam, 30. iratközlés
- Ember Győző: *Erdélyi országgyűlések*. Magyarország története IV. 1686–1790. Bp., 1989.
- Hóman Bálint – Szekfű Gyula: *Magyar történet*. 2. bővített kiadás 1990-es változata, V. kötet.
- Jancsó Benedek: *Erdély története*. Kolozsvár 1931., újabb kiadása Attraktor Kiadó, Budapest, 2001.
- Kovács Kálmán Árpád: *Báró Koller és az illír politika berendezése az 1760–70-es években*. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 2008/1–2. sz.
- Ladányi Sándor – Papp Kornél – Tökéczki László (szerk.): *Egyháztörténet 2. (1711-től napjainkig)*. Református Pedagógiai Intézet, Budapest, 1998.
- Makkai László – Mócsy András – Szász Zoltán: *Erdély története három kötetben*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1986.
- Magyarország hadtörténete, I. kötet. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984.
- Szádeczky Lajos [közli]: *Halmágyi István naplói 1752–1753, 1762–1769 és iratai 1769–1785*. Budapest, 1906. (Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI–XVIII. századokból 4.)
- Teleki Domokos: *A székely határőrség története*. (Közzétette: Szabó Károly.) Franklin-Társulat, Budapest, 1877.
- Trócsányi Zsolt: *Habsburg-politika és Habsburg-kormányzat Erdélyben 1690–1740*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.

Horváth Orsolya:

AZ ÁLLATOK HADICÉLÚ FELHASZNÁLÁSA A HÁBORÚKBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A NAGY HÁBORÚRA

ÖSSZEFOGLALÓ: Az ember korán felismerte, hogy a domesztikált állatok gazdaságban betöltött szerepükön túl a háborúk során különféle egyéb feladatokra is felhasználhatók. A Nagy Háborúban az állatok szerepe – a technikai vívmányok háborúban történő megjelenése következtében – már kettős volt: egyrészt a modern eszközöket, fegyvereket szállították a frontokra és a harcmezőkön, másrészt pedig klasszikus harci eszközök is voltak. A szerző a Nagy Háború haditudósításából, a napilapok rovataiból szemezgetve tesz kísérletet a korabeli (háborús) állattartás és állatvédelem mindennapjainak, valamint ezen állatok hadszíntéren történő alkalmazása speciális lehetőségeinek bemutatására.

KULCSSZAVAK: Nagy Háború, állatok, állatvédelem, vöröskeresztes kutyák

BEVEZETÉS

2004-ben avatta fel *Anne* brit hercegnő az Állatok a háborúban emlékművet (Animal in War Memorial) a londoni Hyde Parkban. Az emlékmű az elmúlt századok (brit) háborúiban elpusztult állatoknak állít emléket. Felirata szerint: „Ezen emlékmű a brit és szövetséges erők hadjárataiban szolgált és elpusztult állatok emlékére épült. Nekik nem volt választásuk.”

2014-ben – amikor az emlékmű átadásának egy évtizedes, a Nagy Háború kitérésének pedig 100 éves évfordulóját ünnepeltük –, ha végigtekintünk a világ különböző harcterein, azt láthatjuk, hogy továbbra is állatok ezrei teljesítenek szolgálatot és áldozzák életüket az ember (jogos vagy jogtalan) igényeinek megfelelően. Életüket adják, hogy emberi életet mentsenek, szenvednek, hogy az emberi szenvedést enyhítsék.

A Nagy Háború számos szempontból különleges volt. Megjelentek a modern tömegpusztító fegyverek, a harci gázok; a harcok földön, vízen (víz alatt) és levegőben is folytak. A hadban állók a technikai fejlődés minden vívmányát felhasználták az ellenség pusztítására. Az égbolton a *zepelinek* mellett üzenetet vivő galambok szálltak, a modern géppuskákat pedig nagy testű juhász kutyák húzták. Ez a kettősség a modern háború és a háborút megelőző „boldog békeidők” dialektikáját is felvillantotta, és erre a média is vevő volt. Korabeli háborús képek százain láthatunk házi kedvencel pózoló magas rangú tiszteket, sebesülteket húzó vöröskeresztes vagy távirókábelt fektető újfundlandi kutyákat.

Tanulmányommal azoknak a hősöknek szeretnék emléket állítani, akiknek – utalva a londoni emlékműre – nem volt választásuk a háború végzetes harcaiban. Fontosnak tartom ugyanakkor kiemelni, hogy a katonáknak *sem* volt igazából választásuk. A kutyavezetőnek, a lovasnak, de az ezred dobját húzó kaszárnyakutya mögött felsorakozó századoknak sem volt lehetőségük arra, hogy kimaradjanak a magát civilizáltnak gondoló emberiség apokaliptikus önpusztításából. A korabeli cikkek és esetleírások révén megpróbálom érzékelteni a hadszínterek ember és állat alkotta kettős mindennapjait. A háborúval járó kiképzésben, állategészségügyben, állatvédelemben megjelenő specialitásokat elemezve, néhány kiválasztott „hős” bemutatásával kívánom felhívni a figyelmet arra, hogy felelősséggel tartozunk értük, hiszen ha szükség van rá, életüket adják értük, az emberért.

ÁLLATFAJOK KÜLÖNBÖZŐ SZEREPKÖRÖKBEN

Az egyes állatfajoknak a Nagy Háborúban betöltött szerepe változatos képet mutat. A korabeli lapok beszámoltak arról, hogy német katonák elefántot is igénybe vettek az erdőirtásokhoz. Az öszvért a Monarchia csapatai és az osztrák hadsereg az Alpokban lovaglásra és teherszállításra használta. Poroszországban és Lengyelországban szanitéc kutyák lavina alól kapartak ki sebesülteket. A belgák gépfegyverek húzására fogták be a kutyákat, némely osztrák–magyar ezredben pedig távközlési kábelfektetésre is használták őket. A német hadsereg a raktárakban lévő egerek irtására macskákat alkalmazott, amelyek ellátására havi két márka volt előírányozva. Az angol tengerészek a „búvárhajókra” fehér egereket vittek, hogy a mérgező gázok felszabadulását, jelenlétét jelezzék.¹

Kutyák

Kr. e. 2000-ben Mezopotámiából fennmaradt tárgyi emlékeken számos helyen találkozhatunk vad, nagy testű kutyákat, vélhetően masztiFFokat ábrázoló alkotásokkal. A keltáknál a harci kutyákat védőruhába öltöztették, és az ellenfél lovassága elleni küzdelemre képezték ki. Ilyen, vértékkel felszerelt kutyákat a középkor háborúiban is használtak. A speciális szegeknek és töviseknek köszönhetően a kutyák nyakörve szintén sikeresen tizedelte az ellenség létszámát és lovasságát a szárazföldi ütközetekben. *Attila* hun király táborainak éjszakai védelmét vad kutyákkal őriztette.²

Napóleon hadjáratai során a kutyák már hadiszolgálatot láttak el a franciák oldalán. Az ebek több alkalommal is sikeresen vezették a katonaságot az éjszakai rajtaütések során.³ *Benjamin Franklin* már az indiánok elleni harcra készülődéskor helyeselte a kutyák bevonását a csatába. Az amerikai hadsereg vérebekeket használt az indiánok követésére a második szemínol háborúban, 1835-ben.⁴

A kiképzett kutyák modern katonai célokra történő alkalmazására első ízben a 19. század közepén, a francia hadseregben került sor. 1872-ben próbaképpen 10 airedale terriert és 10 skót juhászt vásároltak, majd a század végén – a kedvező tapasztalatok után – már 200 ebet foglalkoztattak, döntően őrző-védő feladatokra.⁵ Érdekességként lehet megemlíteni, hogy német szanitéckutyákat már az orosz–japán háborúban is alkalmaztak. Egy beszámoló szerint egy német kennelel 3 kutyája az 1904 októberében Cha-Ho (Shaho) mellett vívott csata után 23 olyan sebesültet kutatott fel, akiket az egészségügyi alakulatok nem vettek észre.⁶

1893-ban alapították a német szanitéckutya-egyesületet, amely eredeti célja szerint feladatául tűzte ki a kutyák sebesültek feltalálására való idomítását, amelyeket mozgósítás esetén az egészségügyi századok rendelkezésére bocsátanak. 1899 augusztusában, a koblenzi betegszállító gyakorlat alkalmából már 4 kiképzett kutyát mutattak be a katonai vezetésnek. A kutyákat *Richard Bungarta* aacheni telepén képezték ki, ahol már korábban őrszolgálatra, hírvitelre és lőszer szállításra is tanítottak kutyákat. A bemutatón *Hindenburg tábornagy* is elismerte a szanitécebek teljesítményét. A háború kitörését követően a német szanitéckutya-

¹ Csendőrségi Lapok, 1915. augusztus 15., 393–394.

² www.emperorlake-mastiff.de/historisches (Letöltés időpontja: 2014. 07. 09.)

³ http://www.huszadikszazad.hu/tudomany/kutyak-a-haboruban-13082 (Letöltés időpontja: 2014. 07. 10.)

⁴ National Geographic Magyarország, 2014. június, 43.

⁵ Wilhelm Mayer: Das Kriegshundewesen in der Österr.–Ungarischen Armee. Kriegsarchiv, Manuskriptensammlung TIWK/186. sz.

⁶ Csendőrségi Lapok, 1908. február 2., 57.

egyesület lázas munkába kezdett. 1914 augusztusában már kiképzett kutyák jelentek meg a hadseregben. Egészségügyi szolgálatra döntően német juhászkytyákat, airedale terriereket, dobermannokat és rottweilereket alkalmaztak. A kiképzés különlegessége volt, hogy a kutyáknak a feladatuk közben nem szabadott nyomot követni, hanem légkövetéssel kellett keresni. Az emberi szag azonosítását követően a kutya a sebesült valamely tárgyát magához vette, majd a vezetőjéhez vitte. A kutya tehát tárggyal jelezte, hogy kutatása eredménnyel járt. Ezt követően a vezető az ebet pórázra vette, aki a sebesülthöz vezetete. A kiképzés során különös hangsúlyt fektettek arra, hogy a kutya nesztelenül mozogjon, ne ugasson, és se a sebesülthöz, se elhagyott, gazdátlan tárggyhoz lehetőség szerint ne érjen hozzá.⁷

A szükségletek kielégítésére számos országban kutyákat adományoztak a hadseregnek. A brit erők több ezer négylábúval vettek részt az ütközetekben, az ebeket adományokból, menhelyi erőkből és a rendőrség szerveitől kapták segítségül. A források megemlítik, hogy közel 20 ezer kutya vett részt a Nagy Háborúban.⁸ A speciális feladatokra meghatározott fajtájú kutyákat válogattak ki. Véretek szolgáltak például a Vöröskeresztnél, ahol sebesültek felkutatásában működtek közre. 1917-ben *Richardson* alezredes vezetésével felállították a Harcikutya-kiképző Központot (War Dog School of Instruction).⁹

Híradások számoltak be arról, hogy a nyugati harctéren állomásozó német csapatoknál 1915-ben már több mint 300, a keleti harctéren közel 300 ún. egészségügyi kutya szolgált. A német katonai kutyák hadifelszerelése egy mellöv volt, amelynek két oldalára táskákat szereltek. Az egyikben kötözöszer, olló és fonál volt, míg a másik táskába hideg teát, kávé, rumot, cukrot, csokoládét helyeztek el. A kutyákat combjukra rásütött bélyeggel (fehér mezőben vörös kereszt) jelölték meg.¹⁰ 1916-ban már 3000 vöröskeresztes kutya és kutyavezető teljesített szolgálatot a német hadseregben. A kutyák 2/3-a német juhászkytva volt. A német hadvezetőség, felismerve a kutyákban rejlő potenciális lehetőségeket, minden egészségügyi oszlopnál 4–8 kutyavezetőt irányzott elő, megfelelő számú kutyával. A kutyák kiképzése két irányban történt: a fegyelmező gyakorlatok elsajátítását követően kiképezték őket tárggyak hordására, majd először a vezető, később a sebesültek (hangtalan) felkutatására.¹¹

Az angoloknál *vöröskeresztes*, német nyelvterületen *szanitécukyáknak* nevezett ebek kiképzése a háború során sokat fejlődött. Már a kiválasztásnál feltételként szabták, hogy lehetőség szerint jó kondícióban lévő, közepes termetű, szürke vagy fekete, jó látással bíró kutyák legyenek. A kutyáknak némán kellett dolgozniuk, és (legalábbis az angoloknál) a megtalált sebesült katona sapkáját kellett a kutyavezetőhöz visszavinni. Ezen később módosítottak, hiszen számos katona a harc során elvesztette sapkáját, és így a kutya nem tudott jelzést adni. Ekkor arra képezték őket, hogy a katona bármilyen személyes tárggyát megszerezzék, illetve környezetéből valamit elhozzanak. Bár a média híradások erről nem számoltak be, de a hadseregben köztudott volt, hogy néhány esetben a kutya csak úgy

⁷ Reinhold Milleck: Szanitéc kutyákról. *Streffleur Katonai Lapja*, Bécs, 1916. 8. szám, február 26., 15.

⁸ Az 1916-os Dundee Evening Telegraph tudósítása szerint a kutyák egészségügyi, postafutár, tisztogató, őrszem, valamint kabalafigura szerepben járultak hozzá az angolok sikeréhez. A szerencsehozó szerepét töltötte be Adolf Hitler kutyája is.

⁹ Jasper Copping: The Western Front's Dogs of War Revealed. <http://www.telegraph.co.uk/history/world-war-one/10478704/The-Western-Fronts-dogs-of-war-revealed.html> (Letöltés időpontja: 2014. 08. 18.)

¹⁰ Kutyák alkalmazása a háborúkban. *Állatvédelem*, 1915. 5–6. szám, 24.

¹¹ A vöröskeresztes kutyákról. *Állatvédelem*, 1916. 3. szám, 24.

tudott valamilyen tárgyat magához venni, hogy óhatatlanul további sérüléseket okozott a már sebesült katonának.¹²

A cári seregben is alkalmaztak kutyákat. A nagy testűek kisebb szekereket és gépfegyvereket húztak, míg a terriereket a pestist terjesztő patkányok irtására használták.¹³

A császári és királyi hadseregben az egészségügyi kutyák szervezett keretek között történő kiképzése – döntően rendőrségi tapasztalatok alapján – 1914. év végén indult meg. A jelentkezőket a bécsi tanfolyamra iskolázták be, az iskola a bécsi Császári és Királyi 2. számú Helyőrségi Kórház Parancsnoksága és az Osztrák–Magyar Rendőr és Hadikutya Szövetség szakmai irányításával működött. Kezdetben a kutyákat a hadsereg szerezte be. Egy fajtatizta, hadiszolgálatra alkalmas kutya ára 40–100 korona között mozgott. A kutyákat a sebesültek felkutatása mellett sebesültszállításra is kiképezték. A tábori kórházakhoz beosztott sebesültvivő taligaszakasz 3 taligából, 6 kutyából és egy egészségügyi altisztből állt.¹⁴ 1917 júliusában már több mint 1550 képzett kutyavezető és több mint 1000 kiképzett kutya állt a hadsereg rendelkezésére.¹⁵

A magyar kutyák hadseregben történő alkalmazását és kiképzését a Honvédelmi Minisztérium 3. számú osztálya koordinálta. A honvédelmi miniszter 19.467 eln.1. -1915. számú utasítása – a hadi- és egészségügyi kutyavezető-szükségletek fedezésére – toborzásra szólított fel. Feltételként szerepelt, hogy a legalább 4 heti katonai kiképzésben részesült legénységi állományú katonákat kell kiválasztani, akik önként vállalják a feladatot és értenek a kutyák gondozásához, valamint az idomításhoz megfelelő tapasztalatuk van. Az utasítás kitért arra is, hogy csak olyan egyének jöhetnek szóba, akik megfelelő kutyával (dobermann, német juhászkutya, rottweiler és airedale terrier) rendelkeznek, és vállalják, hogy a kutyát a tanfolyamra magukkal viszik, illetve lemondanak mindennemű kártérítési igényükről. A kutyák esetében előírták az elsőfokú közigazgatási hatóság által kiállított állatorvosi igazolvány meglétét, amelynek tartalmaznia kellett, hogy a kutya egészséges és veszélytelen, valamint a kutya állandó tartózkodási helyén nincs ebzárlat.¹⁶ 1916-ban (3360626-I-1916) a honvédelmi miniszter ismételten felhívással fordult a legénységi állományhoz hadi- és egészségügyi kutyavezetői tanfolyamra való jelentkezés okán. Ezt a fokozódó szükséglet indokolta, így rendelkezett arról is, hogy azt rendszeresen tegyék nyilvánossá. A császári és királyi hadi- és egészségügyi kutyavezetői tanfolyamnak Bécs adott otthont.¹⁷ A témát érintő érdekes adat, hogy egy ismételt felhívásban (Magyar Királyi Honvédelmi Miniszter 159208-I-1916) kihangsúlyozták: a „szembeszökő törődöttséggel bíró legénységet” örkutyavezetőként nem alkalmazzák.¹⁸

1916 elején honvédelmi miniszteri rendelet jelent meg a kutyák katonai célú összeírásáról, valamint a vontatási munkákra történő alkalmazásáról. Elsősorban a nagyobb testű bernáthegyiek, újfundlandi és leonbergi kutyák számbavételét szorgalmazták, azonban az egyéb nagy testű kutyák katonai célú igénybevételét is kilátásba helyezték.¹⁹

¹² The Red Cross Magazine. 1917. február, 17. A háború későbbi szakaszában (majd később a második világháborúban is) jelző apportot akasztottak a kutya nyakába, amelyet a kutya a szájába vett, ha sebesült katonát talált. Ezáltal a katona további sérülése megakadályozható volt.

¹³ Vanity Fair, 1916. szeptember, 76.

¹⁴ Kiss Gábor: Egészségügyi kutyák és társaik az I. világháborúból. http://mek.oszk.hu/04900/04928/html/Letoltés_időpontja:2014.06.28.

¹⁵ Brigitte Biwald: Von Helden und Krüppeln. Wien, 2002, ÖBV, 284.

¹⁶ Hfp. 1916.264/el. Hadtörténelmi Levéltár.

¹⁷ Hfp. 1916.eln/3944. Hadtörténelmi Levéltár.

¹⁸ Hfp. 1916.4298/fj. Hadtörténelmi Levéltár.

¹⁹ Kutyaomozgósítás. Állatvédelem, 1916. 4. szám, 30.

Lovak és öszvérek

Már az ókori Egyiptomban, Kr. e. 3000 körül, a fáraók öszvéreket küldtek a Sínai-hegyre türkiz bányászatához. A római légiosok is használták már az öszvéreket, ahogyan *Napoleon* az Alpok átkelésénél személyes felszerelését szállíttatta öszvéreivel. Az Amerikai Egyesült Államok összesen 571 ezer lovat és öszvért használt és exportált a Nagy Háború során. Az „Observer” című lap 1989. évi februári számában olvasható, hogy az öszvérek részvétele az antant oldalán önmagában több mint 350 ezer körül mozgott. Mindez döntően amerikai ellátmányból került hozzájuk a háború során.²⁰ A Nagy Háborút megelőzően a mexikói (1840-es évek), és az amerikai polgárháborúban, valamint később a spanyol polgárháborúban is alkalmazták az állatokat. A Nagy Háborúban nemcsak teherhordásra, ellátmány eljuttatására, hanem sebesültek szállítására is igénybe vették őket.²¹ A gallipoli hadjárat során az öszvéreket az ivóvízkészletek hordására használták mint teherhordókat.²²

Az első írásos emlékek az eurázsiai harcokról szóló Kr. e. 3–4000 évvel ezelőtti korból származnak, ahol már lovakat vettek igénybe a háborúk során. *Bukephalosz*, *Nagy Sándor* lova olyan mély benyomást tett a hódítóra, hogy a ló elvesztése után nyomban el is nevezett róla egy várost, Bukephalia néven (ma Jhelum).²³ A lovak kitűnően alkalmazkodtak a nomád népek harci szokásaihoz a közép-ázsiai sztyeppés területeken is. A könnyűlovasság megjelenése Európában a Kr. u. 7–8. század idejére tehető. *Napoleon* korában már kiemelt szerep jutott a harci lovaknak a hódító hadjáratok alkalmával.

A korabeli statisztikák szerint 1915-ben az északi földtekén kb. 94 millió ló élhetett, ebből mintegy 43 millió Európában. A statisztikát összeállító *gróf Hardegg Domokos* szerint az antantnak 40, a központi hatalmaknak kb. 8 millió ló állt rendelkezésére, azzal a kitételrel, hogy Nagy-Britanniának (Írországon kívül), valamint Franciaországnak alig volt katonai célokra is alkalmas lova.²⁴

Érdekes adat, és a megnövekedett háborús igényeket jelzi, hogy 1913-ban összesen 30 ezer lovat és öszvért exportáltak az USA-ból Európába. Három hónappal a háború kitörése után a kivitel már havi 30 ezer ló volt, 1915-ben pedig az Egyesült Államok több mint 650 ezer lovat és öszvért exportált az antanthatalmaknak.²⁵

Az állatok frontvonalakon történő alkalmazásának problematikája számos különböző területet is érint. Ennek első releváns pontja, hogy az állatok hosszú, általában többnapos utaztatást követően érkeztek a harcoló alakulatokhoz. Az elhullás – lovak esetében – már ebben a fázisban is jelentős, akár 5–10%-ot elérő volt. A megérkezést követően spártai körülmények várták az állatokat: házilag barkácsolt istállók, ponyvával takart melegedők között kellett kipihenniük az út, majd a mindennapi bevetések fáradalmait. Sok esetben mindez lövegek, sorozatvetők lövedékeinek becsapódásai közepette történt. Ezt tetézte a háború előrehaladtával egyre szerényebbé váló ellátmány, az állat-egészségügyi viszonyok mindinkább lehetetlenné válása, valamint a szakképzett gondozói és „felhasználói” állomány folyamatos csökkenése. A Nagy Háborúban még – a légi hadviselés és a motorizáció ellenére

²⁰ <http://news.google.com/newspapers?nid=2519&dat=19890225&id=IoNdAAAABAJ&sjid=Ql0NAAAAIBAJ&pg=3456,6009247> (Letöltés időpontja: 2014. 08. 03.)

²¹ http://mulemuseum.org/History_of_the_Mule.html (Letöltés időpontja: 2014. 08. 04.)

²² Kállai Ernő: A magyar honvédség vízellátása, különös tekintettel a víztisztításra. PhD-értekezés. 2013, 18. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digity/phd/2014/kallai_erno.pdf (2014. 08. 10.)

²³ <http://www.welt.de/incoming/article111471286/Alexander-der-Grosse-und-sein-Angstphase.html> (Letöltés időpontja: 2014. 08. 06.)

²⁴ A lovak és a háború. Állatvédelem, 1916. 2. szám, 15.

²⁵ Ló kivitel Amerikából. Állatvédelem, 1916. 9. szám, 67.

– nagy szükség volt klasszikus szállításokra, lovak és öszvérek által vontatott szekerekre, lövegekre. A Német Birodalomban (Deutsches Reich) a háborút közvetlenül megelőzően 4,7 millió lovat számláltak, a háború végére számuk 3,3 millióra csökkent. Fontos adat az is, hogy a lovesztés az 1915-ben regisztrált 9,5%-ról 1918-ra 25%-ra növekedett. Ekkor már járványok is tizedelték az állományt. A briteknél a háború alatt 20% volt a loállományt ért veszteség, ami azt jelentette, hogy 500 ezer állat sohasem tért haza. Franciaország közel 1 millió, a Monarchia csapatai 250 ezer lovat vesztek, amelyek egy jelentős része éhhalált halt a harcmezőkön. Összességében 8 millió ló vált a Nagy Háború áldozatává, e szám jelentős része a civil loállományt érintette. A lovakat ért megterhelésről egy sokat jelentő adat, hogy a német nehézlovasság vezetésének jelentése szerint 1915-ben a lovaknak napi átlagban 40–50 km-t kellett megtenniük, akár 7–10 napon keresztül, pihenőidő nélkül, rossz időjárási körülmények között.²⁶

A Monarchia haderőinél a kutyák mellett a harctéri sereg számára a lovakról és a járművekről való gondoskodás, hiánypótlás is a Honvédelmi Minisztérium 3. és 3/K. osztályának (Hadkiegészítés) feladata volt.²⁷

A modern kor háborúi, beleértve a Nagy Háborút is, már megnehezítették a lovasság klasszikus értelemben vett használatát a gépesített harci járművekkel és gépfegyverekkel szemben. A második világháborúban már jóval kisebb létszámban vettek részt a lovak, azonban még a felderítés fontos eszközét jelentették.²⁸

Postagalambok

Már az ókori Rómában *Julius Caesar* is alkalmazta őket a gallok elleni hódító hadjárataiban, mint hírvivő állatokat.²⁹ *Hannibal* az Alpokon történő átkelés során galambokat küldött Karthágóba, hogy tudassa a magas hegység meghódítását az otthoniakkal.³⁰

A háziasításnak, a gyors repülési adottságuknak és kitartásuknak köszönhetően az 1871-es francia–porosz háborút követően a postagalambok jogosan kerültek be a Nagy Háború idején alkalmazott állatok közé.

A technika fejlődésével egyidejűleg a házi galambokat már nemcsak kizárólagosan a hírtovábbításának eszközeként, hanem az információ megszerzőjeként is alkalmazták a Nagy Háború frontjain. Az automata fényképezők, amelyeket a galambok szügyére erősítettek,³¹ alkalmasnak bizonyultak a légi felderítésre, az ellenséges területek, csapatok megfigyelésére.

A Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium távirati osztálya felelt a háborús távirás, távbeszélés és távjelzés felügyeletéért, megszervezéséért és ezen osztály intézte a postagalambok háborús szolgálatba állítását is.³²

Bizonyságul szolgál a galambok kémként történő bevetésére az a magyar példa is, miszerint a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium 1930-ban kísérletre hívta fel többek

²⁶ Reiner Pöppinghege: *Tiere im Ersten Weltkrieg. Eine Kulturgeschichte*. Berliner Buchverlag, 2014, 4–8.

²⁷ Streffleur Katonai Lapja. 1916. 14. szám, 12.

²⁸ <http://alovakelete.blogspot.hu/2010/04/lovak-tortenelemben.html> (Letöltés időpontja: 2014. 08. 01.)

²⁹ Lásd részletesebben Levi Wendell: *The pigeon*. Levi Publishing Co, Inc., Sumter, South Carolina, 1977.

³⁰ They winged their way through skies of steel. *The American Legion Weekly*. 1919 August 29, 18–19.

³¹ Julius Neubronner által 1909 és 1911 közötti a párizsi és brémai vilákiállításokon bemutatott automata fényképező szerkezete díjat nyert. A fényképező segítségével, amit a galambok mellére erősítettek, légi felvételeket tudtak készíteni. A találmányban rejlő lehetőségek ugyanakkor felkeltették a hadsereg figyelmét is. http://www.slate.com/blogs/ behold/2012/10/29/julius_neubronner_and_the_amazing_world_of_pigeon_photography.html (Letöltés időpontja: 2014. 07. 28.)

³² Streffleur Katonai Lapja. 1916. 14. szám, április 8., 13.

között a honvéd vegyesdandár parancsnokságát, hogy a „postagalambokat berepültessék, és figyeljék meg, hogy holdvilág mellett milyen mértékben használhatók fel a galambok híradásra”.³³ Egy 1931-es, a ceglédi rendőrkapitányságnak érkezett levél tartalma szerint a Tisza menti Ároktő községben befogtak egy postagalambot, amelynek a gyűrűjén „toldi 101 czegled” jelzés szerepelt. A galamb ellenségként kezelése, miszerint a jelzés megtévesztésül kerülhetett rá, a galamb „kiirtásának” gondolatát vetette fel, majd az ügy további folyamányaként vizsgálat indult a ceglédi galambtenyésztők névsorának és a galamb tenyésztői nyilvántartásban szereplésének ellenőrzésére. A levelezésekből nem derül ki, hogy mi lett a galamb sorsa, azonban a ceglédi ellenőrzés eredménye előtti irat arról tesz említést, hogy nem várhatnak Cegléd feleletére, a galamb gyűrűjét a kiirtása után az I. királyi századnak kell elküldeni. A vizsgálódás során megállapították, hogy „Czegléden nem szerepelt toldy nevű egyén, sem hozzá bejegyzett postagalamb”.³⁴

A második világháborús adatok szerint kémkedésre, valamint a hírvivésre több mint 250 ezer galambot vettek igénybe a szigetország lakói.³⁵ A galambok használata a háborúk után is töretlenül népszerű maradt. Napjainkban a CIA-múzeumban látható az a kémkedésre továbbfejlesztett kamera, amely könnyed súlya miatt hosszú távon is megfelelően bizonyult a madár szügyén elhelyezve, hogy a célterületet megfigyelje és dokumentálja.³⁶ A legújabb kutatások beszámolója alapján azonban a fellegekben vívott harcok a 3. évezredben már nem a korábban hőstetteket végrehajtó galambokról szólnak majd, hanem olyan „kémgalamb” drónokról, amelyek egyesítik a technika lehetőségeit és ezen különleges állatokban rejlő képességeket.³⁷

ÁLLATHŐSÖK

Az állatok hőstetteiről szóló írásos megemlékezések, műalkotások általában a hűségéről és a bátorságról szólnak.

Állathősök a Nagy Háborút megelőzően

Az állatok a hőstetteikről szóló feljegyzéseket nemegyszer hűségükkel érdemelték ki a történelem során.

A marathóni csatában (Kr. e. 490), amelyben a görögök fényes diadalt arattak az óriás perzsa sereg felett, a görög oldalon egy kutya is részt vett. Az eb kitűnt bátorságával, és szerepel a *Polygnatus* által az elesett hősöket ábrázoló festményen is.³⁸

Életmentő kutyáról szól Korinthosz város megmenekülése. Kr. e. 400 körül állították fel azt az emlékművet, amely *Soter* hőstettéről szól. A korinthoszi vár falát kívülről 50 kutya

³³ M. kir. I. Honvéd 4314/1930. Hadtörténelmi Levéltár.

³⁴ M. kir. eln. 1931. 441. Hadtörténelmi Levéltár.

³⁵ <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2226203/Skeleton-hero-World-War-II-carrier-pigeon-chimney-secret-coded-message-attached-leg.html> (Letöltés időpontja: 2014. 07. 30.) A cikk vezérszövege beszámol arról is, hogy 2012-ben egy kémény renoválása során Angliában megtaláltak egy galamb lábára erősített kapszulát, amely egy titkosírással kódolt üzenetet tartalmazott a náciaktól.

³⁶ A mai napig a további részletek, adatok a kémgalambok alkalmazásáról titkosítva szerepelnek a CIA-nál. Pigeon Camera. <https://www.cia.gov/about-cia/cia-museum/experience-the-collection/text-version/collection-by-subject/aerial-reconnaissance.html> (Letöltés időpontja: 2014. 08. 10.)

³⁷ <http://forum.prisonplanet.com/index.php?topic=178942.0;wap2> (Letöltés időpontja: 2014. 07. 30.)

³⁸ Ancient Greece. <http://www.funtrivia.com/en/subtopics/battles-that-changed-the-world-marathon-269115.html> (Letöltés időpontja: 2014. 08. 22.)

őrizte, amelyből csak egy élte túl a partra szálló ellenség éjszakai rajtaütését. Az életben maradt eb visszaroht a váron belül tartózkodó katonákhoz, és hangos ugatásával felverte álmából a várat védő őrséget, így megmentve több száz ember életét. Soter, a hős eb ezüst nyakörvet érdemelt ki a város megmentéséért.³⁹ Welsch város szintén őrzi egy életmentő kutya emlékét, aki megvédte egy farkas támadásától a gondjaira bízott csecsemőt.⁴⁰

A krími háborúban *Bob*, egy skót gárdista border collie kutya az almai csatában megmentette gazdája életét, amely során megsebesült. Érdemei elismeréseként egy miniatűr Viktória-keresztet és a Krími Háború Hőse medált kapott.⁴¹

Barry, az egyik leghíresebb mentőkutya volt. 1810 és 1812 között 40 ember életét mentette meg a csaknem 2500 méter magasan lévő Szent Bernát-hágón. Egyike volt azon mentőkutyák leszármazottainak, akiket a 11. században itt kolostort alapító szerzetesek tartottak őrzésre, illetőleg hóból történő mentésre. A nyakában kis hordót cipelő bernáthe-gyi kutya Svájc egyik szimbólumává lett, és kitömött tetemét a berni Természettörténeti Múzeumban lehet megtekinteni.⁴²

A Nagy Háború hősei

Sergeant Stubby olyan kutya volt a Nagy Háborúban, akit kitüntettek és őrmesteri rangra emeltek. A „nehezen megállapítható fajtájú” kutyát amerikai gazdája, *Robert Conroy* magával vitte Európába, amikor egysége, a 26. gyalogoshadosztály 102. gyalogezrede áthajózott a kontinensre. A kutya 4 hadjárat több mint egy tucat támadásában vett részt. Kétszer sebesült meg, egyszer egy kézigránát repeszei sértették meg mellső lábait, majd (felépülését követően) egy gáztámadást is túlélte. A „legenda” szerint *Stubby* ezt követően előre jelezte a gáztámadást. Az Egyesült Államokba hazatérve gazdájával számos veteránrendezvényen, paradén is részt vett, sőt díszvendége volt egy elnöki látogatásnak is.⁴³

Jack Seely kanadai tábornok *Warrior* nevű lovának története is már csaknem a misztérium kategóriájába tartozik. *Seely*, aki *Winston Churchill* jó barátja volt, szintén a lovassportok nagy támogatójaként lett ismert a háborút megelőzően. A ló (és lovasa) először az 1914-ben a francia határnál lezajlott monsi csatában tűnt ki bátorságával. Ez után még túlélte olyan hatalmas veszteségekkel járó csatákat, mint a somme-i ütközet. *Warrior*, ellentétben 8 millió lótársával, életben tért haza 4 évvel később Kanadába. Az 1941-es *Evening Standard* április 4-ei számában a következő vezércímmel ellátott gyászjelentés volt olvasható a ló elpusztulásáról: „*Warrior*, akit a németek nem tudtak megölni.”⁴⁴

A leghíresebb Nagy Háborúban szolgáló galamb a *Cher Ami* (*Drága Barátom*) nevet viselte, és az ő története is hűen példázza a galambok hírvívésben betöltött kulcsszerepét.

³⁹ A nyakörvön található felirat így szól: „Korinthosz védője és megmentője”. Monuments dogs – faithful friends of man. <http://startnewlife.ru/monuments-dogs-faithful-friends-of-man/> (Letöltés időpontja: 2014. 08. 23.)

⁴⁰ A 13. századi történet sajnálatos módon rosszul végződött az eb számára, ugyanis a hazatérő uraság látva a bölcső körüli rengeteg vért és az asszonyok sírását, azt hitte, hogy kutyája megölte a csecsemőt, így elpusztította azt. Csak később vette észre a széttépett farkas tetemét a közelben. A kutya bátorságáért emlékművet állított a hős ebnek. Monuments dogs – faithful friends of man. <http://startnewlife.ru/monuments-dogs-faithful-friends-of-man/> (Letöltés időpontja: 2014. 08. 23.)

⁴¹ Vanity Fair. 1916. szeptember, 75.

⁴² www.fondation-barry.ch (Letöltés időpontja: 2014. 08. 22.)

⁴³ Sgt. Stubby. <http://www.badassoftheweek.com/sgtstubby.html> (Letöltés időpontja: 2014. 08. 10.)

⁴⁴ Warrior – a real war horse. <http://www.warriorwarhorse.com/> (Letöltés időpontja: 2014. 07. 12.)

A galamb egyike volt a Franciaországnak ajándékozott⁴⁵ több mint 600 postagalambnak, szolgálatait érdemrenddel ismerték el, elpusztulását követően pedig preparált tetemét a British Museumban állították ki. Cher Ami a 77. hadosztály 308. zászlóaljában (későbbiekben az „elveszett zászlóaljként” ismert) szolgáló amerikai csapatoknak nyújtott segítséget a franciaországi Verdun közelében. Több bevetés alkalmával teljesített sikeres szolgálatot, azonban leghíresebb missziója – 1918. október 4-én – 12 üzenet továbbítása volt. Repülése során (25 perc) az ellenség többször eltalálta, megsérült szemén, lábán. Az amerikai csapatok parancsnokai még időben kézhez kapták a 200 katonára megmentésének reményét tartalmazó iratot. A galamb ezzel a küldetésével a francia kormány *Háború Keresztje (Croix de Guerre)* kitüntetését érdemelte ki, amelyet az idáig kizárólag embereknek adtak át a háborúban tanúsított bátorságukért.⁴⁶

A rengeteg (itt nem ismertetett) történet az állatok „halhatatlanságáról”, hűségéről és kitartásáról jól mutatja, hogy mekkora szerepe lehetett a médiának az ünnevelt állatok hőstörténeteinek bemutatása révén a nemzeti érzés kialakításában, a frontokon szolgáló katonák harci kedvének fenntartásában vagy akár az ellenség megfélemlítésében.

Hősök 1939 után

A második világháborúból ismert a német kandúr, *Sam* legendája. A kandúr 3 vízi támadást is túlél, mialatt – először a német, majd a brit – haditengerészetnél a *Bismarck*, az *HMS Cossack* és az *HMS Ark Royal* hajókon is szolgált. A hős macskát kabalaállatként tisztelték az Egyesült Királyságban.⁴⁷

Az afganisztáni és iraki összecsapások során a kutyákat nagy tisztelet övezte. A belga malinois, *Cairo* az amerikai haditengerészetnél szolgált abban a csapatban, amely megtalálta és megölte *Oszáma bin Ládent*.⁴⁸

AZ ÁLLATEGÉSZSÉGÜGY ÉS ÁLLATVÉDELEM KEZDETEI

Az állatvédelem története szinte egyidős a háziállattartással, hiszen a domesztikált állatok tartása szükségképpen bizonyos egymásra utaltságot, így az állatok védelmét is igényelte. Az első szabályok az állategészségügy területén alakultak ki, azonban az állatvédelem értelemszerűen nem szűkíthető le csupán az állategészségügyre. Etikai, majd a jogban kifejeződő problémát okozott, hogy kezdetben az állatokat nem tekintették érző lénynek. Megosztottak voltak a tudósok abban a tekintetben, hogy az állat egyáltalán képes-e szenvedni. (*Jeremy Bentham* filozófustól származik a következő mondat: „Nem az a kérdés, hogy tudnak-e gondolkodni

⁴⁵ Az Amerikai Egyesült Államok által történt postagalamb-ajándékozásról szóló beszámoló: They winged their way through skies of steel. The American Legion Weekly, 1919. augusztus 29., 18.

⁴⁶ History War Heroes – Cher Ami and GI Joe, Winkie etc. <http://nationalpigeonday.blogspot.hu/2008/03/history-of-cher-ami.html> (Letöltés időpontja: 2014. 07. 25.) Az üzeneteknek köszönhetően az amerikai irányítás azonnal beszüntette a tüzérségi tüzet, amellyel – akaratukon kívül – saját katonáikat lőtték. Cher Ami 1919-ben az Amerikai Egyesült Államokban pusztult el sérüléseinek következtében. Később kitüntették aranymedállal is a háborúban tanúsított szolgálataiért. Lásd még Cher Ami. <http://amhistory.si.edu/militaryhistory/collection/object.asp?ID=10> (Letöltés időpontja: 2014. 07. 25.)

⁴⁷ Val Liarikos. <http://www.omgfacts.com/Animals/A-cat-survived-the-sinking-of-three-sepa/52900> (Letöltés időpontja: 2014. 08. 01.)

⁴⁸ Gail Sullivan: The Belgian Malinois: The dog the White House didn't use on fence-jumping intruder. <http://www.washingtonpost.com/news/morning-mix/wp/2014/09/23/the-belgian-malinois-the-dog-the-white-house-didnt-use-on-fence-jumping-intruder/> (Letöltés időpontja: 2014. 09. 30.)

vagy beszélni, hanem, hogy képesek-e szenvedni.”) A tudatos állatvédelem kezdetének, az állatjóléti szabályozás hajnalának tekinthető, amikor érzelmi alapon közelítették meg a témát, és megszülettek az első rendelkezések az állatok kínzásának, a velük való kíméletlen bánásmódnak a megakadályozására, illetve az állatfajok életfeltételeinek biztosítására. Az állatvédelem és a természetvédelem nehezen választható el egymástól. Ennek megfelelően említést kell tenni *Zsigmond király* kíméletes erdőhasználatról szóló rendelkezéséről, *II. Lipót* erdők védelméről szóló dekrétumáról, valamint *III. Károly* a vadászat és madarászás szabályairól írott dekrétumáról. Az első vízvédelmi tárgyú törvény 1840-ben jelent meg hazánkban. A kiegészítést követően összeírásra kerültek a védendő természeti értékek és előremutató szervezeti elgondolásokat fogalmaztak meg.⁴⁹

A civilizált, nyugati típusú államokban az állatvédelem jogi alapjait kétszáz éve fektették le. Ennek kialakításában jelentős szerepet töltek be az állatvédők szervezetek. Az első ilyen egyesületet (Society for the Prevention of Cruelty to Animals) 1824-ben alapították Angliában. *Viktória királynő* – az egyesület működésének elismeréseként – engedélyezte a „királyi” név (Royal) viselését. Ezzel csaknem párhuzamosan, 1822-ben az ír *Richard Martin* közreműködésének köszönhetően megjelent a világ első állatvédelmi törvénye Angliában (Martin’s Act). Magyarország is élen járt az állatvédelemben. 1820-ban a „Tudományos Gyűjtemény” című folyóirat májusi számában felszólaltak az állatkínzások ellen, „Az oktalan állatokon való kegyetlenkedés” cím alatt. Ez volt talán az első alkalom, amikor az állatvédelem általános kérdései nyilvánosságot kaptak. 1845-ben megalakult az Állatvédő Egylet, ugyanezen évben a „Magyar Természetvizsgálók és Orvosok Munkálatai” 6. kötetében cikk jelent meg „Az állatkínzásról és megszüntetésének módjáról”.⁵⁰ 1883-ban *Herman Ottó* társaival megalapította a nemzetközi szinten is elismert Országos Állatvédő Egyesületet. Havi folyóiratuk, az *Állatvédelem* modern, szakmai cikkeket jelentetett meg a témában. 1898-ban *K. Nagy Sándor* az állatvédelemre vonatkozó törvényeket és rendeleteket gyűjtötte össze.⁵¹ A Nagy Háború sajnálatosan az állatvédelmi célú jogalkotást is visszavetette, bár az állatvédők az állatok hadicélú felhasználásával kapcsolatban számos javaslattal, sőt kifogással ostromolták a hadügyi és egyéb hatóságokat.⁵²

Állatvédelem a Nagy Háború ideje alatt

1914 karácsonyán a genfi Állatvédelmi Egyesület (Tierschutzverein) kísérletet tett arra, hogy az 51 évvel korábban megalapított nemzetközi Vöröskereszthez hasonlóan egy nemzetközi szervezetet hozzon létre Vörös Csillag néven. A szervezet feladata (lett volna) az állatok védelme, többek között a kialakult háborús körülmények között. Sajnálatosan a világháborús események nem tették lehetővé, hogy a Vöröskereszt átütő sikere az állatvédelemben is létrejöjjön, annak ellenére, hogy a svájci francia *Lassieur* vezette szervezet részletes tervet dolgozott ki a bizottságok, közgyűlések, éves beszámolók vonatkozásában, illetőleg egy újság létrehozását is szorgalmazta. Megemlítendő ugyanakkor, hogy 1917-ben a Monarchia seregében az állatorvosokat és lógondozó katonákat fehér alapon sötétbarna csillagokat

⁴⁹ <http://www.happybiketeam.hu/olvasnivalo.php?action=termeszetvedelem> (Letöltés időpontja: 2014. 07. 28.)

⁵⁰ Máday Izidor: Az Országos Állatvédő Egyesület huszonötévi működése és az állatvédelmi törekvések Magyarországon. Budapest, Grimm Gusztáv Bizománya, 1907. <http://mek.oszk.hu/10200/10258/10258.htm> (Letöltés időpontja: 2014. 07. 30.)

⁵¹ Nagy Sándor: Állatvédők törvénykönyve. Az állatvédelemre és állategészségügyre vonatkozó törvények és rendeletek magyarázata. Az Országos Állatvédő Egyesület támogatásával. Budapest, 1898.

⁵² Zoltán Ödön: Az állatvédelem jogi rendje, KJK KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2000, 23–43.

ábrázoló karjelvénnnyel látták el, és hasonló jelzést raktak az állatkórházakra is.⁵³ Az *Állatvédelem* című lap 1915. novemberi számában jelent meg híradás arról, hogy Németországban a Pferdeschutzvereinigung über ganz Deutschland és a Berliner Tierschutzverein már 1912. évben mozgalmat indított abból a célból, hogy a genfi nemzetközi vöröskeresztes egyezményt a hadiszolgálatra alkalmazott lovakra is kiterjesszék. Az egyesületek a birodalmi tanácshoz intézték kérvényüket, amelyben indítványozták, hogy a német kormány a legközelebbi hágai konferencia alkalmával tegyen javaslatot arra, hogy minden állam gondoskodjék az ütközetekben menthetetlenül megsérült lovak haladék nélküli kivégeztetéséről. 1915 júniusában számos ország részvételével egy alakuló értekezlet zajlott Genfben. A beszámoló szerint az alapszabály-tervezetet a jelen lévő szervezetek, illetve államok 24 szavazattal, 9 ellenében fogadták el. A németországi állatvédő egyesületek nagy része azonban nem járult hozzá a Vörös Csillag szövetség megalakításához, mert a háborús körülményekre tekintettel az időzítést rosszul ítélték meg. Kiemelendő, hogy hasonló világméretű szervezet genfi égisz alatt azóta sincs. A Vörös Csillag szervezete még az érdemi működés megkezdése előtt megszűnt.⁵⁴

A Nagy Háború alatt Budapesten 4 katonai lókörház üzemelt: a Tattersall, egy az angyalföldi Vilmos kaszárnyában, egy Óbudán és egy a versenyistállóban.⁵⁵

Érdekes történet a Nagy Háború korából, hogy az *Állatvédelem* című lap levelet intézett a Magyar Királyi Rokkantügyi Hivatal Vakok Intézete címére a háborúban megvakult katonák mellé kiképzendő vakvezető kutyák tárgyában. A rokkantügyi hivatal intézete a javaslatot „avult” kérdésnek minősítette, és válaszelevelében azon véleményének adott hangot, hogy: „valószínűtlennek tartjuk azonban, hogy a vakok vezetésének ez a módja újból életre kelne. A vakok oktatásának, nevelésének mai szellemében a kutyák vezetőkként való használata nem illeszthető be. Az elv, mely mindenek fölött uralkodik ma az, hogy a vakot függetlenítsük minden idegen segítségtől... Az előadottak alapján a kutyák alkalmazását megvakult katonáink szolgálatában mint a kiképzés és önállóságra való szoktatás elveivel össze nem egyeztethető eljárást, alkalmazni nem óhajtunk.” Feltűnő ellentét, hogy ugyanekkor dr. Senfelder Lipót bécsi egyetemi magántanár, a rendőr-, hadi- és egészségügyi kutyákat tenyésztő egyesület dobermann osztályának helyettes elnöke 1916 elején Ausztriában javasolta a vakvezető kutyák képzésének megindítását a háborúban látásukat veszített katonák megsegítésére.⁵⁶

A háborús körülmények kedveztek az állatok között fellépő járványok megjelenésének is. A lovass csapatok döntően a rühösséggel, a takonykórral, valamint a mellkasi gyulladással járó járvánnyal küzdöttek. Utóbbi kezelésében hatalmas áttörést jelentett az 1909-ben Paul Ehrlich által felfedezett Salvarsan, majd nem sokkal később az Ehrlich és Sahatshiro Hata által létrehozott NeoSalvarsan. 1911-ben, a piacra kerülést követően a fenti szereket először a német hadseregben Rips és Kirsten állatorvosok alkalmazták nagy sikerrel a mellhártyagyulladás szövődményes tüdőgyulladás leküzdésére.⁵⁷

A Nagy Háborúban az állatok ellátásával kapcsolatban (is) fontos kérdés, hogy mivel a központi hatalmak úgy vélték a háború kezdetén, hogy legfeljebb néhány hónapos lehet maga a háború, így nem volt forgatókönyv a háborús körülmények között végzendő állat-

⁵³ Die Tätigkeit der Tierschutzvereine hinter der Front. www.snow-mountain.ch/Tierschutzvereine.htm (Letöltés időpontja: 2014. 08. 22.)

⁵⁴ A Vörös Csillag előzményei. A Vörös Csillag értekezletéről. *Állatvédelem*, 1915. 11. szám, 50.

⁵⁵ Látogatásunk a sebesült hadilovak tattersalli kórházában. *Állatvédelem*, 1914. 10–11. szám, 82.

⁵⁶ Desseswffy Emil grófné vezető, Kirschenheuter Ferenc oktatásvezető. Gépelte: Szmolka Rezső. Vakvezető kutyák. *Állatvédelem*, 1916. 9. szám, 64.

⁵⁷ Zeitschrift für Veterinärkunde, 1911. 23/12., 573.

orvosi tevékenység kivitelezéséről (sem). Az első hónapokban nem készültek jelentések a megbetegedésekről, nem voltak karanténok, ahol a fertőző beteg vagy betegsége gyanús állatokat el tudták volna helyezni. Az állatdepók silány minőségűek voltak, és csak 1915 februárjában kezdődött meg a szervezett betegellátás.⁵⁸

ÖSSZEZÉS

Tanulmányomban végigkövettem az ember-ember ellen vívott háborúkba bevont, militarizált állatokat, azok fajtája, valamint szerepe szerint is. A Nagy Háború haditudósításából, napilapjainak rovataiból szemezgetve megpróbáltam bemutatni a korabeli (háborús) állattartás és állatvédelem mindennapjait, valamint ezen állatok hadszíntéren történő alkalmazásának speciális lehetőségeit is. Külön foglalkoztam néhány olyan különleges állattal, amelyek háborús hőstettei a történelem során legendává formálódtak. Ez mutatja, hogy akár a média is képes egy állatból „fegyvert” készíteni, hiszen a szimpátia vagy adott esetben egy állat szenvedése az arra érzékeny emberekben hasonló érzéseket válthat ki, mint amilyeneket embertársainkkal szemben érzünk.

Végezetül álljon itt néhány korabeli sor emlékeztetőül: „...kevésszer indítottak úgy meg az állatok, mint most, a világháború zivatarában. Belesodródta ők is az ember mellett a rettenetes forgatagba, maguk se tudták hogyan. Szenvedtek roppantul ők is, mint az emberek. Égő városokban, bombázott falvakban, az omladozó falak között ott felejtett kutyák vonítottak... A Nagy Háború szenvedése még sokkal több lett volna, ha az emberek: a hóban, fagyban, viharban, vérben járó szegény katonák, nem érezték volna sokszor az állatok ragaszkodását.”⁵⁹

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ancient Greece. <http://www.funtrivia.com/en/subtopics/battles-that-changed-the-world-marathon-269115.html>
- A lovak és a háború. Állatvédelem, 1916. 2. szám, 15.
- A Vörös Csillag előzményei. A Vörös Csillag értekezletéről. Állatvédelem, 1915. 11. szám, 50.
- A vöröskeresztes kutyákról. Állatvédelem, 1916. 3. szám, 24.
- Battles that Changed the World: Marathon. <http://www.funtrivia.com/en/subtopics/battles-that-changed-the-world-marathon-269115.html>
- Biwald, Brigitte: *Von Helden und Krüppeln*. ÖBV, Wien, 2002, 284.
- Cher Ami. http://amhistory.si.edu/militaryhistory/collection/object.asp?ID=10_
- Copping, Jasper: The Western Front's Dogs of War Revealed. <http://www.telegraph.co.uk/history/world-war-one/10478704/The-Western-Fronts-dogs-of-war-revealed.html>
- Csendőrségi Lapok, 1915. augusztus 15., 393–394.; 1908. február 2., 57.
- Die Tätigkeit der Tierschutzvereine hinter der Front. www.snow-mountain.ch/Tierschutzvereine.htm
- Elefántok az első világháborúban. http://multkor.hu/20131125_elefantok_az_első_vilaghaboruban

⁵⁸ Sabine Alexandra Zäuner: Die Bekämpfung der Pferdeseuchen in der Bayerischen Armee zwischen 1880 und 1920 an Hand der Akten des Kriegsarchivs in München. PhD Dissertation, 2009, 218.

⁵⁹ Pásztor József: Négy lábú bajtársaink. Állatok a háborúban. Légrády Testvérek, Budapest, 1915, 3.

- Hadtörténelmi Levéltár: Hfp. 1916.264/el. Hfp.; 1916.eln/3944. Hfp.; 1916 4298/fj.; M. kir. eln. 1931. 441.; M. kir. I. Honvéd 4314/1930.
- History War Heroes – Cher Ami and GI Joe, Winkie etc. <http://nationalpigeonday.blogspot.hu/2008/03/history-of-cher-ami.html>
- Kállai Ernő: *A magyar honvédség vízellátása, különös tekintettel a víztisztításra*. PhD-értekezés, 2013, 18. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2014/kallai_erno.pdf
- Kiss Gábor: *Egészségügyi kutyák és társaik az I. világháborúból*. <http://mek.oszk.hu/04900/04928/html/Kutyamozgósítás.Állatvédelem,1916.4.szám,30.>
- Kutyák alkalmazása a háborúban. *Állatvédelem*, 1915, 5–6. szám, 24.
- Látogatásunk a sebesült hadilovak tattersalli kórházában. *Állatvédelem*, 1914. 10–11. szám, 82.
- Ló kivitel Amerikából. *Állatvédelem*, 1916. 9. szám. 67.
- Máday Izidor: *Az Országos Állatvédő Egyesület huszonötévi működése és az állatvédelmi törekvések Magyarországon*. Budapest, Grimm Gusztáv Bizománya, 1907. <http://mek.oszk.hu/10200/10258/10258.htm>
- Monuments dogs – faithful friends of man. <http://startnewlife.ru/monuments-dogs-faithful-friends-of-man/>
- Nagy Sándor: *Állatvédők törvénykönyve. Az állatvédelemre és állategészségügyre vonatkozó törvények és rendeletek magyarázata*. Az Országos Állatvédő Egyesület támogatásával. Budapest, 1898.
- National Geographic Magyarország, 2014. június, 43.
- Pásztor József: *Négy lábú bajtársaink. Állatok a háborúban*. Légrády Testvérek, Budapest, 1915, 3.
- Pigeon Camera. <https://www.cia.gov/about-cia/cia-museum/experience-the-collection/text-version/collection-by-subject/aerial-reconnaissance.html>
- Pöppinghege, Reiner: *Tiere im Ersten Weltkrieg. Eine Kulturgeschichte*. Berliner Buchverlag, 2014, 4–8.
- Reinhold, Milleck: *Szanitéc kutyákról*. Streffleur Katonai Lapja, Bécs, 1916. 8. szám, február 26., 15.
- Sgt. Stubby. <http://www.badassoftheweek.com/sgtstubby.html>
- Streffleur Katonai Lapja. 1916. 14. szám, 12., 13.
- Sullivan, Gail: *The Belgian Malinois: The dog the White House didn't use on fence-jumping intruder*. <http://www.washingtonpost.com/news/morning-mix/wp/2014/09/23/the-belgian-malinois-the-dog-the-white-house-didnt-use-on-fence-jumping-intruder/>
- The Red Cross Magazine. 1917. február, 17.
- They winged their way through skies of steel. *The American Legion Weekly*. 1919. August 29., 18.
- Vakvezető kutyák. *Állatvédelem*, 1916. 9. szám, 64.
- Val Liarikos. <http://www.omgfacts.com/Animals/A-cat-survived-the-sinking-of-three-sepa/52900>
- Vanity Fair, 1916. szeptember, 75–76.
- Warrior – a real war horse. <http://www.warriorwarhorse.com/>
- Wendell, Levi: *The pigeon*. Levi Publishing Co, Inc., Sumter, South Carolina, 1977.
- Wilhelm, Mayer: *Das Kriegshundewesen in der Österr.–Ungarischen Armee*. Kriegsarchiv, Manuskriptensammlung TIWK/186. sz.
- Zoltán Ödön: *Az állatvédelem jogi rendje*. KJK KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2000, 23–43.
- Zäuner, Sabine Alexandra: *Die Bekämpfung der Pferdeseuchen in der Bayerischen Armee zwischen 1880 und 1920 an Hand der Akten des Kriegsarchivs in München*. PhD Dissertation, 2009, 218.
- Zeitschrift für Veterinärkunde*, 1911. 23/12., 573.
- www.emperorlake-mastiff.de/historisches
- <http://www.huszadikszazad.hu/tudomany/kutyak-a-haboruban-13082>

http://mulemuseum.org/History_of_the_Mule.html

<http://alovakelete.blogspot.hu/2010/04/lovak-tortenelemben.html>

<http://www.dailymail.co.uk/news/article-2226203/Skeleton-hero-World-War-II-carrier-pigeon-chimney-secret-coded-message-attached-leg.html>

<http://www.happybiketeam.hu/olvasnivalo.php?action=termeszetvedelem>

A HVK TUDOMÁNYOS SZAKKÖNYVTÁR KÖNYVAJÁNLÓJA

- Standage, T.: Hat pohár világtörténelem (Akadémiai Kiadó, 2014, 3800 Ft)
- Scavo, N.: Bergoglio listája (Akadémiai Kiadó, 2014, 3500 Ft)
- TELC: Német szókinccsgyakorló munkafüzet (Akadémiai Kiadó, 2014, 1650 Ft)
- Fredrickson, B.: Love 2.0 (Akadémiai Kiadó, 2014, 3700 Ft)
- Dömők – Mondvay: Szóbeli feladatok a német középfokú nyelvvizsgára (Akadémiai Kiadó, 2014, 2990 Ft)
- Jacobs, G. J.: Zöld angol (Akadémiai Kiadó, 2014, 2200 Ft)
- Teller E.: A fizika nagyszerű, mert egyszerű (Akadémiai Kiadó, 2014, 2900 Ft)
- Kotler – Keller: Marketingmenedzsment 14. kiad. (Akadémiai Kiadó, 2012, 9690 Ft)
- Origó – Német alapfokú nyelvvizsga. (Írásbeli és szóbeli) (Akadémiai Kiadó, 2014, 2900 Ft)
- Német–magyar tematikus nyelvvizsgaszótár (Akadémiai Kiadó, 2014, 1950 Ft)
- Király Zs.: Blackbird kurzuskönyv (könyv + 2 audio CD) (Akadémiai Kiadó, 2014, 5450 Ft)
- Király Zs.: Bluebird - Coursebook I. (könyv + audio CD) (Akadémiai Kiadó, 2009, 3590 Ft)
- Király Zs.: Bluebird – Coursebook II. (könyv + audio CD) (Akadémiai Kiadó, 2013, 3590 Ft)
- Király Zs.: Bluebird – Workbook (Akadémiai Kiadó, 2009, 2000 Ft)
- Király Zs. – Ryan, C.: Bluebird – Teacher's Book (Akadémiai Kiadó, 2009, 2500 Ft)
- Király Zs.: Blackbird – Tanári kézikönyv (Akadémiai Kiadó, 1998, 2750 Ft)
- Görgényi I.– Radványi T.: English for Business and Finance (könyv + CD) (Akadémiai Kiadó, 2013, 5990 Ft)
- Görgényi I.– Várkonyi A.: Felkészítő az angol gazdasági nyelvvizsgákhoz (könyv + audio CD) (Akadémiai Kiadó, 2013, 5950 Ft)
- Barta É. – Loch Á.: Gazdasági írásbeli feladatok – angol (Akadémiai Kiadó, 2011, 2950 Ft)
- Barta É.: Gazdasági szóbeli feladatok – angol (Akadémiai Kiadó, 2014, 2950 Ft)
- Lázár Györgyné: Német szókinccsgyakorló tematikus feladatgyűjtemény (Akadémiai Kiadó, 2014, 3700 Ft)
- Himmler, K.– Wildt, M.: Himmler – egy tömeggyilkos magánélete (Kossuth Kiadó, 2015, 3600 Ft)
- Bozóky Edina: Attila – A hun király és legendái (Kossuth Kiadó, 2015, 2900 Ft)
- London: Nyitott szemmel – városkalauz (Kossuth Kiadó, 2015, 4500 Ft)
- Koronczai M. (Szerk.): Német szavak és kifejezések –Berlitz útitisztár (Kossuth Kiadó, 2014, 1690 Ft)

Nagy László ny. mk. ezredes:

AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ KATONAI DOKTRÍNÁJÁRÓL

ÖSSZEFOGLALÓ: *A Honvédségi Szemle 2015/2. számában Szilvágyi Tibor ny. alezredes áttekintést adott Ukrajna jelenlegi biztonságpolitikai helyzetéről, biztonságpolitikai dokumentumairól és haderejének állapotáról. A napjainkban különösen aktuális írás – és természetesen az ukrán–orosz konfliktus – motiválta a szerzőt arra, hogy egy kapcsolódó témával reflektáljon Szilvágyi alezredes dolgozatára: rövid írásában az orosz katonai doktrína változásait elemzi.*

KULCSSZAVAK: *katonai doktrína, konfliktus, veszély, biztonság*

Az orosz biztonságpolitikai dokumentumok közül az átfogó jellegű *nemzeti biztonsági stratégia* 2009-ben, az ebből a biztonsági stratégiából származtatható *katonai doktrína* 2010 februárjában látott napvilágot. Ezek a dokumentumok átlagos körülmények között körülbelül egy évtizedre szabják meg az adott állam irányvonalát; a nemzeti biztonsági stratégia a címében is kifejezetten 2020-ig határozza meg érvényességi idejét. Bizonyos fokig meglepő módon 2014 decemberében Putyin orosz elnök aláírta az újabb katonai doktrínát (anélkül, hogy megváltoztatta volna a biztonsági stratégiát).

A magyar közvéleményben általánosan elterjedt az a nézet, hogy az új doktrína megjelenésének közvetlen kiváltó oka az orosz–ukrán (vagy ukrán–orosz) konfliktus volt. Ráadásul az a vélekedés is eléggé elterjedt, hogy ez a dokumentum egyértelmű fordulatot hozott Oroszország és a Nyugat (értsd: a NATO, de legfőképpen az Egyesült Államok) viszonyában, élesen NATO-ellenes hangot üt meg, sokkal erőteljesebben fogalmazza meg az Oroszországot fenyegető külső katonai veszélyeket.

Vitába szállok ezzel a nézettel. Határozottan az a véleményem, hogy éppen a 2010-es katonai doktrínára érvényesek az orosz álláspont megmerevedésére, az ellenséges hangvételre, a fogalmazás „karcosabbá” válására vonatkozó megállapítások az azt megelőző, 2000-ben kiadott – egyébként ugyancsak Putyin elnök által aláírt – katonai doktrínával összehasonlítva. Érdemes tehát elemezni a katonai doktrínákat, mindenekelőtt a 2010-ben és a 2014-ben kiadott dokumentumokat, azok állandó, illetve változó elemeit. Ha ezt megteesszük, meggyőződhetünk arról, hogy az új doktrína inkább csak finomítja, cizellálja, pontosítja, hangsúlyosabbá teszi a korábbi dokumentum tételeit, és nem sok lényegbevágó, igazán új megállapítást tartalmaz.

Az elemzéshez figyelembe kell vennünk, hogy 2010-ben már egy jelentősen megromlott orosz–atlanti viszony körülményei között íródott mind a biztonsági stratégia, mind a katonai doktrína. Ekkor már megtörtént a NATO 2004-es kibővítése hét kelet-közép-európai állammal, köztük a volt balti köztársaságokkal. Már túl voltunk a rakétavédelmi rendszer bizonyos elemeinek európai telepítésére vonatkozó Bush-féle terv meghirdetésén, amelyet Moszkva egyértelműen ellenséges lépésként értékelt. Már történt néhány orosz ellenlépés is, amelyek közül kiemelem, hogy Oroszország felfüggesztette az adatszolgáltatást a CFE-megállapodás végrehajtásának keretében (ezzel lényegében felmondta a hagyományos fegyverek korlátozására vonatkozó megállapodást). Két FÁK-ország, Grúzia és Ukrajna NATO-tagságának meglebegtetése tovább borzolta az orosz kedélyeket.

2008-ban aztán két konkrét esemény rontotta tovább az amúgy is megbicsaklott kapcsolatokat. Tavasszal egyoldalúan kikiáltották Koszovó függetlenségét, és az új államot, Oroszország minden tiltakozása ellenére, nagyon sok nyugati ország elismerte (Moszkva mindvégig Belgrád álláspontját támogatta). Augusztusban pedig bekövetkezett a grúz–orosz háború, amelynek egyik eredményeképpen Abházia és Dél-Oszétia kivált Grúzia kötelékéből. Oroszország pedig – mintegy válaszul Koszovóra, a Nyugat tiltakozása ellenére – elismerte az általa hosszú idő óta támogatott térségek, illetve nemzeti kisebbségek önálló államiságát.

Mіндеzen tények fényében érthető, hogy a 2010-es katonai doktrína sokkal kevésbé kompromisszumkészten fogalmaz, mint 2000-ben kiadott elődje; az ellenségképet a 2010-es dokumentum egyértelműen a NATO-val azonosítja. Oroszország szerint a fenyegető veszélyek között első helyen szerepel „az a törekvés, hogy az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének katonai potenciálját globális funkciókkal ruházzák fel – amelyek megvalósítása megsértené a nemzetközi jog normáit –, illetve hogy közelítsék a NATO tagországainak katonai infrastruktúráját az Oroszországi Föderáció határaihoz, elsősorban a tömb kibővítése útján”. Nem nehéz azonosítani ebben a fogalmazásban a Koszovóval kapcsolatos szerepvállalást, a NATO partnerségi kapcsolatok kiterjesztését a Csendes-óceán térségére is, továbbá a balti államok felvételét az észak-atlanti szövetségbe. A következő pontok, a veszélytényezők felsorolása is egyértelmű (nem szó szerint idézem): egyes államok és régiók helyzetének destabilizálására irányuló törekvések, katonai kontingensek elhelyezése vagy számuk növelése az Oroszországgal, illetve szövetségeseivel határos államok területén, stratégiai rakétavédelmi rendszerek létrehozása és telepítése, amelyek felborítják a rakéta-nukleáris szférában kialakult erőviszonyokat, területi követelések Oroszországgal és szövetségeseivel szemben stb.

A doktrína egyébként is hangsúlyosan fogalmaz Oroszország szövetségeseivel kapcsolatban. Közöttük kiemelten szerepel egyrészt Belarusz, amely unióra lépett Oroszországgal, másrészt a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetének (KBSZSZ) tagállamai, Oroszországon kívül Belarusz, Kazahsztán, Kirgizisztán, Örményország, Tádzsikisztán, Üzbegisztán. Bizonyos fokig szövetségeseinek számít – a doktrína szóhasználata szerint – a Kínai Népköztársaság is, amely tagja a Sanghaji Együttműködési Szervezetnek (SESZ).

Természetesen a 2010-es katonai doktrína megismétli a korábbi doktrínák olyan közismert tételeit, mint a deklaráltan védelmi jellegre, a nemzetközi biztonság rendszerének erősítésére, a nemzetközi együttműködésre, a fegyverzet-ellenőrzésre vonatkozó megállapítások. Ugyanakkor fenntartja magának a jogot az atomfegyverek elsőként való alkalmazására abban az esetben, ha az országot agresszió éri, illetve ha a léte forog kockán, a csapatok állomásoztatására a világ stratégiaileg fontos térségeiben, az orosz állampolgárok védelmezésére külföldön stb. A doktrína ezen elemei ismerősen csengenek és visszaköszönnek az új, 2014-es dokumentumban is.

A 2014 decemberében kiadott katonai doktrína 95%-ban megegyezik a 2010-essel, nagyon sok paragrafusa szó szerinti egyezést mutat, majdnem teljesen azonos a szerkezete is. Ebben az értelemben alig magyarázható a frissítés ténye és indoka, nehezen azonosítható az Ukrajna területén kialakult fegyveres konfliktus hatása; főleg, hogy egyes kutatók szerint a kidolgozása még az ukrán válsághelyzet eldurvulása előtt megkezdődött.

Fordítsuk most figyelmünket azokra a pontokra, amelyekben mégis különbözik a két dokumentum.

Az Oroszországot fenyegető veszélyek terén:

1. A fentebb idézett, NATO-ra vonatkozó mondat kiegészült egy kezdő félmondatral: „Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete katonai potenciáljának növelése és felruházása

globális...” – a továbbiakban szó szerint megegyezik a korábbi szöveggel. Ez minimális és egyáltalán nem lényegi eltérés, a NATO továbbra is az első pontban szerepel.

2. A rakétavédelmi rendszerekről szóló pont kiegészült azzal a kitételrel, hogy „a globális csapás koncepciójának megvalósítása”. Ez sem lényegi kiegészítés.

3. 2010-ben lakonikus fogalmazással a nemzetközi terrorizmus elterjedéséről szolt a doktrína, 2014-ben ez kiegészült azzal, hogy „a nem eléggé hatékony nemzetközi terroristaellenes együttműködés feltételei között”. További kiegészítés, hogy a fenyegetések között megjelent a terrorista akciók reális veszélye radioaktív és toxikus anyagok felhasználásával.

4. Az információs és kommunikációs technológia felhasználása katonapolitikai célokra, ami ellentmond a nemzetközi jognak, az államok szuverenitása, függetlensége és területi egysége ellen irányul, fenyegetést jelent a békére, a nemzetközi biztonságra, a globális és regionális stabilitásra. (A doktrína más helyen is foglalkozik az információs hadviseléssel, következetesen „információs és kommunikációs” jelzöt használva.)

5. Az Oroszországi Föderációval határos államokban Oroszországgal ellenséges politikai rezsimok hatalomra juttatása (ez az egyetlen egyértelmű utalás Ukrajnára az egész 2014-es doktrínában).

6. A külföldi államok, illetve koalíciók speciális szolgálatainak és szerveinek aknamunkája Oroszország ellen.

7. Az orosz lakosság, elsősorban az ifjúság befolyásolása a történelmi és hazafias tradíciók gyengítése céljából.

8. Az etnikai, illetve vallási gyűlölködés szítása, a nemzetiségi, illetve szociális feszültség kiprovokálása.

Mindezen veszélyek felsorolása színesíti a 2014. évi doktrínát, erősíti a kibékíthetlenség hangulatát, de nem jelent radikális irányváltást.

Az Oroszország ellen alkalmazott módszereket illetően:

1. Irregularis fegyveres formációk és magánvállalkozások részvétele a háborús cselekményekben (ez esetleg tekinthető utalásnak az ukrajnai konfliktusra).

2. A külföldről finanszírozott és irányított erők és társadalmi mozgalmak felhasználása (egyértelmű utalás az oroszországi törvényekben a közelmúltban szigorú nyilvántartási kötelezettséggel sújtott civil szervezetekre).

A szövetségesek említése terén:

1. Az új doktrína két helyen is a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetével azonos szinten említi a két kvázi-államot, Abháziát és Dél-Oszétiát, amelyekkel Oroszországnak kétoldalú megállapodásai vannak. (Elvileg ez bekerülhetett volna a most hatályon kívül helyezett dokumentumba is, mivel akkor már két éve létezett a két „független” állam.)

2. Furcsa, nehezen értelmezhető módon szövetségesekként, de mindenképpen azonos érdekű államokként vannak megemlítve a BRICS-országok (Brazília, India, a Kínai Népköztársaság és a Dél-afrikai Köztársaság).

Sajátos újdonság a 2014 végén kiadott katonai doktrínában, hogy – két helyen is – említést tesz Oroszország nemzeti érdekeinek biztosításáról az Északi-sark körzetében. Ez összhangban van azzal a szimbolikus orosz lépéssel, amikor az Északi-sark alatt a tenger fenekén elhelyezték az orosz zászlót, jelezve, hogy Oroszország igényt tart az energiahordozókban gazdag területre (amelyre egyébként több más ország – így Norvégia, Kanada stb. – is bejelentette igényét).

Új mozzanat a doktrínában az ismételt utalás egy új, elképzelt biztonsági modellre az ázsiai–csendes-óceáni térségben, amelyhez Oroszország nemcsak csatlakozni kíván, hanem

aktívan hajlandó is közreműködni a létrehozásában (az egyenjogú partner státusában). Ha jól értem az orosz logikát, akkor ez lehetőséget kíván teremteni a Sanghaji Együttműködési Szervezetnek (SESZ) a szélesebb érdekérvényesítésre. Megjegyzem, hogy a SESZ elvileg három jelenség (három „rossz”), a terrorizmus, a szeptarizmus és az extrémizmus ellen szerveződött.

Végül az Európai Unióval és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével kialakítandó kapcsolatok állandó jelzője a dokumentumban az „egyenrangú”, amely a korábbi doktrínában nem szerepelt. Ez Oroszország újszerű önértékelését, pozicionálását akarja jelképezni, amelyet előre jelzett például Putyin elnök felszólalása a müncheni biztonságpolitikai fórumon néhány évvel ezelőtt, és amelyet kizárólag a nukleáris potenciál támaszt alá.

Egy vonatkozásban a 2014-es doktrína nem hozta meg azt, amit több szakértő is várt tőle, konkrétan a „hibrid hadviselés” említését (amennyiben például az Ukrajnában zajló fegyveres konfliktus egyáltalán ebbe a kategóriába sorolható a hagyományos fegyveres konfliktus és az egyértelmű polgárháború egyidejű jelenléte okán).

Következtetés: Az összehasonlítás alapjául szolgáló mindkét katonai doktrína zárómódata kimondja, hogy a doktrína megállapításai módosulhatnak, amennyiben megváltozik a veszélyek és fenyegetések jellege, illetve az ebből fakadó feladatrendszer. Úgy vélem, hogy az új doktrína kiadását az ezeken a területeken bekövetkezett – de nem lényegi – változások indokolhatták. Az Ukrajnában kialakult helyzet egyike ezen változásoknak, de közvetlen érvényesülése a dokumentum szövegében alig érhető tetten.

FELHASZNÁLT IRODALOM

<http://hu.euronews.com/2014/12/26/atirtak-az-orosz-katonai-doktrinát-nem-atomhatalom-ellen-is-johetne-nukleáris-/> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 02.)

Ráczy András: *Az Oroszországi Föderáció új katonai doktrínája*. Nemzet és Biztonság, 2010. március, 92–94.

Vojennaja doktrína Roszsijszkoj federácii. <http://www.scrf.gov.ru/documents/33html> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 02.)

Vojennaja doktrína Roszsijszkoj federácii. <http://www.scrf.gov.ru/documents/18/129html> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 02.)

Kovács Csaba ny. alezredes:

HOGYAN TOVÁBB, ÖTR?

Elképzelések az önkéntes tartalékos rendszer továbbfejlesztésére

ÖSSZEFOGLALÓ: A haderő tartalékos komponense kiemelt fontossággal bír a haza fegyveres védelmében. A szerző tanulmányában bemutatja a jelenlegi önkéntes tartalékos rendszer kialakításának főbb lépéseit és a rendszer működését. Az önkéntes műveleti tartalékosokra fókuszálva felvázol néhány olyan jövőbe mutató elképzelést, mellyel a tartalékos rendszer hatékonyabban járulhat hozzá az ország honvédelmi képességeihez.

KULCSSZAVAK: önkéntes tartalékos rendszer; önkéntes műveleti tartalékos; CIMIC, PSYOPS; különleges műveleti, gyorsreagálású, ejtőernyős képesség

*„Azzal végezem be tehát, hogy saját fegyverei nélkül egyetlen birodalom sem lehet biztonságban...”
Niccolò Machiavelli¹*

BEVEZETÉS

Az utóbbi években számos szakmai cikk, tanulmány és tudományos értekezés vizsgálta az önkéntes tartalékos rendszer (a továbbiakban ÖTR) különböző aspektusait. Ez korántsem véletlen, hiszen a 2012-ben életre hívott új rendszer kiemelt kormányzati figyelmet élvez, valamint hatást gyakorol a Magyar Honvédség egészének feladatellátására. Írásomban áttekintem az önkéntes tartalékos rendszer előzményeit, majd részleteiben a jelenlegi tartalékos rendszert. Azt követően felvázolok néhány olyan lehetőséget, koncepciót, mely jelenleg nem szerepel az ÖTR, illetve az ennek egyik fő elemét képező önkéntes műveleti tartalékos (a továbbiakban ÖMT) elem „eszköztárában”, ám bevezetésük, megvalósításuk újabb előnyökkel járhat a tartalékos rendszer, a Magyar Honvédség és ezáltal a honvédelem hatékonysága szempontjából.

AZ ÖNKÉNTES TARTALÉKOS RENDSZER ELŐZMÉNYEI

A bipoláris szembenállást, valamint a hazai rendszerváltoztatást követő évtizedben megjelenő új biztonságpolitikai kihívások a honvédelem terén is változásokat generáltak. A korábbi tömeghadsereget fokozatosan felváltotta egy kisebb, könnyebben finanszírozható professzionális, azaz főként önkéntes katonákból álló haderő. A számtalan átszervezés a Magyar Honvédség számára leginkább a permanens létszámleépítésben, a haditechnikai eszközök számának csökkentésében, illetve az eszközök elavulásában nyilvánult meg. Idővel a mind alacsonyabb létszámú sorállomány mellett egyre nagyobb számban jelentek meg a szerződéses katonák is.

¹ Niccolò Machiavelli: A fejedelem. Kossuth Kiadó, Budapest, 2002, 72.

Mindezek mellett a hadkötelezettség alapján működő kötelező sorkatonai szolgálat időtartama az évek alatt folyamatosan csökkent, majd 2004-ben a 136 éves intézményt egy alkotmánymódosítás,² illetve az ezt követő sarkalatos (honvédelmi) törvény³ megszüntette.⁴ A következő évtől kezdve megszűnt a sorkötelesek tömeges bevonultatása, kiképzése, azaz a tartalékosok utánpótlása. Mivel a 2004-ben hatályba lépett honvédelmi törvény a honvédelmi kötelezettségeknél békeidőszakban nem írta elő a hadkötelesek számára a tájékoztatási (adatszolgáltatási), bejelentési, megjelenési és szolgálati kötelezettségeket, a változások egyben egy olyan előnytelen helyzetet is eredményeztek, melynek folytán a Magyar Honvédség jogi értelemben és ténylegesen is tartalékos erők nélkül maradt, holott a tartalékos komponens megléte, működtetése – más szövetséges országokhoz hasonlóan – továbbra is indokolt lett volna.

A következő évtizedben ugyan történtek különböző (jellemzően ellenzéki) politikai kezdeményezések (előterjesztések, országgyűlési határozati javaslatok, illetve határozatok) önkéntes alapon szervezett tartalékos haderő létrehozására, ám ezek tényleges politikai akarat és/vagy pénzügyi okok miatt nem valósultak vagy nem valósulhattak meg. Így a hatékonyan működő, a kor kihívásainak megfelelő tartalékos rendszer felállítása több évet váratott magára. Ugyan a tartalékos szolgálat önkéntes alapon történő vállalására már 2002-től egy jogszabályi változást⁵ követően lehetőség nyílt, ám a szisztéma hosszú távon nem működött. Néhány évvel később a „több sebből vérző”, működésképtelen tartalékos rendszert felülvizsgálták,⁶ ám ennek megállapításai, eredményei sem hoztak jelentős változást a tartalékos rendszer kialakításában.

A JELENLEGI TARTALÉKOS RENDSZER JELLEMZŐI

A lényegi áttörést a 2010-es kormányváltást követő időszak hozta meg. A szervezőmunka ismételt beindításával, több dokumentum kidolgozásával, illetve a jogszabályok módosításával megkezdődhetett az új tartalékos rendszer felépítése. Az új ÖTR születésnapja 2012. január 1-jére tehető, ugyanis ekkor lépett hatályba Magyarország Alaptörvénye, valamint az ebből származtatható új honvédelmi törvény⁷ (továbbiakban Hvt.). Többéves lemaradás pótlásaként 2012-ben elfogadták Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiáját⁸ (a továbbiakban NKS) is, mely több megállapításában foglalkozik a Magyar Honvédség új tartalékos rendszerével.

A Hvt. értelmében a Magyar Honvédség tartalékos rendszere önkéntesség és jogszabályi kötelezettség alapján szervezett tartalék elemekből áll.⁹ Az önkéntesség alapján

² 2004. évi CIV. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról.

³ 2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről.

⁴ Pontosabban a békeidőszaki hadkötelezettséget függesztették fel, azonban a különleges jogrend bizonyos időszakaiban (így a megelőző védelmi helyzet, valamint rendkívüli állapot esetében) a hadkötelezettség bevezetésére kerülhet.

⁵ 2001. évi XLIV. törvény a sor- és tartalékos katonai szolgálat teljesítése rendjének változásával érintett törvények módosításáról, 3. §., mely az akkor hatályos honvédelmi törvény (1993. évi CX. törvény) 43. §-át módosította.

⁶ 80/2008. (VI. 13.) OGY-határozat a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról.

⁷ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.

⁸ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája 2012 (röviden: NKS – a stratégiát az 1656/2012. [XII. 20.] kormányhatározattal hirdették ki), mely ágazati stratégiája a Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájának (röviden: NBS – a 1035/2012. [II. 21.] kormányhatározat léptette hatályba).

⁹ Hvt., 41§. (1).

létrehozott szervezetek tekintetében beszélhetünk egyrészt az *önkéntes védelmi tartalékos* (a továbbiakban ÖVT), valamint az *önkéntes műveleti tartalékos* (továbbiakban ÖMT) kategóriákról. Az ÖVT békeidőben a Honvédelmi Minisztérium egy gazdasági társaságának (HM EI Zrt.) alkalmazásában álló, alapvetően honvédségi objektumok őrzés-védelmével foglalkozó állomány, amely a különleges jogrend kihirdetése esetén katasztrófavédelmi, illetve hagyományos katonai feladatokra is alkalmazható. A törvény által meghatározottnak megfelelően a jogszabályi (törvényi) kötelezettségek (azaz nem önkéntesség) alapján szervezett állomány egyrészt a kiképzett tartalékosokból, másrészt a potenciális hadkötelesekből tevődik össze. Az előző csoportot a korábban hivatásos és szerződéses katonaként vagy önkéntes tartalékosként szolgált, ám 2011 után a katonai szervezetekből kivált egykori katonák alkotják, míg az utóbbi csoportba – potenciális hadkötelesek – a férfilakosság 18 és 40 éves kor közötti korosztálya tartozik.

A jelenlegi tartalékos rendszer meghatározó részét képező ÖMT-állomány nagy része az úgynevezett szolgálati járandóságban részesülő (egykori honvédségi és rendvédelmi szolgálati nyugdíjasok), a honvédelem ügyében elkötelezett önkéntesek közül kerül ki, akik nem utolsósorban a vonatkozó jogszabály¹⁰ értelmében az önkéntes tartalékos szolgálatot vállalva visszakapják a szolgálati járandóságukból levont összeget, mely a személyijövedelem-adó mindenkori mértékével egyezik meg.¹¹ E lehetőség az érintett állománynak is kedvező, és a rendszer számára is előnyös, mivel a sok évtized alatt megszerzett szakmai tudás egy része ismét hasznosul a Magyar Honvédség számára. Az ÖMT-állomány egy része olyan civil önkéntesekből kerül ki, akik korábban már rendelkeztek katonai alapképzettséggel, illetve olyan fiatalokból, akik most találkoznak először az egyenruhával. Ez utóbbiak jellemzően felsőoktatási tanulmányokat folytatnak. Elenyésző a száma azoknak az önkéntes műveleti tartalékosoknak, akik egyik említett kategóriába sem tartoznak.

A vonatkozó szabályozók értelmében a szolgálati járandóságban részesülő, valamint a katonai alapképzettséggel már rendelkező ÖMT-állomány a szerződést követően egy a korábbi ismereteket lényegében felfrissítő, szinten tartó (rövidített) alapképzésben részesül két hét időtartamban, míg a katonai alapképzettséggel nem rendelkezők a hagyományos alapképzést hajtják végre. Ezt követően mindenki a saját alakulatának, illetve konkrét beosztásának (amennyiben az illető rendelkezik végleges szerződéssel) megfelelő egyéb kiképzési feladatokban vesz részt. A jelenlegi szabályoknak megfelelően az ÖMT-állomány 3 év alatt összesen legfeljebb 6 hónap időtartamban vehető igénybe.¹² Ez az időtartam az érintett beleegyezésével meghosszabbítható.

Az új ÖMT-rendszer – vitathatatlan előnyei ellenére – természetesen gyermekbetegségekkel is rendelkezik. Véleményem szerint az egyik jelentős probléma az, hogy a szolgálati járandóságban részesülő állomány között nagy a száma azoknak, akik viszonylag magas elért rendfokozattal rendelkeznek. Értelemszerűen a feltöltendő beosztások között nincs, nem lehet ennek megfelelő tábornoki, főtiszti, tiszti hely, emiatt sokan akár több állománykategóriával alacsonyabb tartalékos beosztást kaptak. Az ilyen beosztások (például lövészrajparancsnok vagy géppuskás) jellemzően fiatalabb, fizikálisan komolyabban terhelhető önkéntest követelnek, tehát az ideális jelölt nem az átlagos 50 év feletti, nyugállományú

¹⁰ 2011. évi CLXVII. törvény a korhatár előtti öregségi nyugdíjak megszüntetéséről, a korhatár előtti ellátásról és a szolgálati járandóságról.

¹¹ 2011. évi CLXVII. törvény, 5. § (3) c). (Megjegyzés: A törvény 5. § (2) értelmében a szolgálati járandóság összege a korábbi szolgálati nyugdíj összege csökkentve a személyi jövedelemadó mértékével. A (3) c). által, azaz az önkéntes tartalékos szerződés kötésével ez a levonás megszűnik – a szerző.)

¹² 2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról, 216. § (4).

főtiszt. Másik probléma, hogy a jelenlegi ösztönző-támogató program (munkáltatói kompenzáció) ellenére még mindig kevés a nem szolgálati járandóságban részesülő ÖMT-k száma, azaz sok a feltöltetlen beosztás.

ÚJ KÉPESSÉGEK, LEHETŐSÉGEK AZ ÖMT-BEN

A jelenlegi tartalékos rendszer önkéntes műveleti tartalékos állománya elviekben ugyanazon feladatokra vehető igénybe, mint a haderő aktív része. Ez azt jelenti, hogy tartalékosoktól elvárt, jellemzően különleges jogrendi feladatok mellett a békefeladatok, illetve adott esetben (amennyiben az adott beosztás aktív állományúval való feltöltése nem megoldható) külszolgálatra (misszióba) is vezényelhetők. Az aktív állomány a hármas feladatrendszer (béke-, missziós, illetve különleges jogrendi feladatok) tekintetében komoly leterheltségnek van kitéve, ennek megfelelően az ÖMT-komponens átgondolt alkalmazásával az említett teher egy része az aktív hivatásos és szerződéses katona állomány válláról levezethető.

A következőkben néhány olyan speciális katonai képességről esik szó, melyek a Magyar Honvédség aktív (hivatásos/szerződéses) komponensében ugyan jelen vannak, ám az ÖMT rendszerében nem szerepelnek és/vagy nem kapnak kellő hangsúlyt. A tartalékosok között vannak, lehetnek ilyen tapasztalattal rendelkező személyek, illetve új személyek is felkészíthetők e feladatokra. A képességfejlesztés tekintetében igyekeztem a speciális, nem hagyományos jellegű katonai szaktudásra fókuszálni, hiszen a hagyományos értelemben vett „szakmák” a tartalékos rendszer gerincét képező honvédelmi dandárok szervezetében, rendszerében megtalálhatók.

Civil-katonai együttműködés (CIMIC)

A civil-katonai együttműködés (Civil Military Cooperation – CIMIC) viszonylag fiatal, ám komoly tapasztalatokkal rendelkező képesség a Magyar Honvédségben. A vonatkozó doktrína megfogalmazásának megfelelően „a CIMIC a katonai és a civil oldal, kormányzati és nem kormányzati szervezetek, a nemzeti hatóságok, a nemzetközi szervezetek, valamint a helyi lakosság között kiépített és fenntartott koordináció és együttműködés a támogatott parancsnok küldetésének eredményes végrehajtása érdekében”.¹³

A feladatok egy része a civil-katonai együttműködés létrehozására (kiépítésére) és fenntartására irányul. Ez olyan tevékenységet jelent, melynek során a CIMIC-szakértők a műveleti területen igyekeznek hatékony kapcsolatot, folyamatos együttműködést kialakítani a hadszíntéren/műveleti területen lévő összes civil szereplővel, azaz a helyi lakossággal, az önkormányzatokkal, a vallási vezetőkkel, a kormányzati szervezetekkel, a jelen lévő nemzetközi, illetve civil szervezetekkel. Emellett fontos feladat a civil oldal támogatása, melynek során az elemzéseket követően megtervezik, menedzselik a különböző, úgynevezett CIMIC-, jellemzően újjáépítési projekteket. A CIMIC harmadik funkciója a saját erők támogatása. Ez utóbbi tevékenységen azt értjük, hogy a CIMIC-szakemberek tevékenysége során összegyűjtött információk, elkészített elemzések hozzájárulnak a folyó műveletek sikeréhez. Napjainkban nehéz lenne elképzelni katonai feladatot, nemzetközi szerepvállalást a CIMIC szakemberei nélkül.

¹³ AJP-3.4.9 Allied Joint Doctrine for Civil-Military Co-operation, Edition A version 1, NATO NSA, February 2013. Chapter 2, 0201, a.

A tartalékosok részvételével zajló CIMIC-szerepvállalásban a legfontosabb szerepet kétségtelenül az úgynevezett CIMIC funkcionális szakértők kaphatják. Az ilyen szakértők alapvetően olyan speciális tudással, szakértelemmel, képességekkel rendelkeznek, melyek adott esetben a különböző szakmai feladatok során hiányként jelentkeznek. Ilyen képességek (szakmák) lehetnek például: orvos, egészségügyi szakember, építészmérnök, kultúrantropológus, vízügyi szakember stb. Érdekességképpen: a Magyar Honvédség aktív állományából kultúrantropológus katona szolgált már Afganisztánban és Koszovóban; az Egyesült Államok Afganisztánba, az úgynevezett Human Terrain Teamekbe civil társadalomtudósokat, szakértőket delegál hasonló céllal. Megfontolandónak tartom, hogy a korábban rendvédelmi, illetve katasztrófavédelmi előképzettséggel rendelkező állomány tapasztalatait is felhasználjuk a CIMIC funkcionális csoportok alkalmazása során, a feladatok függvényében.

Az ÖMT-állomány által a CIMIC-területen végrehajtható feladatok

- Békeidőszakban részt vehetnek az MH CKELMK (MH Civil-katonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központ) különböző felkészítésein, tanfolyamain (akár kiképzőként, oktatóként).
- Új feladatként részt vállalhatnak az ország leginkább elmaradottabb részein történő fejlesztési projekteknél. (Ez a tevékenység jelenleg nem szerepel a Magyar Honvédség tevékenységi rendszerében. A feladat a Nemzeti Fejlesztési Minisztériummal való együttműködésen alapul. E téren találhatunk külföldi példákat, például Szerbiában CIMIC-erők tevékenykednek az ország területén belül. A lehetőség által alkalom nyílik az állomány honi környezetben való, ám mégis „éles” feladatokkal történő gyakoroltatására.)
- A különleges jogrend esetén összekötő, tájékoztató feladatokat láthatnak el.
- Nemzetközi szerepvállalás során: az adott misszió CIMIC-feladataiban való részvétel, különös tekintettel a fentiekben említett funkcionális szakértőkre.

Lélektani műveleti (PSYOPS) képesség

A CIMIC-hez hasonlóan a legtöbb (nemzetközi) katonai feladat során számolhatunk a PSYOPS-képesség (Psychological Operations – lélektani műveletek) alkalmazásával is. A vonatkozó szövetséges doktrína értelmezésében a PSYOPS nem más, mint „engedélyezett célcsoportok felé irányuló, kommunikációs és más módszereket alkalmazó tervezett lélektani tevékenységek annak érdekében, hogy befolyásolják a célcsoportok felfogását, álláspontját és viselkedését, amelyek hatást gyakorolnak a politikai és katonai célok elérésére”.¹⁴

A lélektani műveletek során pszichológiai módszerekkel igyekszünk hatást gyakorolni egyes célcsoportokra annak érdekében, hogy ezzel támogassuk saját katonai műveleteinket. Az adott célcsoport lehet az ellenség, melynek akaratát próbáljuk gyengíteni, a velünk baráti civil lakosság, melynek tagjait még inkább magunk mellé kell állítani, valamint lehet egy velünk el nem kötelezett csoport is, melynek meg kell nyernünk a szimpátiáját. Az említett pszichológiai módszerek hasonló hatásmechanizmussal működnek, mint a civil értelemben ismert marketing, például a reklámok.

A műveletek során az adott információ (üzenet) különféle módszerekkel, különféle csatornákon keresztül juttatható el az adott célcsoporthoz. Ilyen csatorna például az úgy-

¹⁴ AJP 3-10.1 (A) NATO Allied Joint Publication for Psychological Operations, NATO NSA, 2007., Chapter 1, 0102.

nevezett vizuális módszerek csoportja (plakátok, rölapok, nyomtatott újságok), a különféle audioüzenetek (rádióadás, hangosbeszélő) vagy az audiovizuális módszerek (televíziós adás, filmek, internetes csatornák). A jövőben egyre hangsúlyosabb szerepet kapnak olyan modern eszközök, módszerek, mint például a mobiltelefon világából ismert SMS, illetve napjaink internetes közösségi véleményformáló platformjai (például a Facebook vagy a Twitter). A gyakorlati tapasztalatok alapján különösen hatékony módszer a személyes (face-to-face, F2F) kommunikáció.

Az ÖMT-katonák által PSYOPS területen végrehajtható feladatok

- Békeidőszakban részt vehetnek az MH CKELMK különböző felkészítésein, tanfolyamain (akár kiképzőként, oktatóként).
- Különleges jogrend esetén a fentiekben említett csatornák/módszerek segítségével a lakossági tájékoztatásban való részvétel. (A különleges jogrend katasztrófavédelmi, illetve katonai időszakainak kihirdetése esetén ez különös jelentőséggel bíró feladat, mivel ilyen helyzetben, pl. a pánik megelőzése érdekében, fontos a lakosság megfelelő tájékoztatása.)
- Nemzetközi szerepvállalás során: az adott misszió PSYOPS-feladataiban való részvétel.

A CIMIC és PSYOPS a gyakorlati végrehajtás során (az adott hadszíntéren, az adott műveletben) kölcsönösen támogathatja egymás tevékenységét.

A fentiekben tárgyalt két képesség aktualitását igazolja, hogy a tartalékos erőkben történő megjelenítésükre markáns nemzetközi példák szolgálnak. Az Egyesült Államok szárazföldi haderőneménél a *civil affairs* (magyarul: civil ügyek) alakulatok hasonló feladatokat hajtanak végre, mint a NATO-országok esetében a CIMIC. Az Egyesült Államok tartalékos erőinek nagyságát példázza az az adat, mely szerint 2013-ban 6688 civil affairs tartalékosal rendelkeztek.¹⁵ Ugyanez mondható el az amerikai lélektani műveleti erőkre is. Európai országokat is felsorolhatunk, így például Franciaország, Ausztria és más nemzetek haderőiben is találhatóak tartalékos CIMIC-csapatokat, melyek adott esetben nemzetközi műveletekben is részt vesznek.

Gyorsreagálási képesség

Az MH 88. Légimozgékonyaságú Zászlóalj (a továbbiakban MH 88. LMZ) 1993-as létrehozását a határainkhoz közel zajló délszláv háború egyes eseményei tették indokolttá.¹⁶ Az akkori politikai és katonai vezetés fontosnak tartotta egy olyan speciálisan felkészített (légi szállítás), jól felszerelt, gyorsan bevethető katonai szervezet felállítását, mely képes a határon átsodródott külföldi fegyveres csoportok megállítására, felszámolására. Az alakulatot időközben többször átszervezték, egy időszakban ezred szervezetű volt, a jogutód szervezet az MH 88. Könnyű Vegyes Zászlóalj.

Napjainkban a nemzetközi biztonságpolitikai kihívások, különös tekintettel a határainktól nem túl messze zajló ukrán–orosz konfliktusra vagy a nemzetközi terrorizmus egyre fokozódó veszélyére, megkövetelhetik, hogy a Magyar Honvédség az úgynevezett készenléti erők mellett rendelkezzen olyan (önkéntes) tartalékos szervezettel, mely jó fizi-

¹⁵ <http://cior.net/getattachment/Organisation/Civil-Military-Co-operation-%28CIMIC%29/CIMIC-Handbook-Final-July-2013.pdf.aspx> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 29.)

¹⁶ Megjegyzés: Az MH 88. Légimozgékonyaságú Zászlóalj ugyan 1993-ban alakult, azonban volt egy korábbi kezdeményezés is, az MN 5. Önálló Deszant Rohamzászlóalj, mely az 1989-es felszámolásáig hasonló kiképzési és feladatrendszerrel rendelkezett, mint a későbbi utódja.

kummal rendelkező, jól kiképzett és felszerelt, gyorsan (légi úton is) bevethető tartalékos katonákból áll. Miként azt a Nemzeti Biztonsági Stratégia is megállapítja: „Ugyanakkor szélesebb környezetünkben a hagyományos konfliktusok lehetősége továbbra is fennáll.”¹⁷ Lehetőség szerint az egykori MH 88. LMZ, illetve a jogutód szervezetek által kiképzett, fokozott fizikai képességekkel rendelkező egykori sorállományú és időközben leszerelt szerződéses és hivatásos katonákból toborzott ÖMT-állomány jó alapját képezheti egy ilyen katonai szervezet felállításának.

A koncepciómat igazolni látszik a fentiekben említett Nemzeti Katonai Stratégia, mely a következőképpen fogalmaz: „Tovább kell erősíteni az előrejelzés nélkül, váratlanul bekövetkező eseményekre történő nemzeti azonnali és gyorsreagálás képességét.”¹⁸ Egy ilyen alapokon létrehozott tartalékos szervezet képes arra, hogy „második lépcsőként”, az említett készenléti erőket felváltva folytassa a tevékenységét a beérkező sorozott hadkötelesek megérkezése előtt.

A gyorsreagálási ÖMT-csoportok által végrehajtandó feladatok

- Az „anyaalakulat” az MH többi aktív katonai szervezetéhez hasonlóan komoly leterheltségnek van kitéve. Ennek megfelelően békeidőszakban a saját szinten tartó kiképzési feladatai mellett az MH 88. KVZ állományának kiképzési feladataiban (kiképzőként) történő részvétel.
- Különleges jogrend esetén: országvédelmi (ezen belül mozgékonytámasztást követelő) feladatok.
- Nemzetközi szerepvállalás során biztosítási feladatok. Ezenkívül szerepet vállalhatnak olyan szövetséges/többnemzeti készenléti feladatokban is, ahol hangsúlyt kap a gyorsreagálási képesség megléte. Ilyen feladat lehet a NATO Reagáló Erők (NATO Response Force, NRF), az EU-harcsoport (EU Battle Group), vagy a V4 EU-harcsoport állományába történő felajánlás alapján ellátott készenléti szolgálat.

Különleges műveleti képesség

A különleges műveleti képesség a Magyar Honvédség szintén viszonylag fiatal képessége, hiszen a 2003-as védelmi felülvizsgálatot követően 2005-ben alakították ki. A különlegesen kiválasztott és kiképzett, különleges fegyverzettel, felszereléssel rendelkező katonák, nem hagyományos módszerek és eljárások alkalmazásával olyan feladatokat képesek végrehajtani, melyekre a hagyományos erők nem képesek. A képesség az MH-n belül egyedül az MH 34. Bercsényi László Különleges Műveleti Zászlóaljnál valósul meg. A különleges műveleti erők alapfeladatai a vonatkozó NATO-szabályzók¹⁹ alapján a különleges felderítés, a közvetlen műveletek (kinetikus tevékenység), valamint a katonai segítségnyújtás (indirekt tevékenység).

Az alakulat a katonákkal szemben támasztott – az alaprendeltetésével összhangban álló – rendkívül magas bekerülési követelmények miatt folyamatos létszámproblémákkal küzd. Elképzelhetőnek tartom az adott követelményeknek megfelelő, elsősorban az alakulattól kilépett és az önkéntes tartalékos szolgálatot vállaló katonákra alapozva felállított különleges műveleti tartalékos csoportok létrehozásának lehetőségét. Így a kellően magas, ám az aktív (hivatásos és szerződéses) állományhoz képest némileg enyhébb bekerülési követelmények (pl. az életkor figyelembevétele) mellett létrehozott tartalékos különleges műveleti csoportok átvehetik a szervezetre háruló feladatok egy részét.

¹⁷ NBS, 26.

¹⁸ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája 2012, 21, 79. pont.

¹⁹ MC 437/1 – NATO Special Operations Forces (SOF) Policy, SHAPE, 2006.

A különleges műveleti ÖMT-csoportok által végrehajtható feladatok

- Az ilyen feladatokban részt vehetnek a fentiekben említett korosabb, egykori aktív szolgálatot ellátó különleges műveleti katonák, azaz a feltételeknek megfelelő különleges műveleti önkéntes műveleti tartalékosok.
- Békeidőszakban részt vehetnek különféle kiképzési feladatokban, így például az állomány kiválasztásának folyamatában.
- Különleges jogrend esetén közreműködhetnek az országvédelmet érintő különleges műveleti feladatokban. Nemzetközi szerepvállalás esetén részt vállalhatnak a velünk szövetséges erők katonai kiképzésében.

A különleges műveleti erők tartalékos alkalmazására jó példa az Egyesült Államok hadseregének szárazföldi ereje, amely a különleges erők (Special Forces – SF) öt aktív csoportja (SF Group) mellett két Nemzeti Gárda- (National Guard) csoporttal is rendelkezik. A Nemzeti Gárda SF-csoportjai lényegében ugyanazokkal a képességekkel (kiképzettség, felszerelés stb.) rendelkeznek, mint az aktív SF-csoportok. Közismert, hogy az amerikai Nemzeti Gárda tagjai ugyanúgy részt vesznek a külföldi szerepvállalásokban is, mint a haderő aktív komponenseinek katonái.²⁰

Ejtőernyős-képesség

A katonai ejtőernyőzés a Magyar Honvédség speciális és jellemzően elhanyagolt szegmense. Egy viszonylag szűk kört érintő, némileg „misztikusnak” tűnő katonai tevékenység, mely komoly történelmi hagyományokkal rendelkezik. Az MH ejtőernyős-állománya alapvetően az MH 34. Bercsényi László Különleges Műveleti Zászlóalj, az MH 25/88. Könnyű Vegyes Zászlóalj, illetve a légierő adott beosztású hivatásos és szerződéses katonáiból tevődik össze. A nemzetközi példákat figyelembe véve a katonai képzettségek egyik fontos, markáns elemeként tekinthetünk a katonai ejtőernyőzésre.

Alapelveit tekintve a két fő irányvonal a bekötött ugrás és a szabadeséses ugrás. Az utóbbi feladatokat jellemzően a különleges műveleti erők kijelölt csoportjai és a légierő kutató-mentői hajtják végre. Véleményem szerint számunkra az ÖMT szempontjából elsősorban az előbbi (a bekötött ugrás) lehet a mérvadó. Az ÖMT esetében két célcsoportot különböztethetünk meg. Egyrészt számolhatunk a már korábban ejtőernyős kiképzésben részesült állománnyal, másrészt az ez irányú képzettséggel nem rendelkező állománnyal. Az ejtőernyős alkalmassági vizsgálat szigorúságát ismervén, úgy gondolom, hogy az ÖMT-ejtőernyősök részére elégséges az úgynevezett fakultatív ejtőernyősképzés, azaz egy csökkentett egészségügyi vizsgálatot követő meghatározott számú (jellemzően hat) ugrás végrehajtása.

Az ejtőernyős ÖMT-állomány által végrehajtható feladatok

- Békeidőszakban részvétel az aktív állomány feladataiban (jellemzően kiképzési feladatok).
- Különleges jogrend esetén a gyorsreagálású, valamint a különleges műveleti erők tevékenységét kiegészítve részt vehetnek az országvédelmi feladatokban. Itt fontos megjegyeznünk, hogy az ejtőernyős úton alkalmazott (alapvetően lövész) erők képezhetik az angolszász megfogalmazásban ismert „spearhead”, azaz a „lándzsa hegye” elnevezésű formációt, mely az adott katonai művelet első lépcsőjét képezi.

²⁰ Az Egyesült Államokban a tartalékosok több kategóriája különböztethető meg, ezen belül legismertebbek a Nemzeti Gárda, illetve a haderőnemek „hagyományos” tartalékos komponensei.

Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az adott ejtőernyős-alegység a katonai művelet első fázisaként egy adott kulcsfontosságú terület, terepszakasz (például repülőter) gyors elfoglalását hajtja végre, majd ezt követően biztosítja a helyet a következő lépcső beérkezéséig.

- Az ÖMT-ejtőernyősök nemzetközi szerepvállalás során biztosítási feladatokat láthatnak el.

Megállapíthatjuk, hogy a fentiekben felsorolt CIMIC-, PSYOPS-, gyorsreagálású, különleges műveleti, ejtőernyős-képességek bizonyos értelemben rokon képességek, melyek adott esetben kiegészíthetők, segíthetik a feladatvégrehajtást a stratégiai környezet mindhárom (béke, válság és háború) időszakában.

ÚJ MOTIVÁCIÓS LEHETŐSÉGEK

Tandíjtvállalás

A tartalékostoborzás egyik célcsoportját a még (jellemzően felsőoktatási intézményben) tanuló fiatalok képezik. Ennek megfelelően a tandíjtvállalás újszerű és hatékony program lehet az ÖMT-létszám feltöltése során (esetlegesen – az igényeknek megfelelően – a tartalékostiszt- és -tiszthelyettes-képzés folyamatában). Hasonlóképpen más országok gyakorlatához a felsőfokú tanulmányokat folytató önkéntes (műveleti) tartalékos tandíjának egy részét vagy egészét az állam átvállalná annak fejében, hogy az illető egy meghatározott időszakra (több év) vállalja az önkéntes tartalékos szolgálatot. Például szolgálhat az Egyesült Államok fegyveres erőinél ismert ROTC-programban (Reserve Officers' Training Corps – tartalékos tisztek kiképzőalakulata).

A missziós szerepvállalás kiszélesítése

Amennyiben megvizsgáljuk a (jellemzően) szolgálati járandóságban részesülő ÖMT-állomány szakmai múltját, megállapítható, hogy magas a külföldi kiküldetésben (misszió, NATO-beosztás, tanfolyamok stb.) részt vettek aránya. Úgy gondolom, hogy az itt megszerzett tapasztalatok a Magyar Honvédség tevékenységében, jövőbeni műveleteiben hatékonyan kamatoztathatók. Ezek az egykori katonák jellemzően a különböző missziós felkészítésekben, illetve az aktív állománnyal fel nem tölthető missziós beosztások ellátásában vállalhatnak részt. A missziós szolgálat lehetősége komoly ösztönző tényezőként hathat az ÖMT-szolgálat vállalásának megfontolásakor.

A cafeteria-rendszer kibővítése

Az ÖMT-állomány a tényleges katonai szolgálata során, az aktív állománytól eltérően a Magyar Honvédség részéről nem jogosult önkéntes nyugdíjpénztári (ÖNYP) munkáltatói hozzájárulásra. Elképzelhetőnek tartom, hogy az ÖMT-katona is részesülhessen az említett támogatásban. Értelemszerűen járhat arra az időszakra, amikor az illető éppen a tényleges katonai szolgálatát teljesíti, illetve lehet folyamatos (minden hónapban). Az ÖMT-katona természetesen emellett a civil munkáltatójától is kaphat hozzájárulást.

Egy másik, valószínűleg még hatékonyabb lehetőség lehet a viszonylag új cafeteriaelem, a lakáscélú munkáltatói támogatás, mely a munkáltatónak is kedvező (adómentes) lehetőséget biztosít. Úgy gondolom, hogy a cafeteria-rendszerben rejlő lehetőségek kiaknázása összességében komoly vonzerőt jelenthet az ÖMT-rendszer egészére.

TOVÁBBI LEHETŐSÉGEK, JAVASLATOK

Tapasztalatfeldolgozás

A Magyar Honvédség a NATO-haderők zöméhez hasonlóan létrehozta a saját tapasztalatfeldolgozó rendszerét, mely több éve működik. A békeidőszaki és missziós tapasztalatok elemzése mellett a tartalékos haderővel kapcsolatos (kiképzési, szervezési stb.) kérdésekre is különös hangsúlyt kell fektetni e munka során. A feladatot jelenleg az MH Kiképzési és Doktrinális Központ Tapasztalatfeldolgozó és Kiképzés Módszertani Osztály végzi. Mivel az önkéntes tartalékos rendszer működtetése és folyamatos fejlesztése prioritást élvez, úgy gondolom, hogy a tartalékos rendszerrel kapcsolatos tapasztalatok feldolgozása és hasznosítása is különös jelentőséggel bír.

A társadalmi szervezetek szerepe

A korábban már többször említett Nemzeti Katonai Stratégiánk szerint az önkéntes haderő és a társadalom közötti élő kapcsolat megerősítésének fontos része a jól működő önkéntes tartalékos rendszer.²¹ A fenti megállapítás igazságtartalmához kétség sem férhet, ugyanakkor viszont az is igaz, hogy a hatékony ÖTR megléte markáns társadalmi támogatottságot feltételez. Az említett kapcsolatot erősíthetik a különböző honvédelmi jellegű társadalmi szervezetek, így a tartalékos szövetségek is. Hazánkban a Magyar Tartalékosok Szövetsége (MATASZ) fogja össze a területtel kapcsolatos feladatokat. (A kérdéskörrel számos magyar kutató, köztük Ujházy László foglalkozott a közelmúltban.²²) Nemzetközi példákat tanulmányozva megállapíthatjuk, hogy a honvédelmi jellegű tartalékos szervezetek, bajtársi szövetségek, lövészegyesületek tevékenysége komoly múltra tekinthet vissza. Mindez nem véletlen, a tőlünk nyugatra eső országok egy részében a hon fegyveres védelme, illetve a honvédelmi nevelés fontos szerepet tölt be a lakosság életében.

Egy lehetséges megoldás az alacsony képzettségű munkanélküliek számára

A korábbi években az MH illetékes szervei már próbálkoztak a munkanélküliek ÖMT-szolgálatra való toborzásával. Az ötlet továbbgondolásakor célcsoportként jelölhetjük meg az úgynevezett közmunkások kellő iskolai végzettséggel rendelkező részét. Elképzelhetőnek tartok egy olyan megoldást, melynek során az eredetileg munkanélküli személy a közfoglalkoztatási programban való részvétel mellett önkéntes tartalékos szolgálatot is vállal. A dolog lényege, hogy a legfeljebb 4 hónapos közmunka és a tartalékos tényleges katonai szolgálat váltja egymást, így két közmunka-lehetőség között nincs üresjárat, ezáltal az illető minden hónapban kap valamiféle ellátást.

A program eredményes működtetése egyrészt hatékony együttműködést feltételez a honvédelmi és a belügyi tárca, valamint folyamatos koordinációt a Magyar Honvédség illetékes szervei, illetve az adott megyei kormányhivatal munkaügyi központja (vagy kirendeltsége) között. A konkrét megvalósítás során a programba jelentkező személy folyamatos foglalkoztatása biztosított.

²¹ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája, 2012, 4., 4. pont.

²² Ujházy László: Tartalékos szövetségek a NATO-ban. Doktori (PhD-) értekezés. ZMNE, Budapest, 2011.

Fontos megemlíteni, hogy a koncepcióban megjelenített közfoglalkoztatott célcsoport csak megfelelő iskolai végzettség megléte és egy adott kiválasztási folyamat után alkalmas a fentiekben felsorolt gyorsreagálású és ejtőernyős, különös tekintettel a CIMIC-, PSYOPS- és különleges műveleti beosztásokra.

ÖSSZEZÉS

Az olvasóban a fentiek nyomán jogosan merülhet fel néhány kérdés: Mi indokolja a jelenleg is többé-kevésbé eredményesen működő ÖTR továbbfejlesztését, az említett új képességek megteremtését, illetve a felvázolt lehetőségek meghonosítását tartalékos rendszerünkben? Az írásomban felvetett javaslatok megvalósítása milyen előnyökkel járna az adófizető állampolgárok, illetve a társadalom, az ország számára?

A Magyar Honvédség szinte minden katonai szervezete komoly leterheltségnek van kitéve. Az új képességek meghonosítása (tartalékosok alkalmazása) jellemzően csökkentené az alakulatok hivatásos és szerződéses állományának béke-, missziós, valamint különleges jogrendi leterheltségét.

A fentiekben tárgyalt új képességek a nyugati országok tartalékos haderőiben komoly szakmai múltra tekintenek vissza, és követendő például szolgálnak a Magyar Honvédség számára. A CIMIC-, a PSYOPS-, a gyorsreagálású, a különleges műveleti és az ejtőernyős képességek hazai önkéntes műveleti tartalékos kialakítása komoly képességfejlődést eredményezne, valamint segíthetne az ÖMT-rendszer korábban említett egyes problémáinak megoldásában. Így a magasabb rendfokozatot elért egykori hivatásosok számára újabb lehetőségek nyílnának, ennek megfelelően kevesebb számban kerülnének lényegesen alacsonyabb tartalékos beosztásokba, így az alacsonyabb beosztások fiatalabb, komolyabb fizikummal rendelkező jelentkezőkkel lennének feltölthetők.

Az említett (tartalékos) képességek fenntartása finanszírozási szempontból lényegesen kedvezőbb ÖMT-állománnyal, mint a Magyar Honvédség hivatásos/szerződéses állományú komponensével, hiszen a lényegében „részmunkaidős” tartalékos katona csupán töredékébe kerül, mint egy azonos képzettségű aktív állományú.

Az új ösztönző-motivációs lehetőségek rendszerbe történő beemelésével vonzóbb feltételeket teremthetünk az önkéntes (műveleti) tartalékos szolgálat vállalására. Ez egyrészt megkönnyíti a még üres ÖMT-beosztások feltöltését, másrészt segíti az MH toborzómunkáját.

Hazánkban jelenleg több tartalékos, illetve bajtársi szövetség/szervezet is működik. Az ilyen szervezetek a nyugati országokban (például Németország, Svájc) különös népszerűségnek örvendenek mind katonai értelemben, mind a széles társadalmi támogatottság szempontjából. A tartalékos szövetségekben rejlő lehetőségek ésszerű és átgondolt kihasználásával egyrészt a civil szféra és a tartalékos állomány (ezáltal a haderő) közelebb kerül egymáshoz, másrészt a toborzás intézménye is hatékonyabbá válhat. Mindezek mellett elősegítheti az önkéntes (műveleti) tartalékos állomány tényleges szolgálati idején túli összefogását is.

A tanulmányomban felvázolt program megvalósítása jelentős előnyökkel szolgálhat a Magyar Honvédség toborzórendszerére, ugyanis vélhetően az adott célcsoport (a magas munkanélküliséggel rendelkező országrészek alacsony képzettségű – munkanélküliek és/vagy közmunkások – csoportjai) által egyre több ÖMT-katona kerül a rendszerbe, emellett az említett réteg számára szintén előnyös, mivel az év minden hónapjában részesülnek valamiféle jövedelemben. A vázolt megoldás ennek megfelelően a munkanélküliség hatását enyhítheti az ország leginkább elmaradott részeiben.

A fentiekben felsorolt potenciális képességek, illetve koncepciók érdemben képesek hozzájárulni mind a tartalékos rendszer, mind a Magyar Honvédség hatékonyságának

növeléséhez, így hazánk védelmi képességeinek erősítéséhez. Ne feledjük: „A honvédelem nemzeti ügy!”²³

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 124/2008. (XII. 3.) OGY határozat a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról szóló 80/2008. (VI. 13.) OGY határozat alapján elvégzett vizsgálat elfogadásáról és a kapcsolódó feladatokról.
2001. évi XLIV. törvény a sor- és tartalékos katonai szolgálat teljesítése rendjének változásával érintett törvények módosításáról.
2004. évi CIV. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról.
2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről.
2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.
2011. évi CLXVII. törvény a korhatár előtti öregségi nyugdíjak megszüntetéséről, a korhatár előtti ellátásról és a szolgálati járandóságról.
2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról.
- 80/2008. (VI. 13.) OGY határozat a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról.
- AJP-3. 4. 9 Allied Joint Doctrine for Civil-Military Co-operation, Edition A version 1, NATO NSA, February 2013.
- AJP-3.10 Allied Joint Doctrine for Informations Operations, NATO NSA, November 2009.
- AJP-3.10.1 (A) Allied Joint Publication for Psychological Operations, NATO NSA, 2007.
- JP 3-13.2 Military Information Support Operations, 07 January 2010, Incorporating Change 1, 20 December 2011.
- JP 3-57 Civil-Military Operations, 11 September 2013.
- Kádár Pál – Vanyur Tibor: *Személyek a magyar önkéntes tartalékos rendszer múltjáról, jelenéről és jövőjéről*. Hadtudomány 2013/3–4., 82–96.
- Kladek András: *Önkéntes tartalékos rendszer és munkáltatói támogató program*. Doktori (PhD-) értekezés. ZMNE, Budapest, 2007.
- Kovács Csaba: *A különleges műveleti erők helye, szerepe és tevékenysége a 21. század katonai műveleteiben*. Doktori (PhD-) értekezés. ZMNE, Budapest, 2007.
- Machiavelli, Niccolò: *A fejedelem*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2002.
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
- Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája (2012)
- Nagy-Vargáné Juhász Ágnes: *Az önkéntes haderő tartalék biztosításának szervezési-vezetési kérdései*. Doktori (PhD-) értekezés. ZMNE, Budapest, 2010.
- Ujházy László: *Tartalékos szövetségek a NATO-ban*. Doktori (PhD-) értekezés. ZMNE, Budapest, 2011.
- Urbán Lajos: *A tartalékos erők helye, szerepe, működésének aspektusai a magyar nemzeti haderőben*. Doktori (PhD-) értekezés. ZMNE, Budapest, 2011.

²³ Hvt. 1 § (1).

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

NEMZETKÖZI KATONAI ÉS HADITECHNIKAI SZEMLE

OROSZ LÉGVÉDELMI RENDSZEREK BRAZÍLIÁNAK

A moszkvai brazil nagykövetség január végi bejelentése szerint – mivel a tárgyalások jól haladnak – a két fél várhatóan 2015 első félévében aláírja a megállapodást, amelynek értelmében Oroszország Pancir–Szl típusú légvédelmi rendszereket is szállít Brazíliának.¹ Orosz források szerint Brazília a közeljövőben 1 milliárd dollár körüli összeget költ majd orosz haditechnikai eszközök beszerzésére, melyek között három légvédelmi üteg is lesz, egyenként hat Pancir–Szl (SS–22 Greyhound) típusú eszközzel. A 8×8 kerékképletű járműre szerelt eszközök – lokátor, elektrooptikai érzékelő, 2 db párhuzamosított 2×30 mm-es gépágyú és 12 db kis hatótávolságú légvédelmi rakéta – lehetővé teszik, hogy a Pancir–Szl önállóan, támogatás nélkül végezhesse feladatát. A korszerű, fázisvezérelt antennarács egyidejűleg képes a célt felderíteni, azt követni és a célra tartó rakétát a megfelelő parancsokkal ellátni. A rendszer rakétával egyidejűleg két célt támadhat. A kombinált fegyverrendszere – gépágyú és rakéta – miatt a Pancir–Szl eredményesen támadhatja az 5 m és 10 km közötti magasságban, illetve a 200 m és 20 km közötti távolságban lévő légi célokat. A kétfokozatú, szilárd hajtóanyagú rakéta utazósebessége 780 m/s. Egy orosz delegáció 2014. decemberi braziliai látogatását követően Moszkva az együttműködés erősítését ajánlotta a dél-amerikai országnak a high-tech területén, megemlítve a világűrrel, a hajóépítéssel és a repüléssel kapcsolatos lehetőségeket. A közeljövőben más védelmi eszközök, köztük újabb légvédelmi rendszerek eladásával kapcsolatos megállapodások aláírása is várható.

TÚL SOK A TÁBORNOK A BRIT SZÁRAZFÖLDI CSAPATOKNÁL?

A brit szárazföldi csapatoknál jelenleg mintegy 500 ezredes és 200 tábornok szolgál. A mintegy ötször nagyobb létszámú amerikai szárazföldi csapatoknál 300 fő visel tábornoki rendfokozatot, vagyis csak százal több. Sir Nicholas Carter tábornok, a haderőnem vezérkari főnöke szerint a jövőben csökkenteni kell a hadseregben szolgáló ezredesek és tábornokok számát.² 2015 tavaszától áttekintik a haderőnem vezetési struktúráját, melynek eredményeként a jövőben több beosztás esetében is csökkenteni fogják a rendszeresített rendfokozatot. A SAS³ egyik korábbi parancsnoka – aki szolgált Irakban és Afganisztánban is – felhívta a figyelmet egy jelenségre. A háborús hadszíntereken szolgálatot teljesítő katonai vezetők egyik jellemzője, hogy közülük soknál hiányzik az igazi katonai tapasztalat, nem képesek megfelelően vezetni a csapatokat, különösen nyomás alatt. Ennek fő oka, hogy túl sok időt töltenek el a minisztériumban, előléptetéseiket jó törzsmunkájuknak köszönhetik, vagy annak, hogy jól alkalmazkodtak a mindenkor politikai elvárásokhoz. Egyes véle-

¹ <http://sputniknews.com/military/20150128/1017436526.html> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 28.)

² <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/defence/11367308/Army-top-brass-must-be-cut-in-favour-of-junior-ranks-says-Labour.html> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 28.)

³ Special Air Service (Különleges Légi Szolgálat) – a brit haderő legfontosabb és legjobban képzett különleges alakulata. http://hu.wikipedia.org/wiki/Special_Air_Service (Letöltés időpontja: 2015. 03. 18.)

mények szerint az ezredesi és a tábornoki rendfokozatokkal rendelkezők számát 2020-ig a harmadával kellene csökkenteni.

NUKLEÁRIS ROBBANTÁSI KÍSÉRLETEK ÁLDOZATAINAK KÁRTALANÍTÁSA

Az 1950-es évek végén és az 1960-as évek elején az akkor még brit gyarmat Karácsony-sziget⁴ térségében a britek és az amerikaiak atom- és hidrogénbombákkal robbantási kísérleteket hajtottak végre. 1958-ban több mint 70 katonát vezényeltek a szigetre a Fidzsi-szigetekről – amely akkor szintén brit gyarmat volt – anélkül, hogy tájékoztatták volna őket arról, hogy milyen kísérleteknek lesznek akaratlan résztvevői.⁵ A robbantások előtt a szabadban felsorakoztatott katonák jelentős sugárdózist kaptak a britek által néhány kilométerrel távolabb végrehajtott atombomba- és hidrogénbomba-robbantások során. Az akkori kísérleteknek jelenleg még 24 élő tanúja van,⁶ közöttük olyan is, aki két év alatt hét robbantást élt túl. A szigetre küldött fidzsi katonák, illetve a hozzátartozóik eddig több alkalommal fordultak a brit kormányhoz, hogy az fizessen kártérítést az okozott szenvedésekért, de eddig különböző indokokkal elutasították a kérést. A britekkel ellentétben a franciák és az amerikaiak hajlandóak voltak fizetni az ilyen robbantások szenvedő alanyainak. A fidzsi kormány úgy döntött, hogy a 24 túlélőnek fejenként hatezer dollárt ad, így mutatva példát a brit politikusoknak és bürokratáknak.

SZERB–MACEDÓN KATONAI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Január végén Szkopjében tárgyalt a szerb védelmi minisztérium nemzetközi katonai kapcsolatok csoportfőnökségének a főnöke.⁷ A szerb delegáció vezetője tájékoztatta macedón partnerét a 2015-ben EBESZ-elnökséget viselő Szerbia céljairól, országának az EU-csatlakozás érdekében és a békepartnerség keretében kifejtett tevékenységéről, a nemzetközi katonai missziókban folytatott tevékenységről és annak várható növeléséről. A szerb fél kiemelte a széles körű regionális együttműködés fontosságát a védelem területén is, külön megemlítve a katonai képzést, a hadigazdaságot, a katonai orvosi tapasztalatcserét, a felesleges vagy elavult fegyverzet megsemmisítését, a szakmai továbbképzést a vegyivédelem, a logisztika és a katonai repülés terén. A fogadó fél tájékoztatást adott Macedóniának az euroatlanti integráció során elért eredményeiről, a haderő részvételéről nemzetközi katonai missziókban, valamint a délkelet-európai országok dandárjában (SEEBRIG⁸) játszott szerepéről. A találkozó végén a felek aláírták a két szomszédos ország 2015. évre vonatkozó katonai együttműködési megállapodását.

⁴ A sziget – immár Kiribati néven – 32 másik atollal és szigettel együtt az 1979-ben önállóvá vált és róla elnevezett szigetállam része.

⁵ http://www.spacedaily.com/reports/Payout_for_Fiji_veterans_of_British_atomic_tests_999.html (Letöltés időpontja: 2015. 01. 28.)

⁶ <http://www.abc.net.au/news/2015-02-03/britain-urged-to-compensate-fijian-nuclear-test-veterans/6066296> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 11.)

⁷ http://www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=7756 (Letöltés időpontja: 2015. 01. 28.)

⁸ South-Eastern Europe Brigade. 1998-ban alakult hét ország – Albánia, Bulgária, Görögország, Macedónia, Olaszország, Románia és Törökország – részvételével. <http://www.seebrig.org/> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 15.)

A HORVÁT HADERŐ 2015. ÉVI RUHÁZATI SZÜKSÉGLETE

Az év elején a horvát haderő vezetése és 22, katonai felszerelést (ruházat, lábbeli stb.) gyártó hazai vállalat képviselői a védelmi minisztérium épületében aláírták a 2015. évi, mintegy 50 millió kuna értékű⁹ beszerzésről szóló megállapodást.¹⁰ Ennek alapján a hazai gyártók 2015-ben az alábbi felszerelési tárgyak leszállítására kaptak megrendelést: mintegy 6000 készlet hadiöltözet (nadrág, ing, zubbony, sapka, kalap), 3000 köznapi és ünnepi egyenruha, 10 500 pár lábbeli, 35 000 pár zokni/harisnya, 4000 öv, 200 sisak, 800 repülő és műszaki kezeslábas és dzseki, 700 esőkabát, 13 000 készlet alsóruházat, 1500 készlet speciális alsóruházat, 9000 sapka és kalap, 100 dzseki, 2000 pulóver, valamint 11 ezer napi szárazélelmiszer-csomag. A védelmi miniszter elismeréssel szolt a hazai ipar által gyártott termékekről, és kifejezte szándékát, hogy az a jövőben még több megrendelést kapjon. Példaként hozta fel, hogy a horvát hajógyárakat is megbízták járőrhajók építésével. Kiemelte a horvát hadiipar szerepét az ország gazdasági életében és a munkaadók körében, valamint hangsúlyozta, hogy a hadsereg nemcsak fogyasztója a társadalmi javaknak, hanem munkát is ad több ezer embernek. A hadsereg vezérkari főnöke kifejezte elégedettségét, hogy a horvát katona korszerű hazai gyártású ruhában, bakancsban, sisakban és kézfegyverrel megfelelően felszereltek tekinthető.

CSEHORSZÁGBAN CSÖKKENTIK A KATONAI RÉGIÓK SZÁMÁT

Csehszlovákia szétválását követően, 1993 januárjában Csehországban öt katonai régiót¹¹ (Libava, Boletice, Hradiste, Brezina és Brdy) alakítottak ki az akkor 120 ezer fős cseh haderő számára.¹² A haderő jelenlegi létszáma 20 ezer fő, így a személyi állomány gyakoroltatásához a korábnál kisebb terület elegendő. A cseh szenátus elfogadta azt a kormány által előterjesztett törvényjavaslatot, amelynek értelmében 2016. január 1-jén megszüntetik a Brdy katonai régiót, a többi négynek pedig csökkentik a területét. A katonai régiók összterülete jelenleg 129 664 hektár, ebből jövőre több mint 42 ezer kerül át a polgári közigazgatás alá. Az ott élők egyes jogainak a korlátozása megszűnik. Nagy területek tájvédelmi körzetekké alakulnak, és hat új falut is felépítenek.

HAMAROSAN REPÜLŐGÉPPSEL IS PÁLYÁRA ÁLLÍTHATNAK MŰHOLDAKAT

Az amerikai DARPA¹³ vállalat azt tervezi, hogy 2016 első felében egy F-15E Eagle típusú repülőgép segítségével megkísérli egy kisméretű műhold Föld körüli pályára állítását.¹⁴ A cél az, hogy az ilyen műholdakat a jelenleginél olcsóbban és rugalmasabban lehessen

⁹ 1 HRK = 39,89 HUF; https://www.mkb.hu/friss_informaciok/arfolyamok/mnb_kozeparfolyamok/ (Letöltés időpontja: 2015. 03. 16.)

¹⁰ <http://www.osrh.hr/> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 28.)

¹¹ A katonai régiókban szervezik a hadsereg állományának kiképzését, és minden régióban van egy gyakorlótér, ahol a nagyobb hadgyakorlatokat tartják. A katonai régiókban a lakosság tevékenységét és mozgását bizonyos mértékben korlátozzák. <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=5725> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 16.)

¹² <http://www.army.cz/en/ministry-of-defence/newsroom/news/the-czech-senate-agrees-to-the-dissolution-of-the-brdy-military-region--along-with-the-downsizing-of-four-other-military-regions-106314/> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 28.)

¹³ Defense Advanced Research Projects Agency – Fejlett Védelmi Kutatási Projektek Ügynöksége.

¹⁴ http://defense-update.com/20150206_alasa.html#.VNkFWU10yUk (Letöltés időpontja: 2015. 02. 09.)

pályára állítani, vagyis a művelet kevésbé függjön az idő- és az időjárás tényezőktől. A DARPA tevékenységének a főiránya jelenleg a műholdat végső pályára állító rakéta megfelelő meghajtórendszerének a kifejlesztésére és a tesztelésére irányul. Keresnek egy új, a jelenlegieknél nagyobb fajlagos impulzussal rendelkező stabil hajtóanyagot, a rakéta számára új formájú fúvókát terveznek, és korszerűsítik a tolóerővektoros irányítási módszert is. Még 2015 végén egy tesztrepülést terveznek a teljes rendszerrel, és ha 2016 első felében sikeres lesz az első kísérleti pályára állítás, azt 2017 nyaráig további 11 fogja követni. Ha a módszer a várakozásoknak megfelelő eredmény hoz, akkor jelentősen csökkenhet a kísérleti műholdak Föld körüli pályára juttatásának a költsége. Jelenleg az ilyen műholdak esetében 1 font (0,45 kg) tömeg alacsony Föld körüli pályára juttatása több mint 30 ezer dollárba kerül. A cél az, hogy egy 100 fontos (45 kg) műholdat igény esetén rövid időn belül 1 millió dollárnál olcsóbban pályára juttassanak, vagyis a költség az eddiginek az egyharmada alá kerüljön.

AMERIKAI KATONAI SEGÉLY LIBANONNAK

Az Amerikai Egyesült Államok február elején 25 millió dollár értékű fegyverzettel segítette a libanoni hadsereget, hogy eredményesebben szálljanak szembe a Szíriából időnként betörő dzsihadistákkal.¹⁵ A bejrúti kikötőbe érkezett szállítmányban – az amerikai nagykövetség egyik munkatársa szerint – 72 db M198 típusú 155 mm-es vontatott tarack, valamint közel 26 millió tüzérségi lőszer, aknavetőgránát és kézfegyverekhez való lőszer volt. Újságírók a parton több Humveet és más járműveket is láttak. A nagykövetség alkalmazottja szerint az Amerikai Egyesült Államok számára prioritást élvez a libanoni hadsereg támogatása, különösen azt követően, hogy a terroristák támadásait kell visszavernie. 2014-ben több mint 100 millió dollár értékben Libanon kapta az ötödik legnagyobb amerikai katonai segílyt, amely 2006 óta már meghaladja az 1 milliárd dollárt.

A SZERB HADSEREG HARCKOCSIKAT IS AD EL

A szerb hadsereg kiárusítja az elavult, előregedett, javíthatatlan vagy felesleges eszközeinek jelentős részét.¹⁶ A meghirdetett eszközök között vannak harckocsik (282 db T-55), páncélozott harcjárművek (10 db M-60, kilenc BTR-60, 99 db BVP-80, 49 db BTR-50), tarackok (65 db 105 mm, 127 db 155 mm), hátrasiklás nélküli lövegek (185 db 82 mm), rakéta-sorozatvetők (26 db), légvédelmi gépágyúk (982 db 3×20 mm, 48 db 2×30 mm, 100 db 40 mm), önjáró páncéltörő rakéták (47 db POLO), kézi páncéltörő rakéták (5200 db M79) és levegő-föld rakéták (100 db Sz-5M). A védelmi minisztérium az eszközök potenciális vevői között említette a több mint 150 olyan vállalatot, amelyek jogosultak ilyen eszközök külkereskedelmével foglalkozni, valamint azt az 51 vállalatot, amelyek katonai rendeltetésű eszköz és felszerelés gyártására jogosultak.¹⁷ Az eladásokból befolyó pénzt a védelmi minisztérium kutatásra, fejlesztésre és új fegyverzet beszerzésére fordíthatja. A védelmi minisztérium szerint az eszközök eladása nem befolyásolja a hadsereg harcképességét.

¹⁵ <http://www.defensenews.com/story/defense/international/mideast-africa/2015/02/08/embassy-lebanon-receives-us-artillery-ammunition/23080201/> (Letöltés időpontja: 2015. 02. 09.)

¹⁶ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:532923-Vojaska-prodaje-tenkove> (Letöltés időpontja: 2015. 02. 09.)

¹⁷ http://www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=7808 (Letöltés időpontja: 2015. 02. 09.)

PAKISZTÁN IS AJÁNL VADÁSZREPÜLŐGÉPEKET BULGÁRIÁNAK?

A bolgár védelmi minisztérium az elavult MiG–21BISz repülőgépeinek a lecserélését tervezi. 2015. március elejéig a bolgárok három repülőgéptípusra kaptak ajánlatot: szolgálatból kivont amerikai F–16, valamint új Eurofighter Typhoon és svéd Gripen repülőgépekre. Sajtóhírek szerint Pakisztán is gondolkodik azon, hogy ajánlatot tesz a 16 vadászrepülőgép beszerzését előirányzó bolgár tenderre.¹⁸ A JF–17 Thunder típusú többfeladatú repülőgépet Kína és Pakisztán közösen fejleszti és gyártja. Első prototípusa 2003-ban lett kész, a sorozatgyártása 2006-ban kezdődött. A repülőgép FC–1 jelű kínai változatából Argentína 20 darabot rendelt, a pakisztáni változathoz pedig egyiptomi megrendelésre gyártanak le kétszázadnyi gépet. A pakisztáni légierő ebből a típusból mintegy 50 gépet üzemeltet, és további 110-re adott rendelést. A repülőgép üres tömege 6586 kg, hossza 14,93 m, fesztávja 9,45 m, maximális hasznos terhelése 3000 kg, maximális sebessége 1900 km/h.

ELADTÁK MONTENEGRÓ VEZETŐ HADIIPARI VÁLLALATCSOPORTJÁT

Egy izraeli–szerb konzorcium március elején megvásárolta Montenegró legjelentősebb hadiipari cégét, a Vojna Industrija Crne Gore¹⁹ vállalatcsoportot.²⁰ A két vásárló az izraeli Atlantic Technologies Ltd. és a szerb CPR-Impex. Összesen 680 ezer eurót fizetnek a macedón államkincstárnak, emellett vállalták, hogy mintegy 400 ezer eurónyi beruházással még 2015 végéig elősegítik új termékek gyártásának beindítását. Kötelezettséget vállaltak továbbá arra, hogy a jelenlegi alkalmazotti létszámot legalább három évig megtartják. A vállalatcsoport öt vállalatot egyesít: a Jugoimport Mont nemzetközi fegyverkereskedelemmel foglalkozik; a FETS 1. Decembar elektronikus és telekommunikációs berendezéseket gyárt; a 4. Novembar rakétahajtóműveket, detonátorokat állít elő; a Poliexben robbanóanyagokat készítenek; a Prva Petoletka pedig hidraulikus és pneumatikus rendszereket gyártja. A vállalatcsoport eddig mintegy 20 országba exportálta termékeit, köztük van az Amerikai Egyesült Államok, Egyiptom, Görögország, India, Kína, Macedónia, Németország, Pakisztán és Szíria.

KIKÉPZŐPILOTÁK HAGYJÁK EL A HORVÁT LÉGIERŐT

2015. március elején a horvát légierő Krila Oluje²¹ elnevezésű műrepülő-kötélkének hat pilótája kérte szolgálati viszonyának megszüntetését. Az ok egyszerű: a pilóták az ománi légierőnél szeretnék folytatni karrierjüket, ahol horvát illetményüknek a többszörösét kapják. Másnap a horvát védelmi minisztérium közleményben reagált az esetre.²² A katonai vezetés szerint a pilóták kiválása nem befolyásolja a légierő harcászultságát és harcképességét, mivel sem harci bevetéseknél, sem erdőtűzek oltásánál, sem pedig sebesültek mentésénél

¹⁸ <http://www.defensenews.com/story/defense/air-space/strike/2015/03/10/pakistan-to-offer-jf-17-fighter-jets-to-bulgaria/24712361/> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 10.)

¹⁹ Szó szerinti fordításban: Montenegró Hadiipara.

²⁰ <http://www.defensenews.com/story/defense/policy-budget/industry/2015/03/09/group-buys-montenegros-leading-defense-firm/24639541/> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 10.)

²¹ Vihar Szárnyai. A kötelék 2005. augusztus 5-én, az ország déli területeit felszabadító Oluja (Vihar) hadművelet megkezdésének tizedik évfordulóján alakult, innen az elnevezése. Légi bemutatójukban – ha minden pilóta rendelkezésre áll – hat gép repül.

²² <http://www.morh.hr/hr/vijesti-najave-i-priopcenja/priopcenja/11140-ministarstvo-obrane-i-glavni-stozer-osrho-pilotima-krila-oluje.html> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 10.)

nem foglalkoztatták volna őket, mert kiképzőtisztekről van szó, akik PC–9 Pilatus típusú repülőgépekkel a leendő pilóták alapkiképzését végezték. Marad elég olyan jó képességű oktató a zadari légibázison, hogy a tervezett kiképzési feladatokat végrehajtsák, köztük az ománi növendékek már beérkezett második csoportjának a kiképzését. Egy héttel később a hadsereg vezérkari főnöke kiemelte, hogy a műrepülőcsoport pilótái a légierő büszkeségei, feladataikat mindig a lehető legjobban hajtották végre.²³ Távozásuk ellenére a Krila Oluje a jövőben is létezni fog, és végrehajtja a rábízott feladatokat.

„LOPAKODÓ” MOTORKERÉKPÁR FEJLESZTÉSE

2014-ben a DARPA támogatásával hibrid-elektromos motorkerékpár fejlesztése kezdődött az Amerikai Egyesült Államokban. A Silent Hawk²⁴ elnevezésű járművet a Logos Technologies cég fejleszti az Alta Motors bevonásával.²⁵ A cél egy olyan motorkerékpár kifejlesztése, amellyel leválthatóak lehetnek a tengerészgyalogságnál és a különleges műveleti erőknél rendszeresített eszközök (ilyen pl. a Kawasaki M1030 M1 motorkerékpár), de akár a civil kereskedelemben is eladható. A Logos cég hibrid-elektromos meghajtórendszerét eredetileg pilóta nélküli repülőeszközökhöz fejlesztették ki, most az építik be az Alta Motors RedShift MX elektromos motorkerékpárjába. Az akkumulátorral működtetett elektromotorok segítségével mindkét kerék meghajtott lesz, a belső égésű motort benzin és JP–8 (az amerikai hadseregben széleskörűen használt üzemanyag) hajthatja. A motorkerékpár egy feltöltéssel mintegy 280 km-t tenne meg, ebből 80 km-t elektromos meghajtással, vagyis „lopakodva”. Az utazósebessége 80 km/h körül lenne. A belső égésű motor 75 decibeles hangerőt produkálna, csendes üzemmódban 55 decibelt. A fejlesztés során tesztelik annak a lehetőségét is, hogy fékezéskor a kinetikus energiát elektromos energiává alakítsák, amivel növelhetik a motorkerékpár hatótávolságát, különösen nehéz terepen, ahol gyakoribb a fékezés.

FELHASZNÁLT IRODALOM

www.abc.net.au/news/2015-02-03/britain-urged-to-compensate-fijian-nuclear-test-veterans/6066296
www.army.cz/en/ministry-of-defence/newsroom/news/the-czech-senate-agrees-to-the-dissolution-of-the-brdy-military-region--along-with-the-downsizing-of-four-other-military-regions-106314/
www.army.cz/scripts/detail.php?id=5725
defense-update.com/20150206_alasa.html#.VNkFWU10yUk
www.defensenews.com/story/defense/air-space/strike/2015/03/10/pakistan-to-offer-jf-17-fighter-jets-to-bulgaria/24712361/
www.defensenews.com/story/defense/innovation/2015/03/16/darpa-pursues-silenthawk-hybrid-electric-stealth-cycle/24312469/
www.defensenews.com/story/defense/international/mideast-africa/2015/02/08/embassy-lebanon-receives-us-artillery-ammunition/23080201/
www.defensenews.com/story/defense/policy-budget/industry/2015/03/09/group-buys-montenegros-leading-defense-firm/24639541/

²³ <http://www.slobodnadalmacija.hr/Novosti/Hrvatska/tabid/66/articleType/ArticleView/articleId/278121/Lovri-Krila-Oluje-nee-se-ugasiti.aspx> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 17.)

²⁴ Csendes Súlyom.

²⁵ <http://www.defensenews.com/story/defense/innovation/2015/03/16/darpa-pursues-silenthawk-hybrid-electric-stealth-cycle/24312469/> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 18.)

www.mkb.hu/friss_informaciok/arfolyamok/mnb_kozeparfolyamok/

www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=7756

www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=7808

www.morh.hr/hr/vijesti-najave-i-priopcenja/priopcenja/11140-ministarstvo-obrane-i-glavni-stozer-osrh-o-pilotima-krila-oluje.html

www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:532923-Vojaska-prodaje-tenkove

www.osrh.hr/

www.seebrig.org/

www.slobodnadalmacija.hr/Novosti/Hrvatska/tabid/66/articleType/ArticleView/articleId/278121/Lovri-Krila-Oluje-nee-se-ugasiti.aspx

www.spacedaily.com/reports/Payout_for_Fiji_veterans_of_British_atomic_tests_999.html

sputniknews.com/military/20150128/1017436526.html

www.telegraph.co.uk/news/uknews/defence/11367308/Army-top-brass-must-be-cut-in-favour-of-junior-ranks-says-Labour.html

Vogel Dávid főhadnagy:

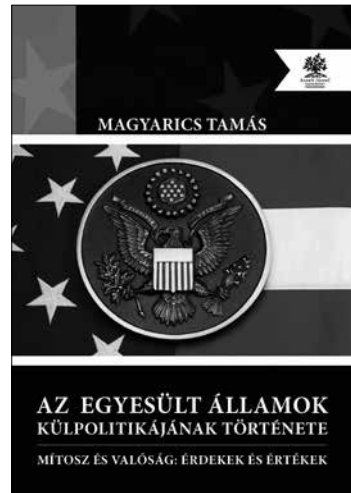
VÁLASZKERESÉS AZ ADOTT KOR KIHÍVÁSAIRA

Magyarics Tamás: *Az Egyesült Államok külpolitikájának története. Mítosz és valóság: érdekek és értékek* című könyvéről

2014 második felében látott napvilágot Magyarics Tamás *Az Egyesült Államok külpolitikájának története* című kötete az Antall József Tudásközpont gondozásában. A szerző az Eötvös Loránd Tudományegyetem Amerika-nisztika Tanszékének tanára, a Külügyi Intézet korábbi igazgatója, jelenleg Magyarország írországi nagykövete, számos, az Amerikai Egyesült Államok történetével, külpolitikájával foglalkozó publikáció és monográfia jegyzője. A közel nyolcszáz oldalas mű a 2000-ben, az Eötvös József Kiadónál megjelent csaknem ötszáz oldalas kiadvány második, átdolgozott és bővített kiadása.

A *Mítosz és valóság: érdekek és értékek* alcímet viselő, a hazai szakirodalomban átfogó jellege, az elemzések mélysége és objektivitása tekintetében egyedülállónak mondható munka előszavát Jeszenszky Géza, az Antall-kormány külügyminisztere, volt washingtoni nagykövet írta. Jeszenszky rövid bevezetőjében az Egyesült Államok szerepének kettős megítélésére, valamint a magyar–amerikai kapcsolatok szerzteágazó voltára fűzi fel a könyv és a szerző méltatását. Az Amerikai Egyesült Államok – összehasonlítva számtalan európai, illetve ázsiai országgal – napjainkban is egy fiatal állam, írja, azonban jelenleg még mindig megkérdőjelezhetetlenül a világ vezető hatalma. Bár sok kritika éri, olykor szövetségesei részéről is, de katonai és gazdasági vezető szerepéhez nem fér kétség, emellett az oktatás-kutatás területén is vitathatatlan az elsősege, valamint a művészetek terén is jelentős hatással bír a világ többi részére. E tények, valamint az általánosságban magas életszínvonal, a sajátos amerikai életérzés irigylésre méltóvá teszik az USA-t számos kevésbé tehetős nemzet polgárai számára. A felsorolt pozitívumok, kiegészülve az Egyesült Államok vitatott beavatkozási politikájával rendkívül ambivalenssé teszik megítélését. Ezeknek a – sokszor érzelmek által túlfűtött – véleményeknek az árnyalásához nyújt szilárd, tényekre alapozott támpontot Magyarics Tamás könyve. A második kiadás immár kiegészült az ezer szálon összefonódó magyar–amerikai kapcsolatok rövid bemutatásával is. Helyet kapott a könyvben a reformkor és a szabadságharc nyomán az Újvilágba kényszerült emigráció számos tagjának története éppúgy, mint a náciizmus és a kommunizmus elől menekülők csoportjainak befogadása vagy az észak-atlanti szövetségben immár szövetséges magyar és amerikai katonák együttműködése.

A könyv öt, történelmileg elkülönülő részbe tagolja a témaköröket; földrajzi területenkénti, ha úgy tetszik, érdekszféránkénti felosztásban mutatva be az Egyesült Államok külpolitikai tevékenységét. Az egyes fejezetek végén a szerző a tárgyalt témakörökhöz kapcsolódóan részletes bibliográfiát közöl, nagyban megkönnyítve ezzel a további kutatómunkát. A kötetet

rendkívül bőséges, csaknem százoldalas függelék zárja és teszi teljessé, melyben az alapos név- és tárgymutató mellett helyet kapott a magyar–amerikai diplomáciai kapcsolatok történetének rövid bemutatása, valamint számos térkép, a használt rövidítések jegyzéke, illetve az Amerikai Egyesült Államok elnökeinek és külügyminisztereinek felsorolása is.

Az első rész az amerikai függetlenségi háború korszakától a polgárháborúig tárgyalja az Egyesült Államok külpolitikájának alakulását. Az éppen csak megszülető független állam saját létéért vívott küzdelmén, belpolitikai csatározásain keresztül kezdi a szerző a téma bemutatását, majd sorra veszi a legfontosabb külföldi kapcsolódási pontokat, így Európát, Latin-Amerikát és a Távols-Keletet, végül az első nagyobb egységet az ország történetének legtöbb áldozatot követelő eseményével, a polgárháborúval zárja, bemutatva annak külpolitikai vonatkozásait, mind Észak, mind pedig Dél relációjában.

Rövid gazdasági és ideológiai háttérrel taglaló bevezetőt követően egy kronologikus áttekintés következik, mely az – ekkor még mindössze 36 tagállamból álló – USA nagyhatalommá válásától az első világháborúig kíséri figyelemmel az amerikai diplomácia tevékenységét. Az elemzés ezúttal is földrajzi térségenként kategorizálja az eseményeket, de immár kitérve a csendes-óceáni térség történéseire is.

A harmadik rész a két világháborút, valamint a köztük eltelt időszakot veszi górcső alá. A kapcsolatok fontosságához híven természetesen az európai kontinens és az USA viszonyát vizsgálja a szerző, önálló fejezetben tárgyalva a gazdasági és a diplomáciai együttműködést.

A következő nagy egység a hidegháborús korszak külpolitikájának elemzésére vállalkozik. A szerző sorra veszi az USA részvételével zajlott háborúkat és nagyobb fegyveres konfliktusokat, így a koreai és a vietnami háborút, valamint részletesen elemzi az országnak az időszak fontosabb szereplőivel – a Szovjetunióval, a nyugat-európai és távols-keleti nagyhatalmakkal (külön tárgyalva a brit, francia, német, valamint a kínai és japán vonatkozásokat), illetve két, Washington számára mindig is fontos térséggel, a Közels-Kelettel és Latin-Amerikával – folytatott külpolitikai tevékenységét.

Az utolsó, záró részben ezt követően a kétpólusú világrendszer megszűnésével kialakított, alapjaiban megváltozott körülményekre reagáló és azt befolyásolni próbáló washingtoni külpolitikát mutatja be a szerző. A doktrinális bevezető után a fő hangsúlyt a transzatlanti kapcsolatokra, így Európára, valamint emellett Oroszországra, Kínára és a tágabban értelmezett Közels-Keletre helyezi.

A kötetből természetesen nem maradhattak ki az USA-t leginkább érintő kihívások, így a terrorizmus, valamint a különböző „koalíciók színeiben” dúló stratégiai versengések sem. Az ezekre adott, illetve adandó válaszok kapcsán, záróként a következőképp fogalmaz Magyarics: *„Az ország eddigi története azt tanúsítja, hogy az amerikaiak az elmúlt bő kétszáz évben mindig megtalálták a helyes választ az adott kor kihívásaira. Az egész világ sorsát nagymértékben az fogja meghatározni a 21. században, hogy a világtörténelem legerősebb hatalma adekvát és felelősségteljes magatartást fog-e tanúsítani a nemzetközi életben, és a rendelkezésre álló források felhasználásánál sikeresen tudja-e összehangolni a saját és a nemzetközi közösség értékeit és érdekeit.”*

(Antall József Tudásközpont, Budapest, 2014, 782 oldal)

Róbert Péter:

SZEMÉLYES ÉLMÉNYEK A NAGY HÁBORÚBAN

Mostanában, a százéves évforduló kapcsán több kötet is megjelent az első világháborúról. Ezekhez csatlakozik Bihari Péternek a Kalligram Kiadónál megjelent *1914. A nagy háború 100 éve. Személyes történetek* című munkája. Bihari Péternek ez a második könyve, amely az első világháborút elemzi. Nehéz feladatot vállalt a Fazekas gimnázium tanára: műve hadtörténet és társadalomtörténet egyszerre. A hadmozdulatok és a katonák élete mellett a hátszágokat, a lakosság növekvő nélkülözéseit is bemutatja.

A szerző korszakokra osztja a háborús éveket. Az első rész a „boldog” békeidőket láttatja, melyek utolsó szakaszában már érzékelhető, hogy a felgyülemlett feszültség a továbbiakban nem kezelhető békés eszközökkel, a fegyverkezés és pacifizmus harcából az előbbi kerül ki győztesen. Külön fejezet sorolja a jövő nagy háborúval kapcsolatos „megérzéseket”: Bismarck és Engels mellett August Bebel idézi, akinek jóslatát a német parlamenti napló szerint képviselőtársai még „nagy derűtséggel” fogadták. A legpontosabb előrejelzést Ivan Bloch (*A háború jövője* című hatkötetes mű szerzője) adta a cári birodalomból; Bloch szerint a géppuskák és a tüzérség miatt az ásó veszi át a szurony szerepét az egyre hosszabbodó háborúban, amely belső forradalmakkal végződik. Művével H. G. Wells – aki *Világok harca* címmel írt sci-fi regényt – is egyetértett.

Ekkor még érvényesülnek a lovagias beidegződések, a német hadüzenetet „van szerencséje” a követnek közölni a franciákkal, háborús lelkesedést szít a propaganda és a sajtó. Századvégi dekadencia és század eleji újat keresés egyszerre ér véget a fegyverzajban, a Monarchia 15 nyelven mozgósít, hogy minden nemzetiség értse...

A kötet színesen mutatja be a különböző gazdasági és kulturális szintű országokat, körképet ad a művelődés fellendüléséről, de megismerjük haditerveiket és -esélyeiket – meghökkentő adatok, esetek sorakoznak a lapokon. Gépesített korunkban pl. furcsa olvasni, hogy a mozgósítás legnagyobb nehézsége a lovak mobilizálása volt, vagy hogy a szerb és bolgár hadsereg egyenként is nagyobb volt az USA haderejénél. A tömegek életéről éppúgy olvashatunk, mint a dinasztiai összekeveredéséről, utóbbit Viktória angol királynő családfájával szemlélteti. Mai ésszel hitetlenkedve veszünk arról tudomást, hogy Ferenc József hétfői és pénteki napi fogadóórájára előzetes jelentkezés után mindenki bejuthatott, ha kívárta a sorát.

A második rész a rövid háború illúziójának összeomlását mutatja be, plasztikusan lefestve az egyre borzalmasabb öldöklést. Kémhajsza, az újságok megalapozzák a lelkes hangulatot, meg is van a hatása: a brit hadseregbe nem soroztak, önkéntesekből állt – bár az emberanyag fogytával az eleinte megkövetelt 174 cm-es testmagasságot fokozatosan csökkentették. Közrejátszhatott ebben az is, hogy az angoloknak 8 négyzetmérföld megszerzése a francia fronton negyedmillió halottba került. Még sok a semleges ország – ami nem rossz üzlet, pl. Románia mindkét félnek szállít gabonát –, de a tömegek már békét akarnak. Hiába a háborús propaganda, a fából készült lovas szobrok, amelyeket az adakozók szögeivel vernek ki. A budapesti Nemzeti Áldozatkészség óriási szobra még állt az '50-es években, bár a vaspikelyeket a fémgyűjtők már kihúzgálták, és végül egy szénhiányos télen eltűnt! A frontok megmerevednek, a lövészárokellet folyamatos szenvedés a katonák számára. Hallgatólagos fegyverszünetek jelennek meg karácsonykor, hiába tiltja a hadvezetés.

1916 a fordulópont, addig tartott a kezdeti lelkesedés és az ún. „Burgfriede”, az ostromlott vár hagyományos békéje. Utána élethalálharc, a hátszág nélkülöz és keresi a felelősöket.

Támadják a bankokat, a hadiszállítókat, akik jól élnek a háborúból. Ekkor véget ér a liberális korszak Magyarországon, bajba kerül a középosztály, amelynek fogalmáról és létszámáról különböző véleményeket olvashatunk. A háború elhúzódása, a nyomor bűnbakot kíván, előtérbe kerül a „zsidókérdés”, növekszik az antiszemitizmus.

Rengeteg adatot kapunk a háborús hétköznapokról, hogyan próbálják áthidalni a nehézségeket – zömmel eredménytelenül. A jövő záloga, az oktatás is hanyatlik. Frontszabadságra hazajött diákoktól nem lehet komoly tudást követelni, a „hadiérettségi” ismerethiányt jelent.

Nő a fiatalkori bűnözés, a lakáshiány. Sok pedagógus a frontra megy, ekkor kezdődik a pálya elnöiesedése. Egyébként is előtérbe kerülnek a nők, megjelennek az első kalauznők, tisztviselőnők. Természetesen a front a döntő, az ottani események hadtörténeti jellegű leírása nagy erénye a könyvnek, bár az emberi oldal mindig jelen van. Offenzívák próbálnak véget vetni az állóharcnak, de a hatalmas veszteségek után újra megmerevedik a front. A szerző részletesen foglalkozik ezekkel a nagy támadásokkal, pl. a Bruszilov-offenzívánál megjegyzi, hogy a katonák az osztrák–magyar lövészárkok utánzataiban gyakorlatoztak, sőt az utolsó napokban tiszta fehérműt kaptak. Hadvezéreknél a jellemrajz sem marad el. Sok mindent megtudunk Hindenburgról, Ludendorffról, de Horthyról is, valamint az is kiderül, hogy Rommel és Paulus fiatal tisztként Erdélyben harcoltak.

A könyv harmadik részében a háború már megmutatta igazi arcát, mindenütt csak a béke ígéretével tudják elfogadtatni a mind nagyobb áldozatokat. Egyre több a baj, a hátszág éhezik, nőnek a sorok az üzletek előtt, az iskolák egy részét igénybe veszi a katonaság, a maradékot sem fűtik, viszont javaslat születik angol és francia helyett a szövetséges bolgár és török nyelvek tanítására. Persze semmi ez a lövészárkok sáros poklához! Nem csoda, hogy sokan valóságos szerencsének tekintik a hadifogságot. Az Osztrák–Magyar Monarchiából kétmillióan kerülnek a távoli orosz táborokba. Éhező, rongyos katonákat már nehezen lehet a régi módon fegyelmezni, eltörlik a testi fenytést, a hírhedt „kikötést”. (A második világháborúban még azért alkalmazták, különösen munkaszolgálatosok esetében.) A katonák hangulata érdekében hivatalosan felszólítják a hozzátartozókat optimista levelek írására, de a spanyolnátha megadja a végső csapást a legyengült lakosságnak...

A mű negyedik fejezetében az antant győzelme meghozza a nagy háború végét (a „kicsik” elkezdődnek!) és egy igazságosnak és tartósnak hirdetett és tervezett, de nagyon tökéletlen és igazságtalan békét, amelynek érdemi tárgyalásain a vesztesek szóhoz sem jutnak. (Trianon!)

A győzelemhez hozzájárultak az új haditalálmányok, különösen a harcokosi, de legfőképpen az USA hadba lépése és a központi hatalmak gazdasági összeomlása.

Forradalmak és ellenforradalmak rázzák Európát és Ázsiát, minden ellentét mélyül, mindenki változást akar. Részint új társadalmi berendezkedést követelnek a tömegek, másfelől az elnyomott nemzetiségek önállóságra, esetleg más államokhoz való csatlakozásra törekednek. Kieleződnek a nemzeti ellentétek, a kisebbségek sorsa néha tragikussá válik, gondoljunk az örmények kiirtására vagy a zsidók elleni pogromokra. A békevágy Magyarországon a hadsereg minden biztosíték nélküli leszereléséhez vezet – sajnos szomszédaink nem követik a példát. A szerző figyelme kiterjed az addig önállóságot nem szerzett népekre, így például az iekre. Napjainkban különösen figyelemreméltó az Ukrajnát tárgyaló rész, ahol a háború után 12 fordulat történt három év alatt. Természetesen teret kapnak a nagy világegést követő tanácsköztársaságok, különösen a magyar, megemlítve az akkor még pályája elején álló Rákosi Mátyás furcsa intézkedéseit. Külön alfejezetet kap a trianoni diktátum, nem hagyva ki annak gazdasági hátrányait sem.

Nemzedéki élmény és trauma a „nagy háború”, amelyről a többség – még a győztesek is – remélte, hogy ez volt az utolsó. Csalódtak: két évtized után jött a még nagyobb, még véresebb összecsapás. Akkor ezt még nem tudhatták, de érezték, hogy a háború előtti világ véglegesen elsüllyedt, soha nem jöhet vissza. A szerző elemzi a „frontgeneráció” gondolkodását, beállítottságát, amely sok tekintetben magyarázza a következő évtizedek történetét. A háború még a közbeszédben is nyomott hagyott, azóta jelennek meg katonai kifejezések civilek ajkán.

Szomorú, véres eseményekről olvasunk, mégsem lehangoló olvasmány Bihari könyve. Sok benne a kortársaktól származó idézet, akik később is történelmi szerepet játszhattak, gondoljunk Churchillre, Rákosira, Rommelre! A vezetés felismeri a kultúra nagy szerepét a háborúban, igyekszik is szolgálatba állítani. (Az UFA német filmvállalatot maga Ludendorff alapította!) Nálunk a sajtóra oly nagyon figyeltek, hogy külön „katolikus rikkancsszervezet” alakult.

Fotók és térképek teszik albumszerűvé, kiállításában is igényessé a könyvet. Utóbbiak néha nem teljesen a korabeli állapotot tükrözik. Bibliográfia, névmutató egészíti ki a munkát, szokatlan módon még a legjelentősebb háborús regények is helyet kapnak a függelékben. Szépen zárja harsány színeivel a kötetet egy háborús illusztráció- és plakátválogatás, amely a szarajevói merénylettől a hatalmas verduni temetőig ad ízelítőt ezekből a nehéz évekből. A szerző panorámát ad a háborúba bonyolódott világról. Természetesen kiemeli a magyar részvételt, de helyet kapnak a műben a távoli, gyarmati harcterek is. A szerző sokat idéz, nagyrészt ismert személyiségektől. Ezek néha nehezen ellenőrizhetők, pl. amikor Abony lakosainak háborús megtakarítását angol fontban méri fel.

Összességében értékes, sok újat tartalmazó munka Bihari Péter könyve, elolvasása segít a későbbi korok, események megértésében is.

(Bihari Péter: 1914. A nagy háború 100 éve. Személyes történetek. Kalligram Kiadó, 2014.)

ABSTRACT

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Col. Imre Porkoláb: The adaptation and mechanisms of irregular warfare 3

The paper examines the influence of new (or reappearing) irregular players on warfare, the new tools that may bring them into the foreground. Then they are categorised on the basis of their aims and objectives. The author emphasises that it is not just the objectives of irregular organisations to topple a particular government that should be watched but also ones trying to generate inequality through creating and maintaining permanent havoc.

Keywords: irregular, hybrid warfare, guerrilla, terrorism

Col. Lászlo Keszely: Some lessons learned in connection with the National Procedure System harmonised with NATO Crisis Response System in relation with the Ukraine crisis 12

In 2014 the world unexpectedly faced a new-old security challenge. In Ukraine the conflict evolved along the boundary of western and eastern orthodox civilizations presents a large-scale threat for international security which has necessitated the use of the NATO Crisis Response System in real situation first time since its establishment. Hungary also activated its National Procedure System, coordinated with it. The decision preparation process through the introduction of crisis response measures was conducted with the involvement of all ministries in comprehensive coordination. The study presents the missions generated by armed conflicts - with signs of asymmetric warfare - in various parts of the world and the burden they pose for the Hungarian system of public administration.

Keywords: NATO Crisis Response System, NCRS, National Procedure System, NIR, crisis management, Ukraine crisis, public administration, defence administration

INTERNATIONAL ACTIVITIES

Lt Col Attila Kállai - Lt Col Péter Lusták: Hungarian involvement in the UN peacekeeping mission in Southern Lebanon 22

The authors commanded the staff officers of the Hungarian topographer contingent on mission with the UN Southern Lebanon peacekeeping forces between 2010 and 2014. As national senior officers their responsibilities exceeded the national representation of the four-strong staff personnel. The team under their command was tasked with crucial jobs of geographic information system support in one of the largest UN peacekeeping missions. The present paper summarises these tasks, the mission itself, and the establishment of UNIFIL.

Keywords: UN, Lebanon, Israel, Syria, peacekeeping, UNIFIL, Hungarian military topography

Lt Col Imre Takács: The shaping, operation, and prospects of terrorist organisation IS 35

The study presents the beginning, activities and the development, of terrorist organisation IS and compares its ideology with that of Al Qaeda. It also touches upon the presumptions on the supporters of the organisation, outlines its real and potential financial sources, structure and the major principles of its operation. In the final chapter of the paper the influence of the IS on the Islam civilization and the possible future of the organisation are presented.

Keywords: IS, Iraq, Syria, terrorism

Zoltán Pratner: The antiterrorist struggle of the USA in Yemen 48

In the 1990s several thousand Islamist warriors returned to Yemen, their native country, from Afghanistan. Initially they seemed to be useful allies for President Saleh, who used them against his political opponents. However, after 11th September 2001 their presence in the country turned a burden, as Yemen entered the war against terrorism as an ally of the USA. In spite of the tremendous American support, however, the achievements of the Sanaa government were fairly modest and the Yemeni administration seemed to be committed to countering terrorism only verbally. 2009 saw the turning point when the Al Qaeda made several attempts to carry out assassinations targeting American and other western interests. That year Washington launched its drone project employed only in Afghanistan before.

Keywords: United States, Yemen, Islamism, Ali Abdullah Saleh, Abd Rabbuh Mansur al-Hadi, Barack Obama, drone, Al Qaeda in the Arab Peninsula, civilian casualties.

COMMAND TRAINING

- Lt Col György Steinbach: The new, dynamic structure of the organisation of activities in the Ministry of Defence 59

Since 1st January 2015 the Ministry of Defence has been using the on-line planning methodology from ministry level to the troop's level. The Article provides an insight in the IT application allowing saving thousands of working hours every year.

Keywords: on-line planning of activities, efficiency, up-to-dateness, time saving

- Éva Harnos Jakusné: Definition of special language and research relating to military special language 69

The author provides an insight into the lexicological, sociolinguistic and functional-stylistic definitions of special language. She argues that besides the descriptive grammatical processing of special vocabulary its notional areas need to be analysed for teaching and translation-technical purposes. It is proved that special language comprises a complex representation of professional knowledge and also the tool of its transition. On the basis of comparisons of samples from English military language and those of Hungarian equivalents it is claimed that notions of special language can be derived from general language notions. Finally, on the basis of literature the societal requirements to special language are reviewed and proposals are made on further research direction in the field of special language with special emphasis on the typology of professional communication.

Keywords: professional use of language, notions, representation, professional vocabulary, text typology, translation

- Klára Kecskeméthy Siposné PhD: Military higher education – Slovakian style 78

A study presenting the history of Slovakian military higher education, the changes in officer training, the mission and structure of General Milan Rastislav Štefánik Armed Forces Academy, further and retraining programs, professional career courses, foreign language training programs, and international staff officers' course.

Keywords: Erasmus+, Armed Forces Academy Milan Rastislav Štefánik, Department of Security and Defence

LOGISTICS

- Capt Zoltan Tuba: Some security-technology aspects of flight meteorology 90

The paper is aimed to present a short overview of the security-technology aspects of flight meteorology. The author presents the development and current state of the science of security-technology and flight meteorology then he shows the links between these areas. Then, through particular examples he links the two areas, thus proving the potential role of flight meteorology in increasing efficiency.

Keywords: flight meteorology, security-technology, air disaster, flight safety

- Bese Dányádi: Ebola: Growing risk, not only in West Africa 97

The author prepared an analysis of the epidemic with an unusually large number of casualties, which broke out in West Africa in 2014, is currently ongoing, and also generated infections in Europe. The article provides a detailed and clear description of the latest, most current medical knowledge about the disease; discusses, inter alia, the historical aspects of the disease; the symptoms, spreading and the most modern methods of diagnosis and therapy of the disease. In addition to the new rules of procedures the current questions relating to bioterrorism and a potential pandemic in Europe are touched upon as well.

Keywords: Ebola hemorrhagic fever, Ebola virus disease, Ebola epidemics, bioterrorism, pathogenesis, treatment

MILITARY HISTORY

- Árpád Kovács Kálmán: The insurrection as a means of political pressure in Transylvania in th 1770s 107

Between 1998 and 2009 the author of the study had the opportunity to do research in Vienna three times. The research allowed him to find the records of the insurrection ransom affairs of 1769-72 and 1778-79 in Transylvania, kept in the State Council protocols and in the Koller-files which are

stored in the Haus-, Hof- und Staatsarchiv. This question is little-known for our historical literature. Its historical importance is increased by the fact that it reveals that some military affairs might have played an active role in shaping the social policy in Transylvania in the 1770s.

Keywords: system of military affairs, interests of the nobility, insurrection redemption, Maria Theresa, Joseph II, Transylvanian Governor

Orsolya Horváth: The use of animals for military purposes in wars, particularly in the Great War . . . 120

It was early recognised that apart from their roles in economy domesticated animals can have various other functions during war. During the Great War animals had a double role as a result of the appearance of technical achievements in the war: on the one hand they delivered modern tools and weapons to the front and on the battlefield, on the other hand, they were classic fighting tools. The author makes an effort to present everyday life of contemporary animal husbandry and welfare and to demonstrate the special opportunities of the use of these animals in theatre on the basis of news reports of various daily papers of the Great War.

KEYWORDS: the Great War, animals, animal protection, Red Cross dogs

FORUM

Col (Ret) Eng. László Nagy: The Military Doctrine of the Russian Federation 134

In Honvédségi Szemle 2015/2. Colonel (Ret.) Tibor Szilvággyi gave an overview of the current security situation in Ukraine, of the current state of its security forces and political documents. The article, which is especially current nowadays, – and of course, the Ukrainian-Russian conflict – motivated the author to reflect on the essay of Col. Szilvággyi with a short analysis of the changes in the Russian military doctrine.

Keywords: military doctrine, conflict, danger, security

Lt Col (Ret) Csaba Kovács: What's next, ÖTR? Vision for the further development of the volunteer reserve system 138

The reserve component of the armed forces is of special importance in the armed defence of the country. The author presents a study of the major steps in design of the current voluntary reserve system and its operation. By focusing on voluntary reservists the study outlines a number of forward-looking visions, which may make the reserve system more effectively contribute to the country's defence capabilities. Keywords: voluntary reserve system; Operation volunteer reservist; CIMIC, PSYOPS; special operations, rapid, airborne capability

REVIEW

Col. (Ret.) Eng. Csaba Gál: International military and military technology review 150
A summary of the latest news in the international military and military technology press.

Lt Dávid Vogel: In search for responses to challenges of an era. On the book by Tamás Magyarics: History of the United States' foreign policy. Myth and reality: interests and values 157
The author presents the reader the above volume.

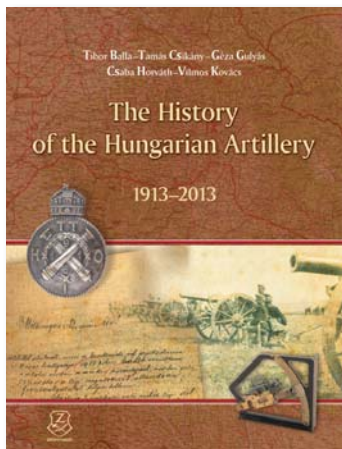
Péter Róbert: Personal experiences in the Great War 159
The reviewer recommends to the reader the work Péter Bihari "1914. 100 years of the Great War. Personal stories" published by Kalligram Publishing House.

A Zrínyi Kiadó újdonságaiból ajánljuk

Somkutas Róbert:
Álcaruhában

Fejezetek a hadműveleti-harcászati és
csapatfelderítés történetéből
(1945–2000)

A „felderítőszakma” lassan formálódott attól kezdve, hogy 1949. március 16-án Pécsen megalakult az 1. Felderítő Század. A szakma elismertetéséig meglehetősen rögzös utat kellett bejárniuk a felderítés elhivatottjainak. Ezt az utat mutatja be a szerző, aki a száraz tényeket közel két és fél évtizedes felderítőtevékenysége során szerzett tapasztalataival, valamint katonatársai élményeivel színesíti. A kötetet dokumentumértékű fotók teszik teljessé.

Balla Tibor–Csikány Tamás–
Gulyás Géza–Horváth Csaba–
Kovács Vilmos:

The History of the Hungarian Artillery
1913–2013

A magyar tüzérség hadtörténelmünkben kiemelkedő helyet foglal el, virágkora a 19. és a 20. század volt. A képekkel gazdagon illusztrált igényes kiállítású kötet a fegyvernem 1913-ban történt újjáalakulását követő száz év mozgalmas tüzérségi történetét kíséri végig – a nagy sikerű magyar nyelvű kiadás után – immár angol nyelven.

ZRÍNYI KIADÓ